

Képzettek a jövő

*A felnőttképzés háttere Észak-Bácska
iskolahálózatában*

Szerkesztette

Dr. Gábrity Molnár Irén

Szerzők:

Dr. Gábrity Molnár Irén, dr. Somogyi Sándor,
Kovács Krisztina, Ricz András, Takács Zoltán, Veréb Miskolci
Zsófia (PhD-hallgatók) és Ricz Dencs Tünde

A kutatócsoport tagjai:

Dr. Gábrity Molnár Irén, dr. Somogyi Sándor, Molnár Verona mgr.,
PhD-hallgatók: Kovács Krisztina, Ricz András, Takács Zoltán,
Veréb Miskolci Zsófia, Ricz Dencs Tünde és Szügyi Éva

Regionális Tudományi Társaság
Društvo za regionalne nauke
Szabadka/Subotica
www.rtt.org.rs – e-mail: info@rtt.org.rs

Képzettek a jövő

*A felnőttképzés háttere Észak-Bácska
iskolahálózatában*

A kiadványért felel
Ricz András, RTT elnök

Szerkesztette
Dr. Gábrity Molnár Irén

Szerzők:
**Dr. Gábrity Molnár Irén, dr. Somogyi Sándor,
Kovács Krisztina, Ricz András, Takács Zoltán,
Veréb Miskolci Zsófia, Ricz Dencs Tünde**

A kutatócsoport tagjai:
**Dr. Gábrity Molnár Irén, dr. Somogyi Sándor, Molnár Verona mgr.,
PhD-hallgatók: Kovács Krisztina, Ricz András, Takács Zoltán,
Veréb Miskolci Zsófia, Ricz Dencs Tünde és Szügyi Éva**

Recenzens – szaklektor:
Dr. Josip Ivanović

Lektor
Tóth Ágota

Korrektúra
Buzás Márta

Nyomda – tördelés és borítólap
VERZAL, Újvidék

Szabadka, 2008

REGIONÁLIS TUDOMÁNYI TÁRSASÁG
SZABADKA

Képzettek a jövő

*A felnőttképzés háttere Észak-Bácska
iskolahálózatában*

Szabadka, 2008

Készült a Szülőföld Alap (Budapest), a Magyar Tudományos Akadémia Magyar Tudományosság Külföldön Elnöki Bizottság, MTA Etnika-nemzeti Kisebbségkutató Intézetének (Budapest) és a Tartományi Oktatási és Művelődési Titkárság (Újvidék) támogatásával

TARTALOM

Előszó	9
--------------	---

I. FEJEZET – OKTATÁSÜGY A TÉRSÉGBEN

1. A térség jellemzése	13
1.1. Vajdaság számokban	13
1.2. Vajdaság lakossága – demográfiai helyzetkép	16
1.3. Vajdaság gazdasága	18
1.4. Privatizáció és vállalkozási lehetőségek	22
1.5. Humán tőke	26
2. A régió felnőttoktatási rendszerének jellegzetességei	31
2.1. Nemzetközi követelmények „ölelésében”	32
2.2. A köz- és felnőttoktatás hatékonysága Vajdaságban	37
2.2.1. A közoktatási rendszer fontosabb szereplői, jogi háttere	38
2.2.2. A közoktatási rendszer fontosabb jogi dokumentumai	40
2.2.3. A közoktatási rendszer reformelképzeléseinek áttekintése	43
2.2.4. Felnőttoktatás, továbbképzés Szerbiában/ Vajdaságban	47
2.2.5. A közoktatás finanszírozása	55
2.2.6. Az oktatás munkaerő-piaci kontrollja	57
3. Kisebbségi oktatásügy Szerbiában	67
4. Magyar iskolastatisztika	70
4.1. A vajdasági magyar lakosság iskolavégzettsége	70
4.2. A beiskolázás és a magyar általános iskolák	72

4.3. A magyar középiskolák Vajdaságban	75
4.4. Felsőoktatás Szerbiában/Vajdaságban és a magyarok szakválasztása	85
5. A munkaéletút lehetőségei a térségben	96
6. Tanulságok	102
6.1. Tanulságok a felnőttoktatásról	102
6.2. Tanulságok a magyar tannyelvű oktatásról Vajdaságban . . .	103
 II. FEJEZET – EMPIRIKUS KUTATÁSEREDMÉNYEK	
1. A kutatás bemutatása (módszertan, célok, feladatok)	111
2. Kutatási eredmények elemzése	113
2.1. Mélyinterjúk	113
2.1.2. Több gyakorlat és speciális képzés a megoldás – ahogyan a munkaadók érzik	117
2.1.2.1. Mezőgazdaság	118
2.1.2.2. Egészségügy	129
2.1.2.3. Közgazdaság	139
2.1.2.4. Informatika	140
2.1.2.5. Gépészet	146
2.1.3. A mélyinterjúk értékelése	148
2.1.4. Tanulságok	152
2.2. A munkaerőpiac néhány jellegzetessége	153
2.2.1. A munkaerőpiacot szabályozó törvények	154
2.2.2. A munkaerőpiac szereplői	155
2.2.3. A foglalkoztatottság és a munkanélküliség alakulása az észak-bácskai körzetben	163
2.2.4. Munkaerőhiány és munkaerő-felesleg az észak-bácskai körzetben	178
2.3. Esettanulmányok – ágazati szakképzési oktatáshálózat és infrastruktúra a régióban	180
2.3.1. A tények és információk elemzése szakágak szerint	182
2.3.1.1. A mezőgazdasági szakképzés	182
2.3.1.2. Az egészségügyi szakképzés	189
2.3.1.3. A közgazdasági képzés	197
2.3.1.4. Műszaki-informatikai kpzés	199
2.3.1.5. A gépészeti és műszaki képzés	202

3. A véleményezés és megoldási változatok ajánlása	210
4. Háttéranyagok	220
4.1. Továbbtanulási hajlam és karrierépítési készség a térségben	220
4.2. Vajdasági mentális állapotok (különös tekintettel a fiatalokra)	232
4.2.1. A vajdasági magyar fiatalok szorongása – lelki egészsége	234
4.2.2. A vajdasági magyar fiatalok egészségkárosító viselkedése	239
Felhasznált irodalom fejezetenként	244
Melléklet – A szerzők és a kutatócsoport szakmai életrajza	251
Sadržaj	261
Contents	264

Előszó

Sokéves gazdasági válság után Szerbia szerkezetváltást kiváltó tranzíciós társadalmi állapotba került, és lassú felépülés tapasztalható. A gazdaság sajnos még mindig rosszul strukturált, és ilyen állapotban technológiai átállásra képtelen. Ennek ellenére az emberi erőforrás felkészítését a nagyobb alkalmazkodásra máris elő kell készíteni a következő évtizedekre. A lakosság iskolavégzettségi szintje nem kielégítő. A felnőtt lakosság fele csak általános, vagy annál alacsonyabb szintű képzést kapott. Az aktív lakosságból majd 2 millióan nem rendelkeznek szakmai kompetenciával, a munkanélküliek tényleges száma pedig megközelíti az egymilliót.

Vajdaságban is döntő jelentőségű az emberi tényező, vagyis a humán tőke. Olyan erőforrásról, fejlesztési potenciálról van szó, mely szellemi és fizikai értékképző képességével a lehető legrugalmasabb módon kell hogy alkalmazkodjon a változásokhoz és megfeleljen az elvárásoknak. Azoknak az elvárásoknak, amelyeket a piac állít a munkáltatók, vállalkozók, befektetők és potenciális befektetők elé.

Alapvető jelentőségűnek kell tekinteni azt a közoktatási reformtörekvést, amely több hullámban (sajnos kevés sikerrel) indult el Szerbiában. E folyamat kellős közepén súlyos hiba lenne feladni a vajdasági magyar közösség és azon belül a szakemberréteg oktatására hivatott, anyanyelvű vagy többnyelvű alapokon nyugvó, széles körű képzési rendszer kiépítését. Rá kell ébreszteni a vajdasági magyarságot arra, hogy számára a folyamatos ismeretszerzés és a tudásalapú gazdasági tevékenység felvállalása a még rendelkezésére álló egyetlen lehetséges kitörési pont. Min-

den rendelkezésére álló eszközt be kell vetni egy megújított értelmiségi és polgári középosztály és szakmai elitréteg újrateremtése és továbbépítése érdekében. Egy átfogó, a vajdasági magyarság egészét megcélzó tudásmenedzsment-koncepció újszerű fellépése eredményesen segítené a széles körű közösségi identitásépítést, többletteljesítmény-vállalási készséget és a szellemi tőkefelhalmozást. Ezáltal átfogóan növelhetővé válna a közösségi tőke, aminek érdekében támogatni kell az országos (és azon belül a magyar anyanyelvű) felnőttképzési rendszer reformját is.

A Regionális Tudományi Társaság (Szabadka) szakembereinek héttagú kutatócsoportja vállalkozott az intézményes szakképzés (a vajdasági magyar középiskolák, érintve a főiskolai és egyetemi képzés lehetőségeit is) kínálatának összevetésére a munkaerőpiaci szükségletekkel a térségben. Ehhez 2008-ban négy alapvető adatgyűjtési technikát alkalmaztak:

1. Mélyinterjúk készítése a munkaadókkal és az interjúk elemzése (alanyok: a cégek vezetői és magánvállalkozók).
2. Statisztikai elemzés a munkaközvetítői irodák (állami és magán) munkakeresleti és -kínálati adatairól.
3. Esettanulmányok kidolgozása az aktuális szakképzéssel foglalkozó középiskolákról és háttérintézményekről (az esetek helyzetelemzése, vagy a felnőttképzési lehetőségek intézményekként).
4. Magatartás-kutatás, ami az aktív lakosság továbbtanulási hajlamáról és mentális állapotvizsgálatáról szól.

A szakembercsoport elsődleges feladata volt az adatgyűjtés a terepen és az elsődleges elemzések problémaértékelése; véleményezés; stratégiai döntések/alternatívák kidolgozása, vagyis a legjobb modell/megoldások ajánlása.

Tanulmányunkat elsősorban oktatási szakembereknek és a szakmapolitikának ajánljuk további kritikus átgondolásra és a dinamikus környezethez igazodó megoldások keresése érdekében.

Szabadka, 2008 július

A szerkesztő

I. FEJEZET

Oktatásügy a térségben

1. A térség jellemzése¹

1.1. Vajdaság számokban

Vajdaság Autonóm Tartomány Szerbia északi tartománya, a Pannon-síkság déli területein fekszik (megnevezése Magyarországnak szemszögéből is a Délvidék). Területe 21 506 km², vagyis Szerbiának 24.9%-a. Lakosainak száma a 2002-es népszámlálás adatai szerint 2 031 992. Vajdaság keleten Romániával, északon Magyarországgal, nyugaton Horvátországgal határos, délnyugaton pedig Bosznia és Hercegovina határolja.

Vajdaság Autonóm Tartomány tagja az Európai Parlament keretében működő Európai Régiók Szövetségének. Emellett társalapítója a Duna–Körös–Maros–Tisza eurórégió tanácsának, amelynek célja a gazdasági, kulturális és környezetvédelmi együttműködés és a fejlődés elősegítése. Vajdaságot a Duna és a Tisza három régióra osztja, Bácskára, Bánátra és Szerémségre. Szerémség a Duna, a Száva és a horvát határ között; Bánát a Duna, a Tisza és a román határ között; és Bácska a Duna, a Tisza és a magyar határ között fekszik. Szerémség domborzata változatos, míg Bácska és Bánát sík terület.

¹ A fejezet azokat az adatokat és állításokat tartalmazza, amit az RTT korábbi kötetében publikált: Kistérségek életereje – Délvidéki fejlesztési lehetőségek. Szerkesztők: Gábrity Molnár Irén és Ricz András, Kiadó: Regionális Tudományi Társaság, Szabadka, 2006. Összeállította Ricz András PhD-hallgató a Pécsi Tudományegyetemen és a szabadkai Regionális Tudományi Társaság elnöke.

Közigazgatási szempontból Vajdaság hét körzetből (okrug) áll: Észak-Bácska, Nyugat-Bácska, Dél-Bácska, Észak-Bánát, Közép-Bánát, Dél-Bánát, Szerémség. A hét vajdasági körzet összesen 6 várost és 39 községet ölel fel, melyeket az új területi szervezési törvény szerint 2007 végén alakítottak ki.

A városok: Szabadka, Zombor, Nagybecskerek, Pancsova, Újvidék és Mitrovica. A többi központi település községi rangját őrizte meg e törvény szerint. A városok és a községek a legkisebb közigazgatási egységek, jellemzően egy várost és közvetlen vonzáskörét jelentik, de terület és népesség szempontjából igen eltérőek. A 45 község és város összesen 467 települést számlál. A lakosság túlnyomó többsége a tartomány városaiban koncentrálódik, viszont a mezőgazdaságból élő lakosság továbbra is a kistérségekben képviselteti magát.

A régió földrajzilag kifejezetten homogén, gazdaságilag (környezete és piaci háttere szempontjából) ugyan viszonylag előnyös helyzetű, de stagnáló. Az intenzív migráció ellenére még mindig dominánsan multietnikus jellegű. A betelepülési hullámok ellenére csökkenő és intenzíven előregedő lakosságú, átlagos lakosságsűrűségű (a Vajdaság 94,4, Szerbia 84,8, Magyarország 93,0 fő/km²) térség. Lakossága túlnyomórészt néhány ezer fő lakosú kistelepüléseken él (a lakosság mindössze 14,7%-a él [nagy]városokban, a 467 vajdasági településből mindössze 52 városias jellegű, de azok túlnyomó része is 10 000-30 000 lakosú kisváros).

Teljességi igényű városi infrastruktúra-ellátottsággal csupán Újvidék bír. Szabadka és Nagybecskerek infrastruktúrája már nem teljes. A térségnek, a lakosság életminőségét meghatározó infrastruktúra-ellátottsága is igen változó, hiszen a kistelepüléseken és a rurális térségekben csupán a legszükségesebbekre korlátozódik, míg az urbanizált (nagy)városokban általában elfogadható.

Térségünkben a szilárd burkolatú utak, a villamos energia, ivóvíz, gáz és telefon kiépítettsége jelentős. A közúthálózat hossza 6005 kilométer, ebből magisztrális 1650 km, regionális 1797

és lokális út 2558 kilométeren van. A közúti gépjármű-állomány helyzete is kielégítőnek mondható, a 2005-ös statisztikák alapján (összehasonlítva azt a szomszédos országok megyéivel): az 1000 lakosra jutó személygépkocsi száma 200; az ezer lakosra jutó távbeszélő fővonalak száma (előfizetők száma) 285, mely viszonylag fejlett hírközlésre utal.

A tartomány területét (viszonylag megfelelő elosztottsággal) behálózzák az iskoláskor előtti intézmények, valamint az általános és középiskolák, továbbá a felsőfokú intézmények. Számuk lehet, hogy kielégítő², de a felszereltségük messze elmarad az EU-szabványok mögött. A felsőfokú oktatás szerb nyelven folyik, illetve bizonyos karokon egyes kisebbségi nyelveken is.

Vajdaságnak komoly kulturális hagyománya van.³ Az itt élő népek, nemzeti és etnikai kisebbségek népművészeti hagyatékát több mint négyszáz amatőr művelődési egyesület ápolja. A képtárakban évente több száz tárlatot mutatnak be. Több városban kimagasló zenei és színházi élet folyik.

Tekintettel az egészségügy hálátlan és nehezen áttekinthető helyzetére, igen nehéz megfelelő adatokhoz jutni a tartomány egészségügyi hálójáról. Vajdaságban a 10 000 főre jutó orvosok száma 21.⁴ Az egészségügyi szféra gyökeres megreformálásra szorul. Annak ellenére, hogy minden községben (valamint a települések 90%-ában) van egészségügyi ellátás, ez sokszor csak az elsődleges egészségvédelem fogalmát fedi, így a jelentősebb

² 636 óvoda, 535 általános iskola, 124 középiskola és 50 felsőfokú intézmény működik összesen 28 080 pedagógussal és 364 007 tanulóval. A gyermekek és a pedagógusok száma is csökkenő tendenciát mutat.

³ A tartománynak 12 hivatásos színháza, valamint 14 gyermek és amatőr színjátszó társulata van; 30 múzeum, 25 mozi, 36 rádióállomás, 6 tévéállomás működik a térségben. 311 tudományos, iskolai és népkönyvtár járul hozzá a kultúra gyarapodásához.

⁴ Vajdaságra vonatkozó legfrissebb adatok hiányában a kutatás a DKMT kiadványának 1999-es adataira hagyatkozik. A dél-bácskai körzet 0,31 orvossal az élen jár, míg a magyarországi határzónát alkotó három körzetben (egészségen) 0,19 orvos jut egységnyi lakosra.

betegellátás csak a tartományi központban valósulhat meg. A gyógyszerárak piaca is telített, állami és magángyógyszertárak láncolata szövi át a községeket és azok településeit.

Lakás- és kommunális ellátottság szempontjából a helyzet a következő: a 2002-es népszámlálási adatok alapján a tartományban 750 ezer lakás volt; az átlagos lakás-alapterület 73,1 m², míg az egy személyre jutó lakásterület négyzetméterben 27. Szintén a 2002-es adatok alapján Vajdaságban egy lakásra 2,7 lakos jut.

1.2. Vajdaság lakossága – demográfiai helyzetkép

A népszámlálási adatok szerint 1991-ben 2 013 889, 2002-ben pedig 2 031 992 lakos élt a tartományban; ebből 984 942 férfi és 1 047 050 nő. A népsűrűség 94,5 fő/km². 1991-ben 93,6 fő/km². Ehhez hozzá kell tenni, hogy a tartományban a legmagasabb a bevándorlási ráta. Az 1000 lakosra jutó immigrációs ráta évről évre folyamatosan növekedett⁵; 2002-ben a bevándorlási ráta 19,17 volt. Összehasonlítva Vajdaság adatait Közép-Szerbiáéval, a különbség jelentős, hiszen ott a bevándorlási ráta 4,9 ugyanabban az évben. Vajdaságban az elmúlt évtizedekben szembetűnő szerkezetbeli változások történtek a lakosságot illetően.

Vajdaság lakosságára jellemző az etnikai sokszínűség, amely az utóbbi fél évszázadban folyamatosan homogenizálódik. A lakosság több mint a fele szerb nemzetiségű, majd magyarok, horvátok, szlovákok, montenegróiak, románok és ruszinok következnek, de élnek itt muzulmánok, ukránok, macedónok, albánok, szlovének, németek, romák és mások is.⁶ A szerb nyelv mellett hivatalos használatban van a magyar, a horvát, a szlovák, a román és a ruszin (rutén) nyelv is.

⁵ A 2005-ös Statisztikai Évkönyv adatai alapján.

⁶ Vajdaság lakosságának nemzeti összetétele 2002-ben: 67% szerb, 15% magyar, 3% horvát, 3% jugoszláv, 3% szlovák, 2% montenegrói, 2% román, 1% bunyevác, 1% ruszin és a lakosság 3 százaléka nem nyilatkozott e témakörben.

Vajdaságban a 2002-es népszámlálás adatai alapján 709 957 háztartás volt, míg az egy háztartásra jutó személyek száma mindössze 2,9. Mind több az elöregedett háztartás. A születések számának csökkenése komoly problémát jelent. Emiatt a természetes szaporulat kritikus fázisba jutott, és a lakosság csak a beköltözés által gyarapodik. 2003-ban Vajdaság minden községében negatív természetes szaporulatot regisztráltak. Míg 1993-ban a települések 75,8%-ában jegyezték föl csak negatív változásokat, addig 2003-ra már a vajdasági települések 88%-ában negatív jellegű adatot észleltek. A negatív természetes szaporulat jelen van mind a falusi, mind a városi populációnál.

A lakosság életkor szerinti megoszlása a következő: 14 éves és annál fiatalabb a lakosság 15,9%-a, 62,3% tartozik a 15–60 éves korcsoportba, míg a lakosság 21,4%-a 60 évesnél idősebb (0,4% ismeretlen). Ebből az aktív lakosságot 912 800 személy képezi, mely az összlakosság 44,9%-a. A saját bevétellel rendelkezők a lakosság 20,13%-át teszik ki (408 999 személy). Az eltartottak száma 706 843, azaz 34,8%-a az össznépességnek.

Az aktív lakosság korcsoportonkénti megoszlásánál a leg-tömegesebb a 30–39 éves munkaerő (32%-kal), őket követik a 40–49 évesek (25,2%). Az ágazatonkénti megoszlás tekintetében, a feldolgozóiparban (26,05%) a legjelentősebb a részvételi arány. A mezőgazdasággal (vadgazdálkodással, erdőgazdálkodással, halászattal) foglalkozók aránya még mindig magas: 22,8%. Vajdaságban jelentős a kereskedelemmel foglalkozók aránya: 12,86%, majd a szállításban, raktározásban, postán, távközlésben, továbbá az építőiparban dolgozók aránya. A foglalkoztatottak nem egész 1/5-e (17,8%) a közszférában tevékenykedik (közigazgatás, oktatás, egészségügy).

1.3. Vajdaság gazdasága

Szerbiában azok az intézményes és jogi feltételek kialakítása, amelyek felgyorsíthatják a gazdasági és szerkezeti reformokat és az EU-integráció lehetőségeit is, gyakorlatilag 2001-től kezdődtek. A jelenlegi kormányzat alapvető céljait képezik a stabil gazdasági fejlődés, a magánosítás és a fenntartható fejlődés megalapozása.

A gazdaság átalakulása nem akadályozta a dinár stabilitásának a fenntartását, az országnak stabil a devizatartaléka, elvégezték a bankrendszer reformját, az árak deregulációját és liberalizációját, ami a külkereskedelem és a nemzetközi pénzügyi intézményekkel való együttműködés feltétele is. A parlament több mint 350 rendszerbeli törvényt hozott meg a strukturális reform támogatása érdekében.

A gazdasági fejlődésnek azonban vannak korlátai is: relatív alacsony a gazdasági aktivitás (az EBRD⁷ becslése szerint a BDP⁸ reális szintje 2006-ban kb. 2/3-a az 1990. évinek), alacsony a beruházás. Ugyanakkor magas az ország bel- és kültartozása, külkereskedelmi hiánya, és alacsony a gazdaság versenyképessége. Magas a munkanélküliség és a szegénységi szint alatt élők aránya. (Az össz lakosság 10%-a.) Tehát a viszonylag magas gazdasági növekedés ellenére is, a társadalmi szociális különbségek nőnek. A bruttó hazai termelés 2004-től növekvőben van.⁹

⁷ EBRD = European Bank of Reconstruction and Development vagy Európai Újjáépítési és Fejlesztési Bank.

⁸ BDP = Bruttó Hazai Termék.

⁹ Nacionalna strategija privrednog razvoja Republike Srbije, 2006–2012.

1. táblázat: Szerbia gazdasági növekedésmutatói 2002–2006.

Gazdasági növekedés mutatói 2002–2006.	2002	2003	2004	2005	2006
BDP, reális növekedés (%)	2.2	2.5	8.4	6.2	5.7
BDP per capita (milliárd USD)	1933	2569	2938	3273	3518
BDP per capita (PPP, u USD) ¹⁰	4717	5812	7200	8320	9074

*Forrás: Republički zavod za statistiku, Beograd
Köztársasági Statisztikai Hivatal, Belgrád*

A bruttó hazai termék felhasználására jellemző a személyes fogyasztás magas szintje, az alacsony beruházási szint (a megfelelő technológiai fejlődéshez legalább 25%-os beruházási arányra lenne szükség), magas külkereskedelmi hiány és a folyó fizetési mérleg hiánya.

Ugyanakkor a külföldi beruházások aránya öröndetesen javul.

2. táblázat: Külföldi direkt beruházások Szerbiába – 2002–2006.

Külföldi direkt beruházások – 2002–2006.	2002	2003	2004	2005	2006
nettó (millió USD)	475	1360	966	1550	4387

Forrás: Szerb Nemzeti Bank, Belgrád

Vajdaság gazdaságilag az ország legfejlettebb régiója. Szorgalmas munkabíró lakossága és rendszeres adófizető polgárai vannak. A térségben az emberi erőforráson kívül, majdhogya csak a jó termőföld az előnyös tényező. A régióban (két nagy vízhozamú folyója ellenére) alacsony az energia-önellátottság; kifejezetten vízszegény a térség, csekély és csupán lokális jelentőségű kőolaj- és földgáz-, alacsony fűtőértékű széntartalékain és a terciális üledékaltalajból nyerhető alacsony hőmérsékletű

¹⁰ Forrás: Bécsi Nemzetközi Közgazdasági Tanulmányok Intézete.

termálvizein kívül az agyagon és homokon kívül szinte semmilyen szűkebb értelemben vett bányakincssel nem rendelkezik. Előnyös földrajzi fekvése mellett csupán egyetlen európai léptékben is tényleges komparatív előnyt képező természeti adottsága van: a nagy termőerejű termőföldje.

A sok évtizedes restriktív gazdaságpolitika és az örökölt szerkezeti hiányosságok ellenére is, mindenekelőtt a lakosság magasabb képesítési szintje, munkakultúrája és mobilitása ellenére, Vajdaság igen sokat veszített gazdasági súlyából és hatékonyságából, de mégis az ország legfejlettebb részének számít. Elsősorban a mezőgazdaság, az élelmiszer-, a fém- és vegyipar, továbbá az építő- és a textilipar a jelentősek.

A tartomány területén 1,78 millió hektár kitűnő minőségű termőföld van. A löszfennsíkokon a feketeföld (csernozjom), Európa egyik legtermékenyebb talajfajtája dominál.¹¹ A folyóvölgyek talaja termékeny hordalékos réti feketeföld. A föld megfelelő agrotechnikai művelésével, öntözéssel, helyes fajtaválasztással, Vajdaság jelentősen megalapozhatja gazdasági fejlődését a jövőben is, ugyanis mindenfajta haszonnövényt európai szinten termesztünk.

Vajdaság teljes területéből, beleértve a mezőgazdasági területeket is, 165 759 hektár erdő. Az alluviális síkságokon fűz- és nyárfa terem, hasonlóan a folyók mentén, elsősorban ipari feldolgozásra várva. A szikes talajok sajátosságai kedveznek a gyógynövénytermesztésnek, bár igazán nagy fejlődés a gyógynövénytermesztésben sem volt tapasztalható, elsősorban a szűkös tőke és beruházói feltételek miatt. A földművelést kiegészítő tevékenységként jelentkezik az állattenyésztés. Szinte minden mezőgazdasággal foglalkozó család rendelkezik valamilyen jószállománnyal.¹²

¹¹ A mezőgazdasági területművelés áganként a következő: szántó és kert 1,58 millió hektár; gyümölcsös 18 ezer hektár; szőlő 11 ezer hektár; gyepek (rét és legelő együtt) 146 ezer hektár. A megművelhető földterületeken elsősorban gabonafélék termelnek.

¹² Vajdaságra elsősorban a szarvasmarha- és sertésenyésztés jellemző.

A további fejlődésben jelentős a Duna–Tisza–Duna-csatorna-rendszer, amelynek 930 kilométeréből 591 kilométer hajózható. A csatornának köszönhetően félmillió hektárnyi területet öntözhetnek. Vajdaságban a meglévő vízgyűjtő területeket egyértelműen az egyik legjelentősebb természeti kincsek közé sorolhatnánk, ha a csatornahálózat megfelelne alapvető funkciójának, nem lenne szennyezett és ki is használhatnák a mezőgazdászok.

Sajnos a közelmúltban kidolgozott és elfogadott szerbiai terület- és gazdaságfejlesztési koncepció elismeri és számba veszi ugyan a Vajdaság és azon belül mindenekelőtt az Újvidék–Szabadka–Becskekerek-háromszög elsőrendű iparfejlesztési potenciáljait, de Vajdaságot iparfejlesztési szempontból nem tekinti kiemelt („húzó”) területnek.

A vajdasági társadalmi össztermék belső szerkezeti megoszlása viszonylag stabil és statisztikailag csupán alig kimutatható, igen lassú, de egyértelmű pozitív elmozdulást mutat a szolgáltatási szféra növekedése és a mezőgazdaság részarányának csökkenése irányába (mindenekelőtt a feldolgozóipar súlyos krízise miatt).

Miután az elmúlt kb. 15 év folyamán gyakorlatilag összeomlott az ország gazdaságában korábban uralkodó nagyvállalati struktúra, azok részegységeiből teljesen új kezdeményezéssel egy alapjaiban megváltozott, dinamikusabb és rugalmasabb kis- és középvállalati gazdasági szerkezet épült ki, amely fokozatosan átvette a foglalkoztatottság és a jövedelemtermelés terheinek meghatározó részét.

A korábban a gazdasági teljesítmény gerincét képező feldolgozóipar tradicionálisan erősen diverzifikált, több lábon álló volt és maradt. Ezért is tudta súlyosabb megrázkódtatások nélkül elviselni az elektro-gépipari és vegyipari nagyvállalatok sorozatos tranzíciós összeomlását – hiszen a kríziskörnyezetben is változatlanul fennálló lakossági igények kielégítése (élelmiszer- és könnyűipar, szolgáltatások, ill. az időszakosan igen jelentős teret

nyerő árnyékgazdaság is) és a kis- és középvállalati struktúra viszonylag gyors kiépülése bizonyos mértékben semlegesítette, sőt ellentételezte annak terheit. A gazdaság szerkezetének ilyen nagymértékű átrendeződése következtében (hiszen korábban épp az elektro-gépipari nagyvállalatok valósították meg az export közel 90%-át) Vajdaság az import terheit az utóbbi években mindössze 30–40%-ig tudja saját exporttal lefedni.

A térség súlyos krízisgondokkal küzdő gazdasága a szűkös beruházási eszközök elosztásánál is hátrányos helyzetbe került, hiszen pl. a 2003. évben a Vajdaság AT területén megvalósított beruházások összege a kimutatott társadalmi össztermék alig 10,4%-át tette ki. Ez Szabadka község esetében mindössze 6,6% volt. Megjegyezhető, hogy a szerbiai kormány vezető tisztségviselői, a 2006 tavaszán közzétett legújabb Nemzeti Beruházási Terv keretében viszonylag jelentős (összesen 27,5 millió €) beruházási támogatást helyeztek kilátásba a régió erőteljesebb gazdasági fejlesztésére.¹³ Ez azonban csupán igen intenzív és tőkeerős külső támogatással együtt lehet eredményes, hiszen csak a legszükségesebb és már halaszthatatlanná vált regionális infrastrukturális fejlesztések tőkeigénye is messze meghaladja a Nemzeti Beruházási Terv reálisan elérhető forrásait.

1.4. Privatizáció és vállalkozási lehetőségek

A Szerbiában folyamatban lévő (2003-ban még 1,4 milliárd dollár, ugyan fokozatosan csökkenő tendenciát mutató, de átlagosan még mindig évi kb. 1,0 milliárd dollárra becsült összbevételű) privatizáció kedvezményezettje gyakran a szerbiai politikai és hatalmi elit. A működő szerbiai gazdaság kb. 75%-át privatizálták (2007-ig), tehát a tranzíció 2008/09-ben kerül lezáró fázisába.

¹³ A várható privatizációs bevételekre támaszkodó, 2 éves, kb. 2 milliárd € összegű infrastruktúra-, egészségügyi és vállalkozás-fejlesztéseket támogató.

A nagy közvállalatok (posta, távközlés, kőolajipar, villanygazdaság, vasút, légi közlekedés), valamint a kommunális tevékenységek privatizációja még csak most kezdődik. A közvállalati szektor küszöbönálló privatizációját a szakértők „időzített bombának” tekintik, óriási adósságállományuk és munkaerő-feleslegeik ugyanis súlyos szociális terheket rónak majd a privatizációjukat felvállaló kormányra. Az államnak át kell majd vállalnia a felhalmozódott adósságállomány túlnyomó részét, a privatizációt pedig igen előnyös feltételekkel, sőt számos esetben csődeljárás keretében kell majd lefolytatni. Így tovább fog romlani az ország egyébként igen alacsony foglalkoztatottsági szintje is.

Az 1945 után elkobzott-államosított vagyon visszaszámaztatása¹⁴, illetve méltányos kártalanítása is megoldatlan. Továbbá nyitott kérdés a természeti és ásványi kincsek kitermelésével és értékesítésével foglalkozó vállalatok privatizáció utáni koncessziós, bérletfizetési kötelezettségeinek szabályozásrendszere is.

Vajdaság gazdaságának újabban a legjelentősebb szereplői a kis- és középvállalkozások. Ezek a vállalkozások 2002-ben a tartományban működő vállalkozói kör 98,8 százalékát képezték, az aktív lakosság 56,3 százalékát foglalkoztatták, és az összjövedelem 40,1 százalékát termelték meg.

Követhető az a törvényszerűség, hogy a nagyvállalatok hatékony profittermelésétől lényegesen elmaradnak a kis- és középvállalkozások, de nagyobb a munkaerő-felvevő képességük. A tőkeszegény, kevésbé fejlett gazdaság a gyorsabb akkumuláció érdekében nagy kapacitásokba kellene hogy beruházzon. Ugyanakkor a munkanélküliség és az abból adódó szociális feszültség a kis- és középvállalkozásokat helyezi előtérbe. Mivel az utóbbiak sikeres működése, fejlődése nagymértékben függ a nagyvállala-

¹⁴ Az 1945. március 9-e után nacionalizált vagyon a 2003-ban elfogadott törvény szerint két lépésben denacionalizációra kerülő értékét 60–150 milliárd dollárra becsülik. Emellett a szerbiai állami költségvetést terheli még a kb. 12 milliárd dollárnyi közadósság is!

tok meglététől, importpiacától, állandóan aktuális kérdés a különböző méretű vállalkozások harmonikus fejlesztése.

A térségben működő jogi személyiségű vállalkozások döntő többsége a kereskedelemben tevékenykedik. A kereskedelmi tevékenységek végzésére bejegyzett jogi személyek száma a 2005-ös Statisztikai Évkönyv adatai alapján 27 418 fő. Jelentős hányadot képeznek a mezőgazdaságban és az iparban működő jogi személyiségű vállalkozások. Ez utóbbi tevékenységben 6615, míg a mező- és erdőgazdálkodásban, halászatban 2860 bejegyzett vállalkozás működött. Az építőiparban 2005. évi adatok alapján 1732 vállalat tevékenykedett.

A térség gazdaságszerkezetében hangsúlyt érdemelne a vendéglátás és a turizmus, mivel a térség természeti és történeti hagyományokban gazdag, de a szolgáltatások fejletlensége miatt nem tudott ez idáig jelentősebb eredményt felmutatni.

A bruttó hozzáadott érték kialakításában a legnagyobb százalékból az ipar vesz részt (34%), valamint a bővebb értelemben vett élelemtermelés (29%-kal). Az építőipar jelentősége e téren nem túl nagy (4%). A fenti adatok alapján megállapítható a terciér szektor fejletlensége, amely számos kitűnő lehetőséget fedhet föl a potenciális beruházóknak.

A kereskedelem, de főleg a szolgáltató szektor a helyi igények kielégítésére korlátozódik. A kiskereskedelmi üzletek száma a 2005-ös statisztikai adatok alapján 29 103, így 14,33 az 1000 lakosra jutó kiskereskedelmi egységek száma. Vajdaság „külkereskedelmi hatékonysága” statisztikai mutatók hiányában nehezen mérhető. A 2005-ös Statisztikai Évkönyv adatokat szolgáltat a 2004-es év kiviteléről.¹⁵ A kivitel értéke 1096 millió \$ (USD) volt, amely a szerbiai export 31,2%-át tette ki. Vajdaság kivitelből származó jövedelmének 94,2%-a az ipar és bányászat,

¹⁵ Lásd a 308. oldalt.

kereskedelem, mezőgazdaság és halászat ágazataiban valósul meg (ebből az iparra és bányászatra eső rész 82,5%). Az iparban megvalósított kivitelből származó jövedelem 67,8%-a hat ipari ágazat eredménye. Egyértelmű az ipari ágazatok közötti dominancia a feldolgozóipar részéről (30,4%), majd a kőolaj- és földgázkitermelés 10,9 százalékos részaránya. A vegyi anyag-feldolgozás 8,9%, a vegyi termékek gyártása 6,7%, a fémfeldolgozó ipar 5,8%, a textilkésztermékek gyártása 5,1%-kal járul hozzá a kivitelből származó jövedelmek megvalósításához. Vajdaság számos termékkel részt vállal a szerbiai külkereskedelmi mérleg formálásában.

A vajdasági ipari vállalkozások a feldolgozóipar, így a mezőgazdasági termékfeldolgozás, az élelmiszeripar és a könnyűipar területén működnek. Az élelmiszeripar feldolgozóképesége igen nagy: a tartományban mintegy ötven malom, tésztagyár, húszüzem, tejüzem, gyümölcs- és zöldségfeldolgozó gyár, valamint több cukorgyár, olajfeldolgozó és édességyár működik.

A szolgáltató szektor a fejlett ipari országokban, de ma már Kelet-Közép-Európában és Szerbiában is mind a foglalkoztatott munkavállalói létszám, mind a megvalósított BDP-részarány alapján a nemzetgazdaság legjelentősebb ágazatává válik. A statisztikai mutatók arra utalnak, hogy a régió szolgáltató ágazatának teljesítménye ugyan még elmarad az EU-országok átlagától, de egyértelműen javuló tendenciát mutat.¹⁶ A nemzetgazdaság mélyreható strukturális átrendeződése azonban nem csupán a szolgáltatási szektor intenzív növekedése miatt fontos, hanem inkább annak a termelőágazatokkal való integrációja és komplementaritása miatt.

A nemzetközi tapasztalatok ugyanakkor arra is utalnak, hogy a szolgáltatások Szerbiában még nincsenek közvetlenül kitéve az egyre szabadabb piaci versenynek, és a feldolgozóiparral szem-

¹⁶ A szolgáltató szektor részarányai: Szabadka 31,01%, észak-bácskai körzet 28,23%, Vajdaság AT 24,41%.

ben viszonylag védett szektornak számítanak. Ez a helyzet azonban igen gyorsan meg fog változni, amint Szerbia is végrehajtja a szolgáltató ágazat privatizációját, és feloldja az azt védő piaci kötöttségeket. Az egységes európai piac pozitív hatása is erőteljesen fogja érinteni az ágazatot, hiszen régióink meglévő komparatív előnyei (földrajzi helyzet, jó infrastruktúra és logisztikai háttér, a szerbiai átlagtól képzetesebb motivált és olcsó munkaerő stb.) előtt kiváló kitörési lehetőségeket nyit meg. Előreláthatólag a kisebb szolgáltató vállalkozások kialakulása fogja a munkaerő egy részét felszippantani. Káderképzéssel, átképzéssel ezekre a feladatokra fel kell készíteni a munkavállalókat.

A természeti és antropogén kincsek azok, amelyek elegendő attraktivitást tartogatnak ahhoz, hogy térségünkbe turistákat csalogassanak. A városok a megőrzött belső óvárosi központjaikkal (Szabadka, Zombor, Újvidék), a nagyszámú műemlékkel, a térség templomaival, erődítményeivel (Pétervárad, bácsi vár, Aracs) várja a tartományunkba látogatókat. A rurális térségek, az érintetlen természet, a bácskai és bánáti tanyák, szállások mellett kétmillió hektárnyi vadászterület, 1700 kilométernyi horgászásra alkalmas vízpart, termálvizes források, védett területek, nemzeti parkok, természetvédelmi területek, rezervátumok, valamint vendéglátó-ipari létesítmények és fejlett infrastruktúra fogadják az idelátogatókat. A Vajdaságba érkező külföldi vendégek száma a 2000-es évtől kezdve, kismértékben ugyan, de állandóan növekszik. A turisták, üzletemberek mind igényesebbek, és megfelelő szintű, minőséges kiszolgálásuk és szórakoztatásuk szintén megfelelően képzett munkaerőt kíván.

1.5. Humán tőke

Vajdaságnak a további marginalizálódás fékezésére, megakadályozására mobil, a változásokra gyorsan és hatékonyan reagálni tudó, alkalmazkodni képes munkaerő képzése szükséges. A szakképzés piaci igényekhez való igazítása (mezőgazdasági, élelmiszer-ipari, feldolgozóipari, vendéglátási gyakorlat-orientált

képzés fejlesztése), üzemek, vállalkozások, kamarák és szakiskolák közötti szoros együttműködést feltételez.

Ugyanúgy elengedhetetlen a szakiskolák egységes rendszerbe szervezése, a mai technikai színvonalnak megfelelő oktatás megszervezése, valamint az iskolarendszerű képzés kompetencia alapúvá tétele. Ezek a követelmények elengedhetetlen előfeltételei a humánerőforrás tudatos, célirányú fejlesztésének. Megkerülhetetlen követelmény az élethosszig tartó tanulás, továbbképzés és átképzés rendszere is.

A fejlett szellemi tőkével, képzett humánerőforrással rendelkező térségben speciális fejlesztési lehetőségek adódnak. Tudományos eredmények alkalmazásával Vajdaság minden előnyét ésszerűen ki lehet használni. Jelentős fejlesztési és kutatási központok működnek Újvidéken. A kutatások főbb területei a biotechnológia, az agráripár, az energiahatékonyság stb. Az egyetemi karokon kívüli szervezetek közül jelentős az élelmiszer-ipari kutatói központ, mely a tapasztalat és a tradíció koncentrációját képezi. Hasonlóan jelentős a mezőgazdaság gépesítését kutató központ, valamint az ipari szabványosítással, minőség- és környezetvédelmi rendszerekkel foglalkozó újvidéki intézmény. A napraforgóból és szójából történő olajsajtolás fejlesztése az egyik legjelentősebb és külföldi eredményeket is megvalósított tervezet, amellyel az újvidéki Földművelési és Zöldségtermesztési Tudományos Intézmény foglalkozott. Az intézmény a termelési technológiák fejlesztésére törekszik, a magas hozamú növényfajták és hibridek kitermesztésére, amellyel hozzájárul a mezőgazdaság, azon belül pedig a növénytermesztés fejlesztéséhez.

Számos elemzés egybehangzó eredménye, hogy az ásványi kincsekben, tőkében és technikában szegény közösségek számára egyedül a korszerű tudásalapú gazdaságpolitika felvállalása jelent elfogadható lehetőséget.

A vajdasági magyar közösség ma egy kb. 3700 főnyi, összlétszámát tekintve igen jelentős termelőerőt képviselő, a tudásalapú

gazdasági tevékenység felvállalására alkalmas, felsőfokú képzettségű reálértelmiségi elittel rendelkezik, amely mellé további, nagyságrendjében talán közel 10 000 főre tehető közép- és főiskolai képesítésű szakmai értelmiségi réteg is felsorakoztatható. Ez a létszám jelenleg még úgy-ahogy megfelel a szerbiai magyarság számosságából, a múltból átmentett szellemi pozíciójából és társadalmi szerepvállalásából eredő elvárásoknak.

A vajdasági magyarságot kiszolgáló hazai és anyaországi oktatási intézmények szakember-kibocsátásáról sajnos nincsenek teljesség igényű statisztikai összesítők. Szakértői becslések szerint jelenleg kb. 2200 magyar egyetemi hallgató¹⁷ (az összlétszám 6%-a) tanul a Vajdaságban (a főiskolások száma az összlétszám 10%-a körüli). Mindez visszaesést jelent a nyolcvanas évek részarányához viszonyítva.

Vajdaság szakember-kibocsátása a magyar reálértelmiségi réteg pusztá újratermelődési szintjét éri el az évente kb. 350-400 egyetemi és közel 1000 közép- és főiskolai végzettségű szakemberrel. Ez pedig azt jelenti, hogy a szerbiai magyarság fokozatosan elveszíti korábbi viszonylag előnyös társadalmi, gazdasági szerepét és súlyát, képesítési szintje mind jobban leépül, egészében erőteljesen marginalizálódik.

Ezt a folyamatot tovább súlyosbítja az elmúlt két évtized folyamán külföldre távozott képzett szakemberek száma és a hatalom részéről céltudatosan folytatott politika (már a tömbmagyarság életterében is, a nagy ipari és közvállalatok, az államigazgatás, egészségügy stb. vezetésében, döntési rendszerében csak elvétve maradtak lokális, magyar szakemberek). Ugyanakkor, a tudományos kutatással foglalkozó (tudományos fokozattal rendelkező) szakemberek kb. 200-300 fős tábora meggyőző adat, de szakmai bontásban és területi megoszlásban szemlélve már elképzelhetetlen az eredményes magyar káderkoncentráció.

¹⁷ A becslések alapján, a magyarországi felsőoktatási intézményekben még további 800–900 vajdasági hallgató tanul.

Elméletileg, az egy-egy szűkebb szakterületre koncentráló „regionális magyar tudományos műhelyek” megalapítása és működtetése is csupán a magyar nyelven (is) tanító kisszámú felsőoktatási intézmény keretein belül lenne elképzelhető.

Tény, hogy Vajdaság 2 millió lakosára csak egy egyetem jut. A szabadkai egyetemi kezdeményezés még pályában van. Új rugalmas szakokkal ellátott egyetemre, mint tudásközpontra feltétlenül szüksége van az észak-vajdasági régió társadalmának és gazdaságának.

Amennyiben Szabadka nem lesz innovációképes, tudást kisu-gárzó központ, véglegesen leszakad, és a valamikori nagyvárosi státusból középvárosi státusba fog süllyedni. Ugyanakkor a magyar közösség szóródása megállíthatatlan dimenziókat ölthet. Az eddigi magyar, vagy részben magyar felsőoktatási képzést minőségében erősíteni kell (közgazdaság, építőmérnöki, informatika, villamossági, gépészeti szakok).

Kivitelezhetőnek tűnik a szabadkai Magyar Tannyelvű Tanítóképző Kar mellett továbbfejleszteni a magyar tanárképzést, színészképzést (a többi művészeti szakokkal), a teológiai tanulmányokat. Ehhez a határon átívelő regionális kutató- és oktatóközpontok, felnőttoktatási intézmények, munkaközvetítő irodák kapcsolattartása is fontos.

2. A régió felnőttoktatási rendszerének jellegzetességei¹⁸

Mielőtt a régiójellegzetességekre térnék ki, előzetesen a felnőttképzés *alapfunkcióinak meghatározásával foglalkozom*¹⁹:

1. Az első funkció, az iskolai végzettség és a szakképzettség megszerzésének a segítése (initial education/training); legalább *az alap(általános)-iskolai végzettség és az első szakképzettség megszerzését jelenti a fiatal, 16–29 éves korosztályoknál.*
2. A második fő funkció a *folyamatos szakmai képzés*, illetve a magasabb szintű szakképesítés megszerzésének segítése (continuing vocational training), a munkaadói igények alapján, a munkaadó szervezésével és támogatásával.
3. A felnőttképzés harmadik fő funkciója, az ún. *foglalkoztatást segítő képzésen* keresztül (főleg a munkanélküliség időtartama alatt), a munkavállaló felnőtt piacképes szakmai tudásának és szakképzettségének a megszerzése. Irányulhat át- vagy továbbképzésre is, a képzés eredményeként pedig államilag elismert szakképesítés, vagy munkaköri (betanító) szakképzettség szerezhető.
4. A felnőttképzés negyedik funkciója, hogy az ún. *kiegészítő képzésekkel* segítse a szakképzést, a munkavállalás, munkahelykeresés sikerét, vagy a betöltött állásban való ered-

¹⁸ A szerző, Gábrity Molnár Irén, az Újvidéki Egyetem Közgazdaságtudományi Karának és a Magyar Tannyelvű Tanítóképző Kar (Szabadka) rendes tanára és a Magyarságkutató Tudományos Társaság elnöke.

¹⁹ Lásd: Zachár László: A felnőttképzés rendszere és főbb mutatói – www.oki.hu/lj.asp?Kod=felnottkepzes-Zachar-Felnottkepzes-lj.html#11

ményesebb munkát. A *kiegészítő képzések programskálája rendkívül széles*: a pályaaorientációs (pályaválasztási) ismeretek megszerzésére; a szakképzés megkezdéséhez szükséges közismeretek elsajátítására; az elhelyezkedési/álláskeresési ismeretek; a munkakör színvonalasabb ellátásához szükséges ismeretek (pl. nyelvtudás, számítógép-kezelés, korszerű munkavállalói tulajdonságok).

2.1. Nemzetközi követelmények „ölelésében”

Fontos nemzetközi követelmények fogalmazódtak meg az utóbbi két évtizedben az életen át tartó tanulásról. Ezek a követelmények az Európai Unió oktatásfejlesztésének vezérelveiként fogalmazódtak meg:

1. Új ismeretek és készségek hozzáféréseinek biztosítása mindenki számára

A cél az egyetemes és folyamatos hozzáférés biztosítása a tanulás lehetőségeihez, a tudás társadalmában fenntartható részvételhez szükséges ismeretek és készségek megszerzése. Az új alapismeretek és készségek a tudásalapú társadalomban és gazdaságban való tevékeny részvételhez nélkülözhetetlenek, amelyek a munkaerőpiacon és a munkahelyen, tényleges időben, közösségekben és demokráciában eligazodni tudó, koherens identitástudattal és életirányultsággal rendelkező ember jellemzői. Ma a munkaerőpiac állandóan változó jellegű készségeket, szakképzettségeket és tapasztalatokat igényel. A munkanélküliség magas szintje régióinkban is – részben – a készségek hiányával magyarázható.

2. Az útmutatás és tanácsadás

Mindenki számára biztosítani az élet minden szakaszában könnyen elérhető minőségi információkat és tanácsadást az Európa-szerte létező tanulási lehetőségekről. A mai munkaerő-piaci ver-

senyképesség fenntartása miatt, életünk során többször is szükségünk van információra és tanácsadásra, hogy karrierünk építésében minél kevesebb kudarcot, vagy leszakadást éljünk meg.

Ennek megfelelően folyamatosan rendelkezésre álló szolgáltatásokra van szükségünk, akár munkaközvetítő cégek, vagy karrierépítő irodák által. Ezek az irodák az ügyfél érdekeit szem előtt tartva, személyre szabott, sokoldalú információs csomagot állítanak össze, amivel segítik eldönteni a legalkalmasabb cselekvési pályát. A karrierépítő tanácsadóknak ismerniük kell a tanácskérők egyéni és szociális helyzetét, a helyi, térségbeli munkaerő-piaci sajátosságokat és a foglalkoztatók, munkaadók igényeit is.

3. Innováció az oktatásban és a tanulásban

Hathatós oktatási és tanulási módszerek kifejlesztése a feladat, az egész életen át tartó tanulás terén. Sokoldalú megközelítéseket kidolgozva tanulási lehetőséget kell biztosítani a fiatalnak, idősebbnek, különböző kultúráknak, társadalmi rétegeknek (felhasználó-orientált rugalmas rendszerek).

Az oktatási intézményeknek és rendszereknek igazodniuk kell az emberek mai, változó életmódjához és tanulási szokásaihoz. Ez jelentős befektetést igényel, sőt felnőttoktatási-közművelődési szakemberek és andragógusok kiképzését is. Szerbiában is érezhető a tanárok, oktatók szakmai továbbképzésének szükségessége, mivel az útmutatói, mentori és közvetítői szerep rájuk fog hárulni.

4. A tanulás értékelése – certifikációja

Jelentősen javítani kell a tanulásban való részvétel és a tanulás eredményének értelmezési és értékelési módozatain, különösen a nem formális és informális tanulás területén. A tudáson alapuló gazdaságban a versenyképesség fenntartása érdekében döntő tényező az emberi erőforrások teljes körű fejlesztése és kiakná-

zása. Ebben az összefüggésben a diplomák, bizonyítványok és szakképesítések fontos referenciapontként szolgálnak a munkaerőpiacon, a munkáltatók és munkavállalók számára egyaránt.

A szaktudás elismerése a munkaerőpiacról átmenetileg kiesők motiválására is hathatós eszköz lehet. A nem formális tanulás elismerésének/certifikációjának innovatív formái abban is fontos szerepet játszanak, hogy kiszélesedjen az elismert végzettségek skálája, tekintet nélkül arra, hogy az egyén milyen megfontolásból tanul.

5. Helyben tanulás

Az egész életen át tartó tanulás lehetőségeit közel kell vinni a valós élethez, egyre megvalósíthatóbbá tenni regionális és helyi szinten. Legtöbb ember helyben szeretne tanulni, mert így kényelmesebb és olcsóbb.

Vajdaságban a falvak, kis- és nagyvárosok többsége már kialakította a hagyományos iskolahálózati kapcsolatrendszerét. Tény az, hogy a nagyvárosi lakos számára nagyobbak az esélyek, míg a vidéki közösségek lemaradnak.

A tanulás helyi megvalósítása a források átszervezését és átirányítását vonja maga után annak érdekében, hogy létrejöhessenek a megfelelő tanulóközpontok, nemcsak az iskolákban, hanem például a teleházakban, könyvtárakban, múzeumokban, egészségügyi központokban és munkahelyen.

6. Befektetés az emberi erőforrásokba

Az Európai Tanács lisszaboni értekezletének záradékában egyetelműen meghatározták, hogy növelni kell az emberi erőforrásokba történő egy főre eső éves befektetést. Új elképzelések születtek e cél mentén, a tanulói hitelek és társfinanszírozások terén.

Az OECD²⁰ és az Európai Unió oktatási szervezetei átfogóan foglalkoznak az iskolai kudarc elleni küzdelemmel, az oktatási esélyegyenlőség és a társadalmi integráció biztosításának lehetőségeivel.

Az EURYDICE, vagyis az Európai Unió oktatási információs hálózata a következőképpen fogalmazza meg az ezzel kapcsolatos tennivalókat: „Minthogy a képzettség szintje rendkívül fontos tényező a gazdasági, társadalmi és politikai integráció szempontjából, gondoskodnunk kell azon mechanizmusok kiküszöböléséről, melyek a fiatalok egyes csoportjainak kirekesztéséhez vezetnek, s biztosítanunk kell azt is, hogy mindenki legalább minimális szintű képzésben részesüljön. Ezért tehát szükség van az egyén oktatáshoz való jogának újbóli érvényesítésére. E jog magában foglalja mindenki azon természetes jogát, hogy olyan alapszintű ismereteket és képzést kapjon, melyek szükségesek ahhoz, hogy lehetővé tegyék számára munkahely megszerzését és a társadalomban való teljes értékű részvételt. Az oktatáshoz való jog tehát – amennyiben megfelelő módon érvényt szereznek neki – a társadalmi integráció hatékony eszköze.”²¹

Európa oktatási miniszterei 1989-ben megfogalmazták, hogy az oktatás általános szintjének emelése az egyik legfontosabb előfeltétele a gazdasági, társadalmi és kulturális fejlődésnek, ezért az oktatás képessé kell hogy tegyen minden egyént arra, hogy elérje függetlenségét, jó állampolgárrá váljon, és megtalálja helyét a társadalomban és a munka világában. Az oktatással szemben megfogalmazott nemzetközi és hazai elvárás, hogy az iskola és a pedagógusok forduljanak a kompetenciaalapú képzés felé. A figyelem középpontjában a kompetenciák megszerzése, azon belül bizonyos kulcskompetenciák megszerzése kell hogy

²⁰ OECD; Organisation for Economic Cooperation and Development, Gazdasági Együttműködés és Fejlesztés Szervezete – 1961-től működő nemzetközi szervezet, az 1948-ban megalapított OEEC (Organisation for European Economic Cooperation) utódja.

²¹ Az Európai Közösségek Tanácsa és a Tanács keretében összegyűlt Oktatásügyi Miniszterek Határozata, 1989. Forrás: www.oki.hu/lj.asp?KOD=tanari-wolfne-versenypalya-lj.html#1

álljon. A kompetencia fogalmát napjainkban kezdtük el használni, mint olyan fogalmat, amely alatt a legmagasabb szintű komplex tudást értjük, amely „a tudásnak arra a formájára utal, amelynek elsajátítása természetes közegben, életszerű tapasztalatok révén történik, és így alkalmazása is természetes könnyedséggel és hatékonysággal valósul meg.”²²

Feltehető a kérdés, hogy Szerbiában jelentős tömegek miért nem az iskolarendszerű oktatásban találták meg a számukra szükséges oktatást, képzést? Közismert, hogy az iskolarendszerű felnőttoktatás nem tudta kielégíteni azokat a szakmaszerzési igényeket, amelyeket a gazdaság és a gazdasági kihívásokra érzékeny munkavállalói réteg megfogalmazott. Az iskolarendszerű felnőttoktatás intézményei közül egyre több érti meg, hogy jövőjének kulcsa a felnőtt korú tanulók tanulási igényeinek minél rugalmasabb, egyénre szabottabb kielégítése, az iskolák kapuinak szélesre tárása. További válaszlehetőség, hogy nem bíztak az iskolarendszerű felnőttoktatási intézményekben korábbi negatív tapasztalataik vagy előítéleteik miatt. Illetve nem találták elég jónak, számukra megfelelőnek a képzési kínálatot, módszereket, tanulásszervezést vagy éppen a külső, belső környezetet, amelyben a felnőttek iskoláinak zöme működik.²³

Átképzések, továbbképzések gyors kialakulására volt szükség. Ezekre az igényekre reagáltak a vállalkozáshajlamú civil szervezetek, vagy magánemberek. Újabb és újabb oktatási területekre merészkedtek, nem csak középszinten, de a felsőoktatás területén is. A nagyarányú munkanélküliség főleg a fiatalok körében kitermelte a jelentős számú „tanuló társadalmat”, akik tisztában vannak azzal, hogy az élethosszig tartó tanulás („lifelong learning”) életmóddá válik.

²² Lásd: Wolfné Borsi Julianna: Versenypálya – parkolópálya? A továbbhaladás kérdései a tanuló társadalomban. Forrás: www.oki.hu/lj.asp?KOD=tanari-wolfne-versenypalya-lj.html#12

²³ Lásd: Singer Péter: Felnőttoktatás és -képzés iskolarendszerben és azon kívül; Forrás: www.oki.hu/lj.asp?KOD=Felnottkepzes-Singler-Felnottoktatasi-lj.html#5

2.2. A köz- és felnőttoktatás hatékonysága Vajdaságban²⁴

Előzetes megállapításként két dologra hívom fel a figyelmet:

- a) Szerbia tranzíciós államként készül az EU-csatlakozásra; a gazdaság még elégtelen technológiai fejleszthetőséggel küzd, mégis a képzett emberi erőforrást is elő kell készíteni a következő évtizedekre. *A lakosság iskolavégzettségi szintje nem kielégítő a lendülni kívánó gazdasági elvárásokhoz képest.* A lakosság fele sem kapott középszintű szakképzést. Szerbia aktív lakosságából majd 2 millióan nem rendelkeznek szakmai kompetenciával, a munkanélküliek száma pedig az egymillió körül mozog, köztük sok a fiatal.
- b) *A felnőttképzésnek több területe van, úgymint:*
- az *iskolai rendszerű* felnőttképzés, amely törvényekkel szabályozott általános, középfokú vagy felsőfokú végzettséget ad;
 - az *iskolai rendszeren kívüli képzés*, amelynek legnagyobb területe a *munkaerő-piaci képzés* (a felnőttképzési törvény és a foglalkoztatási törvény szabályozza);
 - a *munkaerő-piaci képzés célja* az egyén munkába állásának (a gazdasági igényekből szükséges helyzetének), illetve munkahelye megtartásának az elősegítése (állam által elismert, vagy nem akkreditált képzések halmaza);
 - a felnőttképzés szakmai képzési funkciójához kapcsolódhat a *nyelvi képzés*, sőt a *számítógépes és egyéb szakmai kurzusok* egy része is.

²⁴ A szerző és a Magyarságkutató Tudományos Társaság kutatócsoportja az oktatási helyzetkép tanulmány megírásához ösztöndíj-támogatást kapott 2008-ban, a Magyar Tudományos Akadémia Magyar Tudományosság Külföldön Elnöki Bizottságtól, az MTA Etnika-nemzeti Kisebbségkutató Intézetétől (Budapest) és a Tartományi Oktatási és Művelődési Titkárságtól (Újvidék).

2.2.1. A közoktatási rendszer fontosabb szereplői, jogi háttere

A 2004-ben meghozott közoktatási törvényben (Törvény az oktatás és nevelés alaprendszeréről²⁵) az előképzés és a közoktatás (alap- és középszint) rendszerét reformálta a Szerb Kormány. Ezzel az okmánnyal Szerbia még közelebb került az európai oktatási rendszerhez, bevezethetett néhány újdonságot. A törvény végrehajtására a rendszer legfontosabb intézményei ügynelnek: az Oktatási és Sportminisztérium, a Nemzeti Oktatási Tanács és a szolgáltató intézmények.

Az **Oktatási és Sportminisztérium** legfontosabb szerepkörét a törvény hét pontban foglalja össze:

- az oktatás-nevelés tervezése és fejlesztése
- az oktatási intézmények és központok feletti felügyelet
- az oktatási intézményben dolgozók szakmai továbbképzésének tervezése, koordinálása
- oktatási eredmények ellenőrzése a köztársaság területén
- nemzetközi kapcsolatok és együttműködés megvalósítása az európai szabványok összehasonlíthatóságával
- az oktatási-nevelési adatbázis létrehozása és vezetése
- bejegyzések és munkaengedélyek kiadása (oktatási intézmények, tanárok stb.).

A minisztériumon kívül helyezett intézmények, amelyeken keresztül az oktatási feladatok megvalósíthatók, a körzetek²⁶ szintjén működtető **iskolai igazgatóságok**. Ezek legfontosabb feladata a szakmai-pedagógiai felügyelet az iskolákban. Ez az intézmény végzi el a tanerők, pedagógusok és igazgatók tovább-

²⁵ Eredeti elnevezése: Zakon o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja. Két korábbi törvény átdolgozásával és kiegészítésével 2004. június 5-én lépett életbe. Ezzel a 2003. május 25-i és a 2004. május 28-i kiegészítések egy egységes szabályozásba kerültek (a Szerb Köztársaság Hivatalos Lapja, 58/04 és 62/04 számok).

²⁶ Több településcsoport Szerbiában községet képvisel, néhány szomszédos község pedig körzetet. A törvény szerint 15 körzetben vagy körzetek csoportjában van iskolai igazgatóság.

képzésének koordinálását, az előképzések programjait és minőségét követi. Saját körzetében az általános iskolák fejlesztési hálózatát és adatbázisát dolgozza ki.

A **Nemzeti Oktatási Tanács** felügyel az oktatási rendszer minőséges működésére, és a Parlamentnek tartozik éves beszámolóval, hogy az követhesse az oktatáspolitikai megvalósulását a gyakorlatban. A Tanács állandó és időszakos bizottságokban működik, minden adminisztratív-technikai szükségleteit a minisztériumban látják el.

A Tanácsnak 42 tagja van, elnökét hat évre a Szerb Képviselőház (Parlament) nevezi ki. A tagokat a szakmai és egyéb körökből lehet ajánlani.²⁷ A Tanács többségi döntéssel hozza meg határozatait a következő kérdésekben: oktatásfejlesztés és minőség-ellenőrzés, helyzetelemzés, törvények ajánlása, tanmenetek és programok, érettségi programok, tankönyvek és taneszközök listájának ajánlása, szakirányok/profilok és a standardok előírása, az intézmények működtetése akár a tanulók tudása, akár a tan-erők továbbképzése terén.

A Szerb Kormány, szakmai tanácsadói és kutatási feladatokat elvégzése céljából, mint oktatási szakintézményeket megalapította az **Oktatás- és Nevelésfejlesztési Intézetet**²⁸ és a **Minőség-ellenőrző Intézetet**.²⁹

Az Oktatás- és Nevelésfejlesztési Intézet fő feladata a törvények és szabályzatok ajánlása, amelyet négy közpon-
ton

²⁷ Az Akadémia (3 tag), valamint a Szerb Matica (1 tag) és az egyetemek soraiból (9 tag – ebből legalább 5 a Belgrádi Egyetemről), tanítóképző karokról (1 tag), oktatói-nevelői szakmai egyesületekből (17 tag), a szakközépiskolák közösségéből (4 tag), a gimnáziumok szakmai közösségéből (1 tag), a Szerb Pravoszláv Egyházból (1 tag), a többi tradicionális egyházak képviselője (1 tag), a nemzeti kisebbségek nemzeti tanácsaiból (1 tag), a nemzeti foglalkoztatottsági szervezetből (1 tag), a szakszervezetből (1 tag) és a munkaadók képviselőiből (1 tag).

²⁸ Eredeti elnevezése: Zavod za unapredjivanje obrazovanja i vaspitanja.

²⁹ Eredeti elnevezése: Zavod za vrednovanje kvaliteta obrazovanja i vaspitanja.

keresztül végez el: **Stratégiai Fejlesztő Központ, Program- és Tankönyvfejlesztő Központ, Foglalkoztatottak Szakfejlesztő Központja, a Szak- és Művészeti Oktatási Központ.**³⁰

Jelenleg mind a négy központnak óriási feladata van, hiszen ha a stratégiai fejlesztésben egy életen át tartó oktatásra szeretnénk beállítani a szerbiai iskolahálózatot, akkor átszervezésre és új szakirányok bevezetésére van szükség. Ki kell dolgozni a felnőttoktatás módozatait, a minőség-ellenőrzés európai szabványait, de a tanárok és pedagógusok kötelező továbbképzését is. A hátrányos helyzetű tanulók érdekvédelmét sem lehet elhanyagolni, de új alapokon kell áttekinteni a beilleszkedést az egyetemi oktatásba is.

A terepen az oktatási intézmények munkáját az **Oktatási Inspektor**³¹ vagy Főellenőr végzi (134–137. szakasz). A minisztérium kinevezi az **Oktatási Tanácsadókat** is (138–140. szakasz), akik az oktatási intézmények működését figyelik a gyakorlatban, szakmai tanácsokat adnak, de feljelentéseket is tehetnek.

2.2.2. A közoktatási rendszer fontosabb jogi dokumentumai

A szerbiai közoktatásra vonatkozó törvények legnagyobb része egy-két, vagy hároméves. Ide tartoznak:

- a) Törvény az oktatás és nevelés alapszervezéséről³² (2004)
- b) A közoktatási törvény kiegészítése és javítása³³ (2004)

³⁰ Eredeti elnevezések: Centar za strateški razvoj, Centar za razvoj programa i udžbenika, Centar za profesionalni razvoj zaposlenih, Centar za stručno i umetničko obrazovanje.

³¹ Eredeti elnevezése: Prosvetni inspektor.

³² Eredeti elnevezése: Zakon o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja (Službeni glasnik RS br. 62/2003 i 64/2003 – hatálybalépése: 2003. 5. 25.).

³³ Eredeti elnevezése: Zakon o izmenama i dopunama Zakona o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja (Službeni glasnik RS br. 58/04, 62/04 érvényes 2004. 5. 28-ától hatályba lépett 2004. 6. 5-én).

- c) A három-hétévesek előképzésének alapprogramja³⁴
- d) Az előképzés oktatás-nevelésének törvényjavaslata³⁵ (2006)
- e) A közoktatási törvény³⁶
- f) Végül ezekhez illeszkedik a Felsőoktatási Törvény³⁷ (2005).

A pénzelést szabályozó törvények és határozatok:

- a) Törvény a költségvetési rendszerről³⁸ (2005–2006).
- b) A költségvetési számvitel kormányhatározata³⁹ (2006).

Az ország egyharmada nem szerb nyelven tanul, hiszen Szerbiában sok nemzeti kisebbség él (közel harminc, habár kevesebb, mint tízféle nemzetiségi iskola/osztály nyílik). A kisebbségvédő törvények mindegyike foglalkozik az anyanyelvű oktatás kérdésével is:

- a) Törvény a nemzeti kisebbségek jogainak és szabadságainak védelméről (2002. február 27-én jelent meg a JSZK 11. számú Hivatalos Lapjában)⁴⁰
- b) A hivatalos nyelvhasználati törvény (1994-ből és újításra szorul)⁴¹

³⁴ Eredeti elnevezése: Osnova programa predškolskog vaspitanja i obrazovanja dece uzrasta od tri do sedam godina (Službeni glasnik – Prosvetni glasnik RS br. 6/96).

³⁵ Eredeti elnevezése: Predlog zakona o predškolskom obrazovanju i vaspitanju, 2006.

³⁶ Eredeti elnevezése: Zakon o srednjoj školi (Službeni glasnik RS br. 50/92, 53/93, 67/93, 48/94, 24/96, 23/2002, 62/2003 i 64/2003).

³⁷ Eredeti elnevezése: Zakon o visokom obrazovanju (Službeni glasnik RS br. 76/05).

³⁸ Eredeti elnevezése: Zakon o budžetskom sistemu (Službeni glasnik RS, br. 9/2002, 87/2005, 61/2005 dr. zakon, 66/2005, 101/2005-dr. zakon, 62/2006-dr. zakon, 63/2006-ispr. dr. zakona, 85/2006 i 86/2006-ispr.).

³⁹ Eredeti elnevezése: Uredba o budžetskom računovodstvu (Službeni glasnik RS br. 125/2006 i 12/2006).

⁴⁰ Eredeti elnevezése: ZAKON O ZAŠTITI PRAVA I SLOBODA NACIONALNIH MANJINA (Objavljen u „Sl. listu SRJ”, br. 11 od 27. februara 2002).

⁴¹ Eredeti elnevezése: ZAKON O SLUŽBENOJ UPOTREBI JEZIKA I PISMA (Objavljen u „Sl. glasniku RS”, br. 45/91, 53/93, 67/93, 48/94).

- c) Omnibusztörvény, vagyis Törvény az autonóm tartomány hatásköreinek meghatározásáról⁴² (2002).

Végül számba vesszük azokat a kormányhatározatokat, amelyek (koncepciók és egyéb rendeletek formájában) segítik az oktatási törvényeket megelőző vitákat:

- a) A szakközépiskolai oktatás koncepciója⁴³ (2004)
- b) A szakközépiskolai politika és fejlesztésstratégia Szerbiában (2005), valamint a Középiskolák fejlesztésstratégiája Szerbiában⁴⁴ (2005)
- c) A felnőttoktatás fejlesztésstratégiája Szerbiában⁴⁵ (2006)
- d) Ehhez kapcsolódnak a felsőoktatásban érvényes miniszteri rendeletek és a Felsőoktatási Nemzeti Tanács határozatai⁴⁶: a felsőoktatási intézmények, szakirányok, tanárok regisztere, valamint az önértékelés és minőség-ellenőrzési szabályok.

Szerbia törekvésében a nyitottságot jelzi immár az a tény is, hogy mind több nemzetközi kormányprojekt születik, amelyek az oktatási reformok szakmai és kutatási szükségleteit, irányelveit tartalmazzák. Ilyen például a középiskolák megreformálásának programja, amely az új középiskolai kapacitások és hálózati

⁴² Eredeti elnevezése: ZAKON O UTVRĐIVANJU ODREĐENIH NADLEŽNOSTI AUTONOMNE POKRAJINE (Objavljen u „Sl. glasniku RS”, br. 6 od 7. februara 2002).

⁴³ Eredeti elnevezése: Konceptija srednjeg stručnog obrazovanja – 2004.

⁴⁴ Eredeti elnevezése: Politika i strategija razvoja stručnog obrazovanja u Srbiji – 08. 2005. valamint, Strategija razvoja stručnog obrazovanja u Republici Srbiji (kormányhatározat Službeni glasnik RS br. 55/05, javítva 71/05).

⁴⁵ Eredeti elnevezése: Strategija razvoja obrazovanja odraslih u Republici Srbiji (Službeni glasnik RS br. 55/05, javítva 75/05), 2006. december 28.

⁴⁶ Eredeti elnevezése: Pravilnik o registru visokoškolskih ustanova, studijskih programa, nastavnika, saradnika i ostalih zaposlenih (Službeni glasnik RS br. 76/05). Hatályba lépett 2006. március 3-án, valamint Правилник о стандардима за самовредновање и оцењивање квалитета високошколских установа и правилник о стандардима и поступку за спољашњу проверу квалитета високошколских установа (2006. október 20.).

kiépítés átgondolása⁴⁷ okán született, és európai uniós pénzekből dolgozták ki.

Az utóbbi néhány évben Szerbia már részt vesz a jelentősebb nemzetközi projektumokban: PISA (általános iskola végzőseinek teljesítménymérése), TIMSS (matematikai tudomány kutatások), a 3. osztályosok nemzeti tudástesztje (2003).

2.2.3. A közoktatási rendszer reformelképzeléseinek áttekintése

A szerbiai oktatási rendszer ISCED⁴⁸ diagramja (lásd a 4. ábrát a 107. oldalon) jelenleg az iskoláskor előtti oktatást (0 vagyis előképző), az alapfokú oktatást (két ciklusban: 1 és 2A), aztán középfokú oktatást (3A, 3B, 3C) és a felsőfokút (5A, 5B és 6) tartalmazza.

a) Előképzés

A 2006/2007-es iskolaévtől kezdve, a közoktatási törvény 85. szakasza alapján⁴⁹, az elemi iskola előtti előképzés kötelező. Ez hat hónapon át, napi négyórás foglalkozást jelent, képzett nevelőkkel, előre meghatározott programok alapján. A törvény 89. szakasza alapján az öt és fél, hat és fél éves gyermekek játszóházakban, óvodákban vagy iskolákban járhatnak előképzőbe, amelyeket önkormányzatok, általános iskolák, vagy a köztársasági/tartományi szervek tartanak fenn. A képzés ingyenes, és a szülő választhatja ki, hogy hova íratja be gyermekét. A foglalkozások és nevelési programok most készülnek, hiszen a 3–7 év közötti gyermekeket foglalkoztató intézmények működtetésének prog-

⁴⁷ Eredeti címe: Program reforme srednjeg stručnog obrazovanja, Pomoć u izgradnji kapaciteta i implementaciji, RS (finansira EU, sprovodi Evropska agencija za rekonstrukciju – Grčka, Francuska).

⁴⁸ ISCED = az oktatás nemzetközi osztályozási rendszere.

⁴⁹ Eredeti forrás: Закон о основама система образовања и васпитања (“Службени гласник РС” 62/03, 64/03, 58/04 и 62/04). Forrás: www.mps.sr.gov.yu

ramját kell összehangolni. Az előképzők egy-egy tagozatában az optimális gyermekszám 26, a minimális pedig 5. Specifikus esetekben utólag az Oktatási Minisztérium dönthet a minimális létszámról.

b) Általános iskola

A köztársasági/tartományi és önkormányzati szervek tervezik az alapoktatási iskolahálózatot. Erről végső soron a finanszírozó, vagyis az egyes községek képviselő-testületei hoznak döntést, de ezt jóváhagyja a Köztársasági Oktatási Minisztérium is.

Egy iskolaalapításhoz a törvény 33. szakasza szerint fontos kritérium a gyermeklétszám, a hitelesített oktatási-nevelési program, az infrastruktúra, az épület és felszereltség (egészségügyi-műszaki szabványok alapján). A magániskolák alapítási kérelmében ezenkívül szerepelnie kell egy banki igazolásnak a hároméves működtetés anyagi fedezetéről.

Az iskolának működési jóváhagyást kell kérnie. Működési engedélyt minden iskola csakis a minisztérium által meghozott döntés alapján kaphat (35–36. szakasz). Ebben a működtetési engedélyben oktatási-nevelési feladatok mellett egyéb szolgáltatások is szerepelhetnek, mint pl. az oktatáshoz kapcsolódó termelés/értékesítés.

Külföldi magán- vagy jogi személyek is alapíthatnak iskolákat, már akkreditált program alapján, amelyhez megkaphatják a Szerb Minisztérium megfelelő döntését (ekvivalencia – 40. szakasz).

Az iskolák ingatlanjai és ingóságai köztársasági tulajdonban vannak. Az iskoláknak a törvény önállóságot biztosít (43. szakasz), de tiltja a diszkriminációt (46. szakasz) és a pártok szervezkedését az iskolákon belül (45. szakasz).

Az iskolai intézményekben az igazgatást, négyéves mandátummal, az általános iskolákban hét-, illetve a középiskolákban

kilenctagú **iskolaszék**⁵⁰ végzik, amelyeket az önkormányzatok képviselő-testületei neveznek ki. Az iskolaszékekben képviselik magukat az önkormányzatok mellett a szülők is.

A **Szülők Tanácsa**⁵¹ az iskolák olyan szerve, amely a pedagógusokkal együttműködve, ajánlattevő szervként felügyeli az intézményben folyó oktatási-nevelési tevékenységet, munkafeltételeket.

Az **igazgató** az iskolai intézmény ügyvezető szerve, akit az Iskolaszék pályázat útján választ négy évre, a tanári kar kötelező véleményezése alapján. Korábban a minisztérium nevezte ki őket, ma már csak az utólagos jóváhagyása szükséges (59. szakasz). Jogi kérdésekben az iskola **titkára** jár el (67. szakasz).

Az iskolák **szakmai szerveit** az alapszabályzatok határozzák meg, amelyek lehetnek: tanári kar/tanács, tagozati tanács, szakmai tanácsok vagy aktívák, és az otthonokkal rendelkező iskolákban a pedagógiai tanács (65. szakasz).

A hat és fél, hétéves gyermeket iskolába íráthatják a szülők. A szerbiai általános iskolák nyolcévesek, két oktatási ciklust felölelve. Az első ciklus négyéves, ahol osztálytanítás folyik, a második periódusban, az 5–8. osztályban pedig tantárgyi oktatás folyik (86. szakasz). A nyolcéves általános iskola után, miniszteri előírás alapján, a tanuló záróvizsgát tesz (103. szakasz), amiről külön bizonyítványt kap.

Az iskolák tantárgyait, tantervét minisztériumi hatáskörben hozzák meg a szakmai intézmények. A tantervek állhatnak kötelező, választható és fakultatív tantárgyakból (69. szakasz). A választható tantárgyak között van a hittan vagy a polgári nevelés is.

⁵⁰ Eredeti elnevezése: Školski odbor, lásd a törvény 52–56. szakaszait.

⁵¹ Eredeti elnevezése: Savet roditelja, lásd a törvény 57. szakaszát.

*c) Stratégiai elképzelések a közoktatás fejlesztésére –
a középiskolai rendszer*

A középiskolák rendszerét (hálózatát) a köztársasági/tartományi szervek tervezik, és a Szerb Kormány hoz végleges döntést. Ebben döntő kritériumok⁵²: a tanulói létszám, a terület jellegzetessége, foglalkoztatottsági szükségletek, kommunikációs garanciák, finanszírozás stb. A stratégiai terv előrelátja az oktatás decentralizálását, de pénz és szakkáder hiányában ennek megvalósítása hosszabb időt igényel.

A szerbiai középiskolák 2-3-4 évesek, de a külön megállapított szükségletekre megszervezett szakképzési programok, felnőttoktatás esetén például, egyévesek is lehetnek. A középiskolai képzés után következhet a specializált és mesteroktatás, amely 1 vagy 2 éves lehet. Ezt külön törvény és program szabályozza (87. szakasz). Az iskolai tankönyvekről viszont az Oktatási Minisztérium rendelkezik. Előírhat egy vagy több könyvet ugyanahhoz a tantárgyhoz, de előre meghatározott szabványok alapján elfogadott minősítéssel (94. szakasz).

A tanulók osztályközösségekbe szerveződnek. Az általános iskola utolsó két osztályában és a középiskolákban megalakíthatják a **Tanulói Parlamentet** is (98. szakasz). Ennek a szervezkedési formának a lényege a tanulói öntevékenység fejlesztése az iskolában: az ajánlások, kérelmek megfogalmazása, versenyek levezetése, tanár-diák viszony megvitatása, értesítések stb.

A középiskolai oktatás befejezéseként a tanulók érettségiznek. A gimnáziumban általános, míg a szakközépiskolákban szakmai/művészeti érettségi van (104–105. szakasz), amiről külön bizonyítványt adnak ki. A kétéves szakiskola után záróvizsga van (írásbeli és szóbeli, vagyis gyakorlati), amit zsargonban mester-vizsgának neveznek.

⁵² Lásd a közoktatási törvény 32. szakaszát.

2.2.4. Felnőttoktatás, továbbképzés Szerbiában/Vajdaságban

A felnőttképzésnek Szerbiában hosszú évekre visszanyúló hagyománya van, ami azonban nem mutatott kiegyensúlyozott fejlődési folyamatot. A kilencvenes évek a szisztematikus leépülés időszaka volt. Ma a felnőttképzés Szerbiában nem fejezi ki sem a társadalmi érdekeltségeket, nincsenek fejlesztési eszközök sem, így nem valósít meg jelentős szociális és gazdasági hatásokat sem.

A Nemzeti Foglalkoztatási Szolgálat az egyetlen állami intézmény, amely úgy-ahogy rendszeresen foglalkozott eddig is a felnőttképzéssel, úgy is, mint annak a szervezője, lebonyolítója és legtöbbször anyagi támogatója is. Képzési programjaik azonban az esetek többségében nem a valós szükségletek függvényében valósulnak meg, és az empirikus tapasztalatok szerint eredményeik kétes értékűek.

Más intézmények által szervezett oktatás esetében az állam úgy tekint a felnőttképzésre, mint jövedelemszerzési tevékenységre, amelyet meg kell adóztatni. Ezek az intézmények, normatívák, szabványok és követelményrendszeri kritériumok nélkül, meglehetősen kaotikus és professzionalizmust nélkülöző helyzetet alakítottak ki. Jelenleg a következő intézmények tevékenykednek kisebb-nagyobb intenzitással a felnőttképzésben:

- Munkás-, nép- és szabadegyetemek,
- Művelődési központok, házak, otthonok,
- Nemzeti Foglalkoztatási Szolgálat,
- Vállalatok vagy multinacionális vállalatok ágazatai,
- Magán (oktató) intézmények,
- Oktatóközpontok,
- Alapítványok és civil szervezetek,
- Teleházak,
- Tudományos és szakmai intézmények,
- Professzionális és szakmai társulások,

- A hadsereg és a rendőrség különleges igényeit kielégítő képzési formák,
- Az idősök gondoskodásával foglalkozó intézmények,
- Egyházak,
- Helyi és globális médiák,
- Múzeumok, könyvtárak, olvasótermek, de képzést vállalnak mozivállalatok, képtárak, rekreációs központok is,
- Büntető- és javítóintézetek.

Ennyi, eltérő érdekelt csak akkor jelentkezhet egy adott területen, ha nincsenek szabályok, szabványok és megkövetelt feltételek. Ugyanakkor hiányoznak a felnőttoktatásra specializált központok, megfelelő káderrel és felszereltséggel.

Szerbiában a felnőttoktatást három törvény is érinti: Az oktatás és nevelés alapjairól szóló törvény (2003/04), A középiskolákról szóló törvény (2003 és 2005) és A felsőfokú oktatásról szóló törvény (2005). Sajnos, ugyanakkor külön törvény nem rendelkezik a felnőttoktatásról. Szerbiában léteznek már stratégiai tervek, sőt kormányhatározat is A szerb felnőttoktatás stratégiai fejlesztése⁵³ (2006) cím alatt.

Az oktatás és nevelés alapjairól szóló törvény rendelkezései a felnőttképzésről:

„A Stratégiai Fejlesztési Központ az Oktatás- és a Nevelésfejlesztési Intézet tevékenységi területére vonatkozó szakszolgálati feladatokat látja el, amelyek különösképpen az oktatás és nevelés fejlesztésének minden szintjére, az élethosszig tartó tanulás keretében megvalósuló képzés és nevelés fejlesztésének céljaira és feladataira vonatkoznak...”

⁵³ Eredeti elnevezése: Strategija razvoja obrazovanja odraslih u Republici Srbiji (Službeni glasnik RS br. 55/05, javítva 75/05), 2006. december 28.

„A Program és Tankönyv-fejlesztő Központ az Oktatás- és a Nevelésfejlesztési Intézet tevékenységi területére vonatkozó szakszolgálati feladatokat látja el, amelyek különösképpen a (...) felnőttképzési programok (...) előkészítésére, valamint a tankönyvek és taneszközök minőségére és azok jóváhagyási eljárásaira vonatkoznak.”

„A Szak- és Művészeti Oktatási Központ az Oktatás- és a Nevelésfejlesztési Intézet tevékenységi területére vonatkozó szakszolgálati feladatokat látja el, amelyek különösképpen a szak- és művészeti képzés, a középiskola utáni továbbképzés, szakmai felkészítés és oktatás, a szakmai és művészeti érettségi, záró-, szakosított és mestervizsga, a szakképesítési programok minőségének fejlesztésére, kísérésére és biztosítására vonatkoznak.”

„Oktatási és nevelői tevékenységet végeznek: (...) 2) az alapképzésben és nevelésben (...) felnőttképzési általános iskola (...) 3) a középképzésben és nevelésben (...) felnőttképzési középiskola...”

Felnőttképzési általános iskola Vajdaságban csak egytucatnyi van, önálló felnőttképzési középiskola hivatalosan és akkreditálva még egy sem.

„Más szervezetek, illetve természetes személy (...) a szakképesítésre és tanításra külön programokat valósíthat meg, ha teljesíti az ezekre vonatkozó előírt feltételeket, és megkapja a minisztérium engedélyét.” Ezek az „előírt” feltételek még nem jelentek meg, de intenzíven készülnek a minisztériumokban.

„A minisztérium nyilvántartást vezet:

(...) 2) más szervezetekről és természetes személyekről, akik (...) **előírt** külön szakképesítési és oktatási programokat valósítanak meg, 1) az előírt külön szakképesítési vagy oktatási programokról...”

„A középiskolai felnőttképzés három évig tarthat, a külön törvénnyel és az iskolai programmal összhangban. A középiskola befejezése utáni szakmai továbbképzés (a továbbiakban: szako-

sított és mesterképzés) egytől két évig tart, a külön törvénnyel és az iskolai programmal összhangban...” „...A szakképesítési és oktatási programok egy évig tarthatnak, a külön törvénnyel és az iskolai programmal összhangban...” A külön törvények még nem jelentek meg.

A Szerb Kormány 2006. december 28-án hozta meg a **Felnőttoktatás stratégiai fejlesztése Szerbiában** című határozatát⁵⁴, amellyel meghatározta e képzésforma körüli teendőket az országban. Ez a 17 oldalas dokumentum elvi alapokat és fejlesztési célokat tartalmaz, egybehangolva azokkal a nemzetközi álláspontokkal, amelyek összhangban vannak az európai oktatáspolitikával és egy életen át tartó oktatási elvvel.⁵⁵ A cél elsősorban az volt, hogy összeegyeztessék a felnőttoktatást az emberi erőforrás társadalmi és gazdasági fejleszthetőségével. Ezek korábbi kormányhatározatokat egészítenek ki, például:

- a foglalkoztatottság stratégiája 2005–2010 között,
- a kis- és középvállalkozások fejlesztése 2003–2008 között,
- szegénységcsökkentés (2003),
- csatlakozási stratégia az Európai Unióhoz (2005),
- a szociális védelem fejlesztése (2005) és
- nemzetstratégia az öregedésről 2006–2015 között.

A felnőttoktatás mindazokra vonatkozik, akik elmúltak 18 évesek, és nincs tanulói vagy egyetemista státusuk. A felnőttképzési tevékenység főleg két területre irányul: szakképzésre (akár az első szakma megszerzése, vagy az elhibázott [elégtelen] képzésből eredő pályakorrekció, át- és továbbképzés)

⁵⁴ A határozat a korábbi felnőttoktatást érintő dokumentumokra támaszkodik: Strateški pravci u razvoju obrazovanja odraslih, Ministarstvo prosvete i sporta Republike Srbije, Beograd, 2002. Forrás: www.mps.sr.gov.yu

⁵⁵ A kormányhatározat 6 nemzetközi nyilatkozatra vagy elvi határozatra támaszkodva indítja a stratégiai tervet: Hamburgi deklaráció a felnőttoktatásról (1977), Európai Bizottság memoranduma az életen át tartó tanulásról (2000), Dakari keretegyezmény – oktatás mindenkinek (2000), Élethosszig tartó tanulás európai térsége (2001), Koppenhágai nyilatkozat (2002), Tudás százada a fenntartható fejlődésért (ENSZ–UNESCO, Bonn – 2005).

és az alapvető kompetenciák elsajátítására (munkahelyi követelmények). Tartalom szerint az oktatás következő formáit ismeri a kormányhatározat:

1. **A formális képzési alrendszer**, vagy a formális oktatás – amely az államilag akkreditált iskolarendszerbe illik (általános iskolától a posztgraduális szintig), tehát bizonyítvány (certifikátum) jár érte, elismerhető kvalifikációt ad. Intézményei:
 - Felnőtt alapképző iskolák,
 - A fiatalok képzését szolgáló középiskolák (állami és magán),
 - Főiskolák és egyetemek (állami és magán).
2. **A nem formális képzési alrendszer**, vagy a nem formális oktatás az államilag finanszírozott iskolarendszeren kívül áll. Az oktatás szervezését és bonyolítását, a programokat meghirdető intézmények vállalják. Az ilyen képzés intézményei lehetnek a jelenleg is működő szervezetek, amelyek akkreditációhoz jutnak.
3. **Általános vagy szakoktatás** – az iskolai programok tartalmuk szerint lehetnek általános tudást vagy szakosított ismereteket adók, ami alapján három alapprogram létezhet: általános iskolai, közép-szakoktatási és a munkaerőpiac által igényelt programok.
4. **Iniciális vagy kezdők oktatása** – minden olyan program, amely az első munkába lépést is megelőzi.
5. **Folyamatos (kontinuális) oktatás** – azok a programok, amelyek a kötelező közoktatás után zajlanak, vagyis azok az oktatási folyamatok, amelyeket a munkába lépés után vállalnak az érdekeltek. Célja lehet: a tudás, képességek fejlesztése, vagy új kompetenciák szerzése, vagy éppen szakmai/professzionális továbbképzés.
6. **Rendes vagy rendkívüli oktatás** – a tanulási módszer több fajtája mellett annak lehet rendes vagy rendkívüli szervezési

formája. A felnőttképzés hagyományos formáját a szigorúan időbeosztásos – főleg hétvégi és délutáni/esti képzések módozatai jellemzik. A távoktatást s annak változataiban a tanuló/hallgató a megkapott képzési csomag alapján önállóan tanul, szükség szerint konzultálja tutorát, a kiadott feladatokat teljesíti, majd képzésközi és záróvizsgát tesz, részt vesz a tervezett – kötelező vagy fakultatív – konzultációkon és gyakorlatokon, tréningeken (pl. internettel támogatott hálózatos távoktatás).

A szerbiai felnőttoktatás megvalósításában a kormányelképzelés szerint törvényesíthetők lesznek a már működő, sokféle intézményi tevékenységek közül az:

- állami általános iskolák
- középiskolák és a központjaik
- felsőoktatási intézmények és központjaik
- nép-, munkás- és szabadegyetemek
- vállalatok és gazdasági egyesülések (asszociációk)
- egyesületek
- kulturális intézmények
- oktatási magánszervezetek
- szakmai társaságok.

A nemzeti kisebbségek, így a magyar felnőttoktatás sem építette ki a maga intézményrendszerét Vajdaságban. Azok, akik részt vehetnek a magyar anyanyelvű lakosság továbbképzésében, legtöbbször pénzhányra és az anyaországi támogatások szükségességére hivatkoznak.

A Tartományi Oktatási és Művelődési Titkárság titkára ügyel a magyar tannyelvű állami közoktatási és felső iskolahálózat minőséges megtartására, a Magyar Nemzeti Tanács oktatási kérdésekkel megbízott szakbizottsága is kidolgozta az oktatásfejlesztő programokat, sőt a magyar érdekeltségű községi önkormányzatok is napirenden tartják az iskolarendszer racionalizálásának kérdését, de az iskolák igazgatóinak és az oktatóközpontok vezetőinek továbbra sincs sok lehetőségük felnőttképzést kezdeményezni.

A Szerb Kormány szerint a felnőttoktatás céljai közül négy lehet kiindulópontja a jövőbeli törvényrendekezésnek⁵⁶:

1. *cél*: a felnőttoktatásban érdekelt szociális partnerek hatékony részvétele a programban, amely társadalmi dialógust követel. Ehhez a célhoz a következő feladatok idomulnak:

- partnerségi egyezségek megkötése a szakképesítésről, a kormány, a munkaadók és a foglalkoztatottak között, országos és önkormányzati szinten. A feladatok és a felelősség megosztása nélkül nem működik a felnőttoktatás rendszere. Feltétlenül túl kellene haladni a jelenlegi kaotikus helyzetet,
- szakképesítési és továbbképzési oktatási tanácsok alapítása a kormány, a reprezentatív szakszervezetek és a munkaadók képviselőiből,
- az emberi erőforrás fejlesztése céljából alapított önkormányzati/lokális tanácsok működtetése, amely a kormány, a reprezentatív szakszervezetek, a munkaadók, szakmai egyesületek, iskolai intézmények, kutatóközpontok képviselőiből alakulna. Alapvető feladata lenne az oktatási szükségletek felderítése, a kezdeményezés, a tájékoztatás és a pénzelési modellek felajánlása.

2. *cél*: a felnőttoktatásban érdekelt minisztériumi hatáskörök újrafogalmazása és kiosztása, amihez három minisztérium szoros együttműködése szükségeltetik: Oktatási, Munkaügyi, foglalkoztatási, szociálpolitikai, valamint a Pénzügyi Minisztériumé, minisztériumközi munkacsoportok és állandó bizottságok működtetésével.

A célhoz tartozó feladatok:

- a felnőttoktatásra fordítható kapacitások és felelősség növelése,

⁵⁶ A már meghozott határozatok: (1) Strategija razvoja stručnog obrazovanja u Republici Srbiji kormányhatározat megjelent: Službeni glasnik RS br. 55/05, javítva 71/05 és a (2) Strategija razvoja obrazovanja odraslih u Republici Srbiji, (Službeni glasnik RS br. 55/05, javítva 75/05), 2006. december 28. Forrás: www.mps.sr.gov.yu

- a felnőttoktatási programok pénzelési modelljének és mechanizmusának kidolgozása,
- a felnőttképzést vállaló intézmények ellenőrzése és igazgatása, egységes szabványok alapján.

3. cél: a felnőttképzési programokhoz való hozzáférés lehetőségeinek kidolgozása a következő két feladattal:

- a felnőttek alapképzésének megszervezése,
- a szakképzési és továbbképzési programok fejlesztése.

4. cél: a felnőttképzési kapacitások növelése és minőségének ellenőrzése:

- a felnőttképzési törvény és altörvényeinek meghozatala,
- a felnőttképzés pénzelési rendszerének lefektetése,
- a képzési és oktatási szabványok meghatározása,
- az akkreditációs és certifikációs rendszer bevezetése,
- a tanácsadási rendszer meghatározása,
- a minőség-ellenőrző programok rendszerének bevezetése.

A felnőttoktatás potenciális alanyai között elsősorban azokat kell felölelni, akik tudás és képesség nélkül tengődnek a munkaerőpiacon: írástudatlanok, kvalifikáció nélküliek, szakképzetlen munkanélküliek, technológiai feleslegek, új magánvállalkozók, nők, nemzeti kisebbségek (roma), falusi lakosság. Ezeknek a rétegeknek nem elég az általános alapszintű oktatási programok előírása, hanem alternatív és funkcionális programokkal arra kell képesíteni őket, hogy szakmaorientáltságot kapjanak, belépési lehetőséget a munkaerőpiacra.

A felnőttoktatás realizálása az ország különböző régióiban más-más programokat igényel, mert az egyes országrészek fejlődési szintje, emberi potenciálja, sőt igényei sem azonosak. A Munkaügyi, foglalkoztatási, szociálpolitikai minisztérium szakemberei előreláthatnak olyan specifikus szakképesítési programokat, amelyek akkreditációra is előterjeszthetők lesznek, és hatékonyan fogják elősegíteni a számítógép használatát, az idegennyelv-tanulást, a szövegértelmezést, a kritikus gondolko-

dási készséget, a csoportmunkát, a saját vállalkozás beindítását. Mindezt persze a minőség-ellenőrzés és a folyamatos tájékoztatás közepette lehet csak megvalósítani.

A felnőttoktatás pénzelésében a kormányrendelet a következő intézmények részvételét látta elő: állami költségvetés, önkormányzatok céleszközei, vállalati és magánkezdeményezők eszközei, hazai és nemzetközi szervezetek támogatásai. Ehhez át kell majd csoportosítani a költségvetési eszközöket és aktív foglalkoztatási programokat finanszírozni. Könnyítésképpen az államnak be kellene vezetnie az adómentességet, vagy adókönyvitéseket azok részére, akik átképzésekbe és továbbképzésekbe fektetik a pénzüket. A serkentés érdekében alapítványok működtetését és a vállalatok oktatási beruházásait kell kezdeményezni.

Szerbiában az utóbbi néhány évben a gyakori kormányváltás megakadályozta, hogy a felnőttoktatás stratégiai fejlesztéshez kapcsolódó operatív programokat időben meghozzák. Előreláthatóan a 2007. április végére tervezett felnőttképzést érintő akcióprogram beindítása is tovább fog késni.

2.2.5. A közoktatás finanszírozása⁵⁷

Szerbia államháztartását régóta magas fogyasztási szint jellemzi, alacsony beruházási szint mellett. A gazdasági szerkezetváltás csak a miloševići rendszerbukás után, az ezredfordulón kezdődhetett el. Az oktatás 2001-ben a bruttó társadalmi termékben 2,6%-kal vett részt, 2002-ben 3,2%-kal, 2003-ban már 3,4%-kal, 2005-ben pedig 3,8%-kal. A Bolognai Nyilatkozatot 2003-ban írta alá az oktatási miniszter. A szerbiai költségvetésből az oktatás 2004-ben 12,8%-kal részesedett, 2005-ben pedig már 14%-ot terveztek.

⁵⁷ Lásd Rác Livia tanulmányát: A humán erőforrás oktatásának finanszírozása. In: Regionális erőnlét, A humán erőforrás befolyása Vajdaságban, MTT-kötet, 2008. pp. 293–317.

Még az ilyen feltételek teljesítése mellett is az OECD-normák szerint az oktatás részesedése a bruttó nemzeti jövedelemből túl alacsony. A nem hatékony pénzelés mellé párosul még a támogatások rossz szerkezeti formája is. Az igazságtalanul elosztott eszközök forrása a pénzügyminiszter helyettese szerint⁵⁸ elsősorban a középiskolai szakoktatás rendszere, amely még a szocialista ipargazdaság profiljának felelt meg, ma pedig elavult. Másodsorban, az alapoktatás szervezettsége nem követi a demográfiai trendeket: a migrációs és a gyermeklétszám csökkenő jelenségeket.

Az oktatás megfelelő pénzeléséhez nem elég éveken keresztül pragmatikus határozatokat hozni, hanem bele kell kezdeni a támogatási kritériumok átszerkesztésébe és átszervezésébe. A köztársasági és tartományi szervek megpróbálták/ják átruházni a pénzelés terheit a helyi önkormányzatokra, de a helyi pénzforrások nem fedik a tanügyesek fizetését a beruházások és épületfenntartási költségeken túl. Az iskolafenntartás költségeihez, a köztársasági vagy a tartományi költségvetésből a tanulói létszám alapján, feltétlenül hozzá kell járulniuk az önkormányzatoknak is. Emiatt érdekelték az iskolahálózat racionalizálásában, újrászervezésében, az eszközök hatékonyabb felhasználásában. Az előzőek generálják a vitákat a községek képviselő-testületeiben iskolák bezárásáról, összevonásáról és változtatásokról a minőség érdekében.

A szerbiai finanszírozás mottója tehát, tehermentesíteni a központi költségvetést, és inkább a helyi önkormányzatok szolgáltatásaként megszervezni a szükséges iskolai intézmények hálózatát. Ezáltal rugalmasabb iskolai programok, hiányzó felnőttoktatási intézmények születnek majd. Ehhez a reformokhoz nincs minden községben megfelelő szakkáder, sem pedig elegendő pénz, de a minisztérium támogatja a sikeres közoktatási reformot és annak hatékonyabb pénzelését is.

⁵⁸ Lásd Slavko Karavidić megjegyzéseit az oktatás pénzelésének reformjával kapcsolatban. Forrás: www.mps.sr.gov.yu

Az iskolák fenntartása (141–144. szakaszok a 2004. évi törvényben) állami, vagy saját eszközökből fedezhető. Az állami iskolák pénzelése három forrásból fedezhető: köztársasági, vagy tartományi és önkormányzati költségvetésből. Saját eszköz lehet a donáció, szponzori, szülői támogatás vagy tandíj.

Az állami oktatás finanszírozása Vajdaságban is több szinten történik (2002 óta):

- az óvodák, előképzők támogatásáról az önkormányzatok döntenek a Tartományi Oktatási Titkárság javaslatára; ők fedezik az intézményben tartózkodó gyermekek költségeinek a 80%-át, míg a többit más forrásból (donációk, szülők stb.) fedezik;
- az általános iskolák fenntartását a helyi pénzforrásokból biztosítják; beruházásairól az önkormányzatok tanácsai határoznak, a tanerő fizetését a Tartományi Oktatási Titkárság fedezi önkormányzati javaslatra;
- a középiskolai beruházásokról az önkormányzatok községi tanácsai döntenek helyi pénzek biztosításával, míg a tanerők fizetését a Tartományi Oktatási Titkárság fedezi önkormányzati javaslatra;
- a felsőoktatás finanszírozása a Szerb Oktatási Minisztérium döntési joga, de az omnibusztörvény alapján a tartomány is megteheti.

Az iskolák keretében/mellett általában nincs kollégiumi ellátás, és az étkeztetést is csak az óvodákban és néhány általános iskolában oldották meg. A diákokthonok a magyar középiskolások számára különösen jelentősek, mert meglétük a szörványból érkező középiskolásokat magyar tagozatra való beiratkozásra serkenti Szabadkán, Zentán, Nagybecskereken, Újvidéken.

2.2.6. Az oktatás munkaerő-piaci kontrollja

Ha az aktív lakosságon belül a munkavállalók és a munkanélküliek megoszlását vizsgáljuk, akkor megállapítható, hogy Szerbia, illetve Vajdaság 15 éven felüli lakosságán belül az aktív

lakosok, illetve a munkanélküliek aránya a következőképpen alakult (2005. októberi adatok):

3. táblázat: Szerbia és Vajdaság lakosságának munkaerő-piaci megoszlása (2005)

	Szerbia	Vajdaság
Összes lakos (15 év felett)	100%	100%
Összes aktív lakos	53,4%	53,7%
Munkavállalók	35,5% (79,2%)	43,1% (76,8%)
Munkanélküliek	11,1% (20,8%)	10,6% (23,2%)
Inaktívak	46,6%	46,3%

Vajdaságban a 15 év feletti aktív lakosságon belül a munkanélküliek aránya magasabb a szerbiai átlagnál, s a 23,2% nagyon magasnak mondható. Magas az inaktívak aránya, hiszen a 15 év feletti lakosok majdnem fele e kategóriába sorolható. Itt van a rejtett munkanélküliség, hiszen a munkahely elvesztése helyett nagyon sokan kényszernyugdíjba mentek, vagy feketéznak.

Szerbia és Vajdaság lakosságának aktivitás szerinti megoszlása nagyjából hasonló. Eltér-e viszont ehhez képest a magyarság statisztikája? Az összlakosságon belül a magyar aktív lakosok aránya alacsonyabb, de nagy az eltérés a személyes bevétellel rendelkezők (nyugdíjasok, ingatlan hasznosításából élők) és az eltartottak (gyerekek, háztartásbeliek, rokkantak) között tapasztalható. A magyarságon belül ugyanis kevesebb a gyerek, de több a nyugdíjas.

4. táblázat: A lakosság és a magyarság munkapiaci aktivitása szerinti megoszlása (2002)

	Aktív lakosság	Személyes bevéttel	Eltartottak
Szerbia	45,5%	20,2%	34,3%
Vajdaság	45,1%	20,1%	34,8%
Magyarok	43,7%	25,5%	30,8%

Forrás: Szerbia nemzetiségi mozaikja, p. 154., 176.

Az aktív lakosság (munkavállalók és munkanélküliek együtt) foglalkozás szerinti megoszlását a következő táblázat mutatja:

5. táblázat: Az aktív lakosság foglalkozás szerinti százalékos megoszlása (2002)

	Szerbia	Vajdaság	Magyarok
Köztisztviselők, vezetők	4,2	4,4	2,6
Szakképzettek	7,8	6,5	4,0
Szaktanácsadók, technikusok	17,1	17,2	13,0
Közalkalmazottak	5,7	6,6	5,1
Szolgáltatás, kereskedők	10,4	11,3	8,2
Mezőgazdaságban dolgozók	19,1	15,6	24,1
Kisiparosok	11,1	12,0	14,4
Gépek és berendezések kezelői	12,4	14,5	15,4
Ipari munkások	8,4	9,6	12,3
Egyéb	3,7	2,4	0,9

Forrás: Szerbia nemzetiségi mozaikja, p. 191., 203.

A magyarság pozícióvesztése kimutatható, ugyanis az elit foglalkozások körében (állami szektor, közalkalmazott, szakképzett, szolgáltatásban dolgozó), amelyek a presztízsszakmáknak számítanak, a magyarság részaránya alacsonyabb az országos,

illetve a vajdasági átlagnál. A magyarságon belül jóval átlagon felüliek a mezőgazdaságban dolgozók, fizikai munkát végzők, ipari munkások és a kisiparosok aránya.

6. táblázat: Az aktív lakosság gazdasági szektor szerinti százalékos megoszlása (2002)

	Szerbia	Vajdaság	Magyarok
Mezőgazdaság	22,0	22,6	33,0
Halászat	0,1	0,1	0,1
Bányászat	1,3	0,5	0,3
Feldolgozóipar	23,8	26,1	27,6
Energiaipar	1,7	1,4	1,6
Építőipar	4,5	4,7	4,9
Kereskedelem	12,4	12,9	9,9
Vendéglátóipar	2,4	2,3	1,6
Közlekedés	5,5	5,1	3,2
Pénzügy	1,4	1,5	0,8
Ingatlanszolgáltatás	3,1	2,5	1,7
Állami közigazgatás	5,0	4,5	2,4
Oktatás	4,6	4,5	4,1
Egészség- és szociális ügy	6,4	5,9	5,4
Kommunális szolgáltatás	2,9	2,9	2,4
Egyéni vállalkozás	0,1	0,1	0,1

Forrás: Szerbia nemzetiségi mozaikja, p. 191., 234., 269.

A délvidéki magyar aktív lakosság 1/3-a a mezőgazdaságban és majdnem további 1/3-a a feldolgozó- és az építőiparban munkásként dolgozik. Az összes többi helyen alulreprezentált, különösen az állami közigazgatásban, a kereskedelemben, a közlekedésben, a pénzügyben vagy egyéb szolgáltatásokban.

A gazdasági reformtörekvések következményeként Szerbiában a munkahelyek nagy többsége új igényeket fogalmaz meg

a munkavállalók szaktudását illetően. Elsősorban gyakorlati jellegű és rugalmas tudáselemeket igényel a termelés, ami a multidiszciplináris képzettség előtérbe kerülését jelenti, és általánossá válik a folyamatos átképzési igény.

A szerbiai fiatalok 15–25 éves korosztálya az összes munkanélküli 20–27%-át képezi, és többségben vannak a nők. A fiatal munkanélküliek túlnyomó többségének életkora 19–25 év (kb. 98%), és középiskolai oklevele van. A munkaerőpiacon belüli változás növelte a felsőfokú diplomások versenyelőnyét. A munkanélküliségi és különösen a mobilitási statisztikák egyértelműen a felsőfokú képzés tekintélyének növekedését mutatják, ami tovább erősíti a fiatalok tanulási igényét.⁵⁹

Felméréseink⁶⁰ szerint napjainkban szinte lehetetlen gyorsan elhelyezkedni friss középiskolai diplomával. Munkaerő-piaci helyzetüket a fiatalok viszonylag borúsán látják. Azonos arányban egyetértenek azzal is, hogy a gimnáziumi végzettség csak az egyetemi felvételinél jelent előnyt, és hogy csak több szakmával boldogulhatnak a munkavállalók a munkaerőpiacon.

Ugyanakkor a középiskola utáni továbbtanulást csak akkor tartják érdemesnek, ha az biztos munkahelyet jelent. A továbbtanulás⁶¹ helyett a mai fiatalok hiába szeretnék inkább dolgozni, nincs elég kínálkozó alkalom. Észlelhető a fiatalok munkanélküliségtől való félelme. Sokan azt gondolják, hogy a továbbtanulás elhalasztja a munkanélküliséggel való szembesülést.

⁵⁹ Lásd Gábrity Molnár Irén tanulmányát a Kistérségek életereje – Délvidéki fejlesztési lehetőségek kötetben. Szerk.: dr. Gábrity Molnár Irén és Ricz András. Kiadó: Regionális Tudományi Társaság, Szabadka, 2006.

⁶⁰ Lásd: Vajdasági magyar fiatal diplomások karrierje, migrációja, felnőttoktatási igényei, a Karrierutak vagy parkoló pályák? Friss diplomások karrierje, migrációja, felnőttoktatási igényei a Kárpát-medencében nemzetközi projekt anyagában, az MTA Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézet honlapján www.mtaki.hu, 2007. 211–272. oldal.

⁶¹ Lásd Papp Z. Attila tanulmányát: Igényfelmérő kutatás a vajdasági magyar fiatalok továbbtanulási hajlandóságáról, 2003.

A vajdasági fiatalok továbbtanulási hajlandósága nem kimon-dottan munkaerő-piaci megfontolásból származik. Döntésüket az apa végzettsége befolyásolja erőteljesebben. Adataink szerint a *megkérdezettek fele tanulna tovább* valamilyen felsőoktatási for-mában, a városi származásúak nagyobb valószínűséggel, mint a falvakból származók.

A középiskolát végzettek elsősorban közgazdasági, műszaki és informatikai képzésben gondolkodnak. A második lehetőség-ként megjelenik terveikben a pedagógia, illetve a bölcsészeti szakok iránti igény is. A természettudományi, mezőgazdasági és jogi képzés terve csak kisebb mértékben jelentkezik, valószínűleg azért, mert e képzések nem magyar nyelvűek.

A képzési kínálat korszerűsítése során új szakirányok váltak attraktívvá. A közgazdasági és egyéb menedzseri szakok iránt növekedett az érdeklődés; a műszaki képzés az informatika irányába mozdult el. Ugyanakkor a magyar fiatalok egy része szeretne anyanyelvű oktatásban részesülni: a pedagógusszakon, üzleti főiskolán, kertészeti és mérnökképzésen.

A friss diplomások többsége úgy reméli⁶², hogy tanulmányai befejezése után rövidesen munkát talál, de valójában tisztában vannak (41%-uk gondolja így) azzal is, hogy *több évig kell várni megfelelő munkára*. Csupán 4% hiszi, hogy erre már a tanulmányai alatt van esélye.

Elgondolkodtató eredményt mutat, hogy a vajdasági magyar fiatalok mely szempontok szerint választanak meg munkahelyü-ket. A válaszadók a szakmai fejlődés, a karrierlehetőség, a meg-felelő fizetés, a biztos munkahely, a munkaköri önállóság és a kreativitás fontosságát határozták meg, amit a 7. számú táblázat adatai mutatnak:

⁶² Lásd Szilágyi Ágnes kutatását: Az értelmiségi fiatalok munkaerő-piaci per-cepciója, 2003.

7. táblázat: A megkérdezettek munkahely-választási szempontjai

Normál	Nagyon fontos (3)	Fontos (2)	Nem fontos (1)	Átlagérték
Szakmai fejlődés	228	87	3	2,71
Karrier	165	135	17	2,47
Fizetés nagysága	284	35	2	2,87
Biztos munkahely	293	23	5	2,89
Önállóság	142	152	22	2,38
Kreativitás	190	109	12	2,57

Forrás: Szlávy Ágnes: Az értelmiségi fiatalok munkaerő-piaci percepciója. Kézirat, MTT archívuma, 2003.

A fiatal munkavállalók számára a legfontosabb szempont a biztonságot nyújtó munkahely és az anyagi stabilitás. Ezt követi a szakmai fejlődés lehetősége, a munkahelyi kreativitás, a karrier és a munkaköri önállóság.

A szerbiai privatizációs folyamatok után várhatóan növekedni fog a magántulajdonban levő kis- és közepes vállalkozások száma is. A fiatalok többsége magántulajdonban levő cégben szeretne munkát kapni, főleg kis- vagy egyéni vállalkozóként. A vajdasági magyar fiatalok szülőföldjükön való munkavállalását döntően befolyásolja, mennyire tartják reálisnak, hogy elvárásaiknak megfelelő munkalehetőséget találnak lakóhelyükön, Vajdaságban, Szerbiában és külföldön.

8. táblázat: A munka nélküli fiatalok meglátásai elhelyezkedési lehetőségeikről

	Nagyon valószínű (3)	Valószínű (2)	Nem valószínű (1)	Átlagérték
Lakóhelyén	57	112	137	1,74
Vajdaságban	77	196	28	2,16
Szerbiában	51	126	99	1,82
Külföldön	113	95	89	2,07

Forrás: Szilágyi Ágnes: Az értelmiségi fiatalok munkaerő-piaci percepciója. Kézirat, MTT archívuma, 2003.

Elhelyezkedési lehetőségeiket Vajdaságban tartják legjobbnak, majd következik a kedvezőnek ítélt külföldi munkavállalás. Az átlagérték alapján megállapítható, hogy nem tartják nagyon valószínűnek, hogy lakóhelyükön találnak munkát. A megkérdezettek bíznak abban, hogy ha lakóhelyükön nem is, de Vajdaságban valahol megfelelő munkát kapnak. A külfölddel kapcsolatos kedvező meglátások a vajdasági magyar fiatalok nagy migrációs hajlamát mutatják.

A felsőoktatásban és a munkakeresésben a vajdasági magyar fiatalok a többségi nemzet fiataljaival veszik fel a versenyt, nem pedig a magyarországi vagy európai mintát követik. Szakma- és munkahelyválasztás terén a szerbiai/régióbeli munkaerő-piaci tényezők a döntőek, nem pedig az európai normafeltételek. A fiatalok többsége nem végez a képzettségének megfelelő munkát, mert megfelelő munkalehetőség hiányában kénytelenek mást elfogadni.

A fiatalok többsége úgy véli, hogy keresete a szerbiai átlagfizetésnél alacsonyabb, és az elkövetkező 3 évben munkahely-változtatást tervez. A kedvező munkalehetőségért a fiatalok készek szakmai továbbképzéseken részt venni, új készségeket elsajátítani és idegen nyelvet tanulni, de akár külföldre is távozni.

Az anyaországban tanuló vajdasági fiatalok ezt a lehetőséget túlélési stratégiaként választották, főleg anyagi és megélhetési okok miatt, de közrejátszott az Európai Unióhoz való csatlakozás ténye is, mint húzóerő.

A munka nélküli vajdasági magyar fiatalok többsége 1-2 évig is hajlandó megfelelő munkalehetőségre várni, és addig többen alkalmi munkát vállalnak. Úgy gondolják, munkanélküliségük fő oka az, hogy nem rendelkeznek kapcsolatokkal, ismeretségekkel a többségi nemzet fiataljaihoz hasonlóan.

A presztízsszakmákról a vajdasági fiatalok válasza (az interjúkból és a fókuszcsoportoknál együtvéve)⁶³ a következő sorrendet alakította ki: menedzser, banki/pénzügyes munkák, marketing-, informatikai munkák, programozó, vállalkozó, közgazdász, képzett könyvelő, ügyvéd, egyetemi tanár, logisztikus, építésmérnök, szakorvos.

A vajdasági többnyelvű környezetben előnyös a nyelvtudás (anyanyelv, környezetnyelv, államnyelv vagy az idegen nyelv funkcionális használata). Előnyös lehet a magyar fiatal számára, ha a munkaadó is magyar, de nem a kommunikáció könnyedsége miatt, hanem a nagyobb bizalom és szakmai képesítés miatt.

A magyar (őshonos) munkaerő munkabírájáról és lelkiismeretességéről jó vélemény van a régióban, különösen a menekültekhez és idegen térségekről bevándorolt személyekhez viszonyítva. A megkérdezett fiatalok szerint a nemzetiségi hálózat és kapcsolatrendszer nem működik olyan intenzitással, mint a szerb és a montenegrói közösségekben, de ott, ahol létezik, önbizalmat és biztonságot ad a friss munkakereső és karrierépítő fiataloknak.

⁶³ Lásd Gábrity Molnár Irén tanulmányát a Karrierutak vagy parkoló pályák? Friss diplomások karrierje, migrációs tendenciája, felnőttképzési igényei a Kárpát-medencében című projektumban, 2006. Kutatókoordinátor: MTA Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézete, Budapest.

A munkakeresés során jelentkező negatív vélemények között gyakori hátránnyként mutatkozik, hogy egy magyar fiatal kizorul a szerb kollégák kapcsolati hálójából és esélytelennek számít, ha egy pályázatra több szerb is jelentkezik. A kutatásunk során nem emlegették a képzettségbeli hátrányt mint versenyhátrányt, de a nyelvi hátrányt igen, ha a fiatal karrierépítő Vajdaságban nem tud jól szerbül.⁶⁴

Keresett szakmák és húzóágazatok a régióban: közgazdász-menedzser, informatikus, logisztikai szakember, építészmérnök, pénzügyi szakértő, marketingszakember, reklámszakértő, szakorvos, fogorvos, szimultán fordító, turisztikai szakember (vendéglátóipar), vállalkozó, építész, szobafestő, kőműves, textilmunkás.

A régióban nem igényelt szakmák a pedagógus (főleg óvónő és tanító, nem pedig tanár), fémmegmunkáló munkás, fodrász, vegyész, gépkocsivezető, kertész, bölcsészszakok (kivéve a pszichológust és az angol nyelvészt), kereskedő-eladó.

⁶⁴ Lásd Gábrity Molnár Irén tanulmányát ugyanott.

3. Kisebbségi oktatásügy Szerbiában

Szerbiában és Vajdaságban az oktatási intézmények túlnyomó többsége állami. A magániskola és az egyházi iskola alap- és középfokon ritka kivételnek számít. A törvény engedélyezi ugyan, ezért bárki magániskolát nyithat, akinek van rá pénze. Ezt megelőzően az Oktatási Minisztérium ellenőrzi, hogy az iskolaalapítónak van-e megfelelő épülete (infrastruktúra), szakkádere és a minisztérium által előírt és hitelesített programja.

A (magán) felsőoktatási intézmények tantervének és programjának elfogadása, akkreditálása a minisztériumban szigorú mércék szerint történik. Vajdaságban 4 magán-középiskola, 6 magánkar és 1 magánfőiskola működik (kihelyezett tagozatokkal).

A speciális oktatási formák is állami kézben vannak. A hátrányos helyzetű gyerekeket külön intézmények ölelik fel; Szabadkán oktathatók alapfokon a magyar süketnémák és a szellemileg elmaradottak.

A tehetséggondozás magyarul középfokon két külön tehetséggondozó gimnáziumban folyik: ez a Kosztolányi Dezső Tehetséggondozó Gimnázium Szabadkán és a Bolyai Tehetséggondozó Gimnázium Zentán (teljesen magyar intézmények).

Egyházi klasszikus gimnázium a szabadkai Paulinum, ahol horvát és magyar nyelven folyik az oktatás; diplomáját minden felsőoktatási intézmény elfogadja.

A közoktatási törvény (7. szakasz) előírja, hogy az iskola oktatási nyelve a szerb, de a nemzeti kisebbségek anyanyelvükön tanulnak, kivételes esetben szerbül. A gond ebben a „kivétel”-ben van, ugyanis, ha az iskola igazgatóbizottsága, többszöri sikertelen pályázat után sem talál magyarul tudó tanerőt, az oktatást szerb nyelven végzik.

A kisebbségi tagozatokon tanulók részére a hivatalos okiratokat, diplomákat és bizonyítványokat két nyelven, tehát a kisebbség nyelvén is ki kell állítani, továbbá az iskolai nyilvántartást is két nyelven kell vezetni ott, ahol az oktatás a nemzeti kisebbségek nyelvén is folyik.

Az oktatási intézmények zöme Vajdaságban egy- vagy két-nyelvű. Ennek az a hátránya, hogy a magyar osztályokban – ha nincs megfelelő magyar tanerő – igen könnyen, „átmenetileg” (ami sokszor évekig eltart) állami nyelven oldják meg az oktatást, és nem törekszenek magyar anyanyelvű pedagógus felvételére. A szórványban sokszor a tantárgyak egyharmadát-felét is szerb nyelven tanulják a magyar gyerekek. Ilyen esetekben a szülők gyakran úgy döntenek, hogy a gyermeket kezdettől fogva inkább szerb osztályba íratják. A kétnyelvű iskolák előnye viszont, hogy a tanulók (szünetekben és közös tevékenységekben, iskolai rendezvényeken stb.) folyamatosan találkoznak a mássággal, nyelvi és egyéb kommunikációjuk nem szakad meg, ami a későbbi munkaerő-piaci alkalmazkodáskor is fontos lehet számukra.

A magyar nyelvű oktatás aktuális gondjai a nem megfelelő tankönyvek és a pedagógushiány. A pedagógushiány külön gond a magyar közoktatásban. Az osztálytanítók számát tekintve Vajdaság iskoláiban jobbra kielégítő a helyzet (kivéve a szórványfalvakat, ahol a tanulók és a tanítók száma is megfogyatkozott). Mind nagyobb hiány mutatkozik azonban a magyar tagozatokon oktató tanárokból; ez az általános iskolákra és a középiskolákra egyaránt jellemző a tartomány egész területén. A legtöbb magyar ajkú és magyarul oktató tanár a tömbben, Szabadkán, Magyarakanizsán és Topolyán hiányzik. A szakok szerinti tanerő-

hiány azt mutatja, hogy sürgősen pótolnunk kell Vajdaságban a magyar ajkú matematikatanárt, az angolszakost, műszaki nevelés és zenei nevelés tanárának hiányát.

A szabadkai Magyar Tannyelvű Tanítóképző Kart a Tartományi Képviselőház döntése alapján 2004-ben bejegyezték, a hallgatók beírását azonban csak 2006 őszétől kezdték, mert az Újvidéki Egyetem Tanácsa a Szerb Oktatási Minisztérium ajánlására csak 2006. január 31-én vette fel egyetemi rendszerébe a kart.

A rosszul fizetett közoktatásból az utóbbi 15 évben sok pedagógus távozott, és a kivándorlás is az értelmiségi – köztük a pedagógus – réteget sújtotta és tizedelte meg leginkább.⁶⁵ Aggasztó a pedagógusi munkakörben foglalkoztatott szakképzetlen tanügyi munkások nagy száma is.

A szabadkai általános iskolákban a tanító- és tanári állomány 25–30%-ának nem megfelelő a szakképesítése: saját tantárgya mellett vállal egy második tárgyat is, amihez nincs meg a végzettsége, vagy még nem diplomázott. Ezek mellett dolgoznak még vendégtanárok, vállalati mérnökök stb. az oktatásban. Ezért volt fontos minél előbb megoldani a magyar pedagógusképzést Vajdaságban egy önálló magyar pedagógiai karral.

A szakmai és a tudományos közvéleményt már régóta foglalkoztatja a tanítóképző karokon különféle új szakcsoportok bevezetése, illetve többszakos tanárképző kar létrehozásának a gondolata. A magyar osztályokban tanító általános és középiskolai tanárok többsége szerb nyelven végezte tanulmányait, nem ismeri tantárgya magyar szókészletét, sokuk pedig nem részesült pszichológiai-pedagógiai, illetve módszertani képzésben. Ugyancsak hiányzik a magyar, illetve a kétnyelvű oktatás jelenségének, valamint a kisebbségi létjelenségek folyamatos kutatása.

⁶⁵ Becslések szerint a kilencvenes években mintegy 50 000 vajdasági magyar távozott külföldre, köztük 20 000 katonaköteles, fiatal férfi; az áttelepülteknek legalább fele értelmiségi. Lásd: Fészekhagyó vajdaságiak, MTT-kötet, 2001.

4. Magyar iskolastatisztika

4.1. A vajdasági magyar lakosság iskolavégzettsége

A vajdasági magyar fiatalok továbbtanulási hajlandósága kisebb, mint a többségi nemzet fiataljaié (lásd az empirikus kutatások eredményeit és az iskolastatisztikai adatokat), ami a magyar anyanyelvű tanulók gyengébb esélyeinek tudható be. Ésszerű és rugalmas iskolahálózattal (minden szinten) javítható a helyzet.

A tehetséggondozó gimnáziumok és új szakirányok megnyitásával már nőtt a középiskolai tanulók száma, ezt azonban folyamatosan rontja a gyermekek számának csökkenése. Különösen a szórványban, pl. Nagybecskerekén és Újvidéken kell odafigyelnünk a középiskolai központok megerősítésére, de a felaprózottság és a sokféle szak miatt a szabadkai és zentai középiskolai központokat is erősíteni kell kollégiumi lehetőséggel és színvonalas oktatással.

A 2002. évi népszámlálás tartalmazza a vajdasági 15 éves és idősebb lakosság iskolai végzettségének adatait. A középiskolát végzett magyarok száma a magyar lakosság számához viszonyítva átlag 9%-kal alacsonyabb (falun ennél még többel), mint a középiskolát végzett szerb fiatalok aránya a szerb lakosság számához. A magyar középiskolások csökkenő száma azonban nem csak a gyengébb továbbtanulási készséget, hanem az anyanyelvű középiskolák elégtelen számát is jelzi.

A főiskolát befejezett magyarok száma a magyar lakossághoz viszonyítva 1,5%-kal⁶⁶ marad le a többségi nemzet hasonló mutatójához képest. Azok az érettségizett magyar fiatalok, akik bejutnak a felsőoktatásba, inkább a főiskolát választják, mint a sokéves egyetemet. Egyéb adatokból látni fogjuk, hogy főleg a szabadkai Műszaki Főiskola és a közgazdászképzők a népszerűek a számukra.

Az egyetemen diplomázott magyarok száma aggasztóan kevés a többségi nemzet egyetemi diplomásainak számához viszonyítva. A lemaradás kb. 3%. Különösen a városi lakosságnál nagy a különbség: kb. 4%-kal kevesebb az egyetemet végzett magyar. A magyarok foglalkoztatása kisebb a városokban, egyébként pedig a magyaroknak körülbelül a fele falun él.

A magyar iskolások részaránya az összes tanulók számában a különböző oktatási szinteken évről évre csatlódást okozott, de az utóbbi időben javuló tendencia tapasztalható. A beiskolázott magyar tanulók aránya kisebb – különösen egyetemi szinten –, mint a magyarok részaránya a vajdasági összlakosságban (ez utóbbi 14,28%). Ez nemcsak azért van, mert kevesebb magyar gyermek születik, hanem azért is, mert továbbtanulási hajlamuk és lehetőségük is kisebb, mint a többségi nemzeté. Ezt a lemaradást mutatják a következő ábrák is. Fontos megjegyezni, hogy ezek a nemzetiségi hovatartozást mutatják, és nem a tannyelv szerinti megoszlást.

⁶⁶ Első látásra az 1,5% lemaradás nem sok, de a lakossági struktúrában ez rengeteget jelent.

1. ábra: A magyar diákok részaránya a különböző oktatási szinteken – % (2004)

Forrás: A Tartományi Oktatási és Művelődési Titkárság archívuma alapján készítette Gábrity Molnár Irén, 2005.

A magyar középiskolások és főiskolások részaránya (egyébként abszolút száma is) 2004-ben 10% fölé nőtt, ami az új, jobb színvonalú középiskolák és tehetséggondozó gimnáziumok megnyitásának eredménye. Ezen iskolák megnyitása javította a továbbtanulási készséget is, főleg a magyar tannyelvű főiskolákon. A magyar egyetemisták részaránya azonban még mindig nem kielégítő, alig több mint 6%, ami lényegesen elmarad a magyarság több mint 14%-os részarányától. Megfelelő odafigyeléssel – az anyanyelvű minősítő vizsgákra való felkészítéssel, a szerb nyelv jó ismeretével, serkentő ösztöndíj-politikával – ezen mindenképpen javítani lehet és kell, de olyan karokat (departmanokat vagy katedrákat) is kell nyitni, ahol indokolt a teljes magyar nyelvű oktatás (például a pedagógus-, tanárképzés, művészeti, kommunikációs szakok, egészségügyi és szociális szakmák).

4.2. A beiskolázás és a magyar általános iskolák

Az iskola előtti kötelező **beiskolázás (előképzés)** Szerbiában a hatéveseket öleli fel. 2004-ben 24 intézményben és községben 222 magyar csoportban foglalkoztak 4450 gyermekkel. Kétnyelvű cso-

portok nyíltak (szerb–magyar) 13 intézményben (34 csoport), ahol 714 magyar gyermeket készítettek elő az iskolára. Ez évben összesen 5164 magyar ajkú kisgyermek járt az iskolai előkészítőbe.

A magyar nyelvű első osztályos tanulók száma évről évre **csökken**. Az elmúlt évtizedben a magyar nyelvű oktatás az általános iskolák, osztályok és elsős tanulók száma az alábbiak szerint alakult:⁶⁷

9. táblázat: A magyar első osztályosok, az első osztályok és az iskolák száma (1995–2005)

Tanév	Tanulók	Osztott tagozatokon az osztályok száma	Osztatlan tagozatokon az osztályok száma	Iskolák száma	Községek száma
1995/1996	2750	115
1996/1997	2661	115	30
1997/1998	2587	118	29	83	29
1998/1999	2589	122	44	83	29
1999/2000	2318	111	45	82	27
2000/2001	2284	107	46	82	27
2001/2002	2447	116	43	80	27
2002/2003	2466	147	27	78	26
2003/2004	2444	152	26	78	26
2004/2005	2315	120	20	78	26

Forrás: Tartományi Oktatási Titkárság archívuma, 2006.

A tartományban összesen még mindig több mint húszezer magyar általános iskolás van, de nem mindenki tanul(hat) anyanyelvén.

⁶⁷ Forrás: Pokrajinski sekretarijat za obrazovanje – analiza, 2005. (A Tartományi Oktatási Titkárság elemzése.)

10. táblázat: Magyar általános iskolások megoszlása
tannyelvek szerint – 2006/07.

Összes magyar általános iskola		Magyar		Szerb		Ruszin-ruten		Román		Horvát	
Száma	%	Tanuló-szám	%	Tanuló-szám	%	Tanuló-szám	%	Tanuló-szám	%	Tanuló-szám	%
20 770	100	16 442	79,16	4301	20,71	13	0,06	8	0,04	6	0,03

Forrás: A Tartományi Oktatási Titkárság honlapja, 2008.

A magyar nemzetiségű tanulóknak megközelítőleg 80%-a tanul anyanyelvén. A legtöbb magyar nyelven tanuló általános iskolás (a vajdasági magyar tanulók majd 70%-a) a következő községekben van: Szabadka (16 iskolában 3757 tanuló), Magyarkanizsa (2228), Zenta (1904), Topolya (1781), Óbecse (1652) és Ada (1202).

A szórványban, ahol egyes községekben esetleg még ötszáz körül van a magyar tanulók száma a nyolc évfolyamon összesen, a helyzet körültekintő tervezést és nagy odafigyelést igényel. Azokon a sziget/szórványtelepüléseken, ahol száz alatt van a magyar tanulók száma, évről évre bizonytalan az osztályok megnyitása.

Az észak-bácskai régió gazdasága elég erős ahhoz, hogy a magyar közoktatási hálózat és a már meglévő néhány főiskola és kar mellett vállalja újabb magyar érdekeltségű oktatási intézmények költség-hozzájárulását. Ehhez a történelmi és szellemi feltételek hagyománya is megvan a tartomány északi részén, ahonnan számos alkotó, világhírű tudós, ismert művész, költő és sportoló került ki a nagyvilágba. Számos fiatal szakember, aki jelenleg külföldi, magyarországi egyetemeken tanul, hazajönne, ha megfelelő munkát kapna. A jövő lehetőségeit azonban tárgyilagosan figyelembe kell venni: az utóbbi évtizedben a tanulók száma folyamatosan csökken. Nagy feladat hárul a tömbben élő értelmiségre: felállítani egy olyan megmaradási stratégiát, amelynek eredményeként nőhet a gyermekvállalási kedv (natalitás), s csökkenhet az elvándorlás.

4.3. A magyar középiskolák Vajdaságban

Az elmúlt tízéves időszakban a vajdasági középiskolák száma 119-ről 127-re nőtt. A vizsgált időszakban minden tanévben nyílt valamilyen új oktatási profil. A középiskolák most mintegy 480 különböző szakmára képeznek ki szakembereket három- és négyéves képzésben, ezenkívül átképzést, továbbképzést és szakosítást is szerveznek a már végzett középiskolásoknak.

Magyar tannyelven a 2004/05-ös tanévvel bezárólag 12 község 34 középiskolájában folyt oktatás: 10 gimnáziumban, 23 szakközépiskolában és szakmunkásképzőben, valamint egy művészeti középiskolában.

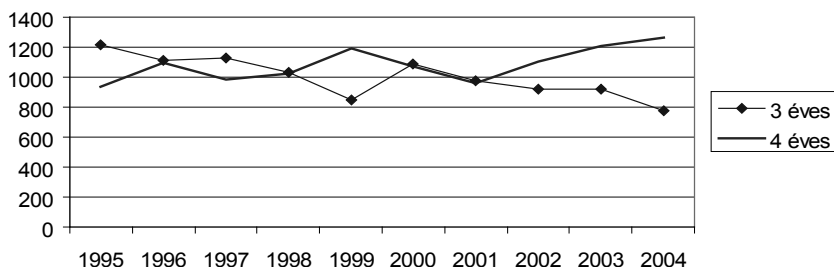
A vajdasági középiskolák első osztályaiba beiratkozó magyar nemzetiségű tanulók számának csökkenését a születések számának csökkenése mellett az elmúlt tízéves időszak politikai és gazdasági körülményei, az elszegényedés, a magyarországi tanulási lehetőség, valamint a nyugat-európai és a tengerentúli országokba irányuló migrációs folyamatok okozták.

Az 1995/96–2004/05-ös tanéveket felölelő időszakban a tanulók magyar tannyelvű oktatási felvételi terve átlag 83,35%-ban valósult meg. Ez a 100%-nál alacsonyabb arány a gyermekek számának csökkenésével magyarázható. A tanulási készség az általános iskola után ugyanis nem sorvadt el, és a lehetőség is megvolt. (A vizsgált időszak tíz tanévében a terv teljesítése egyszer sem érte el a 100%-ot.)

A beiratkozás a **hároméves szakmunkásképzők** magyar első osztályaiba az elmúlt időszakban csökkenést mutat. A tízéves időszakban a magyar tannyelvű négyéves középiskolákba beiratkozottak száma évről évre nő: számuk az 1995/96-os tanévben 937 volt, a 2004/05-ös tanévben 1261, ami 34,58%-os növekedést jelent.

A felvételi terv szerkezetének további módosítása, új oktatási profilok bevezetése, új középiskolák alapítása és a tanulók kiemelt érdeklődésére számító szakok megnyitása (elektrotechnika; egészségügy és szociális védelem; közgazdaság, jog és adminisztráció; kereskedelem, vendéglátóipar és idegenforgalom), hozzájárultak ahhoz, hogy a magyar nemzetiségű tanulók anyanyelvű beiskolázása tovább nőtt, és a 2004/05-ös tanévben elérte a 72,35%-os szintet (az általános iskolát végzettek százalékarányáról van szó). A tízéves időszakban a magyar tannyelvű **négyéves középiskolákba** egyre több tanuló beiratkozását tervezték, sőt új iskolák is nyíltak, máshol új oktatási profilokat vezettek be.

2. ábra: A magyar középiskolások iskolaválasztása (1995–2004)

Forrás: A Tartományi Oktatási és Művelődési Titkárság archívuma alapján készítette Gábrity Molnár Irén, 2006.

Az általános iskolát végzett 2148 magyar tanuló 93,76%-a folytatta középszinten az oktatást a 2005/2006. iskolaévben, vagyis 2014 tanuló. A magyar középiskolások megoszlása 2006/07-ben a három- és négyéves iskolák között a következő táblázatból látható:

11. táblázat: Középiskolás magyar tanulók 2006/07-ben.

Hároméves		Négyéves		Összesen	
tagozat	tanuló	tagozat	Tanuló	tagozat	tanuló
100	1725	215	4923	315	6648

Forrás: A Tartományi Oktatási és Művelődési Titkárság archívuma alapján készítette Gábrity Molnár Irén, 2008.

A 2006/2007. iskolaévben 35 középiskolában⁶⁸ 12 község területén összesen 6648 tanulóval (315 osztályban) szervezték meg a magyar középiskolai oktatást. Ugyanakkor összesen 9220 magyar nemzetiségű tanuló volt a tartományban, vagyis 2733 magyar anyanyelvű (93-mal több mint a korábbi évben) szerb nyelven tanult. Területi megoszlásban a középiskolák székhelye

⁶⁸ 9 gimnáziumban (ebből két tehetséggondozó), 24 szakközépiskolában, 1 vegyes szakiskolában és egy művészeti iskolában.

így alakult: 8 Szabadkán, 4-4 Nagybecskerekén, Zentán és Újvidéken, 3-3 Zomborban, Óbecsén és Topolyán, 2 Törökkanizsán, 1 Adán, Magyarkanizsán, Temerinben és Csókán.

12. táblázat: A magyar középiskolások száma községek és szakok szerint⁶⁹ (2006/07) (három- és négyéves, összesen)

Település	Szakirány	Tanulók száma Összesen – szakok szerint
Ada (6)	Gépészet	433
Magyarkanizsa (4)	Mezőgazdaság	583
Zenta (2)	Összesen	978
	Gimnázium	303
	Matematikai tehetséggondozó gimnázium	71
	Közgazdaság-kereskedelem	314
	Egészségügy	290
Csóka (10)	Vegyészeti-élelmiszeri	185
Nagybecskerek (7)	Összesen	347
	Gimnázium	101
	Egészségügy	115
	Mezőgazdasági	24
	Villamossági	107
Topolya (3)	Összesen	677
	Gimnázium	185
	Mezőgazdasági	313
	Műszaki	179

⁶⁹ A községnevek után a zárójelben levő szám a tanulók száma szerinti sorrendet jelöli.

Szabadka (1)	Összesen	2271
	Gimnázium	270
	Tehetséggondozó gimnázium	122
	Közgazdasági	315
	Egészségügyi	246
	Politechnikum	313
	Vegyészeti	305
	Műszaki	627
	Zenei	73
Zombor (9)	Összesen	194
	Gimnázium	30
	Egészségügyi	89
	Műszaki	75
Óbecse (5)	Összesen	489
	Gimnázium	103
	Közgazdasági-kereskedelmi	238
	Műszaki	148
Újvidék (8)	Összesen	282
	Gimnázium	76
	Egészségügyi	114
	Mezőgazdasági	18
	Villamossági	74
Temerin (11)	Műszaki	70
Vajdaság	Összes magyar középiskolás	6648

Forrás: A Tartományi Oktatási és Művelődési Titkárság archívuma alapján készítette Gábrity Molnár Irén, 2005–06.

Legtöbb magyar tanuló Szabadkán és Zentán tanul. Az utóbbi évben növekedett a középiskolások száma Topolyán. A tömbben magyar középiskola-központnak (akár egy-két szakon) számít még Ada, Óbecse, Magyarkanizsa is.

Növekedett a magyar középiskolások száma (habár nem mindenki tanul anyanyelvén) a szórványban is (Újvidéken, Nagybecskerekén). A következő táblázat áttekintést ad a középiskolák és szakok, valamint a diákok számáról helységenként és iskolánként.

13. táblázat: Középiskola és szakok választása iskolánként és helységenként – 2006/07.

Középiskola Szakterület	Székhelye	Tanuló (tago- zat, ill. osztály- szám)	Növe- kedés/ csök- kenés 2006/2005	A magyar tanulók részará- nyában
1. Gimnázium (9)	Szabad- ka (2), Zenta (2), Óbecse, Nagybecs- kerek, Újvidék, Zombor, Török- kanizsa	1119 (55 osztály)	+17	16,83%
2. Szak- (24), vegyes (1) és művészeti (1) középiskola – 3 és 4 éves összesen	Vajdaság- ban	5529 (258 + 2 osztály)	+141	83,17%
Összesen		6648 (315 osztály)	-	100%
Szakközépiskolák statisztikája				
Hároméves szakiskola	-	1725	-14,43%	32,73%
Négyéves szakközépiskola	-	3546	+5,16%	67,27%

Összesen szakközép.	Vajdaság	5271	-	100%
Vegyes középiskola	Topolya	185 (ebből 127 gimnazista és 58 szakiskolás)	-	18,74%
Összesen szakközépiskolás	Vajdaság	5329	-	-
Művészeti középiskola				
Zeneiskola	Szabadka	73	-	-

Forrás: A Tartományi Oktatási és Művelődési Titkárság archívuma alapján készítette Gábrity Molnár Irén, 2005–06.

Ha külön vizsgáljuk a tanulók számát az egyes szakirányok választását illetően, máris egy rövid távú tendenciát láthatunk. A legtöbb esetben a tanulók számának a csökkenése a kedvezőtlen natalitásra utal, de ugyanakkor egy kicsit arra is, hogy mit tartanak népszerű szaknak a középiskolások.

14. táblázat: *Tendencia a szakközépiskolai szakok választásában – 2006/07.*

Szakiskola és szakterület/ profil (zárójelben a legnépszerűbb szakirány)	Székhely	Tanulók száma	Növekedés/ csökkenés 2006/2005	% a magyar tanulók részarányában
Mezőgazdaság, élelmiszer-feldolgozás (élelmiszer-termelő – 3 éves és mezőgazdasági technikus – 4 éves)	Topolya, Szabadka, Csóka, Magyarkanizsa, Nagybecskerek	890	-48, illetve -5,12%	16,88%
Elektrotechnika (számítógép, villamos-technikus – 4 éves)	Szabadka, Ada, Újvidék, Óbecse, Nagybecskerek	886	-78, illetve -0,89%	16,81%
Egészségügy és szociális védelem (egészségügyi nővér – technikus – 4 éves)	Szabadka, Zenta, Újvidék, Zombor, Nagybecskerek	811	-14, illetve -1,7%	15,39%
Gépészet és fémmegmunkálás (számítógép-konstrukció technikus – 4 éves)	Ada, Szabadka, Óbecse, Topolya, Magyarkanizsa, Törökanizsa, Zombor, Temerin	707	-20, illetve -2,75%	13,41%

Közgazdaság, jog és adminisztráció (közgazdász-technikus – 4 éves)	Szabadka, Zenta, Óbecse, Topolya	605	+21, illetve +3,59%	11,48%
Kereskedelem, vendéglátóipar, turizmus (elárusító – 3 éves)	Szabadka, Zenta, Óbecse, Törökkanizsa	375	-16, illetve – 4,1%	7,11%
Vegyészet, nemfém, grafika (vegyszer-technikus – 4 éves)	Szabadka, Csóka	255	-6, illetve – 2,3%	4,84%
Személyi szolgáltatások (fodrász)	Topolya	221	+69, illetve +45,39%	4,19%
Közlekedés szak (közúti közlekedés-technikus – 4 éves és motorjármű-vezető – 3 éves)	Szabadka, Törökkanizsa	193	+21, illetve +12,21%	3,66%
Földmérés és építészet (magasépítész-technikus – 4 éves)	Szabadka, Topolya, Ada	183	-44, illetve -19,38%	3,47%
Textil- és bőrmegmunkálás (ruhatervező-technikus – 4 éves)	Szabadka, Ada, Temerin	153	-16, illetve -9,47%	2,9%

Erdészet, fafeldolgozás (zöldterület- architektúra – 4 éves és fafel- dolgozó – 3 éves)	Topolya, Szabadka	50	-28, illetve -35,9%	0,95%
Összesen szakközép- iskolás	Vajdaságban	5329	+35, illetve +0,27%	12,35% az összes közép- iskolás rész- arányá- ban

Forrás: A Tartományi Oktatási és Művelődési Titkárság archívuma alapján készítette Gábrity Molnár Irén, 2005–06.

Ha a tanulók számát, illetve tömegességét figyeljük meg egy-egy szakon, akkor a következők állapíthatók meg: a legtöbb magyar középiskolás a gimnáziumok után (1119 tanuló), a szakiskolák közül a mezőgazdaság, élelmiszer-feldolgozás szakon (890) van, majd az elektrotechnikusok következnek (886) és az egészségügyi nővérek (811). Népszerűségük alapján még a gépészet (707) és a közgazdasági szak (605) említhető meg.

A korábbi évhez képest 2007-ben a középiskolások nagyobb érdeklődést mutattak a következő szakok iránt: mezőgazdasági technikus, közgazdász-technikus; a közlekedési profilok és a szolgáltatások terén a fodrászat. Korábban, a 2004–05-ös isko-laévben beiratkozók adatait elemezve⁷⁰ megállapítható, hogy akkor a legnépszerűbb szakok a következők voltak: egészség-ügyi, villamostechikái, közgazdasági. Azóta a mezőgazdasági és a számítógép/informatikai szakágak előtérbe kerültek, míg az egészségügyi és közgazdasági irányzatok egy kissé háttérbe.

⁷⁰ Lásd Gábrity Molnár Irén tanulmányát: Oktatásunk jövője. In: Oktatási oknyo-mozó, 92–93. oldal.

Az egyes tantárgyak magyar nyelvű oktatása megoldott Adán, Magyarakanizsán, Zentán és Csókán, részben Szabadkán, Topolyán és Törökkanizsán, míg kedvezőtlen a helyzet Nagybecskerekén, Zomborban, Újvidéken és Temerinben is.

Főleg a következő tantárgyakat tanítják szerb nyelven magyar nyelvű tanerő hiányában: testnevelés (7 középiskolában); képzőművészet (5); zenei nevelés (4); idegen nyelv (3); filozófia és szociológia (2); pszichológia (2); alkotmány és polgári jogok (2); latin nyelv (1); matematika (1); történelem (1); fizika (1); polgári nevelés (1); egészségügy, szociális védelem szaktantárgyai.

4.4. Felsőoktatás Szerbiában/Vajdaságban és a magyarok szakválasztása

Az Európai Unióban ma már gyakorlatilag szabadon áramlik a munkaerő és a tőke, ezért az európai oktatási térségben mielőbb biztosítani kell a munkaerőpiacra felkészítő oktatási rendszerek kompatibilitását, egymással való összehasonlíthatóságát.

Európának érdeke, hogy a fiatalok olyan okleveleket szerezzenek, amivel az európai térségben szabadon mozoghatnak. A csatlakozó államoknak felsőoktatási intézményhálózatukat arra kell felkészíteniük, hogy olyan szakembereket képezzenek, akik az európai térségben már valóban európai módon tudnak mozogni.

Az európai felsőoktatási térség című dokumentumot az oktatási miniszterek közös nyilatkozataként hozták meg Bolognában, 1999. június 19-én. Ezt megelőzte az 1998. május 25-i Sorbonne-i Nyilatkozat, amely hangsúlyozza az egyetemek Európa kulturális dimenzióinak kifejlesztésében betöltött központi szerepét.

A Nyilatkozat határozottan állást foglal az európai felsőoktatási térség létrehozása mellett, amely kulcstényező a polgárok mobilitásának és munkaerőként való alkalmazhatóságának elősegítésében, és az európai kontinens általános fejlesztésében.⁷¹
A célok:

⁷¹ Az európai felsőoktatási intézmények többségükben elfogadták ezt a kihívást, és felvállalták az 1988-as Bolognai Egyetemi Magna Chartában megfogalmazott alapelveket.

- Könnyen érthető és összehasonlítható fokozatot adó képzési rendszer bevezetése (a diploma-kiegészítés alkalmazásával), hogy elősegítsük az európai polgárok elhelyezkedési lehetőségeit és az európai felsőoktatási rendszer nemzetközi versenyképességét.
- Alapvetően két fő képzési cikluson, az alapképzésen (undergraduate) és egyetemi (graduate) képzésen alapuló rendszer bevezetése. A második ciklusba való belépés megköveteli az első, legalább három évig tartó ciklus sikeres lezárását.
- Az első ciklus után adott fokozat, mint megfelelő gyakorlatias képesítés, alkalmazható az európai munkaerőpiacon. A második képzési ciklusnak egyetemi vagy doktorátusi fokozathoz kell vezetnie.
- Kreditrendszer (ECTS-rendszer) bevezetése, amely elősegíti az egységes osztályzási kritériumokat és a hallgatói mobilitást. Legyen lehetőség a kreditek megszerzésére felsőoktatáson kívüli, például az élethosszig való tanulás keretei között is.
- A minőségbiztosítás bevezetésével kidolgozandók azok az összehasonlítható kritériumok, amelyeken alapulhat az európai intézmények együttműködése.
- A tantárgyfejlesztés, intézményközi kooperáció, mobilitás tervezésére és a tanulmányokra, a gyakorlati képzésre és a kutatásra támaszkodó integrált programok bevezetése.

Az intézmények diverzifikációja a Bolognai Elvek alapján egy ún. *egységes* vagy átfogó rendszert jelent, ahol alapvetően egyetemeken folyik a felsőoktatás, és ezek az intézmények különböző időtartamban és szinten kínálnak programokat, illetve szakirányú oktatást.

Számos *program gyakorlati irányultságú*, meghatározott idejű szakmai gyakorlattal egészül ki. Egyes országok (Szerbiában is) *kettős rendszereiben* eddig egyértelműen elkülönültek egymástól az elméleti és kutatási jellegű programokat kínáló egyetemek és a gyakorlati irányultságú programokat kínáló nem egyetemi (főiskolai) intézmények.

Ezek a különbségek fokozatosan elmosódnak majd, miután a nem egyetemi intézményekben, többek között a posztgraduális képzésben és az alkalmazott tudományokban is elterjednek az elméleti tanulmányi programok, másrészt az egyetemek kínálatában is megjelennek a gyakorlathoz közelítő tevékenységek.

Az egyetemi rendszerrel párhuzamosan működő, szakmai gyakorlati irányultságú felsőoktatási intézmények alapításának legfontosabb céljai a *gyakorlati irányultságú*, hasznosítható ismereteket kínáló, a piac igényeinek megfelelő oktatás kínálatának megteremtése.

A felsőoktatási rendszerbe jelentkező *óriási hallgatói létszám* beiskolázását úgy kell megoldani, hogy ne növekedjenek az állami költségvetési kiadások. Ehhez csatlakozna más reformlépés is, mint például a felnőttoktatás, vagy a nem hagyományos hallgatói csoportok innovatív jellegű beiskolázása; oktatásközpontú, alkalmazott kutatással kiegészített stúdiumok kínálata vagy a középiskolai tanulmányokat követő szakirányú képzés.

A „bolognai folyamat” a szerbiai felsőoktatásban is beindult, sőt az Újvidéki Egyetemen megfigyelhető a felsőoktatási reformfolyamat kínálati oldala⁷², az állami szféra, valamint a civil, alapítványi és magánszféra résztvevőinek reagálása, de a hallgatók és a munkaerőpiac reagálása is.

Ezen az úton minden felsőoktatási intézmény, kötelezően, belső értékelést végez. Az önértékelési folyamat lényege, hogy egy kar folyamatosan emelje az oktatás minőségét és hatékonyságát. Ez a tevékenység nem fájdalommentes. A következő minőségi szempontok szerint zajlik:

- a munkaerőpiac új követelményeinek megfelelő magasabb oktatási színvonal;
- eredményesség a hallgatók felvételénél (minél magasabb pontszám), a tanárok kinevezésénél (szigorítás a kompetenciákban); végül,

⁷² 2006-ban az egyetemen 54 763 hallgató tanult.

- hatékonyabb oktatás (az anyagi és szellemi ráfordítások növelésével csökkenjen a tanulmányi idő átlaga és növekedjen a diplomások száma).

A tartományi alapítású intézmények közül 2008-ban kilenc szakfőiskola közül hét vette át a tartós munkaengedélyt.⁷³ A szabadkai és a nagyikindai Óvóképző Szakfőiskola nem kapta meg a Tartományi Oktatási Titkárság tartós munkaengedélyét.⁷⁴

Ezek a szakfőiskolák a 2007. év derekán az akkreditációs folyamat egyfajta lezárásaként megkapták az ideiglenes munkaengedélyt, ami alapján a 2007/08-as tanévben lebonyolíthatták az iratkozást, de 2008 februárjában, márciusában a titkárság elvégezte az akkreditált intézmények felülvizsgálatát. A kilenc állami alapítású szakfőiskola mellett, a magán alapítású topolyai Mezőgazdasági Szakfőiskola azért nem jutott állandó munkaengedélyhez, mivel folyamatban van a zombori Biogazdálkodási Karhoz való csatlakozása.

Fontos áttekinteni a tartományi felsőoktatási szakok népszerűségét:

Az összes elsős egyetemista érdeklődése alapján, legnépszerűbb volt a művészeti akadémia 161%-os túljelentkezéssel, a Bölcsészettudományi Karon 156 százalékos volt a jelentkezés (ezen belül pl. angol nyelvre, pszichológiára többszörös volt a túljelentkezés), a Testnevelési Karon és az Orvostudományi Fakultáson 120 százalék körül alakult a jelentkezők aránya, de egyes természettudományi és műszaki fakultásokon még a tandíjmentes férőhelyek sem teltek be.

⁷³ Ezek az újvidéki Ügyviteli Szakfőiskola, az újvidéki, a Sremska Mitrovica-i és a verseci Óvóképző Szakfőiskola, az újvidéki, a szabadkai és a nagybecskereki Műszaki Szakfőiskola.

⁷⁴ Mindkét óvóképző esetében az a hiányosság, hogy a tantárgyak számához viszonyítva nem foglalkoztatnak megfelelő arányban állandó munkaviszonyban levő tanárt (70% lefedettséggel), és egy stúdiuméven sem foglalkoztatnak megfelelő (legalább 50%) arányban tudományok doktora címmel rendelkező tanárt.

Szabadkán, a Magyar Tannyelvű Tanítóképző Karon 95 százalékos volt az érdeklődés (a 60 férőhelyre 57-en jelentkeztek). A pedagógusi pálya nem vonzó a szerb hallgatók számára (a zombori Pedagógiai Fakultáson a meghirdetett férőhelyek csak 70 százaléka telt be), mert a pedagógusi pálya tekintélye csökkent, az oktatásügyben dolgozók fizetése alacsony, sőt városban az elhelyezkedés szinte lehetetlen.

A szabadkai Közgazdasági Karon az 1064 jelentkező „csak” 81 százalékos érdeklődést jelent, de így is a legtömegesebbek közé tartozik a kar. A helyzet lehetne kedvezőbb is, de több magánegyetemen folyik a vajdasági városokban a pénzügyesek, marketingesek, menedzserek képzése, és ott sincs hallgatókban hiány. A fiatalokat ez a szakirány már több mint egy évtizede kifejezetten vonzza.

A Technológiai Fakultáson (2008-ban) 72 százalékos volt a beiratkozni szándékozók érdeklődése; a Mezőgazdasági Karon 70 százalékos; a szabadkai Építőmérnöki Karon 62,5; a nagybecskereki Műszaki Karon pedig 60 százalékos. E karok iránti kisebb érdeklődés azzal is magyarázható, hogy már majd két évtizede a mezőgazdaságban, építészetben alulfizetettek a szakemberek, és az elhelyezkedés nehézkes.

A magyar egyetemisták esetében követni tudjuk az elsősök beiratkozását az Újvidéki Egyetemen, karonként.

Legtöbb elsőéves hallgató azokra a karokra iratkozik, ahol legalább részben magyar nyelvű oktatás is folyik. Mintegy félezer első magyar egyetemista közül legtöbben a szabadkai Közgazdaságit választották, majd a Természettudományi-matematikai Kar valamely szakirányán szóródtak szét.

Az újvidéki Műszaki Kar tradicionálisan közepesen vonzza a magyarokat, míg a többi karon már csak kiscsoportokban iratkoznak (13–37 hallgató).

15. táblázat: Az elsőéves hallgatók száma karok és nemzetiségek⁷⁵ szerint az Újvidéki Egyetemen, 2005–06.

Kar neve, székhelye	Elsőéves hallgatók száma nemzetiségük szerint	
	Szerb	Magyar
Közgazdaságtudományi Kar, Szabadka	987	127
Természettudományi-matematikai Kar, Újvidék	845	78
Műszaki Tudományok Kara, Újvidék	1357	55
Tanítóképző Kar, Zombor ⁷⁷	138	37
Orvostudományi Kar, Újvidék	480	37
Építőmérnöki Kar, Szabadka	70	30
Jogtudományi Kar, Újvidék	1023	30
Művészeti Akadémia, Újvidék	114	29
Mezőgazdasági Kar, Újvidék	686	28
Bölcsészettudományi Kar, Újvidék	860	27
Mihajlo Pupin Műszaki Kar, Nagybecskerek	543	16
Testnevelési Kar, Újvidék	261	15
Technológiai Kar, Újvidék	173	13
Összesen	7537	522

Forrás: A Tartományi Oktatási és Művelődési Titkárság archívuma alapján készítette Gábrity Molnár Irén, 2005–06.

A sikeresen diplomázott egyetemisták száma évről évre növekszik, hiszen a beiratkozóké is folyamatosan nő. Ez a tömegesedés azonban a felsőoktatás hatékonyságát is megkérdőjelezheti, mert az eddigi tapasztalatok szerint a nagyobb létszám a minőség kárára ment.

⁷⁵ A nemzetiségi hovatartozás nem a tannyelvet jelöli meg.

⁷⁶ Ebben az iskolaévben még nem nyílt meg Szabadkán a Magyar Tannyelvű Tanítóképző Kar.

16. táblázat: Diplomás egyetemisták száma (nemek, státus szerint) és az időben diplomázottak százalékaránya Szerbiában

Év	Egyetemisták száma		Pénzelés módja		Az időben diplomázottak % aránya
	összes	nő	Költségvetés terhére	Önköltséges és költségtérítéses	
Szerbia Köztársaság összesen					
1990	15368	8123	10698	4670	11,40
1995	15194	8765	11550	3644	17,30
2000	16601	9642	10381	6220	15,50
2001	17006	9945	9696	7310	16,00
2002	18079	10564	9915	8164	13,80
2003	19810	11621	10556	9254	13,80
2004	22047	13344	11897	10150	15,91
2005	27537	16523	14051	13486	19,77
2006	29406	17702	14846	14560	21,69
Központi Szerbia (Belgrád és a tőle délre fekvő terület)					
1990	12334	6518	8351	3983	11,70
1995	11725	6652	9030	2695	16,90
2000	13042	7449	8095	4947	13,40
2001	13448	7785	7696	5752	14,60
2002	14184	8254	7834	6350	14,80
2003	15542	9099	8260	3943	13,70
2004	16842	10071	9229	7613	17,29
2005	20767	12459	10807	9960	16,18
2006	21242	12948	11403	9839	14,81
Vajdaság					
1990	3034	1605	2347	687	9,40
1995	3469	2113	2520	949	18,50
2000	3559	2193	2286	1273	23,20
2001	3558	2160	2000	1558	21,40

2002	3895	2310	1937	1814	10,30
2003	4268	2522	2296	1972	14,20
2004	5205	3273	2668	2537	11,45
2005	6770	4064	3244	3526	30,78
2006	8164	4754	3443	4721	38,56

Forrás: Szerbiai Oktatási, Művelődési és Sport-minisztérium honlapja, 2007.

A vajdasági karokon a sikeresen és időben diplomázott hallgatók részaránya növekszik (a bolognai reformelvek alkalmazásával 2005-től megugrott), és jóval magasabb (38,56%) a belgrádi, vagy a többi szerbiai egyetemhez viszonyítva (14,81%). A sikeresen diplomázók továbbképezhetik magukat posztgraduális szinten, olyan szakokon, amelyek attraktívak a munkaerőpiacon. A posztgraduális oktatás adatai szakmánként és évenként a következő táblázatban tekinthetők át.

17. táblázat: Posztgraduális stúdiumot végeztek Szerbiában – tudományágak szerint

Év	Összesen	Természettudomány	Műszaki-technológiai tudomány	Mezőgazdasági tudomány	Onvostudomány	Társadalomtudomány	Humántudományok	Multi-diszciplináris kutatások
Szerbia								
1990	1476	156	380	123	421	250	146	-
1995	1381	188	303	109	458	206	117	-
2000	1778	234	390	136	540	283	156	39
2001	1699	236	346	134	596	229	98	60
2002	1461	206	215	118	474	360	52	36
2003	1818	203	356	94	470	377	317	-
Központi Szerbia (Belgrád és a tőle délre fekvő terület)								
1990	1122	130	327	91	224	226	124	-
1995	1146	172	289	74	299	202	110	-
2000	1275	178	306	92	320	218	128	33
2001	1223	191	259	87	382	193	70	41
2002	1035	163	125	81	301	321	28	16
2003	1285	160	256	72	290	288	219	-
Vajdaság								
1990	354	26	53	32	197	24	22	-
1995	235	16	14	35	159	4	7	-
2000	503	56	84	44	220	65	28	6
2001	476	45	87	47	214	36	28	19
2002	426	43	90	37	173	39	24	20
2003	533	43	100	22	180	89	99	-

Forrás: Szerbiai Oktatási, Művelődési és Sportminisztérium honlapja, 2007.

Szerbiában a társadalomtudományok és a humántudományok terén nő az érdeklődés, míg a mezőgazdasági és a műszaki tudományoknál csökken. Vajdaságban a társadalom- és humántudományok mellett továbbra is az érdeklődéskörben maradt a természettudományok és a műszaki mesterképzés. A kérdés az, vajon a társadalom- és humánszakosok azért képzik-e magukat tovább az alapidiploma után, mert nem találnak munkát, vagy azért, mert a friss munkakörük követeli ezt meg.

A posztgraduális képzést végzettek száma Szerbiában – oktatási és munkaképesítési ágazatok szerint – azt mutatja, hogy legtöbben a társadalomtudomány, az üzleti tudományok, jog munkaköri ágazatban végzettek, majd őket az egészségügyiek (csökkenő tendenciával) követik. Vajdaságban csökkenő tendenciával specializálnak az egészségügyiek, de még mindig ők vannak legtöbben a posztgraduális képzésben; őket növekvő tendenciával követik a társadalomtudományi, közgazdász-menedzseri és a jogi szakmabeliek.

18. táblázat: Posztgraduális képzést végzettek száma Szerbiában – oktatási és munkaköri ágazatonként

Év	Összesen	Általános program	Oktatás	Művészetek, humán-tudományok	Társadalomtud., üzlettan, jog	Természettud., matematika, informatika	Műszaki, technológia, építé-szet	Mezőgazdaság, állat-ápolás, védelem	Egészségügy, szociális védelem	Szolgáltatások
Szerbia										
2004	1918	6	86	179	356	291	301	77	552	70
2005	2264	1	88	223	451	281	398	184	556	82
2006	2063	1	73	134	584	297	307	80	468	119
Központi Szerbia (Belgrád és a tőle délre fekvő terület)										
2004	1362	3	49	116	298	194	239	63	339	61
2005	1755	-	71	197	404	194	313	171	348	57
2006	1573	1	54	105	504	254	234	72	295	94
Vajdaság										
2004	556	3	37	63	58	97	62	14	213	9
2005	509	1	17	26	47	87	85	13	208	25
2006	490	-	19	29	80	83	73	8	173	25

Megjegyzés: a tudományágak klasszifikációja felcserélve a 2004. évi oktatási és munkaképesítési ágazatokkal.

Forrás: Szerbiai Oktatási, Művelődési és Sportminisztérium honlapja, 2007.

5. A munkaéletút lehetőségei a térségben

A lakosság iskolavégzettsége nagyban meghatározza a munkahelyi esélyeit is. Tanulmányunk e fejezetében a *Kárpát-Panel 2007 kutatás*⁷⁷ empirikus kutatásanyag és a Magyarországi Tudományos Társaság (Szabadka)⁷⁸ ide vonatkozó elemzésével foglalkozunk, de elsősorban az aktív lakosok tevékenységével.

Háttéradatként utalunk a következőkre is:

- A szerbiai statisztikai kimutatásokban a mezőgazdaság, halászat és erdőgazdaság a primáris, az ipar, bányászat, építőipar és kisipar szekunder, a szolgáltatások terciér besorolásúak.

⁷⁷ A 2007-ben lezajlott ún. Kárpát-Panel kutatás az MTA Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézetének (Budapest) koordinálásával nagyobb létszámú magyar közösségekkel rendelkező országokban (Románia – Erdély, Szlovákia – Felvidék, Szerbia – Vajdaság, Ukrajna – Kárpátalja), illetve Magyarországon reprezentatív, idősoros szociológiai felméréssorozat elindítását jelenti. Vizsgálataink a Kárpát-medence magyarságának nemzeti identitására, a kisebbségi magyar közösségek Magyarországhoz és a többséghez, illetve az EU-hoz való viszonyára, társadalmi struktúrájára, munkaerő-piaci viszonyaira, jövőtervezésére, migrációs potenciáljára, iskolázottsági/képzési helyzetére, egészségügyi helyzetére, médiahasználatára tér ki. Vajdaságban a 380 fős kérdőívezést és az adatelemzéseket Gábrity Molnár Irén kutatócsoportja végezte el.

⁷⁸ Lásd Mirmics Károly: *Vajdaság és a magyar nemzeti kisebbség népességének gazdasági szerkezete és változásai (1953–2002)*, a Magyarországi Tudományos Társaság Regionális erőnlét kiadványában (2008). 159–245. oldal.

- Ezt a felosztást követve került megállapításra, hogy az aktív népesség zöme előbb áttevődött a primáris gazdasági tevékenységből a szekunder gazdasági tevékenységbe (1953–1971 között), onnan pedig a terciér tevékenységekbe (1971–1991 között).

Az 1953–1991-es időszakban az aktív népesség gyors ütemben szabadult meg a nehéz mezőgazdasági kézi munkától. Vajdaságban 1991-ig az aktív népesség 35,8%-a hagyott fel a mezőgazdasági termeléssel, és ipari jellegű foglalkozásokba kezdett.

Ugyanakkor a mezőgazdaságban is javult a szakképzettség. A 2002. évi népszámlálás azt mutatja, hogy a vajdasági mezőgazdaságban már ugyanolyan volt a szakképzettségi összetétel és szint, mint az ipar legtöbb ágazatában.

A hármasszektori klasszifikációt alapul véve⁷⁹ az 1953 és 2002 közötti kezdeti arányok az időszak végén már fordítottak. A szerbek számának folyamatos növekedésével is számolva (a menekültek 1991 után szinte előzőnlőtték Vajdaságot. Ma már a többszázvezres létszámuk az összes és állandó népesség részét képezi!) az összes aktív kereső népesség keretében elsősorban ők jutnak a legjobb munkahelyekhez. Ez látható a következő táblázatból is.

⁷⁹ Lásd Mirnics Károly: *Vajdaság és a magyar nemzeti kisebbség népességének gazdasági szerkezete és változásai (1953–2002)*, a Magyarországtudományos Társaság, Regionális örönlét kiadványában (2008). 159–245. oldal.

19. táblázat: Szerb és magyar aktív kereső népesség foglalkozás szerint

2002. évi népszámlálás	Szerb		Magyar	
Aktív keresők ágazatok szerint	Szám	Szerkezet %	Szám	Szerkezet %
Összesen	457 436	100,0	102 794	100,0
Törvényalkotó, közigazgatási és gazdasági vezető	22 157	4,8	2679	2,6
Szakember (önálló értelmiségi)	32 309	7,1	3985	3,9
Szaktisztátárs (beosztott értelmiségi)	84 187	18,4	13 275	12,9
Irodai dolgozó	32 007	7,0	5 205	5,1
Szolgáltató és kereskedelmi foglalkozású	56 105	12,3	8425	8,2
Mezőgazdasági magántermelő	59 718	13,1	24 978	24,3
Kisiparos	52 538	11,5	14 792	14,4
Gép-, gépszerelő és -szerelő	65 743	14,4	15 913	15,5
Elemi foglalkozás	39 773	8,7	12 635	12,3
Egyéb	12 899	2,8	910	0,9

Forrás: Etnički mozaik Srbije prema podacima popisa stanovništva 2002. Ministarstvo za ljudska i manjinska prava Srbije i Crne Gore, Beograd 2004., 192–193. o.

Könnyen áttekinthető, mely területeken dolgozik aránytalanul kevés magyar ajkú lakos, és mely primáris és szekundáris ágazatokban dolgoznak aránytalanul sokan.

Vajdaságban a munkanélküliek legnagyobb száma a fémiparból és a kereskedelemről, vendéglátóiparból és turizmusból került ki. Jelentős számú a mezőgazdasági és közigazgatási

szakterületű munkanélküliek csoportja is, de kedvező körülménynek tudható be, hogy a legtöbb szabad munkahely az utóbbi években a kereskedelem és közgazdaság területén van. Sok szabad munkahely volt (2002-ben) a közgazdasági, jogi és adminisztrációs szakterületen belül is (11%). A fémiparban is számos szabad munkahely volt, és a dolgozók 10,6%-a ezen a területen helyezkedett el.

Vajdaságban 2004-ben 269 910 munkanélkülit tartottak nyilván, így a munkanélküliségi ráta 30,65% volt. A munkanélküliek között a nők és az első munkahelyüket keresők is kb. 53%-ban voltak jelen.

Az inaktív népesség tágabb értelemben felöleli a foglalkozását nem gyakorló, de önálló jövedelmi forrással rendelkező (például nyugdíjas) személyeket és az eltartott (tehát önálló jövedelmi forrással nem rendelkező) személyeket.

Vajdaságban a nem foglalkoztatott népesség száma és aránya állandóan nő. Ugyanis 1953-ban 100 gazdaságilag aktív személyre 98 gazdaságilag inaktív, de jövedelemmel rendelkező személy jutott; 1991-ben 108 fő és 2002-ben már 120. Az inaktív keresők, vagyis az önálló jövedelmi forrással rendelkezők száma 1953 és 2005 között csaknem háromszorosára nőtt (1953-ban 68 948 fő, 2002-ben 221 165 fő). Részesedésük az összes népességben: 1953-ban 4,0%, majd 2002-ben az elképesztő 21,1%-ot érte el.

Vajdaságban tehát 2002-ben minden ötödik lakos nyugdíjból vagy más jellegű önálló jövedelmi forrásból, állandóan folyósított munkanélküli vagy szociális segélyből élt. Ennek az inaktív kereső népességnek 94%-a nyugdíjból tartotta fenn magát.

A Kárpát-Panel (2007. évi kérdőívezés 380 fős mintán) kutatásban a munkahelyi életútra vonatkozó adatok azt mutatják, hogy a vajdasági magyar felnőtt népesség (N=334) alig több mint fele (58,1%) aktív kereső, az inaktív lakosok részaránya (29%). A válaszadók 7,8%-a még tanul, a munkanélküliek száma pedig

csak 5,1%. A munkanélküliek meglepően alacsony aránya vélhetően azzal magyarázható, hogy ezek jelentős hányada inaktív-ként (háztartásbeli, eltartott stb.) nyilatkozott.

A nemek szerinti megoszlás szerint: a férfiak 65%-a aktív, a nők esetében ez csak 53%. A nők jelentősen felülreprezentáltak az inaktív lakosok csoportjában: 33% (különösen a háztartásbeliek és a gyerektartási segélyezettek), de a tanulók és a munkanélküliek között is ők vannak többen. Az inaktívak többségét nyugdíjasok (öregségi 41,2% és rokkantnyugdíjasok 14,4%) teszik ki, a háztartásbeliek aránya pedig majdnem 30%.

A foglalkoztatott népesség több mint 71%-a alkalmazottként, 12,9% családi gazdaságban dolgozik, a vállalkozók és önfoglalkoztatottak aránya még a besegítő családtagokkal együtt sem éri el a 9%-ot. Viszonylag kevesen vallották be az alkalmi és a feketemunkát.

A vajdasági magyarság körében kevesen tartanak fenn saját vagy családi vállalkozást. Legtöbben még mindig állami alkalmazottak, pedig azon a területen a munkavesztés veszélye folyamatosan jelen van. A magyarok foglalkoztatottságának nemzetgazdasági ágazatok szerinti összetétele ipari 31,1% (ebből 8,1% az építőiparban és az összes többi ipari ágazatban 23%) és mezőgazdasági (23,8%) dominanciát mutat. Az előzőek azt jelentik, hogy minden nyolcadik alkalmazottat az építőipar foglalkoztat. A vajdasági magyar keresők kb. 16,1%-a dolgozik az állami egészségügyi, szociális, oktatási stb. szektorban. Milošević hatalomátvételével megszűnt a titói Jugoszlávia nemzetiségi kulcsrendszere, amelynek értelmében a kisebbségek esetében alkalmazni kellett az arányos részvételt a társadalmi, a kulturális és a gazdasági életben. A szakmai alkalmasság elvének hangsúlyozása a gyakorlatban a nemzetiségek tagjait az állami és társadalmi élet peremére szorította. Ennek hatására a magyarok ma már a tömbmagyarság által lakott területeken is számarányukhoz viszonyítva mélyen alulreprezentáltak az állami vállalatok vezetői között vagy a közigazgatásban. A kereskedelem és a vendéglá-

tóipar a magyar keresők 14,1%-át foglalkoztatja, ami a többségi nemzethez képest alulreprezentáltságot jelent. Az üzleti forgalommal jellemezhető piaci ágazatokban (közlekedés, logisztika, hírközlés, pénzügy, bank) a szerbiai magyarok részvétele szintén alacsonynak mondható (4,8%). Alulreprezentáltság tapasztalható az informatikai, pénzügyi, közigazgatási szakmában. A tipikus magyar foglalkozások Vajdaságban az építőmunkás, gyári, mezőgazdasági alkalmazott, egészségügyi dolgozó, pedagógus.

A vajdasági magyar lakosság viszonylagos immobilitást mutat, amikor 85%-uk lakhelyével megegyező településen dolgozik/dolgozott. A magyarság többsége falun és kisvárosban él, és az adatokból kiderül, hogy a foglalkoztatottak mindössze 12,8%-a ingázik 50 kilométeren belüli másik településre.

6. Tanulságok

6.1. Tanulságok a felnőttoktatásról

Szerbiában/Vajdaságban a felnőttképzési reform terén még zömében **felkészületlenek az állami oktatási intézmények**, ugyan- is nem eléggé hatékonyak a felnőttképzési programok a munkanél- küliek átképzésének megszervezéséhez. Ezt erősíti az a sajnálatos tény is, hogy éppen a 19–25 évesek keretében a középiskolát vég- zettek képezik a munkanélküliek 12,1%-át. Ennek alapján feltételez- hető, hogy az oktatási rendszer hiányos és nem gyakorlatias.

1. A **gazdasági változásokra érzéketlen oktatási infrastruk- túra**, a nem megfelelő képzések, programok képezik a mun- kanélküliség alapját. Szerbiában a legnagyobb problémát a szakközépiskolák szakmakínálata képezi. Ha a gyakorlatban használatos szakképzettségi szintek közti szakmák iránti keresleteltérések társadalomgazdasági igényként fogalma- zódnak meg a munkaerő-piaci hivatalok nyilvántartásaiban, akkor egyben ösztönzőleg hathatnak az oktatási rendszer reformjára. Természetesen, ha erre felfigyelnek az illetéke- sek, és erre alapozzák reformdöntéseiket.
2. A szerbiai iskolák programjai merevek, és egy **konzervatív szakosodási rendszerben**, kilátástalan helyzetbe juttatták a munkanélküliséggel küszködőket. Szükséges lenne, hogy a szakmakínálat megtervezéséhez együttműködjenek az oktatási rendszer, a Foglalkoztatásügyi Hivatal képviselői, továbbá a munkaadók.

A széles körű szakoktatás, flexibilis gyakorlatias programok megtervezése, az oktatási rendszer innovatív kiigazításai és a piaci szükségletek revíziója a felnőttoktatás új, törvényes keretek közötti modellezésével valósítható meg. A nehézségekre utal, hogy Szerbiában még hiányoznak az egységes, egész életen át tartó tanulási koncepció operatív programjai, a rugalmasabb, interdiszciplináris képzési magatartás.

3. A régióban, a határ menti térségben is **követhető a munkaerő-piaci mozgás**. Erre kellene hogy ráhangolódjon a felnőttoktatás interdiszciplináris intézményközi modellje. **A regionális felnőttoktatási modell kidolgozása égető szükségletté vált.**

6.2. Tanulások a magyar tannyelvű oktatásról Vajdaságban

1. Az európai tendenciáknak megfelelően Vajdaságban/Szerbiában is tapasztalható az iskolarendszer reformjának köszönhető **expanzió**, de ez még nem csökkentette jelentősen a kisebbségek esélyegyenlőtlenségét. A **magyar anyanyelvű iskolahálózat nem autonóm, hanem része a szerb iskolarendszernek** (programok, tankönyvek fordítása, nincs önálló tanári testület stb.).
2. **Különbségek** vannak Vajdaság keretein belül egyes **kistérségek**, vagy városok és falusi környezet **közt** is az iskolavégzettség és a továbbtanulás terén, ami a magyarok esetében megkülönböztetést jelent, aszerint, hogy valaki a tömbben él vagy a szórványban. Legtöbb magyar tanuló Szabadka és Zenta községekben tanul. A tömbben magyar középiskolaközpontnak számít még Topolya, Magyarkanizsa, Óbecse és Ada. Viszonylag növekedett a magyar középiskolások száma (habár nem mindenki tanul anyanyelvén) a szórványban is (Újvidéken, Nagybecskerekén).
3. A legtöbb magyar középiskolás a gimnáziumok után érdeklődik, majd a **szakiskolák profiljaiban** a mezőgazdaság,

élelmiszer-feldolgozás, aztán az elektrotechnikusok következnek, majd az egészségügyi technikus. Népszerű még a gépész és a közgazdász szak. Legtöbb elsőéves egyetemista/főiskolás azokra a karokra iratkozik, ahol **legalább részben magyar oktatás** is folyik. Évenként, mintegy félezer elsős magyar egyetemista közül legtöbben a szabadkai Közgazdaságit választották, majd a Természettudományi-matematikai Kar valamely szakirányán szóródnak szét. Az újvidéki Műszaki Fakultás tradicionálisan közepesen vonzza a magyarokat, míg a többi karon már csak kiscsoportokban vannak. Vajdaságban csökkenő tendenciával specializálnak az egészségügyiesek, de még mindig ők vannak legtöbben a posztgraduális képzésben; őket növekvő tendenciával követik a társadalomtudományosok, közgazdász-menedzserek, jogászok.

4. A vajdasági magyarok viszonylagos **lemaradása** az iskolai végzettség alapján (főleg az érettségit nyújtó középiskolai és az egyetemi végzettség terén) nem a gyengébb képességeik miatt van, de esélyegyenlőségük csökken az államnyelv ismeretének hiánya és az anyanyelvű iskolai tagozatok, vagy a minőséges tanári káder, tankönyvek nélkülözése miatt.
5. A vajdasági magyar **oktatás javításához** fontos a befektetések növelése és az életminőség javítása, a munkahelyi/vállalkozási lehetőségek teremtése; a közoktatásba beiratkozók anyanyelven tanulásának serkentése (megfelelő közoktatási hálózat, jól képzett oktatók, fejlett infrastruktúra és szakkönyvtellátottság, szakkollégiumi rendszer, utaztatási lehetőség – iskolabuszok); magyar nyelvű tanítói-tanári kézikönyvek és tankönyvek; a minőséges munka motiválása fizetés-kiegészítéssel.
6. Növelni kell a magyarság **képzettségi szintjét** és az oktatás minőségét minden szinten. Motiválni kell a továbbtanulási hajlandóságot új ösztöndíj-támogatásokkal, tehetséggonдозó programokkal, munkahelyi kilátásokkal. Ez többek között színvonalas magyar nyelvű középiskola-központok megszervezésével érhető el (Szabadka, Zenta), a szórvány oktatási program kidolgozásával (rendszeres anyanyelv-

ápolás), magyar szakkollégiumi központok építésével (Újvidéken és Nagybecskerekén).

7. A **nyelvtudás** és munkaerő-piaci kapcsolatok fontosak a régióban. A fiatalok zöme Szabadkán folytatná tanulmányait, olyan tanintézményeket választanának, ahol teljes, vagy részben anyanyelvű oktatás folyik.

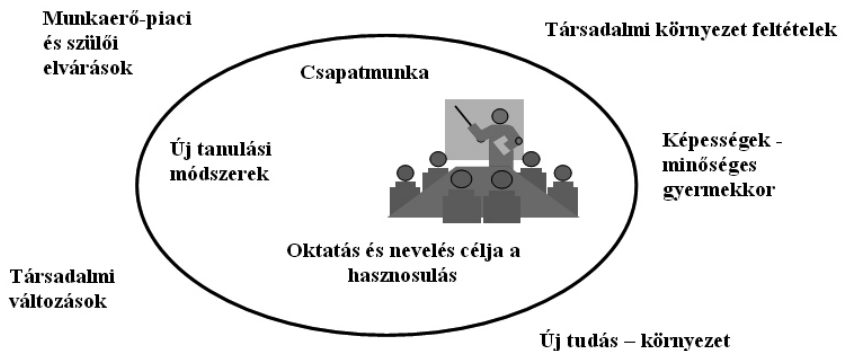
Összegzés

Szerbiában a felnőttképzési reform terén még zömében felkészületlenek az állami oktatási intézmények, ugyanis nem eléggé hatékonyak a felnőttképzési programok a munkanélküliek átképzésének megszervezéséhez. Sajnálatos, hogy éppen a 19–25 éves korosztályban a középiskolát végzettek képezik a munkanélküliek 12,1%-át. Ezáltal feltételezhető, hogy az oktatási rendszer hiányos és nem gyakorlatias. Az elégtelen oktatási infrastruktúra, a nem megfelelő képzések, programok képezik a munkanélküliség alapját. Szerbiában a legnagyobb problémát a szakközépiskolák szakmakínálata képezi. Ha a szakképzettségi szintek közötti keresleteltérések társadalomgazdasági igényként fogalmazódnak meg a munkaerő-piaci hivatalok nyilvántartásaiban, akkor egyben ösztönzőleg hathatnak az oktatási rendszer reformjára.

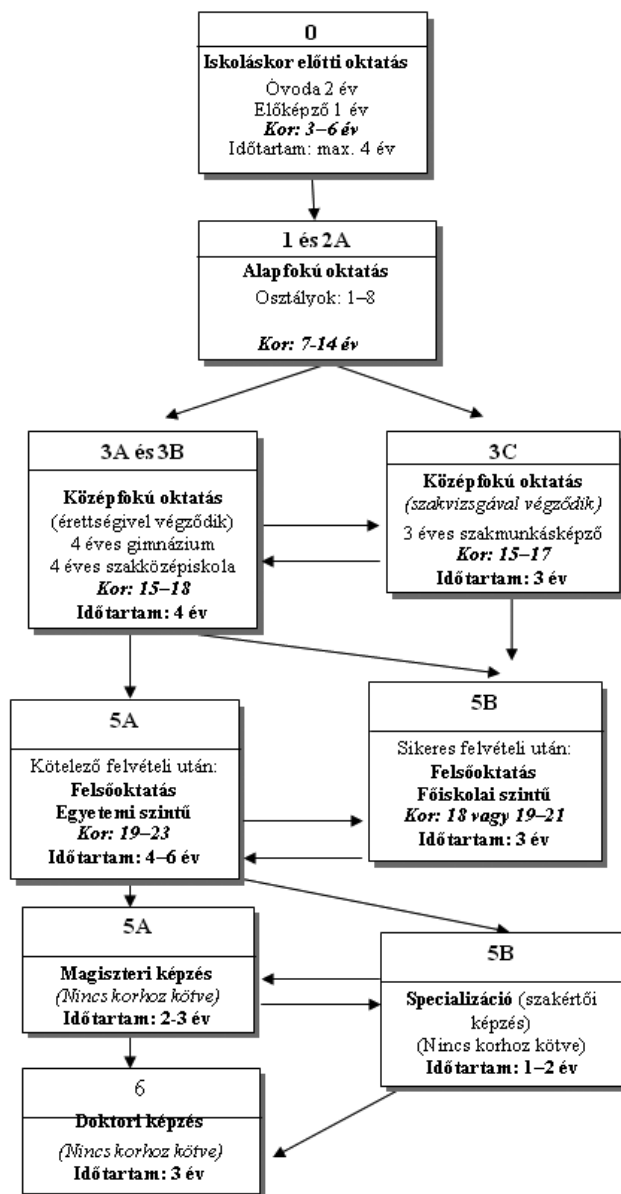
A szerbiai iskolák programjai merevek, és egy konzervatív szakosodási rendszerben kilátástalan helyzetbe juttatták a munkanélküliséggel küszködőket. Szükséges, hogy a szakmakínálathoz megtervezéséhez együttműködjenek az oktatási rendszer, a Foglalkoztatásügyi Hivatal képviselői, továbbá a munkaadók. A széles körű szakoktatás, a flexibilis gyakorlatias programok megtervezése, az oktatási rendszer innovatív kiigazításai és a piaci szükségletek revíziója a felnőttoktatás új, törvényes keretek közötti modellezésével valósítható meg. Szerbiában még hiányoznak az egységes, egész életen át tartó tanulási koncepció operatív programjai, a rugalmasabb, interdiszciplináris képzési magatartás.

Vajdaságnak a további marginalizálódás fékezésére, megakadályozására mobil, a változásokra gyorsan és hatékonyan reagálni tudó, alkalmazkodni képes munkaerő képzése szükséges. A szakképzés piaci igényekhez való igazítása (mezőgazdasági, élelmiszer-ipari, feldolgozóipari, vendéglátási gyakorlatorientált képzés fejlesztése), üzemek, vállalkozások, kamarák és szakiskolák közötti szoros együttműködést feltételez. Ugyanúgy elengedhetetlen a szakiskolák egységes rendszerbe szervezése, a mai technikai színvonalnak megfelelő oktatás megszervezése, valamint az iskolarendszerű képzés kompetencia alapúvá tétele. Ezek a követelmények elengedhetetlen előfeltételei a humán erőforrás tudatos, célirányú fejlesztésének. Megkerülhetetlen követelmény az élethosszig tartó tanulás, továbbképzés és átképzés rendszere is. Ehhez tudnunk kell, hogy Vajdaságban a munkanélküliek legnagyobb csoportja a fémiparból és a kereskedelem-ből, vendéglátóiparból és turizmusból kerül ki. Jelentős számú a mezőgazdasági és közgazdasági szakterületű munkanélküliek csoportja is, de kedvező körülménynek tudható be, hogy a legtöbb szabad munkahely az utóbbi években a kereskedelem és közgazdaság területén van.

3. ábra: A szerb közoktatási rendszer reformjának sémája
(az iskolán belüli és a külső hatótényezők)

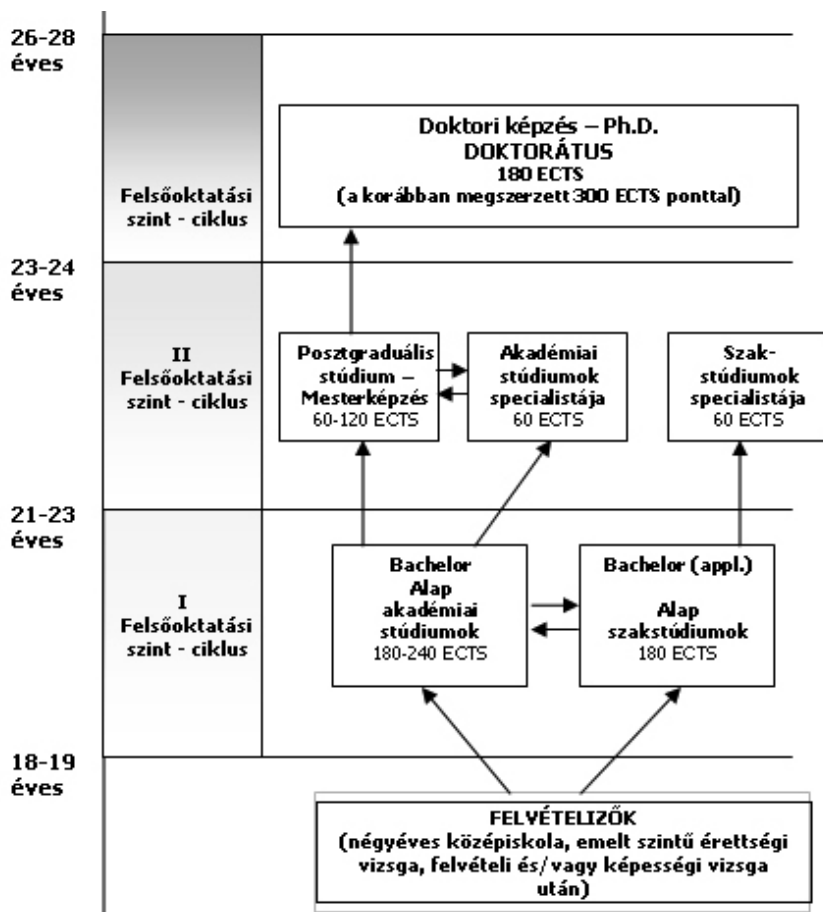

4. ábra: A szerbiai oktatási rendszer ISCED-diagramja⁸⁰

⁸⁰ ISCED = az oktatás nemzetközi osztályozási rendszere.

5. ábra: A szerbiai oktatási modell
(Forrás: Szerb Oktatási Minisztérium honlapja)

II. FEJEZET

Empirikus kutatáseredmények

1. A kutatás bemutatása (módszertan, célok, feladatok)

A Regionális Tudományi Társaság (Szabadka) szakembereinek héttagú csoportja vállalkozott az intézményes szakképzés, (a vajdasági magyar középiskolák, érintve a főiskolai és egyetemi képzés lehetőségeit is) és kínálatuknak összevetésére a munkaerő-piaci szükségletekkel a térségben. Az esettanulmányok tehát azért lettek iskolánként kidolgozva, mert az eltérés a munkaerő-kereslet és -kínálat között egyrészt a középiskolák nem piacorientált munkájának az eredménye; másrészt pedig fontos a kapacitásaik kihasználása akár továbbképzéssel, felnőttképzéssel.

Ehhez négy adatgyűjtési technikát alkalmaztak 2008 tavaszán (január–június):

1. mélyinterjúk készítése a munkaadók képviselőivel – cégvezetőkkel és magánvállalkozókkal, majd az eredmények elemzése;
2. statisztikai elemzés a munkaközvetítői irodák (állami és magán) munkakeresleti és -kínálati adatairól;
3. esettanulmányok kidolgozása az aktuális szakképzéssel foglalkozó középiskolákról és háttérintézményekről, kitérve a felnőttképzési lehetőségekre intézményekként;
4. az aktív lakosság (pl. a friss diplomások) magatartás-kutatása – mentális állapotvizsgálata.

A szakembercsoport elsődleges feladatai voltak:

1. adatgyűjtés a kiválasztott oktatási intézményekben, elsődleges elemzések és problémaértékelés,
2. eredmények értékelése és megoldási változatok kidolgozása,

3. stratégiai döntési alternatívák kidolgozása,
4. megoldások felvetése.

A kutatócsoport munkája a kapott eredmények közzétételével nem zárult le. Azzal a céllal publikálják a szakmai megfigyeléseket, részadatokat, hogy mások is felhasználhassák és továbbfejleszthessék, más megfigyeléseket is felvethessenek. A vizsgálatokban felölelt intézmények és a munkaerő-piaci szegmens csak egy része a régió komplex társadalmi életének. A térség oktatási és képzési hálózata permanensen fejlődő és változó társadalmi alrendszerként szemlélendő. Bármilyen változást/reformot ajánlanak, annak kivitelezéséhez széles körű, több szempontból áttekintett szakmai vitára, majd intézményes hatékonyságra van szükség, azon feltételezés mellett, hogy a politikai döntéshozók a felvetődő alternatívákat jóhiszeműen kezelik, és megvalósítását segítik. Elvben elvárhatóak lennének a felnőttoktatáshoz szükséges stratégiai döntési változatok is, de tulajdonképpen nincsenek lezárt – végleges megoldási változatok, hanem rugalmas alternatívák, amelyek sokszor átmeneti megoldásként tekinthetők. A fejlett világ iskolarendszere előttünk jár. Követnünk kell őket, de az általuk alkalmazott modellek nem biztos, hogy megfelelnek jelenlegi feltételeinknek.

2. Kutatási eredmények elemzése

Az alábbi fejezetben a középiskolai szakoktatással, az iskola-rendszerű felnőttképzés elmúlt éveiben regisztrált folyamataival, illetve az egyes felnőtt-rétegek speciális képzési feladataival foglalkozunk. Ebben a részben ismertetjük a munkaadói elvárásokat, az állam által kimutatott munkaerő-piaci helyzetet a kistérségben, illetve a felnőttképzésre alkalmasnak vélt szakközépiskolák tevékenységének fő jellemzőit. Végül összefoglaljuk a felnőttképzés fejlesztésének főbb lehetőségeit.

2.1. Mélyinterjúk⁸¹

A szakembercsoport elsősorban az észak-vajdasági munkaerőpiacra koncentrálva igyekezett bemutatni a munkaadói elvárásokat. Az előre megtervezett beszélgetésekhez az alábbi interjúkérdésvázlatot használtuk:

2.1.1. Mélyinterjú-vázlat

Munkaadók képviselőivel készült interjúkérdések

Az interjú szociológiai jellegű, és 50–60 perces időtartamú.

Interjúalanyok: 5–10 vállalat vezetője, képviselője, 5 szakmai terület szerint: közgazdaság, egészségügy, mezőgazdaság, műszaki-informatika, gépészet.

⁸¹ A kutatást Veréb Miskolci Zsófia, a Pécsi Tudományegyetem PhD-hallgatója vezette és értékelte.

Az interjúvázlatot a kérdezettek előre megkapják annak hangsúlyozásával, hogy az interjú szövegét kizárólag a kutatásban, név nélkül használjuk fel.

Műfaját tekintve az interjú kötetlen beszélgetés, tehát menetében az alábbi vázlat bővíthető és szűkíthető. A cél: nem formalizált kérdésekre kapni válaszokat, hanem elérni, hogy az interjú alanya a felvetett szempont alapján kifejtse véleményét.

Minden interjúalanytól fel kell jegyezni a következő alapvető adatokat:

- 1. székhely (telephelyek)*
- 2. tevékenységi körök*
- 3. alapítás éve*
- 4. éves forgalom*
- 5. alkalmazottak száma*
- 6. a cég tulajdonformája*
- 7. tulajdonosi összetétel (állami, magántulajdon, egyéb külföldi tulajdon)*
- 8. az interjúalany neme, kora, iskolai végzettsége, szakképzettsége*
- 9. a cégnél betöltött munkaköre, konkrét feladatai, illetve mióta dolgozik ott.*

Interjúkérdések keretei

a) Felvezető kérdések

1. Mi a cég fő tevékenysége? Milyen egyéb tevékenységeket folytat a cég? A megalakulás óta volt-e, és a közeljövőben terveznek-e profilváltást?
2. Hány foglalkoztatottja van a cégnek, különösen a bejelentett alkalmazottak száma? *(Ha óvatosan ki lehet deríteni: az esetlegesen nem bejelentett alkalmazottakkal együtt.)* Ezen belül mekkora az állandó, illetve az alkalmilag foglalkoztatottak aránya? *(Idénymunka, főállás-félállás stb.)*

3. Mekkora volt a cég éves forgalma az elmúlt évben? Mekkora forgalomra számítanak a folyó évben? *(A tényleges – akár becsült – forgalomra vonatkozó adat a lényeges.)*
4. Jelenleg milyen tulajdonban van a cég? Ha vegyes tulajdonban: mekkora a tulajdon megoszlásának aránya a magán-, állami stb. felek között? Volt-e, illetve várható-e változás a tulajdonlás tekintetében?
5. Kik a cég legfontosabb üzleti partnerei? *(A régióban, az országon belül, külföldön.)*

b) A cég munkaerő-állapota

1. Milyen végzettséggel, illetve szakképzettséggel rendelkeznek a jelenlegi fő tevékenységet végző alkalmazottak? Volt-e ebben a tekintetben lényeges változás az utóbbi időszakban? *(A főbb arányokra, a különböző végzettségűek megoszlási jellemzőire kell rákérdezni!)*
2. Vannak-e olyan területek, ahol a cég munkaerőhiánnyal küzd? Mi ennek az oka?
3. Vannak-e olyan állások, szakterületek, ahol folyamatos a munkafelesleg, vagy a túljelentkezés?
3. Megfelelő-e a jelenlegi alkalmazottak szakképzettsége, tapasztaltsága? Ha nem: miért nem tudnak megfelelő szakembereket alkalmazni?
4. Milyen szerepet vállal a cég az alkalmazottak betanításában, továbbképzésében, átképzésében? Van-e belső átképzés, továbbképzés? Kik tartják ezeket a kurzusokat, tréningeket, tanfolyamokat? *(Belső menedzsment, együttműködés szakképző intézményekkel – konkrétan nevezze meg a kérdezett, hogy milyen programokról, képzésekről van szó!)*
5. Mennyire elégedettek az alkalmazottak munkakultúrájával? Tapasztaltak-e esetleg ezen a területen különbséget a különböző térségből, környezetből érkező, vagy eltérő nemzetiségű alkalmazottak között?
6. Melyek a legfontosabb elvárások az alkalmazottakkal szemben? *(Általános, vagy specializált szakképzettség, tapasztalat, életkor, nem, nyelvtudás-kétnyelvűség stb.)*

c) A cég munkaerő-piaci stratégiája

1. Jelenleg keres-e a cég munkavállalókat? (*ha igen*) Milyen területen és összesen hány állást kínál?
2. Milyen formában szokta meghirdetni a cég az állás kínálatát? (*Személyes ismeretség, újsághirdetések, munkaközvetítő irodák stb.*) Miért ezeket a formákat választja a munkavállalók elérésében, kiválasztásában?
3. Hogyan lehetne jellemezni a cég munkaerő-piaci stratégiáját? (*Képzett, tapasztalt szakemberek, alkalmazottak megszerzése-megtartása, átképzések-továbbképzések stb.*). Történt-e ebben a tekintetben változás az elmúlt időszakban? Várható-e változás a közeljövőben?

d) A cég kapcsolata az oktatással

1. A cég figyelembe veszi-e, hogy a meghirdetett állásra jelentkezők hol szerezték a szakképzettségüket, diplomájukat?
2. Mely felsőoktatási intézményeket, szakközépiskolákat, szakmunkásképzőket tartják minőségesnek Vajdaságban? (*Vannak-e preferált vagy éppen elutasított intézményeik?*)
3. Mit követel a cég a munkavállalóitól? Melyek azok az előnyök, amelyek nélkülözhetetlenek a tevékenykedő cég megfelelő munkahelyén? (*Nyelvtudás, számítógép-kezelés, kommunikációs készségek stb.*)
4. Mennyire képzettek a friss érettségizők, illetve diplomások térségünkben?
5. Melyek a piacképes képzés jellemzői? (*Rugalmasság, elméleti megalapozottság, gyakorlatorientáltság, neves professzorok, magas számonkérési színvonal, rövidebb képzési idő, nagyszámú diploma, elitképzés, specializáltság stb.*)
6. Mennyire befolyásolja az alkalmazást a diploma, végzettség állami elismertsége? Elismeri-e a külföldön/Magyarországon szerzett diplomát?
7. Fizetné-e a cég a nem megfelelő munkaképességgel rendelkező alkalmazottja számára a továbbképzést? Milyen továbbképzéseket, tréningeket, kiegészítő diplomákat kívánnak ösztönözni?

8. Szükségképpen kötne-e együttműködési, támogatási szerződést megfelelő szakközépiskolával, vagy felsőoktatási intézménnyel, amely továbbképezné az alkalmazottjait? *(Mely konkrét iskolák jöhetnek számításba?)* Milyen egyetemi szolgáltatásokat (fejlesztés, továbbképzés stb.) kívánnak igénybe venni?

Az interjúalany közreműködését megköszönve, jelezni kell neki, hogy válaszait csakis a kutatási projektum elemzéséhez használjuk fel.

2.1.2. Több gyakorlat és speciális képzés a megoldás – ahogyan a munkaadók érzik

- Édes az alma?
- Édes, mint a méz, és olcsón adom.
- Kár, én savanyút keresek...

A fenti jól ismert „piaci trükk” is jól rávilágít arra, milyen fontos megismernünk az eladás előtt a vevői igényeket, szükségleteket, hogy sikeresen értékesíthessünk a különböző javak piacán, legyen szó almáról, gépjárműről, nadrágról, vagy éppen oktatásról.

Mostanában divatos szóhasználattal élve, az oktatási intézmények mind „piacképes diplomát” kínálnak. Kiemelik, mert felismerték, hogy az oktatási intézményeknek a feladata mindenekelőtt a hallgatókat felkészíteni a rájuk váró feladatokra, azaz a szakmájukra, a **munkaadók igényeinek megfelelően**.

Mindenképp fontos megismernünk a munkaadók – a vállalatok – elvárásait, szükségleteit, ha képzéseket szeretnének eladni. Egyrészt azért, mert a cégek maguk is megrendelőként léphetnek fel alkalmazottaik – előadók továbbképzésére, másrészt pedig ők azok, akik alkalmazzák a jól képzett szakembereket előadóként.

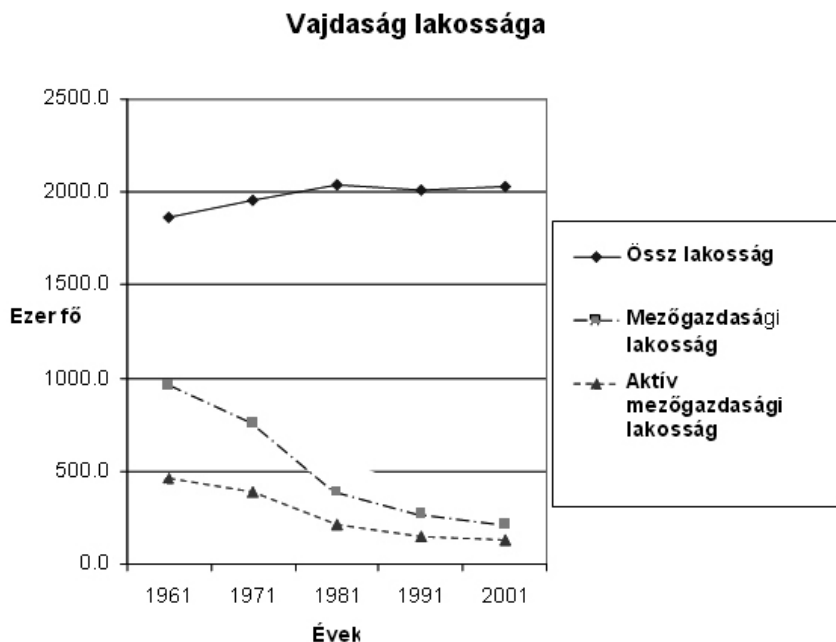
A kutatásban öt tevékenységi körbe (egészségügy, mezőgazdaság, gépészet, közgazdaságtan, informatika) tartozó munka-

adókat kérdeztünk meg **mélyinterjúk** formájában **humánerőforrás politikájukról**, a különböző **oktatási intézményekről** **formált véleményükről**, **képzési igényeikről** és a **munkásai tudásával, munkakultúrájával való elégedettségükről**. A továbbiakban a mélyinterjúk tapasztalatai kerülnek bemutatásra.

2.1.2.1. Mezőgazdaság

A mezőgazdaságban dolgozók száma a nemzetközi trendekhez hasonlóan Vajdaságban is folyamatosan csökken. 1961-ben az aktív lakosság 56%-a dolgozott ebben a szektorban, 2001-re már csak 11%.

6. ábra: A mezőgazdasági lakosság részaránya a vajdasági összlakosságban

Forrás: Tartományi Mezőgazdasági, Víz- és Erdőgazdálkodási Titkárság, Újvidék

A mezőgazdaságban tevékenykedőket elemzésünk szempontjából két külön csoportra kell osztani. Az egyik csoportba tartoznak a kevés termőfölddel rendelkező családi gazdaságok, amelyeket vagy egyedül művelnek, vagy csak néhány alkalmazottat foglalkoztatnak. A másik csoportot alkotják a nagybirtokkal és akár több száz alkalmazottal rendelkező vállalatok, akik a korábbi szövetkezetek, mezőgazdasági kombinátok privatizálásával, vagy magánkézben lévő elaprózott földterületek felvásárlásával jöttek létre.

A kisbirtokosok, vagyis a kevés megművelhető területtel rendelkező parasztok nagyon nehéz helyzetben vannak. Méretgazdasági okokból jóval kevésbé hatékonyan tudják előállítani termékeiket, és ráadásul ezeket olcsóbban is kell továbbadniuk, mivel sem a beszállítóknál, sem a nagy felvásárlóknál egyedül nem tudnak hatékony ártárgyalásokat folytatni.

Ezek mellett a korábban is fennálló gondok mellett a magántermelőknek manapság új kihívásokkal is meg kell küzdeniük: a folyamatosan változó technológiák követése, a pályázati rendszerek követelményeinek betartása, az új növényfajták és állatfajok, azok lehetőségeinek megismerése mind több kommunikációt és információfeldolgozást igényelnek. A szakmai tudás mellett a számítógépes lehetőségek, a minőségbiztosítási rendszerek, a környezetnyelv és az állami előírások ismeretére is szükség van.

További gondot jelent, hogy a magántermelők nagy része alulképzett, illetve egy részük semmilyen mezőgazdasági képzettséggel sem rendelkezik. Ennek egy részét pótolja a szülőktől megszerzett tudás és átvett tapasztalat. A tendencia azonban javuló: a fiatalabb termelők nagy része már rendelkezik középiskolai szakvégzettséggel. Ugyanakkor számolni kell azzal, hogy sokan más szakmát elhagyva kezdtek családi okokból, vagy munkahelyvesztés miatt gazdálkodni. Ezenkívül számolni kell a más ágazatokban vállalt munkahely mellett másodállásban családi gazdasággal foglalkozók mind nagyobb számával is.

Külön kihívást jelent a minőségbiztosítás. A nagy felvásárló-vállalatok, mint amilyenek a tejgyárak, vagy a külföldre szállító húsfeldolgozók, már csak vizsgált, megfelelő minősítési bizonyítvánnyal ellátott termékeket vesznek át. Egy-egy ilyen rendszer bevezetésének költsége a kistermelők számára óriási többletbe-ruházást igényelne. Néhány év múlva várható ezeknek a szabványoknak a minden termelő számára kötelező bevezetése, az európai uniós előírásoknak megfelelően. Mindenképp szükség lenne tehát ennek a célcsoportnak a továbbképzésére.

Az oktatás megszervezésénél figyelembe kell venni a gazdálkodók életritmusát, és arra az időszakra koncentrálni a képzéseket, amikor a földeken nincs munka („téli gazdasági iskola”). Fontos lenne továbbá a képzések specializálása. Feltehetően, aki almát termeszt, azt kevésbé érdeklik a legújabb kukoricafajták és fordítva.

A munkaadókkal, illetve a kistermelők érdekképviselőivel folytatott beszélgetések alapján a **következő képzések indítása lehet javasolt mezőgazdasági munkakörben dolgozók, vagy azokat ellátó szakemberek oktatására:**

- *Rövid specializált szakmai képzések* – az egyes növény- és zöldségfélék termesztésével, vagy állatfajok tenyésztésével kapcsolatos gyakorlatorientált tananyaggal, melyek felölelnék az adott témával kapcsolatos összes tudnivalót.
- *Rövid, de több évig tartó szakmai képzések.* Ez a forma egy kiegészítő lehetőséget jelenthetne azoknak, akik a nyolc osztály elvégzése után nem tudtak, vagy nem akartak továbbtanulni, de belátták szükségességét, és munka mellett szeretnék továbbképezni magukat. Az ilyen megoldás a középiskola nyújtotta oktatáshoz lehetne hasonló, azzal, hogy a kevés rendelkezésre álló idő miatt az oktatás elsősorban a gyakorlati, szakmai ismeretekre koncentrálna, az általános műveltséget biztosító tantárgyak helyett.
- *A minőségbiztosítási előírásokkal kapcsolatos képzések* – Az egyes minőségbiztosítási rendszerek megkövetelik bizonyos tanfolyamok, szabványos képzések elvégzését, ami után

tanúsítványokat adnak. Ezek egyrészt érdekesek lehetnek a kisbirtokosok, másrészt az őket kiszolgáló szakemberek számára. Fontos azonban, hogy akkreditált oktatásról legyen szó, összhangban az állami és a minőségi szabványok előírásaival.

- *Pályázatokkal kapcsolatos képzések.* A magángazdaságok számára az időszerű pályázatokkal kapcsolatos információk (jelentkezési feltételek, űrlapok kitöltése, határidők, feltételek) képezhetnék a tananyagot. Folyhat ennél átfogóbb, hosszabb távú oktatás, kifejezetten pályázati tanácsadók kiképzésére, akik elláthatnák a mezőgazdasági termelők ilyen irányú szükségleteit.
- *Általános képzések:* elsősorban számítógépes ismeretek megszerzésére. Fontos azonban itt is kifejezetten a mezőgazdaságban dolgozók részére megformálni, figyelembe véve az éves időbeosztásukat, ugyanis elsősorban emiatt ez a réteg az általános tanfolyamokról lemarad.

Az itt felsorolt oktatási formák egy részét a magántermelők érdekképviselőiteinek pályázati források segítségével sikerül megvalósítaniuk, és elmondásuk szerint igyekeznek a képzési tevékenységüket kibővíteni a jövőben.

Az Észak-vajdasági Földművesek Egyesülete mintegy ezer gazdát tömörítő szervezet, mely évi tagdíj ellenében különféle szolgáltatásokat nyújt tagságának. A szövetség másik anyagi forrását a pályázatokon nyert pénzek alkotják, melyek egy része Magyarországról érkezik. Elsősorban adminisztrációs ügyek intézésében nyújtanak segítséget, ezen túlmenően rendszeresen végeznek képzéseket is, Vajdaság hét községében (Szabadka, Magyarkanizsa, Zenta, Topolya, Kishegyes, Temerin, Óbecse). Ezek téli estéken történnek, jellemzően december 1-jétől február 15-éig, és naponta más-más témát dolgoznak fel. Szabadka környékén a gyümölcsészettel kapcsolatos előadások vannak túlsúlyban, mivel térségünkre ez a legjellemzőbb gazdálkodási ág. Az előadók körülbelül fele hazai, a másik részük magyarországi. A szervezet az oktatási intézmények közül elsősorban a

budapesti Corvinus Egyetem zentai kertészmérnöki kihelyezett tagozatával, valamint a Szegedi Tudományegyetem hódmezővásárhelyi székhelyű mezőgazdasági karával ápol jó kapcsolatot. Az ilyen kezdeményezések jó együttműködési lehetőséget jelenthetnek az iskolák számára, a parasztszövetségek ugyanis felméri az igényeket, ahhoz biztosítják a jelentkezőket, míg az iskolák adhatják a tanárokat. E tanfolyamok sikerességének elsődleges akadálya a célcsoport szűkös anyagi helyzete lehet. Tehát a képzések indítása előtt az iskoláknak – esetleg társulva az érdekképviselletekkel – ajánlatos lenne maguknak megpályázni a tandíj egy részét állami vagy egyéb forrásból. Külföldi példák azt mutatják, hogy valamennyi hozzájárulást, tandíjat akkor is elő kell írni, mivel az fokozhatja az érdeklődést, a motivációt és a képzés iránti bizalmat. Ennek az összege lehet jelképes értékű is. A másik nehézség az érdeklődés felkeltése. Ez kiküszöbölhető, ha valóban hasznos, gyakorlatias, igényeiknek megfelelő oktatást kapnak a jelentkezők, amelyet azonnal felhasználhatnak a mindennapi munkájuk során, továbbá amennyiben a képzés valamilyen akkreditált rendszer szerint zajlik, s arról a hallgatók általánosan elismert oklevelet kapnak.

A külföldi szabályozás ismeretében várhatóan hamarosan Szerbiában is bevezetik, hogy bizonyos mezőgazdasági jellegű támogatásokat, hiteleket ilyen irányú szakképesítéshez kötnék, ami nagyban meg fogja növelni a képzési formák iránti igényeket.

Szerbiában egyelőre úttörő vállalkozásnak számít, ami nyugaton már jól bevált gyakorlat: a **falugazdászok** intézménye. Ezek általánosan képzett szakemberek, akik feladata a gazdák napi munkájának segítése, a fölmerülő problémák szakszerű megoldása – elsősorban tanácsadással és különböző szolgáltatások végzésével.

Vidékünkön, a vajdasági Magyarkanizsa községben egy falugazdászhoz öt falu tartozik. Mindegyikben heti egy napot tölt a szakember, és ez idő alatt a helyi gazdák segítségére van, legyen szó a termesztéssel, adminisztrációval, vagy pályázatok-

kal kapcsolatos kérdésekről. Amennyiben egy feladatot nem tud önállóan megoldani, akkor segítségért folyamodhat a támogató intézményekhez, a községhez, vagy a parasztszövetséghez. Míg külföldön (például a szomszédos Magyarországon) az állam az egész országra kiterjedő falugazdász-hálózatot üzemeltet, addig nálunk még csupán pályázati pénzből sikerült ilyen munkafeladatra alkalmazni néhány szakembert.

A **mezőgazdasági nagyvállalatok** a méretgazdaságossági előnyük ellenére sincsenek könnyű helyzetben az ágazat nehézségei miatt. Az állami tulajdonban levő gazdaságokban a technológiák, a gépek elavultak voltak, így a privatizáció (amennyire az új tulajdonosok befektetési lehetőségei engedték) nagyfokú racionalizációval és a géppark korszerűsítésével járt.

Komoly terhet ró rájuk, hogy a földterületek egy része állami tulajdonban maradt, amiért bérleti díjat kell fizetniük. A racionalizált gazdálkodás következtében felszabaduló munkaerő egy része önként távozott, mások munkaviszonya méltányos elbocsátás, nyugdíjazás révén szűnt meg. A nagygazdaságokban dolgozók képzettségének alakulása a következő táblázatban látható.

Az állami nagybirtokok megszűnésével nagyon sok agrármérnök vált „fölöslegessé”, ugyanakkor a magángazdaságok inkább középiskolai végzettségű embereket keresnek. Ez a jelenség arra mutat rá, hogy a nagyüzemi szükségletek szerinti mérnökképzés problémákkal küzd, és számolni kell komolyabb átalakításokkal a közeljövőben. A korszerű gépesítés és az újabb technológiák hatására a mezőgazdaságban egyre kevesebb munkaerőre lesz szükség. A változások egy része már folyamatban van, vagy hamarosan le fog zajlani, és számolni kell a jövővel, ami mind kevesebb mezőgazdaságban dolgozó termelőt jelent, akiknek viszont átfogóbb tudással kell rendelkezniük.

20. táblázat: A mezőgazdasági vállalatokban és szövetkezetekben dolgozók képzettsége Vajdaságban

Év	Mezőgazdasági vállalatok, szövetkezetek	Munkás	Állandó mezőgazdasági munkás	Mezőgazdasági szakemberek			Állat-orvos	Közgazdászok	
				felsőfokú végzettség	középfokú végzettség	középfokú végzettség		felsőfokú végzettség	középfokú végzettség
2000	453	45416	33744	2375	4446	4446	951	717	2633
2001	448	43640	32755	2301	4293	4293	960	668	2585
2002	472	41204	30634	2181	4085	4085	874	656	2472
2003	482	39282	34666	2080	4029	4029	837	639	2271
2004	488	34668	30675	1857	3604	3604	800	589	3065

Az interjúk azt is megmutatták, hogy a nagyüzemek kevés mezőgazdasági munkást keresnek, de fiatalokat a nagy munkanélküliség ellenére nagyon nehezen találnak. Egyrészt, ez a szakma népszerűtlen a fiatalok körében, másrészt a nehéz fizikai munkát nem szívesen vállalják. Ma már a vállalatok a traktorvezetői állásra is megkövetelik a középiskolai végzettséget. Ugyanakkor az ilyen végzettséggel rendelkezők technológusok szeretnének lenni, amire viszont nincs nagyon szükség, mert technológusnak inkább felsőfokú diplomával rendelkezőket alkalmaznak. Középfokú végzettség nélküli munkásokat már szinte csak az állattenyésztésben alkalmaznak. A mezőgazdasági elhelyezkedés különösen nagy gond a nőknél, akik testfelépítésük miatt kevésbé bírják a fizikai munkát, és így a középiskola elvégzése után nehezen tudnak elhelyezkedni.

A fiatalok esetében további gond a tapasztalat, illetve a gyakorlat hiánya, amelyre a középiskolákban nem fektetnek elég hangsúlyt. A munkaadóknak kész szakmunkásokra van szükségük, és nem szívesen bajlódnak az emberek betanításával – úgy tartják, arra ott a középiskola. Ennélfogva, ha valaki el is tud helyezkedni, megfelelő korábbi tapasztalat hiányában a próbaidő letelte után megválnak tőle. E tekintetben előnyt élveznek azok, akik falun nőttek fel, és a családnak volt gazdasága, így a szükséges jártasságot ott már megszerezhették.

Tekintettel az előzőekre, munkaerőhiányról a mezőgazdaságban elsősorban minőségi és nem mennyiségi értelemben beszélhetünk.

Hiányszakmákként a mezőgazdasági vállalatok a következőket jelölték meg: növényvédő (felsőfokú végzettséggel) és öntözési szakember; illetve, bár más irányú végzettséget jelent, de kiemelték, hogy megfelelő villany- és vízvezeték-szerelőt, valamint hegesztőt nehezen találnak. Különösen azért jelent ez problémát, mert ezekből a szakemberekből csak egyre van szükség, így nincs mód a betanításukra, de az ilyen jellegű szolgáltatások megvásárlása, pontossága még bizonytalan.

A munkaadóknak formális és informális kapcsolatuk is van az oktatási intézményekkel, de ez a kapcsolat csupán a diákok gyakorlati oktatásra történő fogadását jelenti. Történik mindez annak ellenére, hogy a vállalatok saját elmondásuk szerint minden esetben nyitottak és készek az együttműködés kibővítésére, párbeszéd folytatására.

A mezőgazdasági vállalatok nem tesznek különbséget a különböző minőségű oktatási intézmények között, csak a végzettség típusát veszik figyelembe. A középiskoláknál kiemelték a gyakorlat hiányát, az egyetemeken pedig az újvidéki agrártudományi kart elismertnek és kiváló képzést biztosítónak értékelték.

Az új munkahelyek meghirdetése elsősorban az állami munkaközvetítőn keresztül történik, valamint a már korábban jelentkezők közül válogatnak. Olyan is előfordul, hogy a náluk gyakorlaton járt diákoknak később munkát kínálnak. Egy-egy új alkalmazott felvételénél a döntő szempont az iskolai végzettség (függetlenül melyik intézményben szerezte), valamint a korábban szerzett tapasztalat, a szaktudás minősége, a munkabírási, a munkához való hozzáállás. E tulajdonságokat a gyakorlatozó diákokon a próbaidő alatt figyelik meg.

A továbbképzések tekintetében is teljesen más tulajdonságokkal rendelkeznek a mezőgazdasági nagyvállalatok, mint a kistermelők. A vállalatoknál a magas létszám mellett lehetőség van arra, hogy foglalkoztassanak egyetemi végzettségű szakembereket, akik a saját szakterületük alapos ismerői: agrármérnököt, jogászt, pénzügyest stb.

Ezek számára rendszeres továbbképzést biztosítanak, és az ott elsajátított hasznos tudást a vállalaton belül könnyen adaptálhatják, továbbadhatják az adott területen dolgozó munkatársaiknak. A munkaadók elmondása szerint a következő szervezett képzések vannak:

- Évente egy-két alkalommal megrendezésre kerülő általános, vagy szakosított mezőgazdasági szemináriumok, konferenciák, ahol egyetemi előadók mutatják be a legújabb hazai és nemzetközi kutatási eredményeket.
- A beszállítók által szervezett továbbképzések. Elsősorban nagy értékű munkagép beszerzésekor az eszköz leszállítása után a gyártó egy rövid tanfolyam keretében kiképezi a vásárló alkalmazottait annak használatára.
- Egyéb partnerek, felvásárlók által szervezett szemináriumok, konferenciák, kiállítások. Elsősorban az adott vállalat által felvásárolni kívánt termékkel kapcsolatos tudnivalókkal ismertetik meg a vállalatok munkatársait.

A mélyinterjúk során a vállalatok az itt felsorolt képzéseket kiemelkedően jól szervezettnek értékelték, melyek teljes mértékben kielégítik a továbbképzési igényeiket. Meg kell azonban jegyezni, hogy ezen képzések egyike sem zajlik a vállalatok székhelyén (kivételez az új gépparkhoz kötődő betanítás), hanem minden esetben el kell utazniuk a résztvevőknek. Kiemelték: fontos, hogy az előadók komoly szaktekintélyek legyenek az adott tevékenységi területen.

Az interjúk azt is megmutatták, hogy semmilyen középkádert érintő képzésre nem tartottak, és a továbbiakban sem tartanak igényt a vállalatok. Annak ellenére, hogy a munkavállalók informatikai ismeretét a megkérdezettek alacsonynak értékelték, megítélésük szerint még a legmodernebb számítógépes vezérlésű gépek használatához is elegendő a gyártó cég képviselője által tartott néhány napos képzés, így nem tartanak igényt semmilyen számítástechnikai tanfolyamra.

A jelenlegi álláspontoknak bizonyos értelemben ellentéte, hogy a felnőttoktatásnak több mint százéves múltja van térségünkben. Palicson több mint egy évszázaddal ezelőtt fölismerték a mezőgazdasági felnőttoktatás fontosságát, és már 1897-ben földműves-iskolát létesítettek!

Az iskola szervezeti szabályzatában többek között ez olvasható: „Szabadka szab. kir. város földműves iskolájának célja olyan gazdákat kiképezni, kik kisebb terjedelmű gazdaságot lehetőleg jól, azaz a létező viszonyok között a leggyümölcsözőbben kezelni tudnak. Ezért az iskola növendékei megfelelő oktatásban részesülnek, kézi ügyességük kiképeztetik, minden gazdasági, kerti és szőlészeti munkában begyakoroltatnak, munka edzettségük kifejlesztetik, megtanítatnak azon tényezőkkel számolni, melyek a kisgazda üzletvitelében szerepelnek, megtanítatnak a munkák vezetésére, hogy mint szolgálatba lépők a munkák végrehajtására és vezetésére, mint önálló gazdák birtokait okszerű és lehetőleg nagy hasznot állandóan biztosító kezelésére képesíttessenek.”

Az iskolába csakis a 16. életévüket betöltött személyek járhattak. A tanfolyam két évig tartott, novembertől augusztusig. A tanulókat reggel 4, illetve 5 órától egészen este 8, illetve 9 óráig foglalkoztatták.

Az iskola történetéhez tartozik a két következő feljegyzés is:

„...A századfordulótól lendületesen fejlődött és országos hírűvé vált a palicsi földművesiskola, mellyel kapcsolatban még elmondható, hogy egy időben egyetemi szintre való emelésének gondolata is felmerült.”

„...A földművelésügyi minisztérium 1900. április 4-én Szabadkát a »népies gazdasági előadások, gazdasági tanfolyamok, mezőgazdasági háziipari tanfolyamok« tervének és költség-előirányzatának kidolgozására kéri fel.”⁸²

Az iskolának jogutódaként működött a II. világháború után a Szabadkai Mezőgazdasági Technikum is (ahol magyar nyelvű oktatás is folyt minden évfolyamon egy-egy osztállyal), amelyet 1951-ben megszüntettek a középiskolai hálózat átalakítása idején.

Az is fontos bizonyítéka a régió mezőgazdasági oktatási múltjának, hogy a palicsi Földműves Iskolához hasonló alsófokú

⁸² Magyar László: Tovatűnő évszázadok. Életjel Könyvek, Szabadka, 2003.

mezőgazdasági iskola működött Adán is, amely a későbbiekben technikummá alakult, de az 1950-es évek második felében megszűnt működni.

2.1.2.2. Egészségügy⁸³

Az egészségügyben a 2005-ös évtől kezdve állandósulnak a változások. Az egészségügy és szociális védelem területén még mindig a legjelentősebb munkáltató az állam. A munkáltatói joggyakorlást komoly törvényes keret határolja be, amely a humán erőforrással szembeállított elvárások terén is megnyilvánul. Az egészségügy rendszerének jogi alapot két, a 2005-ös év folyamán meghozott törvény ad, ezek pedig az *Egészségvédelemről szóló törvény*, valamint az *Egészségbiztosítási törvény*.

A reformok korában egyre nagyobb hangsúly kerül *a racionális és költséghatékony, mintsem a humán gazdálkodásra*. Az egészségügyi szolgáltatást nyújtó intézmények a szűkös pénzügyi források, pénzügyi megszorítások ellenére, minőséges egészségügyi szolgáltatást próbálnak nyújtani, a szolgáltatást igénybevevők elégedettségét szem előtt tartani.

A térségben nyújtandó *egészségügyi szolgáltatás (járóbeteg-ellátás, kórházi ellátás, szociális gondoskodás, gyógyszerforgalmazás – állami és magán tulajdonviszonyok szintjén) megszervezése, biztosítása képezi a munkáltató oldal fő tevékenységi körét* a Köztársasági Egészségbiztosítási Intézet égisze alatt. Kiterjed a kommerciális jellegű (nem kizárólagosan állami tulajdonú) kiskereskedelmi áruforgalmazásra is a gyógyszerterek esetében, illetve a magántulajdonú egészségügyi szolgáltatás nyújtására is (poliklinikák, magánpraxisok, rendelők, diagnosztikai központok stb.). További egészségügyi jellegű tevékenységet folytató intézmények között említhetők a szociális gondoskodást, betegápo-

⁸³ Az interjúzást és a szakemberi beszélgetések eredményeinek elemzését az egészségügyben Takács Zoltán végezte, a Magyarokanizsai Egészségház számvevőségének vezetője és a Pécsi Tudományegyetem PhD-hallgatója, az RTT elnökségi tagja.

lást, rehabilitációt, testi és szellemi korlátokkal élők gondozását végző intézmények.

Általánosságban, a 2005-ös reformok/leépítések/átszervezések miatt gyakoriak lesznek a *státusbeli változások* az egészségügyi intézmények szintjén, és a magánpraxis határozottabb expanzióját követően.

Az egészségügyi intézmények legfontosabb partnerei a Köztársasági Betegbiztosító Intézet, illetve annak körzeti kirendeltségei, továbbá az egészségügy és szociális védelem területén tevékenykedő más egészségügyi intézmények, tartományi hatáskörű titkárság, lokális szinteken a lakosság és a vállalati szféra (magán-, állami és egyéb tulajdonviszonyban lévő községi és szomszédos községbeli vállalatok). Az egészségügyben kiemelt szerep jut az országos forgalmazást végző nagy szállítóknak (pl.: gyógyszer-forgalmazók, műszerforgalmazók, főleg Újvidékről, Belgrádból), amelyek kizárólagosan a hazai piacokra koncentrálnak. Külföldi partnerekkel az állami intézmények nagyon ritkán „üzletelnek”.

Magánpraxis esetében kötelező az együttműködés a helyi Mentőszolgálattal, továbbá a magánpraxisok partnerei közé sorolhatók gyakran az olyan cégek is, mint a magánlaboratóriumok, gyógyszerterek stb.

Könnyen belátható, hogy sokszereplős, nagyon összetett rendszer az egészségügy, és a humánerőforrás területe sem egyszerű. Az Egészségvédelemről szóló törvény 165. szakasza két elkülönülő csoportra osztja az egészségügyi területeken tevékenykedő **humánerőforrást**:

- **Egészségügyi munkások:** azok a személyek, akik orvosi, fogászati és gyógyszerészeti egyetemi végzettségűek, illetve más egészségügyi végzettséggel rendelkeznek, közvetlenül, hivatásként művelik a szakmát, és alkalmazottai egészségügyi intézményeknek, magánpraxisoknak. (...)
- **Egészségügyi munkatársak:** középiskolai, főiskolai, illetve egyetemi végzettséggel, akik az egészségvédelem területén

meghatározott tevékenységet folytatnak az egészségügyi intézményekben, magánpraxisban.

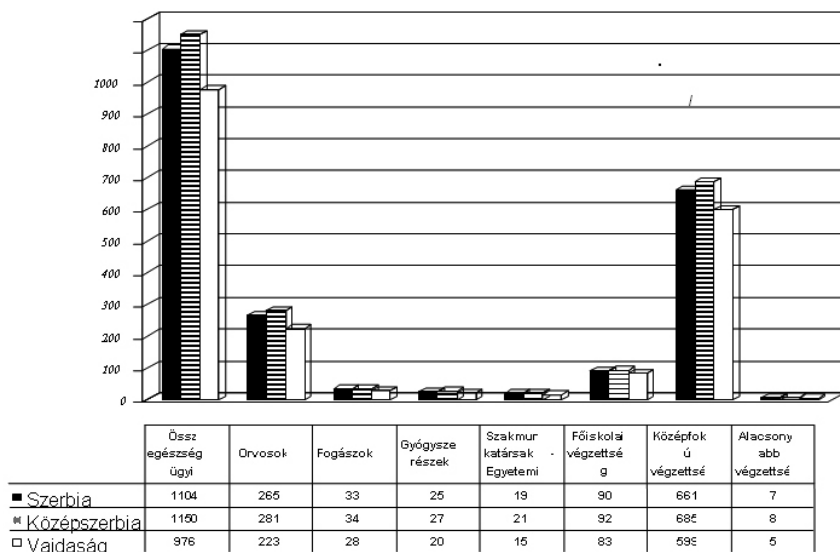
Az Egészségvédelemről szóló törvény külön meghatározza az **egészségügyi munkások és egészségügyi munkatársak szakmai továbbképzését, szakmai fejlődését**. A munkatárs tudásának, szakmai tapasztalatának bővítése kötelezően kiterjed **a specializációra, a szűkebb szakosodásra és a folyamatos képzésre (kontinuáns edukációra)**.

Az egészségügyi munkások és szakmunkatársak állandó szakmai felkészültségének követését az Egészségügyi Munkások Kamarája végzi, az önálló munkavégzést tanúsító bizonylat/licenc kiadásával, felújításával, illetve megvonásával. A Kamara igazgatója által kiadott végzés/licenc az egészségügyi munkást 7 éves időszakra jogosítja fel a munkája végzésére. A licenc felújításához szükségesek azok a folyamatos továbbképzések részvételét tanúsító bizonylatok, amelyeket az akkreditált programok alapján oktatást folytató intézmények adnak ki, és hozzájárulnak ezáltal az egészségügyi munkások állandó szakmai felkészültségéhez.

A továbbképzések finanszírozása a törvény értelmében a munkáltató kötelessége (181. szakasz 2. bekezdés). Az egészségügyi intézmények szerepe így a humán erőforrás képzésében/fejlődésében meghatározó. A pénzelés ún. **„költségvetési transzferek”** formájában történik. *Ugyanakkor kifejezetten csak továbbképzésre szóló céleszközt nem utal a Központi Egészségügyi Biztosító (esetektől függően ezt az intézmények az „Egyéb indirekt költségek” terhére finanszírozzák, amennyiben ki tudják gazdálkodni).* Az egészségvédelmi törvény értelmében a Köztársasági Egészségbiztosítási Intézet ezt a munkáltató kötelezettségeként kezeli. Ebben a kettős szorításban az egészségügyi intézményeknek saját (egyéb) eszközökből kell biztosítaniuk a szakemberképzést. Az empirikus kutatás eredményei azt bizonyítják, hogy az *intézmények humán erőforrás-képzésre, a humán kapacitások kondíciómegtartását, fejlesztését előírányozó programokra az össz forgalmuk kevesebb mint 1%-át fordítják.*

Szerbiában 2006. december 31-én az állami egészségügyi intézményekben dolgozók száma 108 975 volt, míg Vajdaságban 26 780 állami alkalmazott dolgozott ebben a szektorban. Az egészségügyi – ágazati tevékenységre alapjában véve jellemző a magasabb végzettségi szint, magasabb intellektuális kapacitás. A foglalkoztatottak több mint 2/3-a közép- és felsőfokú végzettséggel rendelkezik. Igen magas a felsőfokú végzettségűek részaránya (20–30%), míg a középkáderek aránya a legdominánsabb (50% fölött). A szakképzett és szakképzetlen munkások aránya az összlétszámban viszonylag alacsony (cca 10%). Területi koncentrátságukat illetően, a Vajdaság elmarad a 100 000 lakosra jutó egységnyi területre kivetített egészségügyi munkás és szakmunkatárs számát illetően az országos szinttől.

7. ábra: Az egészségügyben dolgozó humán erőforrás területi koncentrációja – 100 000 lakosra jutó egészségügyi munkás

Forrás: Institut za Javno zdravlje Srbije „Dr Milan Jovanović Batut“: Zdravstveno-statistički godišnjak Republike Srbije 2006. Beograd: Elit Medica, 2007.

A munkaerőhiány:

- **nagy a szakorvoshiány** (főleg a kisebb községek esetében). Ez szintén a területi marginalizálódás hatásával magyarázható, de az egyetemi központok rossz területi koncentrációjával is.
- **Hiányszakmák:** szemész, belgyógyász, nőgyógyász, pszichiáter, röntgenológus, orr-fül-gégész, gyermekfogász, mentő-szakorvos, gyermekgyógyász.
- **Oka** az elmúlt 15 év **nem megfelelő humánerőforráspolitikájára, minisztériumi megszigorításokra** vezethető vissza. **Várható lesz a szakorvosok további elvándorlása a magasabb juttatások miatt a magánszférába.**
- **Külön meg kell említeni a gyógyszerészhányt**, aminek két oka van. Eleve kevés az okleveles gyógyszerész, és inkább magánpatikákban helyezkednek el, vagy nyitnak gyógyszerárat.
- Hiányosság mutatkozik **a főiskolai végzettségű szakemberek területén** (pl.: főiskolai röntgentechnikus). A nyugati gyakorlattal ellentétben, nálunk még mindig **nagy a szakadék a közép- és felsőfokú végzettségű egészségügyi munkások között**, annak ellenére, hogy az alapszabályzat, illetve a munkahelyi leírások alapján az osztályvezető nővérek is főiskolai végzettséggel kellene hogy rendelkezzenek. Ennek **oka** a **főiskolai szintű egészségügyi képzés hiánya a régióban.**
- Az egészségügyi technikusok esetében az általános nővérképzés mellett **szakosított, szűk-szakképzett káderekre** lesz egyre inkább szükség: **aneszteziológus, transfúziós asszisztens, szülésznő, műtős asszisztens, házi ápolásra szakosodott nővér, geriátriai ápoló stb.**
- **Hiányszakmaként kezelik a gépkocsivezetést is** (B, C, D kategóriákkal).
- **A többi, időszakonként megjelenő hiányt az intézmények gyorsan megoldják a munkaerő-piaci „spontán kínálattal”.**

Az egészségügyi területen jelentkező pillanatnyi **álláskínálatok:** szakorvosok (röntgenológus, belgyógyász, mentő-szakorvos, magánpraxisokban konzulens szakorvosok, amelyek hiányszakmáknak számítanak: immunológus, tüdő-szakorvos),

osztályvezető főnővérek – főiskolai végzettséggel, szakosított, szűk-szakképzett káderekre lesz egyre inkább szükség: aneszteziológus, transzfúziós asszisztens, szülésznő, műtős asszisztens, házi ápolásra szakosodott nővér stb., gépkocsivezetők (B, C, D kategóriákkal). Az egészségügyi intézmények tevékenységének „racionalizálásával” a specialista szolgáltatások számát csökkentették legradikálisabban, valamint a stacionár jellegű betegellátást (már évekkel korábban) – így sok község csak egészségházat működtet. A törvény előlátja *sürgősségi csapatok* verbuválását, amelyhez szükség mutatkozik felkészült, speciális tudással rendelkező egészségügyi munkásokra: *gépkocsivezetőre, sürgősségi nővérré-asszisztensre, mentő-szakorvosra*.

Az *álláskínálatok meghirdetésének módozatai* közül az egészségügyi intézmények általában két-három formát alkalmaznak: újsághirdetések, munkaközvetítő irodák, illetve a személyes ismeretségen alapuló állásajánlások. Fontos, hogy államilag akkreditált intézményben diplomázottról/érettségizetről legyen mindenképpen szó, vagy nosztrifikált diplomával rendelkező személyről.

A diplománál sokkal fontosabbak azonban a következőkben összegzett **szakmai követelmények, kompetenciák**:

- szerb és magyar nyelvtudás mellett más nyelvek ismerete,
- a számítógép-használat (már az egészségügyi munkások körében is),
- minden munkással szembeni követelmény a lojalitás, szakmai alázat, szakmai érdekeltség, flexibilitás, kreativitás, kommunikációs készség, szervezői készség stb.,
- hajlandóság a továbbképzésre, a szakmai tudás fejlesztése, új eljárások, módszerek elsajátítására, tehát egy flexibilis, rugalmas magatartás tanúsítása a munkavállalók esetében,
- „Legyen a munkavállaló tapasztalt, nyitott, széles látókörű, rugalmas, ügyes, mindent tudjon, amit a szakma megkövetel. Korlátár, nemi megkülönböztetés nincs. Szakmai érdekeltség, alázat és türelem, valamint a kommunikáció – ezek a legfontosabb elvárások” – egy magánpraxis vezetőjének véleménye szerint.

Továbbá a piacképes képzés jellemzőit megjelenítő kompetenciák: gyakorlatorientált, rugalmas, sok – a közvetlenül eladható tudásra épülő készség/tudás, (ez nálunk hiányos, belső tréning⁸⁴), szakosodás, speciális, piaci igényekhez idomított szakok.

A pillanatnyi ***munkaerő-felesleg az állami intézményekben elsősorban*** a fogászati szolgáltatás racionalizálása/munkaerő leépítése következtében jelentkeznek. ***Az egészségügyi intézmények „kötelező (és egyben maximális) szakmakeresletét” „szakmakapacitását” az egészségügyi intézmények szervezésére vonatkozó normatívák definiálják.***⁸⁵ Az itt meghatározott irányelvek alapján, a vizsgált régió lakosságának viszonylatában *feleslegek mutatkoznak a következő káderekből: laboráns-technikus, fogtechnikus, egészségügyi technikus (nővér), segédszemélyzet (takarítónők), adminisztratív munkások, technikai munkások.*

A középiskolai végzettségűek között érezhető leginkább a túljelentkezés. Az egészségügyi intézmények a minisztérium által meghirdetett Racionalizációs Program alapján 2011-ig meg kell hogy oldják a munkafeleslegeket érintő problémát. Sajnos, pont a feleslegeknek titulált képzettségű kádereknél van túljelentkezés munkavállalási igény szempontjából: legtöbb az egészségügyi technikus, adminisztratív munkás és takarítónő. A szakképesí-

⁸⁴ Az intézményen belüli tréning, gyakorlati bevezetés szerepe szintén felértékelődik. A fiatal pályakezdők gyakorlati, közvetlen tudásátörökítésre való felkészítése külön odafigyelést követel a humán erőforrás-menedzsment részéről, intézményen belül. Ez hiányzik a mi intézményeinkben. Az egészségügyi dolgozók, technikusok új tevékenységi köréről számol be a „Nővérség – Sestrinstvo” folyóirat. Szükségletként fogalmazódott meg az egészségügyi ápoló – edukátor tevékenységi kör intézményesített formája. Ezek az oktató nővérek az iskolai előadókka karöltve, külön szerepet vállalnak a tanulók gyakorlati felkészítésében. (Az egészségügyi nővérek és technikusok első kongresszusán elfogadott – további standardok és normatívák kidolgozását előrevetítő metodológia). Radojević, D., et al.: Prikaz delokruga rada VMS – Zdravstvenog vaspitača – edukatora = Sestrinstvo 5. évf. 2008. 14. sz. pp. 24–26.

⁸⁵ Pravilnik o bližim uslovima za obavljanje zdravstvene delatnosti u zdravstvenim ustanovama i drugim oblicima zdravstvene službe = Službeni glasnik RS br. 43/06.

téssel nem rendelkezőknél is jellemző a túlkínálat. A magánrendelőkben idényjellegűvé válik a középkáder szükségessége, időszakos feleslegnek titulálható. Elsősorban a kis magyarlakta községek esetében **a szakmakínálat kedvezőtlen (nem kielégítő) területi alakulása** a jellemző, magas a kiegészítő munkákat folytatók aránya (nyugalmazott, bedolgozó, másodmunkát vállalók). Ez megfelelő szakmakínálat esetében nem jelentkezne egyik intézmény szintjén sem.

Az észak-vajdasági régió statisztikai adatait vizsgálva megállapíthatóak a humán kapacitások hiányosságai az egészségügy és a szociális védelem területén. A jelenlegi **alkalmazottak szakképzettsége, tapasztalása megfelelőnek** mondható. A középkáderei ellátottság jó, viszont **a főiskolai végzettségű szakemberekből hiány mutatkozik**. Az interjúk is alátámasztották azt a tényt, hogy az északi régióban a szakmakínálat főiskolai végzettségű kádereket a szükségleteknek megfelelően nem tud felvonultatni. Az egészségügyi technikusok esetében viszont hiányzik a specifikusabb, szakosodott, sokszor felelősségteljesebb munkavégzést megkövetelő, további iskolavégzettséget alátámasztó diploma/bizonylat. **Szükség van szakosodott és magasabb végzettségű asszisztenciára a régió egészségügyi tevékenységét folytató intézményekben.**

Az alkalmazottak betanításában, továbbképzésében, átképzésében valamennyi egészségügyi intézmény aktívan szerepet vállal. Az elmúlt évben az állami egészségügyi intézményekben az egészségügyi munkások nagy hányada részt vett valamilyen továbbképzésen. Ezeket a továbbképzéseket akkreditált – egészségügyi – és más jellegű edukációval foglalkozó intézmények szervezték. **A következő képzési formák jelennek meg az intézmények esetében:**

- orvosok szakosítása (állami orvostudományi egyetem keretei között),
- posztgraduális képzés a menedzsment, illetve a szakorvosok részére (állami egyetemeken),
- meglévő munkaerő átképzése középiskolai/főiskolai keretek között (adminisztrátorok átképzése gyógyszerész-technikus-

- sá, röntgentechnikusok főtechnikussá, általános egészségügyi technikusok átképzése transzfúziós asszisztenssé stb.),
- csökkentett óraszámú futó (éves) továbbképzés (pl. európai uniós adminisztrátorképzés),
- számítógép-használati tanfolyamok (helyi munkásegységek, számítógépekkel foglalkozó cégek szervezésében),
- kötelező jellegű, szakmai, pár napos továbbképzések, szakmai-kondicionáló tréningek (orvosoknak, könyvelőknek, jogászoknak, laboránsoknak, nővéreknek, szülésznőknek, gyógyszerészeknek, karbantartónak – biztonságfelelősnek stb.) az ágazati érdekképviselők (Szerbia Egészségügyi Intézményeinek Kamarája, Szerb Orvostársaság, Számvevőszövetség), illetve a szakszervezetek szervezésében,
- gyakornokok vizsgáztatása a Közegészségügyi Intézetekben (Zavod za javno zdravlje) Szabadkán és Nagyikindán,
- gyógyszerforgalmazók szponzorálása alatt futó oktatási jellegű előadások, gyógyszerbemutatók, demonstrációk stb.,
- belső tréningek (tűzvédelmi, műszerhasználati stb.) a kollektíva tagjainak vezetésével,
- meghívott előadók/orvosok/kiemelkedő szaktekintélyek intézményen belüli, nem formális előadásai,
- a folyamatos továbbképzéseken – pontgyűjtő előadás-sorozatokon történő részvétel (a Kamara kezdeményezésével).

Pozitív példaként említendő, hogy az Egészségügyi Nővérek és Technikusok Szakszervezete szintjén megfogalmazódott egy belső igény a magyarkanizsai Egészségházban – tervkezdemenyezés formájában, hogy az idei évtől belső képzéseket szervezzenek az egészségügyi technikusok számára, ahol akkreditált intézmények elismert előadói tartanának előadásokat, továbbképzéseket.

Megfelelő megoldásként szolgálhatna az oktatási intézmények akkreditált képzési keretein belül szaktekintélyeket felvonultató, szolgálatkész, mobil képzési háló működtetése, hasznos tréningeket, előadásokat szervezve, racionalizálva ezáltal az intézmény költségeit, amelyek a foglalkoztatottak utaztatása, elszállásolása során jelentkezik az ilyen – országgözpontú,

centrumirányultságú képzések esetében (Belgrád, Vrnjačka Banja, Zlatar, Zlatibor).

Egyik interjúalany elmondása szerint, „a jövőben szervezendő előadások minden témában mondhatnának újat az egészségügyi dolgozóknak: »az általános orvosoknak hasznos, alkalmazható, mindennapi dolgokról kell hogy szóljanak ezek az előadások, másrészt helyet kellene adni az újdonságoknak is a szűkebb specializált ágakban (pl. endoszkópos szinuszoperáció az orr-fül-gégészetben, lézeres szemműtét a szemészetben)«. Fontos, hogy szakorvosok, jó szakemberek adjanak elő, és a fontos problémákról beszéljenek.”

Célszerű és mérvadó véleményt mutat egy másik interjú tartalma: „Olyan mindennapi témákat tartok még fontosnak, amelyekben akár a közös tapasztalatcsere is sokat segíthet kollégák között. Például a belgyógyászat minden területe, újraélesztési kurzus, szemészet, ginekológia, neuropszichiátria (agyvérzés, trombózis felismerése nem egyértelmű esetekben), pszichológus/pszichiáter segítsége a függőségi betegségek kezdeti kezelésében (pl. tanácsok, hogy tudjon egy beteg a cigarettáról lemondani otthoni körülmények között, terápia nélkül) stb.”

A nem megfelelő munkaképességgel rendelkező alkalmazottak számára az intézmények hajlandóak a továbbképzéseket/átképzéseket/szakosításokat finanszírozni. A munkáltató a jövőben elsősorban orvosok szakképesítését finanszírozza majd, valamint nagyobb számú dolgozónak szervezett egészségügyi témakörű oktatást. A munkáltatók számára ideális volna **az egészségügyi intézmény területén megszervezett, tömeges, csoportos folyamatos edukáció. Az ilyen jellegű előadások által lehetőség nyílna a foglalkoztatottak számára előírt licenc megszerzéséhez szükséges pontok begyűjtésére is** (164 pont – 7 éves periódus orvosok esetében). Minden alkalmazott számára fontos volna ún. BLS (Basic Life Support) és ALS (Advanced Life Support) kiképzésen, tréningen való részvétel. Ezzel növelni tudná az egészségház alkalmazottainak felkészültségét a sürgősségi esetek ellátásában, függetlenül tevékenységi körüktől, szakterületüktől.

2.1.2.3. Közgazdaság

A széles értelemben vett közgazdasági szakmák napjainkban divatosak. Nem véletlen, hogy a magánkézben levő felsőoktatási intézmények szinte mindegyike a modern üzleti tudományok oktatását kínálja leendő hallgatóinak. A közgazdászok foglalkoztatása nagyon szerteágazó, egyaránt alkalmazták őket az állami és a magánszektorban. Az elmúlt évek során a hirtelen terjedő bankszektor nagyon sok (elsősorban) fiatal közgazdásznak adott munkát.

A mélyinterjúk során a vállalatvezetők elmondása szerint túljelentkezés van a közgazdászokból. Különösen **a bankszektor** iránt nagy az érdeklődés, öhozzájuk folyamatosan érkeznek az önéletrajzok, ezért gyakran nincs is szükségük a megüresedett állások meghirdetésére, azt a már kínálkozó jelentkezők be tudják tölteni.

A bankokon belüli hierarchiának nagyon szigorú szabályai vannak: elsősorban az ott dolgozóknak biztosítanak továbblépési lehetőséget, és a munkaerő-felvétel szinte csak az ügyfélszolgálati, vagy ügynöki munkakörbe történik. Mivel a bankok központja kivétel nélkül Belgrádban van, a munkaerő-felvételt is onnan irányítják. Figyelembe veszik a helyi képviselők véleményét, de a központ szava a döntő.

Az újonnan alkalmazott dolgozók, valamint a munkahelyet váltó beosztottak, néhány hét (jellemzően egy hónap) kiképzést kapnak a belgrádi központokban. A felkészítés felöleli az alkalmazott számítógépes rendszer megismerését, az ügyfelekkel történő kommunikáció szabályait, fejlesztését, és mivel pénzzel dolgoznak, a pontosságra és a felelősségteljes munkára fektetnek nagy hangsúlyt.

A bankok továbbképzéseket is szerveznek: egyrészt a vállalaton belül, a belgrádi központban, valamint a Bankok Egyesülete és a Bank és Pénzügyi Akadémia előadásait, szemináriumait látogatják évente néhány alkalommal.

A vállalati képviselők véleménye szerint a közgazdasági oktatás legfőbb gyengesége térségünkben **a gyakorlat hiánya**, különösen egyetemi szinten. A Magyarországon megszerzett diploma néhol előnyt, máshol hátrányt jelent. Egy vizsgált könyvelőiroda szerint külföldön hangsúlyosabb, gyakorlatorientáltabb a számvitel oktatása, ugyanakkor egy vizsgált bankban a helyi törvények és szabályozás ismeretét hiányolták a külföldi oklevéllel rendelkezőknél.

Azoknál az állásoknál, ahol felsőfokú közgazdasági diplomát kérnek, előnyt jelent, ha a jelentkező előtte közgazdasági középiskolát végzett. A közgazdasági végzettségűeknél munkaerőhiányról csak magyar anyanyelvű okleveles közgazdászok (mérlegképes könyvelők) esetében számoltak be. Az egyik vizsgált vállalat vezetője az egyetemi közgazdasági oktatáshoz a következő szakirányokat javasolta:

- pénzügyi-bankár képzés (külön pénzügyi képzés vállalati munkára és külön a banki feladatokra),
- külkereskedelem,
- pénzügyi menedzserképzés – bankfiókok irányítására.

A vállalatok kapcsolata a helyi oktatási intézményekkel gyenge. A továbbképzéseikhez sem veszik igénybe őket.

2.1.2.4. Informatika

Informatikai vállalatok alatt az ilyen jellegű szolgáltatásokat végző, illetve kereskedő cégeket értjük. Számítástechnikai eszközök gyártásáról nem csak szűkebb, de tágabb térségünkben sem beszélhetünk, mivel a globalizálódó világban ez az ipar néhány régióra koncentrálódott.

A tevékenység szolgáltatói jellegéből adódóan ebben az ágazatban a meghatározó vállalatméret a mikro- és kisvállalkozások. Az elsősorban számítástechnikával foglalkozó vállalatok többsége nagyon fiatal, az elmúlt egy-két évtized folyamán alakult. A munkaerőpiacon azonban az ilyen végzettségű egyének iránti

nagy igényt mégsem csupán ezek a vállalatok teremtik. A számítógépek elterjedése, azok használati területének kibővülése következtében informatikusra ma már minden nagyobb szervezetben szükség van.

A nagyobb vállalatokban egész informatikai osztályok vannak. (A Szerbiai Statisztikai Hivatal adatai szerint Szerbiában 2007 januárjában a legtöbb informatikust a banki és biztosítási szektorban alkalmazták.) Ezek az igények az elmúlt években jelentkeztek, és folyamatosan bővülő, fejlődő tevékenységi ágról van szó, amit az oktatási intézmények kevés sikerrel követnek, így a jól képzett informatikusok tekintetében a fejlett világ minden részén munkaerőhiány alakult ki.

Társágunkban külön gondot jelent, hogy nagyon sok szakember (elsősorban programozó) távozott az elmúlt években jól fizető állások és biztonság reményében Nyugat-Európába, az USA-ba és Kanadába.

A számítástechnikai vállalatok másik ismérve, hogy az igazán fejlett piaci szolgáltatások a nagyvárosokra jellemzőek. Ennek megfelelő a munkaerő-kereslet és a humánerőforrás koncentrált-sága is. Ebben a tevékenységi ágban a műszaki tudás-túlcsoordulás (technological spillovers) kisebb településeken nem jöhet létre. Ellentétben más iparágakkal (pl. gépészet) a telephely áthelyezésnél az ilyen profilú cégek a magasan képzett humánerőforrás-igény miatt mindig nagy városokba, vagy azok környékére települnek. Ezért Észak-Vajdaságban nagy alkalmazotti létszámmal rendelkező, magas szintű számítástechnikai szolgáltatásokat végző vállalatok nem alakulhatnak ki.

A megkérdezett számítástechnikai vállalatokban az alkalmazottak többsége informatikai szakember. Ebben a vállalatcsoportban találunk szolgáltató, kereskedő és programíró vállalatokat is. A munkaadók az állásra jelentkezőknél a következő szempontokat értékelték:

- *Iskolai végzettség* – irányadó lehet, de a magánvállalatok kevésbé fontosnak értékelték, mint a jelölt „önerőből” megszerzett tudását. Többször is bebizonyosodott, hogy az oklevél nem biztosíték arra, hogy az illető megállja a helyét az adott munkakörben.
- *Nyelvismeret* – a környezetnyelvek ismerete mindenképp fontos. Az angol nyelv alapszintű ismerete követelmény, magasabb szintű nyelvtudás pedig csak a menedzsmentnél és ott, ahol a gyártókkal, külföldi partnerekkel történő kommunikáció a munkakör része.
- *Gyakorlat/tapasztalat* – hasonló, vagy azonos területen szerzett gyakorlat előnyt jelent, azonban nem követelmény.
- *Életkor* – nagyon fontos. Idősebbeket nem szívesen alkalmaznak, két okból is: a szakma folyamatos tanulást, a legújabb technológiák követését és elsajátítását igényli, ami az idősebbek számára nehezebb lehet. Másrészt az alkalmazottak többsége fiatal, ezért problémát jelenthet az idősebbek beilleszkedése.
- *Nem:* mivel kevés nő választja ezt a hivatást, így a jó informatikus hölgyek kifejezetten keresettek, azonban kevesen vannak. Jellemzően ezek a vállalatok inkább adminisztratív feladatkörre alkalmazzák a női munkaerőt.
- *Személyiségjegyek:* nagyon fontos, mivel egyfajta elhivatottságra van szükség a folyamatos innovációk követésére, elsajátítására. Elsősorban dinamikus, szorgalmas, motivált, fejlődésorientált embereket keresnek.

A vállalatok egy része elégedett a munkásokkal, míg mások csak egyesekkel, vagy egyáltalán nem. Fő hiányossággként a munkához való megfelelő hozzáállás fogalmazódott meg, ami adódhat társadalmi és generációs gondokból, illetve az érdeklődés, a motiváció és karriercélok gyengesége miatt is.

Munkaerő-piaci helyzet

Karbantartókból (számítógép-összerakó és egyszerűbb javításokat végző): túlkínálat van a szakma népszerűsége miatt. Középiskolai végzettség elég e feladatok ellátásához, de nem

követelmény, hogy szakirányú legyen, mivel bármilyen végzettségű fiatal könnyen elsajátíthatja az ehhez szükséges ismereteket és ügyességet.

Problémamegoldó karbantartót (problémamegoldó) – nehezebb találni, mint egyszerű karbantartót, de kielégítő a munkaerőkínálat.

Honlapkészítőből szintén túlkínálat van. Az alacsonyabb igényű honlapkészítés iskolai tanulmányokat nem igényel, a fiatalok általában önerőből sajátítják el a hozzá szükséges alapvető ismereteket.

Programozó szakembert nehéz találni, mivel jó logikai gondolkodásmódot és hatalmas elhivatottságot igényel.

Hálózatépítő szakemberből – a magasabban képzett hálózatkészítő munkaerőből – hiány van, elsősorban azért, mert az ehhez szükséges tudást az iskolákban nagyon alacsony szinten tanítják, a gyakorlatot pedig nincs hol elsajátítani.

IT (információ-technológia) menedzserekből van a legnagyobb hiány. Vélhetően a menedzserséghez és a számítástechnikához szükséges készségek és képességek különbözősége miatt. Ezért nemcsak térségünkben, de az egész országban jellemző ezek „átcsábítása” egyik vállalatból a másikba.

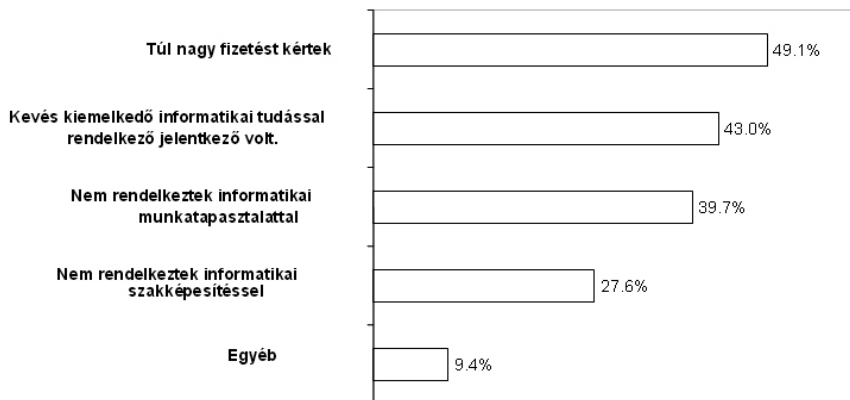
A cégek szerint minden meghirdetett ilyen jellegű állásra nagy volt a túljelentkezés, de a jelentkezők többsége nem felelt meg a követelményeknek. Az esetek többségében a nagy érdeklődés ellenére nem sikerült betölteni a meghirdetett állást. Alapvetően a specializált ismeretek hiánya a jellemző, de érzékelhető, hogy a jelentkezők alapvetően túlértékelik a saját számítástechnikai tudásukat.

Mind a középiskolákban, mind a felsőoktatásban hiányzik a megfelelő szakosodás lehetősége. A vállalatok a magasabb szintű állásokat elsősorban saját alkalmazottaikkal igyekeznek betölteni, de gyakran a motiváció hiánya, az egyes munkakörök közti átjárási hajlandóság alacsony volta miatt kénytelenek ezeket a helyeket is meghirdetni.

Túlkínálatról a számítástechnikai munkaerőpiacon csak mennyiségi és nem minőségi értelemben beszélhetünk. Jól képzett, motivált munkaerőt kifejezetten nehezen találnak a vállalatok. A Szerbiai Statisztikai Hivatal adatai szerint 2006-ban a vállalatok 44,1%-ának adódtak nehézségei informatikus szakember felvételénél, mint az a 8. ábrán látható.

8. ábra: Informatikus szakember-alkalmazási gondok

Véleménye szerint melyek voltak a legnagyobb gondok az informatikai szakemberek alkalmazása tekintetében?

Forrás: A Szerb Statisztikai Hivatal Évkönyve

Az oktatási intézményekkel a számítástechnikai vállalatoknak nincs formális kapcsolata, még a diákok gyakorlati oktatási célból történő fogadása sem jellemző. A munkaadók kifejezetten gyenge minőségűnek értékelték az iskolák munkáját, elsősorban az oktatás elavultsága, a tanárok szakképzetlensége, a gyakorlati oktatás lehetőségének hiánya miatt.

Ez az egyik oka annak, hogy alapvetően úgy értékelték: lenne igény helyi tanfolyamok megszervezésére, azonban nem látnak olyan szakembereket, akik az adott témában megfelelő tekintéllyel, tapasztalattal és referenciákkal bírnak.

Az újonnan felvett alkalmazottak betanítása cégen belül történik. A munkakör ellátásához kötelező tanfolyamokra elküldik a munkavállalót, a többi továbbképzésre azonban csak a három hónapos próbaidő letelte után.

A vállalatok alkalmazottai rendszeresen részt vesznek továbbképzéseken. Az anyagi nehézségek miatt azonban ezek elsősorban ingyenes, a beszállító vállalatok, a termékgyártók által szervezett egy-, vagy néhány napos tanfolyamok, melyeket szinte kivétel nélkül Belgrádban szerveznek.

Az interjúk eredménye azt mutatja, hogy szükség lenne Szabadkán ilyen jellegű továbbképzésekre. Hálózatokkal és szoftverekkel kapcsolatban már önerőből szerveztek is ilyen jellegű továbbképzést, és további terveken dolgoznak belgrádi vállalatokkal közösen, országos szintű szakemberek foglalkoztatásával, a helyi oktatók teljes mellőzésével.

Ezeknek, a zömmel informatikusokat foglalkoztató vállalatoknak tehát nagyon specializált, magas minőségű tanfolyamokra lenne szükségük saját alkalmazottaik továbbképzésére, ami helyben nem valósítható meg, mivel a célcsoport túl szűk, alig néhány érdeklődőre korlátozódik. Emellett nem feledkezhetünk meg arról, hogy az informatikai tudást kisebb-nagyobb mértékben sok munkakörben használják a vállalatokban, és ezt a területet is segíteni kellene megfelelő továbbképzéssel.

Példaértékűnek és sikeresnek ítélné az iskola–vállalat együttműködés

Egy műszaki tervezőiroda vezetője arról számolt be, hogy a cég megindításához nagy segítséget nyújtott az egyik informatikai felsőoktatási intézmény tanára. Már korábban is jó kapcsolatban voltak, és a tanár felhívta a figyelmet ígéretes diákjaira, valamint arra, hogy a külföldön már sikeresen működtetett vállalat tevékenységét végezhetné Vajdaságban, mert jó szakemberek vannak itt is, és a működési költségek alacsonyabbak lennének.

A cég indulásakor mind a 10 alkalmazott az adott intézmény végzős hallgatói közül került ki, tanári ajánlás alapján. A vállalat már több éve sikeresen dolgozik, megkészserezte alkalmazottainak számát, és szívesen fogad nyári gyakorlatra jelentkezőket. Mivel olyan technológiát használ, amelyet az iskolai rendszerben nem tanítanak, ez jó lehetőség a diákoknak arra, hogy bővítsék ismereteiket, kipróbálják az adott típusú munkát, és a vállalat vezetője is biztosíthatja az érdeklődők és a részben kiképzett kezdők köréből a munkaerő-utánpótlást.

2.1.2.5. Gépészet

Munkaerő-piaci szempontból fontos ágazatról van szó. A gazdasági helyzet következtében a '90-es évek során a csőd szélére került gyárak óriási munkanélküliséget okoztak. A munkaerő-felesleg egy része más szektorokban talált munkát, egy része azonban még mindig munkanélküli.

A megoldást manapság elsősorban a külföldi tulajdonú vállalatok hazánkban létesített, gyakran több száz munkahelyet kínáló telephelyei jelentik. A megkérdezett vállalatok között találunk kisvállalatokat, valamint több mint ötszáz munkást foglalkoztató gyárat is, melyek mind magántulajdonban vannak. Fő tevékenységük: alkatrészek, pótalkatrészek, szerszámok, eszközök és berendezések gyártása.

A vállalatok szakképzett és szakképzetlen munkásokat egyaránt alkalmaznak. A szakképzett dolgozók utánpótlása nehézséget okoz, elsősorban a kis műhelyek számára. A munkaerőhiány oka, hogy az egyedi gyártáshoz szükséges hagyományos, ún. „kézzel hajtott” gépekhez a tradicionális szakmák szükségesek, melyek a mai fiatalok körében nem népszerűek. A fiatalok szívesebben tanulják a modern, számjegyvezérlésű gépek kezelését, viszont mivel ilyen szakirány is csak néhány éve létezik, ezen a területen nem tapasztalható munkaerő-felesleg.

A nagyvállalatok betanított munkásokat alkalmaznak, és saját elmondásuk szerint nem is feltétel a munkahely betöltéséhez a

szakirányú iskola elvégzése. Egyrészt azért, mert maguk elvégzik a betanítást, másrészt, mert nincs is olyan iskola, ahol a számukra megfelelő szakosítás létezne (elsősorban magas technológiai közegű tekerceselésre és szerelési munkálatokra szakosítás).

A munkaerő-túlkínálat miatt még olyan gépek mellé is szakmunkásokat vesznek fel, ahova egyébként általános iskolai végzettség elegendő lenne. A betanítás minden esetben egy mester (mentor) mellett történik, és egytől három hónapot vesz igénybe. A munkaadók kiemelték, hogy tapasztalatuk alapján a személyiség, a munkához való hozzáállás roppant fontos.

A vállalatok a következő területeken küzdenek folyamatos munkaerőhiánnyal: marós, hegesztő, esztergályos. Javasolták energetikai szakirány létesítését is. Erre a szakmára középiskolai, főiskolai, valamint egyetemi szinten egyaránt szükség lenne (ez utóbbi Európa-szerte hiány). Az ilyen képzettségű szakemberek elláthatnák minden típusú vállalat energiarendszerének karbantartását, valamint az energiatakarékosságban tudnának eredményt felmutatni.

Az új munkások felvételét a korábban jelentkezőkből történő válogatással, az állami munkaközvetítőn keresztül, illetve egyéb helyeken megjelentetett hirdetésekkel oldják meg. Ahol száznál is több alkalmazott van, ott minden esetben a vállalaton kívül végzik a jelentkezők előválogatását (állami vagy magán munkaközvetítők segítségével).

A munkások felvételénél a vállalatok többsége szakmai gyakorlatot, néhány év tapasztalatot követel meg, ezért a frissen végzettek hátrányban vannak, de a 45 évnél idősebbeket sem szívesen alkalmazzák.

A friss középiskolai képzetekkel kapcsolatosan, elsősorban a gyakorlati oktatás hiánya miatt elégedetlenek a vállalatok. Kiemelték: hiányolják a tanulóműhelyeket, illetve ahol van, ott a gépek elavultak, mert nagymértékben eltérnek az iparban alkalmazottaktól.

A legtöbb vállalat a kiképzésekhez, illetve a továbbképzésekhez nem vesz igénybe külső oktatási intézményt, vagy szervezetest. A több munkást foglalkoztató cégekre jellemző csupán, hogy gondoskodnak a magasan képzett alkalmazottaik folyamatos továbbképzéséről, szakmai fejlődéséről.

2.1.3. A mélyinterjúk értékelése

A vállalatok alapján véve maguk oldják meg az újonnan felvett munkások kiképzését a vállalaton belül. Ez a leggyakrabban úgy valósul meg, hogy a betanítással egy, már ott dolgozó egyént bíznak meg, vagy a vállalat vidéki központjában folyik a betanítás.

A vállalatok többsége csak a magasan képzett munkavállalóit küldi rendszeresen továbbképzésre, jellemzően ott, ahol a törvényes előírások megkövetelik (mint az egészségügy), vagy ahol a vállalat munkája olyan, hogy a naponta változó törvények/technológiák ezt igénylik (pl. könyvelők, informatikusok).

A szervezett továbbképzések, tanfolyamok résztvevői általában elégedettek a színvonallal és tartalommal. Ezek a továbbképzések jellemzően Belgrádban, vagy az ország távolabbi részein történnek, ezért a vállalat számára az esetek többségében többelköltséget jelent a munkások utaztatása.

Ezt a hátrányt kihasználhatnák a helyben működő oktatási intézmények, azonban a vállalatok elmondása szerint igény csak akkor lenne rá, ha megfelelő színvonalú, naprakész oktatást tudnának biztosítani. További feltételként említették az előadók szaktekintélyét, az ár–minőség–érték megfelelő szintjét, valamint a vállalat munkája szempontjából megfelelő tananyagot.

A vállalatok az iskolák **oktatásából hiányolják a gyakorlat-orientáltságot**. Több megnyilatkozás szerint szükség lenne a régi „inasiskola” visszaállítására. Nagyon fontos lenne, hogy a törvény ne csak kötelezően előírja a **gyakorlat megszerzését**

a tanulók számára, hanem az iskolák **szervezetten biztosítsák** is annak lehetőségét. Néhány munkavállaló próbál segíteni a helyzeten, rendszeresen fogadnak gyakornokokat a környező iskolákból, és gyakran ezek közül kerülnek ki a leendő munkavállalói.

Az állami munkaközvetítő hivatal a munkaadóknak lehetőséget kínál gyakornokok kedvezményes foglalkoztatására, valamint munkanélküliek átképzésére. Ezt azonban a cégek csak nagyon ritkán veszik igénybe, mivel az egyik feltétel az, hogy az így alkalmazott munkás több évig nem bocsátható el (vagy helyére ugyanolyan kell felvenni), amit a hosszú időtartam, a folyamatosan változó makrogazdasági feltételek miatt nem mernek vállalni.

A gyakorlati tudás és az iskolák nyújtotta elméleti tudás sem kielégítő, ez azonban nem köthető egy adott iskolához, vagy szakmához.

Új munkaerő felvételénél a vállalkozások mindegyike figyelembe veszi a korábban felhívás nélkül is jelentkezőket, ezenkívül népszerű az állami munkaközvetítőn keresztüli álláshirdetés. A személyes ismeretségen, ajánláson keresztüli felvétel elsősorban a kis vállalatokra jellemző. A magán munkaközvetítők szerepe egyre terjed. Főleg azoknál a vállalatoknál van nagyobb szerepük, ahol folyamatosan sok állást kínálnak, illetve ahol magasan képzett munkaerőt keresnek.

A munkaadók a jelentkezőket a következők szerint válogatják:

A munkakultúrát a munkaadók szinte kivétel nélkül a legfontosabbnak értékelték a jelentkezőknél, noha a legnehezebben mérhető tulajdonságról van szó. Általános vélemény, hogy a munkakultúra még az iskolai végzettségnél is fontosabb. Példaként szolgálnak azok az esetek, amikor a legjobb munkásuk az egyik legalacsonyabb szakképesítéssel rendelkező emberük.

A különböző nemzetiségűek, lakhelyűek munkakultúráját illetően a legtöbb munkaadó nem tudott jelentős különbségről

beszámolni. Általános a vélemény, hogy a falusiak szorgalmasabbak, jobb a munkához való hozzáállásuk, de a kommunikáció az ügyfelekkel nehézséget okoz számukra. Erre alkalmasabbak a városiak. Egyetlen vállalatvezető értékelte csak úgy, hogy a magyar nemzetiségű munkásokkal elégedettebb a motiváltságuk, a munkához való hozzáállásuk tekintetében.

Iskolai végzettség: Az állásra jelentkezőknél nagyon kevesen tesznek különbséget az egyes iskolák minősége között. Jellemzően inkább az egyén szakma iránti érdeklődése és a korábbi munkahelyei számítanak. A felsőfokú diplomával rendelkezőknél kiemelték, hogy előnyt jelent, ha a középiskolai tanulmányaikat is ugyanazon a szakirányon folytatták.

A külföldön szerzett diplomát a legtöbb helyen elfogadják, nem tesznek különbséget, sőt a magánvállalatok még az oklevél honosítását sem követelik meg. Kivételt csak az olyan foglalkozások jelentettek, ahol a törvényi, szabályozási háttér miatt más a tananyag (mint például a bankszektorban). Egy könyvelővállalat kifejezetten előnyként értékelte a külföldi diplomát. Akik hátrányként értékelték, azok inkább a szerb nyelv megfelelő szintű ismeretét, mintsem a szakmai tudást hiányolták a Magyarországon oklevelet szerző jelentkezők részéről. Az oktatás egyéb minőségi tényezőiben senki sem tett különbséget a különböző országokban szerzett diplomák között.

Tapasztalat: a legtöbb helyen előnyt jelent az adott munkakörben szerzett tapasztalat, gyakorlat. Többen nyilatkozták, hogy kifejezetten hátrányt jelent, ha valaki az elmúlt években a tönkrement állami vállalatoknál dolgozott, mivel ott a kevés munka miatt a munkaszokásuk megromlott.

Életkor: Az életkort illetően többen is kiemelték, hogy szívesen alkalmaznának frissen végzett egyéneket, mert az ő lelkesedésük nagyobb, és az elmúlt évek gyenge „állami munkatempóját” még nem vették át.

Vannak munkaadók, akik a tapasztalat értékére rámutatva kifejezetten középkorúakat keresnek, 40–45 év felettieket azonban

kevesen alkalmaznának. Férfiak esetében a letöltött katonai szolgálat gyakran feltétel.

Nem: A dolgozókat nemek szerint nem a munkaadó, hanem inkább a munkahely válogatja. Egyes helyekre kifejezetten nőket (gépészetben finomabb munkákhoz, könyveléshez, adminisztrációs munkákhoz), míg máshova kifejezetten férfiakat (mezőgazdaság, számítástechnika, gépészet) keresnek.

Nyelv: A **környezetnyelv ismerete** csak ott volt fontos, ahol a munkás az ügyfelekkel dolgozik. Meglepő módon az **idegen nyelv** ismeretét még a magasan képzett alkalmazottak esetében is ritkán követelik meg a munkaadók.

Lakhely: Nem szívesen alkalmaznak vidékieket, a kötelezően előírt útiköltség-pótlék miatt.

Nem volt egyetértés a munkaadóknál a munkaerő-piaci kínálat minőségét illetően sem. Elégedettek elsősorban azok voltak, akik alacsony képesítésű, vagy képesítéshez nem is kötött alkalmazottakat keresnek. Ezek a vállalatok a nagy munkanélküliség mellett megtehetik azt, hogy az olyan munkahelyekre is négy-éves középiskolai végzettségű embereket vesznek fel, ahol azt a munka nem teszi szükségessé.

A vállalatok kapcsolata az oktatási intézményekkel nagyon gyenge, gyakran még informális szinten sem létezik. Egy részük ugyan fogad gyakorlatra fiatalokat, de a vállalatok zöme nem valósított meg közös képzést, tanfolyamot, konferenciát vagy egyéb rendezvényt a szakoktatási intézményekkel.

Ami a hiányszakmákat illeti, két részre bonthatjuk őket:

- Egy részüknél évek óta fennáll a hiány, és az utánpótlásra a jelenleg tanuló generációknál sem látni esélyt. Ezek általában véve a manapság kevésbé divatos szakmák, a hagyományos mesterségek, mint pl. az esztergályos és a hegesztő.

- Másik részük, az állami szabályozásból eredő, egyik napról a másikra megszülető törvények következménye, amelyek megkövetelnek különböző végzettséget meghatározott munkahelyek betöltéséhez. Ezeket a többé-kevésbé ideiglenes hiányszakmákat bizonyos idő elmúltával tovább- és átképzésekkel, valamint új szakok indításával az oktatási intézmények ellátják, esetleg időközben a törvények változnak meg. Ez az adaptálódási folyamat több évet is igénybe vesz.

A jelenleg foglalkoztatott alkalmazottak szakképzettségét, tapasztaltságát a legtöbben kielégítőnek tartották, valószínűleg ezért szinte egyik vállalatnál sem számoltak be magas fluktuációs arányról.

2.1.4. Tanulságok

A vállalatok kapcsolatát az iskolákkal erősíteni kell. A vizsgálat tapasztalatai szerint a cégek nem kezdeményeznek tárgyalásokat, és nem is lépnek fel igényekkel az iskolákkal szemben, viszont más piaci alapú vállalatoktól igénybe veszik ezeket a szolgáltatásokat.

Az iskolák és a vállalatok közötti sikeres együttműködés elindításához gyakran egy informális kapcsolat is elég. A kapcsolat első lépcsője lehet a diákok gyakorlatra küldése a vállalatokba, intézményekbe.

Az iskoláknak több éves szakmai gyakorlatot kellene szervezniük a diákoknak, ahol azok a későbbi munkavállaláshoz szükséges munkakultúrát is elsajátíthatnák.

Igények jelentkeznek a munkáltatók részéről a következő továbbképzésekre:

- **általános**, ágazattól független: számítástechnikai, nyelvi, ügyfélszolgálati,

- a tevékenységi körükbe tartozó **szakmai képzések** – amennyiben azok a legújabb eredményeket mutatják be, adaptálható, gyakorlatorientált formában,
- **törvények, előírások, szabályok által megkövetelt képzések**: pl. a minőségbiztosítás terén és az egészségügyben.

Összegzés

A szakembercsoport elsősorban az észak-vajdasági munkaerőpiacra koncentrálni igyekezett bemutatni a munkaadói elvárásokat. A vizsgálat során levont következtetések közül kiemelhető a munkaadók többségének hajlandósága a pályakezdekők alkalmazására.

A munkaadók többsége megköveteli az időszerű ismereteket, rugalmas és dinamikus munkavégzést. A munkaerő iránti elvárások közül a kommunikációs készség, a megbízhatóság, majd a gyakorlati tudás és a számítógépes ismeretek emelhetők ki.

A szabad munkahelyeket Észak-Vajdaságban leginkább újságokban és a Nemzeti Foglalkoztatásügyi Hivatalnál hirdetik meg. A munkára jelentkezők közül pedig leginkább az állásinterjú és próbamunka módszerével választják ki a legalkalmasabbakat. A különböző tesztek még nem alkalmazzák széleskörűen.

2.2. A munkaerőpiac néhány jellegzetessége⁸⁶

A kutatás kiterjedt az észak-bácskai munkaerő-piaci felmérés és a magán munkaközvetítő irodák adatainak elemzésére. Az elemzésben található információszerző esettanulmányt táblázatos intézménykimutatás képviseli, míg az elemzés/összegzés szöveges formában készült el.

⁸⁶ Kutatásvezető és a tanulmány írója Kovács Krisztina, a Pécsi Tudományegyetem PhD-hallgatója.

Ahhoz, hogy folyamatos esettanulmány születhessen, az elvégzett terepkutatást meg kellene ismételni jövőre is, vagy legalábbis a szerbiai Felnőttoktatási Törvény meghozatala után. A jelen esetben a szakembercsoport nem foglalkozhatott beruházási, vagy átszervezési problémákkal, hiszen ahhoz hosszabb megoldási időt kell tekintetbe venni és elfogadott intézményi hálózatot. Ebben a vizsgálatban az esetek leírása és a tények közlése volt a fő célunk.

2.2.1. A munkaerőpiacot szabályozó törvények

A modern munkajogra a háromoldalúság elve (tripartizmus) jellemző, amely azt jelenti, hogy a munkaadókon és munkavállalókon kívül az állam is fontos szerephez jut, mivel az ő feladata ellenőrizni a két fél viszonyait és a megfelelő munkakörülményeket.

Jugoszláviában a II. világháború után öngazgatású szocializmus jellegűnek nevezett munkaügyi viszonyokat alakítottak ki, melyeket elvben az öngazgatás, a teljes foglalkoztatottság és a társadalmi tulajdon jellemezte. Az 1990-es háborús évek következményeként a munkások jogai nagymértékben megváltoztak. Az igen elterjedt társadalmi munkaviszonyt felváltották a feketepiac törvényei, és a polgárok jelentős része ily módon kényszerült boldogulni. A háborús időszakot követően Szerbia magánosítását szorgalmazó törvénycsomagokkal együtt 2001. december 12-én meghozták az új munkajogi törvényt, majd 2003. április 1-jén a nyugdíjakat és a szociális ellátást szabályozó törvényt. Ezekkel összhangban az ország munkaerő-politikájára a liberalizmus lett jellemző, mivel egyre kevesebb a státus jellegű jog, és egyre nagyobb szerephez jutnak az egyéni munkaszerződésekben megfogalmazott jogok.

Vajdaság munkásainak helyzete Szerbia munkajogi törvényével van szabályozva, amely Szerbia Köztársaság Hivatalos Közlönyének 70/2001. és 73/2003. számában jelent meg. Ennek viszont számos hiányossága van, amelyek közül a legszembetűnőbbek a következők:

- nem szabályozza az állami szektorban dolgozók helyzetét,
- nem biztosítja teljes mértékben a tripartizmus elvét,
- nem tartalmazza a szociális dialógus lehetőségét,
- relativizálja az eddigi abszolút jogokat⁸⁷ (pl. a nők munkavállalásával kapcsolatban felmerülő abszolút jogokat).

A fentiekén kívül az új munkajogi törvény meghozatalakor még ellentétben állt az akkor érvényben lévő szövetségi törvényekkel, és ezzel veszélyeztetve volt a jogállamiság is. 2003. július 10-én hozták meg az új foglalkoztatási és munkanélküliségre vonatkozó biztosítást szabályozó törvényt. Azonban ez a jogszabály sem mondható tökéletesnek, mivel szintén rendelkezik bizonyos hiányosságokkal: az új jogszabály sem tartalmazza a szociális dialógus lehetőségét, és valójában a munkaadókat kedvezményezi a munkavállalókkal szemben.

Újdonságnak számít azonban a közmunka fogalmának meghatározása, mivel az új törvény értelmében a közmunka nemcsak az utakon és a töltéseken végzett munkát öleli fel, hanem a mozgássérültek segítségét, valamint a műemlékvédelemben és a környezetvédelemben kifejtett tevékenységet is.

2.2.2. A munkaerőpiac szereplői

A munkaerőpiac fő szereplőit a munkaadók és a munkavállalók képezik, valamint az állam, amely a köztük felállított viszonyt ellenőrzi. Ezenkívül a munkaerőpiacon más résztvevők is jelentkeznek, akiknek alapvető célkitűzését képezi a munkaerőpiacon jelen levő kereslet és kínálat közötti közvetítés, valamint a résztvevők érdekeinek a képviselése is.

A munkaerőpiac szereplői közé alapvetően olyan intézmények és szervezetek tartoznak, mint a Nemzeti Foglalkoztatásügyi

⁸⁷ Abszolút szerkezetű jogviszony: csak a jogosult személye van meghatározva, vele szemben mindenki kötelezett, a kötelezettség tartalma alapvetően negatív. A személyi jog és a dologi jog körében fordul elő.

Hivatal (Nacionalna služba za zapošljavanje), állami és magántulajdonban levő munkaközvetítő irodák, Foglalkoztatási Tanács (Savet za zapošljavanje), munkavállalók érdekvédelmi szervezetei és szakszervezetei, valamint a Köztársasági Munkaerő-piaci Intézet (Republički zavod za tržište rada).

a) Nemzeti Foglalkoztatásügyi Hivatal (Nacionalna služba za zapošljavanje)

A Belgrádban székelő intézmény fő feladatai közé tartozik az adminisztratív teendők mellett a foglalkoztatottak biztosítása, közvetítés a foglalkoztatás során, a külföldi munkavállalás segítése és a külföldi munkavállalók szerbiai munkavállalásának engedélyezése, továbbképzések szervezése, ellenőrzés és az önkéntes biztosítás kivitelezése.

A Nemzeti Foglalkoztatásügyi Hivatal (NFH) szabadkai fiókintézete szerint az észak-bácskai körzetben igen jó az együttműködés az oktatási intézményekkel. Egyes felnőttképzési intézetek esetében, mint amilyen a szabadkai Szabadegyetem (Otvoreni univerzitet) és a topolyai Centar za obrazovanje i razvoj preduzetništva, már hosszú múltra tekint vissza az együttműködés.

Az NFH szabadkai fiókintézete 2007 folyamán többféle együttműködést valósított meg a következő figyelemre méltó szakmákat oktató középiskolákkal:

- Műszaki Középiskola, Szabadka – hegesztők, esztergályosok szakképesítése;
- Egészségügyi Középiskola, Szabadka – egészségügyi nővér – ápoló;
- Politechnikai Középiskola – ácsok;
- Vegyészet-technológiai Középiskola – ruhakészítők.

A 2008-ban tervezett együttműködések kiterjednek a szabadkai Közgazdasági Középiskolára is.

Az NFH szabadkai fiókiintézete szerint az emberek körében **nagy az érdeklődés** az informatikai képzés, az angol nyelvtanfolyamok, az egészségügyi nővérek – ápolók képzése, az adminisztratív feladatok ellátására történő átképzések és továbbképzések, valamint a könyvviteli szolgáltatásokat végzők képzése iránt. Jóval **kevesebben érdeklődnek** a gázhegesztő, segédács és kőműves, középfokú magyar és német nyelvtanfolyamok iránt.

A képzések és a hozzájuk tartozó programok tervezése és azok megvalósítása egyrészt a munkaerőpiac szükségletei alapján, illetve a munkaadók felkérései alapján történnek.

Előrejelzések alapján a 2008-as évre összesen 70 személy átképzését és továbbképzését tervezik a munkerőpiac igényeinek megfelelően: ügyviteli titkár (Szabadka – 20), ügyviteli könyvek vezetése (10), hegesztő (20), egészségügyi nővér – ápoló (16) és CNC-gépkezelő (10).

Mint már említettük, az NFH szabadkai fiókiintézete nyitott arra, hogy a munkaadó külön kérésére is szervezzen képzéseket. Az eddigiek során az ATB Sever Rt. és a BN BOS Factory Kft. felkérésére szerveztek e vállalatokra szabott képzési programokat.⁸⁸ Ilyen esetekben az NFH kötelezi a munkaadót, hogy a tanfolyamot sikeresen elvégzett résztvevőket az adott munkakörben alkalmazza a vállalat. E képzések iránti érdeklődés mértéke elsősorban a szóban forgó vállalat által kínált munkafeltételekkel van meghatározva.

Az NFH szabadkai fiókiintézete által szervezett tanfolyamokon az oktatás az elmúlt időszakban kizárólag csak szerb nyelven történt.

⁸⁸ Munkaadók kérésére lebonyolított képzések: lakatos – ATB Sever, Szabadka (9 résztvevő), sortekercselő – ATB Sever, Szabadka (11 résztvevő) és kisegítő lábbelikészítő – BN BOS Factory, Bajmok (8 résztvevő). A 2008. év folyamán 5 videó-operatőr és vágó, valamint 25 varró képzése van tervben.

- a) Az NFH az érdeklődők számára alap-, közép- és felsőfokú **idegen nyelvi képzéseket** is szervez. A tervezett és megvalósult nyelvtanfolyamokat elemezve elmondható, hogy a legnagyobb érdeklődést az angol nyelvi tanfolyamok váltották ki. A magyar nyelvtanfolyamok iránt nagy volt az érdeklődés 2006 során, viszont a következő évben ez igen-csak csökkent, és így a 2008-as évre **tervezett nyelvtanfolyamok** közt már csak angol nyelvű képzés szerepel, és 20 érdeklődőre számítanak az NFH-nál.

21. táblázat: Megvalósult nyelvtanfolyamok és a tanfolyamon résztvevők száma – 2007.

	Angol	Német	Magyar	Olasz
Alapszintű nyelvtudás	313	116	104	12
Középszintű nyelvtudás	417	56	118	8
Felsőfokú nyelvtudás	165	38	664	2
Összesen	895	210	886	22

22. táblázat: Tervezett és megvalósított nyelvtanfolyamok és a tanfolyamon résztvevők 2006-ban

Nyelvtanfolyam		
Helyszín	Angol nyelv – középfok	Magyar nyelv – középfok
Szabadka	20	20
Topolya	-	12
Összesen	20	32

23. táblázat: Tervezett és megvalósított nyelvtanfolyamok és a tanfolyamon résztvevők száma – 2007.

Nyelvtanfolyam				
	Angol nyelv – középfok	Magyar nyelv – középfok	Német nyelv – középfok	Összesen
Tervezett	20	15	15	50
Megvalósított	20	0	9	29

b) Az **informatikai képzések** iránt is nagy az érdeklődés, egyrészt az alapvető számítógépes ismeretek elsajátítását elősegítő, másrészt pedig a magasabb fokú számítógép-ismeretet feltételező – egy-egy konkrét programcsomagot használó szakosított informatikai képzések iránt is. A jövőben (2008. évben) az informatikai képzéseket illetően Szabadkán 20 résztvevőre, míg Topolyán 10 résztvevőre számítanak az NFH előrejelzései alapján.

24. táblázat: A tervezett és megvalósított informatikai képzések 2006-ban

Alapfokú informatikai képzés	
Helyszín	
Szabadka	35
Topolya	15
Összesen:	50

Szakosított informatikai képzés		
Helyszín	Weboldalak készítése és adminisztrálás	AutoCAD 2005
Szabadka	20	20
Topolya	10	17
Összesen	30	37

25. táblázat: A tervezett és megvalósított informatikai képzések 2007-ben

	Alapfokú infor- matikai ismeretek		Alapfokú informatikai ismeretek halláskáro- sultaknak és siketeknek	MS Access	MS Excell	MS Excell
Hely- szín	Sza- badka	Topo- lya	Szabadka	Sza- badka	Sza- badka	Sza- badka
	20	10	9	20	10	10

c) **Egyéb**, az NFH szabadkai fiókintézete által **megvalósított képzések** és a résztvevők száma: ügyviteli titkár (Szabadka – 14⁸⁹), ügyviteli könyvek vezetése (15), hegesztő (20), egészségügyi nővér – ápoló (20), CNC-gépkezelő (10). Régi mesterségek képzése: kovácsoltvas és egyéb fémek művészi megmunkálása (3), famegmunkálás (2), bútorok restaurálása és kidolgozása (2), lámpák, lámpaburák és egyéb fényforrások kidolgozása (2), cipész (2).

d) Érdeklődők hiánya miatt **nem megvalósított képzések**: ügyviteli titkár (Topolya – 6), gázhegesztő (20), villástargonca-kezelő (10), építkezési gépek kezelése (10), ács (15).

b) Munkaközvetítő irodák

A munkaközvetítő irodák adminisztratív teendőket végeznek. A súlyos gazdasági helyzet miatt a munkaadók nem tudnak sem hosszú, sem középtávú terveket készíteni. Megfelelő tervezés hiányában a munkaközvetítők nem tudják felmérni a jövőbeni potenciális munkaerő-szükségleteket, és így sem a munkavállalók, sem az iskolarendszer nem tud alkalmazkodni a jövőbeni elvárásokhoz.

⁸⁹ A zárójelben szereplő számok az adott képzésben résztvevők számát mutatják.

Szerbia törvényei lehetővé teszik a magán- vagy jogi személyek által alapított munkaközvetítő irodák működését is. Ezek a következő feladatokat láthatják el:

- az érdeklődők értesítése a munkalehetőségekről,
- közvetítés a munkavállalók és a munkaadók között,
- szakmai orientáció és tanácsadás,
- továbbképzések szervezése,
- a foglalkoztatási politika programjának megvalósítása,
- külföldi munkaközvetítés.

A munkaközvetítő irodáknak szorosan együtt kell működniük a Nemzeti Foglalkoztatásügyi Hivatallal.

A magán munkaközvetítő irodák alaposan feltérképezik az ügyféljelöltet, hogy pontosan milyen munkavállalót szeretne, és milyen feltételeket tud neki nyújtani. Ha úgy látják, hogy az ügyfél kérése nem teljesíthető, akkor igyekeznek rábírní, hogy módosítsa az elképzeléseit. Sokszor a beszélgetések során veszik rá az ügyfeleket arra, hogy ne a felsőfokú oklevél legyen a döntő szempont, inkább a szakmai tapasztalat, illetve a személy rátermettsége alapján válasszanak a jelentkezők közül. Néha előfordul, hogy az irodához fordul olyan cég is, amely másik cég alkalmazottját szeretné elcsábítani, és az irodával kívánja közvetíttetni a kérését.⁹⁰

c) Foglalkoztatási Tanácsok (Savet za zapošljavanje)

A Foglalkoztatási Tanácsokról szóló törvénnyel összhangban Tanácsok létrejöhetnek köztársasági, tartományi és helyi szinten is. A Köztársasági Foglalkoztatási Tanács feladata a foglalkoztatással kapcsolatos programok felülvizsgálata, közmunkák és továbbképzések szervezése, valamint ajánlások kidolgozása a köztársasági kormány felé. A tartományi és helyi tanácsok hasonló funkciót látnak el adott régióban vagy községben. Fontos kiemelni, hogy a Foglalkoztatási Tanácsok munkájában részt vehetnek a munkanélküliek érdekeit képviselő szervezetek is, de szavazati jog nélkül.

⁹⁰ A szabadkai magán munkaközvetítő elmondása alapján.

d) Munkavállalók érdekvédelmi szervezetei és szakszervezetei

A munkavállalók érdekvédelmi szervezetei és szakszervezetei hazánkban nem elég szervezettek, képzettek és erősek a valódi érdekérvényesítéshez. A reprezentatív szintet csak három szakszervezet érte el: az Önálló, Független, valamint a Szerb Szabad és Független Szakszervezetek Szövetsége (ASNS). E szervezetek főleg a társadalmi szektor nagyvállalataiban dolgozó munkavállalókat tömörítik. Az újonnan alapított kis- és közepes magánvállalkozásokban érdekképviselői szervek nem működnek.

e) Köztársasági Munkaerő-piaci Intézet (Republički zavod za tržište rada)

A Köztársasági Munkaerő-piaci Intézet új, a XXI. század kihívásait figyelembe vevő módszerekkel próbál segítséget nyújtani az elhelyezkedésben. Az Intézet a következő újfajta módszereket alkalmazza a munkások álláskeresésének segítésében:

- tanácsot adnak az állásinterjúra való felkészüléssel és a szakmai önéletrajz összeállításával kapcsolatban,
- tájékoztatják az érdeklődőket a továbbképzési és átképzési lehetőségekről,
- állásbörzétet szerveznek, ahol a munkát keresők és a munkaadók közvetlen kapcsolatba kerülhetnek,
- a régóta munkanélkülieknek külön klubokat szerveznek, ahol a jelöltek alaposabban fel tudnak készülni az álláskeresésre, közvetlen kapcsolatokat építhetnek ki, és fejleszthetik motivációjukat és önbizalmukat,
- továbbképzési lehetőséget is nyújtanak az érdeklődőknek.

A továbbképzési programok két nagy csoportját különböztethetjük meg: a készségfejlesztő tréningeket és a szakmai képzéseket.

A készségfejlesztő tréningek lehetőséget adnak az érdeklődőknek, hogy fejlesszék a mai kor alapkövetelményének számító

számítógép-használatot és idegennyelv-ismeretüket. Az említett intézet azon munkanélküliek számára, akik saját vállalkozás indításán gondolkodnak, külön tanfolyamot szervez, valamint a vállalkozói alapismeretek átadása mellett vállalkozói központokat is kialakít, ahol az érdeklődők később is tanácsot kaphatnak vállalkozásuk sikeres működtetéséhez.

A szakmai képzések két nagy területet ölelnek fel: az önálló munkára felkészítő gyakornoki és voluntör programokat, valamint a szakmai továbbképzéseket. Az önálló munkára felkészítő képzés célja, hogy az egyének a munkaadó segítségével felkészülhessenek az önálló szakmai munkára, és ezt a program lejártá után a gyakornoki vizsga letételével bizonyítsák. Az érdeklődők a munkaadók által összeállított és az intézet által jóváhagyott ismereteket mentorok segítségével sajátítják el, a fizetésüket pedig az intézet biztosítja. A szakmai továbbképzéseket az intézet munkatársai aszerint csoportosítják, hogy egy adott munkaadó konkrét szükségleteit figyelembe vevő képzésről van-e szó, vagy pedig általános, a munkaerő-piaci helyzetet figyelembe vevő programról.

2.2.3. A foglalkoztatottság és a munkanélküliség alakulása az észak-bácskai körzetben

Az aktív lakosságra vonatkozó adatok alapján az észak-bácskai körzetben 2006 folyamán 55 423, a 2007-ben pedig 55 423 személy volt munkaviszonyban. 2006-ban átlagosan 26 845 munkanélküli, 2007-ben pedig 19 865 munkanélküli volt nyilvántartásban a Foglalkoztatási Hivatal szabadkai fiókintézetében. A munkanélküliségi ráta⁹¹ 2006-ban 31,05%, míg 2007-ben 26,39%-os volt, amely 4,6%-os csökkenést jelent az előző évhez viszonyítva. A 2007. év végén az észak-bácskai régióban 15 297 személy volt munka nélkül.

⁹¹ A munkanélküliségi ráta nem más, mint a munkanélküliek számának és a munkaerő-állománynak a hányadosa, százalékos formában kifejezve.

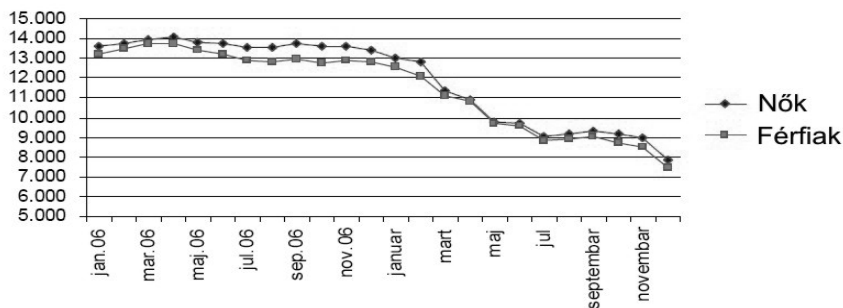
26. táblázat: A munkanélküliség alakulása az észak-bácskai régióban

Térség neve	Munkanélküliek száma 2006-ban	Munkanélküliek száma 2007-ben	Munka-nélküliségi ráta
Szabadka község	18230	9940	54,53%
Topolya község	5836	3431	58,79%
Kishegyes község	2125	1926	90,64%
Észak-bácskai körzet	26191	15297	58,41%

Forrás: Nemzeti Foglalkoztatásügyi Hivatal – községek statisztikai áttekintése, 2008. január

9. ábra: Munkát keresők az észak-bácskai körzetben, havi bontásban

Munkát keresők az észak-bácskai régióban

Forrás: Nemzeti Foglalkoztatásügyi Hivatal – községek statisztikai áttekintése, 2008. január

A 2007. év végén Szabadka községben 9940 munka nélküli személyt vettek nyilvántartásba, s a munkát keresők 52,11%-a nő. Topolya községben 3431 személy van munka nélkül, 48,84%-uk nő. Kishegyes községben 1926 személy keres munkát, és az aktív munkakeresők 51,61%-a nő. Az előző évhez viszonyítva a munka-

nélküliség Szabadka községben 45,37%-kal, Topolya községben 41,21%-kal, Kishegyes községben pedig 9,36%-kal csökkent.

A munkanélküliség legnagyobb mértékben azokat veszélyezteti, akik alacsony képzettségűek (általános vagy középiskolával rendelkezők), akik 45 év fölöttiek, akik nem beszélnek más nyelvet, illetve nem ismerik a számítógép használatát. Az ilyen egyének általában igen nehezen találnak munkát. A munkanélküliek között vannak a nyilvántartásban szereplő, de aktívan nem munkát kereső munkanélküliek, akiknek számbeli alakulását a következő táblázat mutatja:

27. táblázat: A nem foglalkoztatottak a munkakeresés ténye szerint – 2007.

	Összesen		Szabadka		Topolya		Kishegyes	
	Szám	%	Szám	%	Szám	%	Szám	%
Átmenetileg munkaképtelen	988	5,94%	743	6,80%	128	3,53%	117	5,65%
Törvényileg szünetelő munkaviszony	187	1,13%	122	1,12%	49	1,35%	16	0,77%
Nem teljes munkaidővel foglalkoztatottak	149	0,90%	118	1,08%	21	0,58%	10	0,48%
Munkanélküliek, akik nem keresnek munkát	1324	7,97%	983	9,00%	198	5,46%	143	6,91%
Munkanélküliek összesen	16621		10923		3629		2069	

Forrás: Nemzeti Foglalkoztatásügyi Hivatal – községek statisztikai áttekintése, 2008. január

A munkát kereső munkanélküliek munkába állásának idejét a következő táblázat mutatja:

28. táblázat: A munkát keresők a munkakeresés időtartama alapján

	Összesen	Szabadka		Topolya		Kishegyes	
	%		%		%		%
Szakképzetlen I	5914	3783	38,06	1344	39,17	787	40,86
Szakképzetlen II	871	575	5,78	152	4,43	144	7,48
Szakképzetlen	6785	4358	43,84	1496	43,60	931	48,34
Szakképzett III	3705	2447	24,62	800	23,32	458	23,78
Középfokú oktatás IV	3751	2372	23,86	914	26,64	465	24,14
Magasan szakképzett V	153	103	1,04	38	1,11	12	0,62
Főiskola VI	503	368	3,70	104	3,03	31	1,61
Egyetemi végzettség VII	399	292	2,94	78	2,27	29	1,51
Magiszterek és doktorok	1	0	0,00	1	0,03	0	0,00
Szakképzett	8512	5582	56,16	1935	56,40	995	51,66
Összesen	15297	9940	100,00	3431	100,00	1926	100,00

Megjegyzés: a %-ok az először munkát keresők arányát jelzik az össz munkanélüliekhez viszonyítva

Forrás: Nemzeti Foglalkoztatásügyi Hivatal – községek statisztikai áttekintése, 2008. január

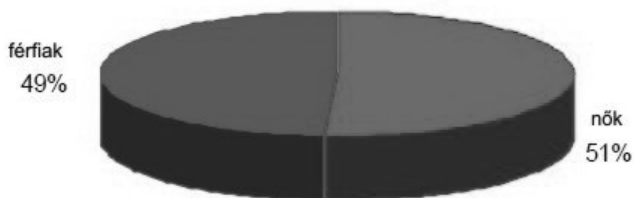
29. táblázat: A munkanélküliség szakképzettségi szint szerinti áttekintése

	Összesen		Szabadka		Topolya		Kishegyes	
	Szám	%	Szám	%	Szám	%	Szám	%
Először munkát keresők	5747	34,58	3166	28,98	1379	38,00	1202	58,10
ebből a nők	3285	19,76	1823	16,69	769	21,19	693	33,49
Munkára váró személyek (1 évig)	5697	34,28	4098	37,52	1029	28,35	570	27,55
ebből a nők	2812	16,92	2090	19,13	468	12,90	254	12,28

Forrás: Nemzeti Foglalkoztatásügyi Hivatal – községek statisztikai áttekintése, 2008. január

A munkanélküliek nemek szerinti megoszlása a nők „javára” billen, amint az ábrán is látható:

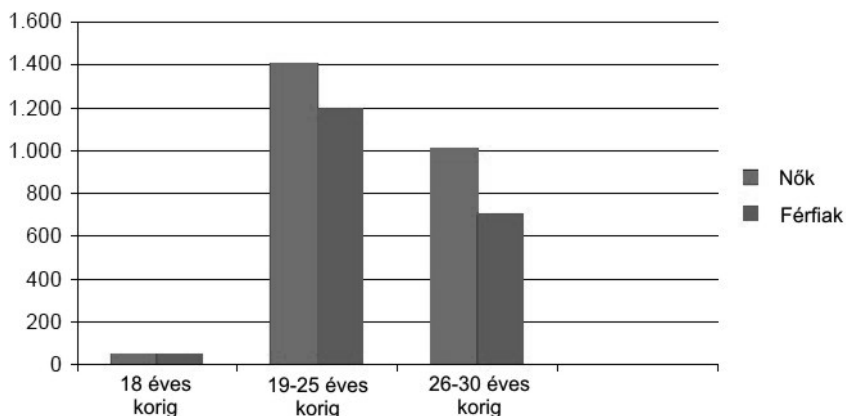
10. ábra: A munkanélküliek nemek szerinti megoszlása az észak-bácskai körzetben

Megfigyelhető, hogy a férfiak nagyobb mértékben vannak foglalkoztatva a nőknél.

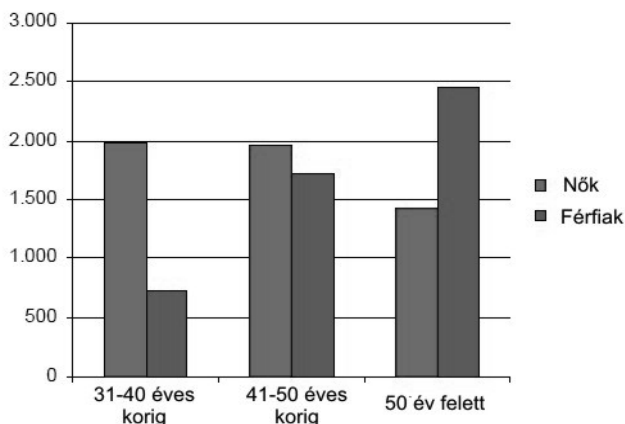
A fenti táblázatból látható, hogy a szakképzettség nélküliek alkotják legnagyobb százalékban a munkanélkülieket, s ezért szükség van ezek képzésére. A 3. szintű szakképzettséggel rendelkezők esetében, valamint a középfokú végzettséggel rendelkezők körében is megfelelően szervezett átképzésekkel csökkenthető a munkanélküliség aránya.

11. ábra: A munka nélküli fiatalok nem szerinti megoszlása

Forrás: Nemzeti Foglalkoztatásügyi Hivatal – községek statisztikai áttekintése, 2008. január

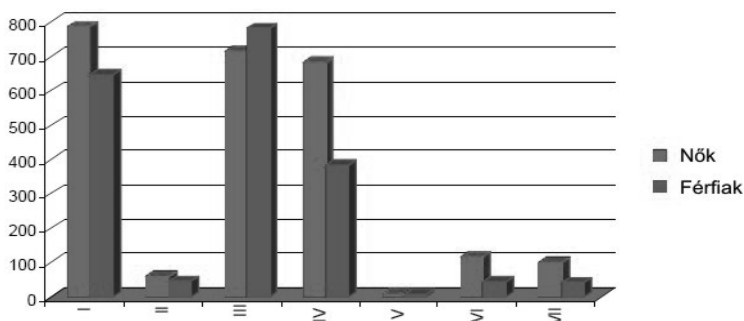
12. ábra: Középkorú munkanélküliek nem szerinti megoszlása

Forrás: Nemzeti Foglalkoztatásügyi Hivatal – községek statisztikai áttekintése, 2008. január

A munka nélküli fiatalok (30 éves korig) száma 4425, amely az össz munkanélküliek 28,92%-át teszi ki. Az észak-bácskai körzetet tanulmányozva megállapítható, hogy a munkanélküliek nagyobb részét alkotják a nők. A 26–30 éves kor kategóriájánál a legnagyobb az eltérés a férfiak és nők között. Az 50 év feletti kategóriában a férfiak száma jelentős, aminek az oka, hogy a nők a férfiaknál előbb jogosultak nyugdíjra.

13. ábra: A fiatal (30 éves korig) munkanélküliek nem és iskolai végzettség szerinti megoszlása

Forrás: Nemzeti Foglalkoztatásügyi Hivatal – községek statisztikai áttekintése, 2008. január

30. táblázat: A munkanélüliek iskolai végzettségének megoszlása kor és nem szerint az észak-bácskai körzetben

Szakképzettségi szint	18 éves korig			19-25 éves korig			26-30 éves korig			Összesen fiatalok 30 éves korig		
	Összesen	%	Nők	Összesen	%	Nők	Összesen	%	Nők	Összesen	%	Férfiak
I	99	1,7	50	747	12,6	405	342	587	9,9	332	255	646
II	2	0,2	2	40	4,6	14	26	65	7,5	47	18	46
III	0,0	0,0	0	1,022	27,6	462	560	475	12,8	253	222	782
IV	0,0	0,0	0	695	18,5	441	254	372	9,9	241	131	385
V	0,0	0,0	0	11	7,2	6	5	5	3,3	2	3	8
VI	0,0	0,0	0	67	13,3	58	9	94	18,7	60	34	43
VII	0,0	0,0	0	28	7,0	24	4	116	29,0	78	38	42
Összesen	101	0,7	50	2,610	17,1	1,410	1,200	1,714	11,2	1,013	701	1,952

Szakképzettségi szint	31-40 éves korig			41-50 éves korig			50 év fölött			Összesen 30 év fölöttiek		
	Összesen	%	Nők	Összesen	%	Nők	Összesen	%	Nők	Összesen	%	Férfiak
I	1,332	22,5	726	1,479	25,0	786	693	1,670	28,2	719	951	1,644
II	242	27,8	155	255	29,3	131	124	267	30,7	102	165	376
III	748	20,2	393	492	13,3	190	302	968	26,1	237	731	1,388
IV	819	21,8	594	1,247	33,2	746	501	618	16,5	286	332	1,058
V	12	7,8	3	36	23,5	11	25	89	58,2	11	78	112
VI	79	15,7	63	109	21,7	66	43	154	30,6	43	111	170
VII	81	20,3	53	62	15,5	33	29	113	28,3	30	83	140
Összesen	3,313	21,7	1,987	3,680	24,1	1,963	1,717	3,879	25,4	1,428	2,451	4,888

Forrás: Nemzeti Foglalkoztatásügyi Hivatal – közlések statisztikai áttekintése, 2008. január

31. táblázat: A munkanélküliek iskolai végzettségének megoszlása
kor és nem szerint Szabadka községben

Szakképzettségi szint	18 éves korig			19-25 éves korig			26-30 éves korig			Összesen fiatalok 30 éves korig		
	összesen	%	Nők	Férfiak	összesen	%	Nők	Férfiak	összesen	%	Nők	Férfiak
I	63	1,7	34	29	490	13,0	264	226	365	9,6	199	166
II	1	0,2	1	0	27	4,7	11	16	27	4,7	17	10
III	0	0,0	0	0	656	26,8	306	350	314	12,8	172	142
IV	0	0,0	0	0	442	18,6	279	163	211	8,9	135	76
V	0	0,0	0	0	9	8,7	6	3	3	2,9	1	2
VI	0	0,0	0	0	44	12,0	40	4	62	16,8	44	18
VII	0	0,0	0	0	22	7,5	19	3	90	30,8	62	28
Összesen	64	0,6	34	30	1.690	17,0	925	765	1.072	10,8	630	442
									2.826	28,4	1.589	1.237

Szakképzettségi szint	31-40 éves korig			41-50 éves korig			50 év fölött			Összesen 30 év fölöttiek		
	összesen	%	Nők	Férfiak	összesen	%	Nők	Férfiak	összesen	%	Nők	Férfiak
I	859	22,7	473	386	944	25,0	489	455	1.062	28,1	447	615
II	157	27,3	106	51	175	30,4	91	84	188	32,7	70	118
III	506	20,7	286	220	341	13,9	143	198	630	25,7	171	459
IV	526	22,2	397	129	763	32,2	476	287	430	18,1	204	226
V	6	5,8	3	3	19	18,4	5	14	66	64,1	11	55
VI	56	15,2	47	9	88	23,9	55	33	118	32,1	33	85
VII	56	19,2	41	15	43	14,7	22	21	81	27,7	21	60
Összesen	2.166	21,8	1.353	427	2.373	23,9	1.281	1.092	2.575	25,9	957	1.618
									7.114	71,6	3.591	3.137

Forrás: Nemzeti Foglalkoztatásügyi Hivatal – községek statisztikai áttekintése, 2008. január

32. táblázat: A munkanélküliek iskolai végzettségének megoszlása kor és nem szerint Topolya községben

Szakképzettségi szint	18 éves korig			19-25 éves korig			26-30 éves korig			Összesen fiatalok 30 éves korig		
	összesen	%	Nők	Férfiak	összesen	%	Nők	Férfiak	összesen	%	Nők	Férfiak
I	24	1,8	9	15	148	11,0	75	73	139	10,3	79	60
II		0,0	0	0	7	4,6	2	5	20	13,2	13	7
III		0,0	0	0	235	29,4	99	136	98	12,3	44	54
IV		0,0	0	0	163	17,8	102	61	109	11,9	71	38
V		0,0	0	0	1	2,6	0	1	2	5,3	1	1
VI		0,0	0	0	20	19,2	16	4	27	26,0	13	14
VII		0,0	0	0	3	3,8	3	0	17	21,5	9	8
Összesen	24	0,7	9	15	577	16,8	297	280	412	12,0	230	182

Szakképzettségi szint	31-40 éves korig			41-50 éves korig			50 év fölött			Összesen 30 év fölöttiek		
	összesen	%	Nők	Férfiak	összesen	%	Nők	Férfiak	összesen	%	Nők	Férfiak
I	300	22,3	159	19	360	26,8	200	160	373	27,8	160	213
II	42	27,6	23	19	42	27,6	16	26	41	27,0	13	28
III	134	16,8	65	69	111	13,9	31	80	222	27,8	44	178
IV	196	21,4	135	61	317	34,7	184	133	129	14,1	57	72
V	3	7,9	0	3	15	39,5	6	9	17	44,7	0	17
VI	14	13,5	9	5	16	15,4	9	7	27	26,0	5	22
VII	20	25,3	9	11	12	15,2	8	4	27	34,2	7	20
Összesen	709	20,7	400	168	873	25,4	454	419	836	24,4	286	550
									2.418	70,5	1.140	1.137

Forrás: Nemzeti Foglalkoztatásügyi Hivatal – községek statisztikai áttekintése, 2008. január

33. táblázat: A munkanélküliek iskolai végzettségének megoszlása
kor és nem szerint Kishegyes községben

Szakképzettségi szint	18 éves korig			19-25 éves korig			26-30 éves korig			Összesen fiatalok 30 éves korig		
	Összesen	%	Nők	Férfiak	Összesen	%	Nők	Férfiak	Összesen	%	Nők	Férfiak
I	12	1,5	7	5	109	13,9	66	43	83	10,5	54	29
II	1	0,7	1	0	6	4,2	1	5	18	12,5	17	1
III	0,0	0,0	0	0	131	28,6	57	74	63	13,8	37	26
IV	0,0	0,0	0	0	90	19,4	60	30	52	11,2	35	17
V	0,0	0,0	0	0	1	8,3	0	1	5	41,7	3	2
VI	0,0	0,0	0	0	3	9,7	2	1	9	29,0	7	2
VII	0,0	0,0	0	0	3	10,3	2	1	0	0,0	0	0
Összesen	13	0,7	7	6	343	17,8	188	155	230	11,9	153	77

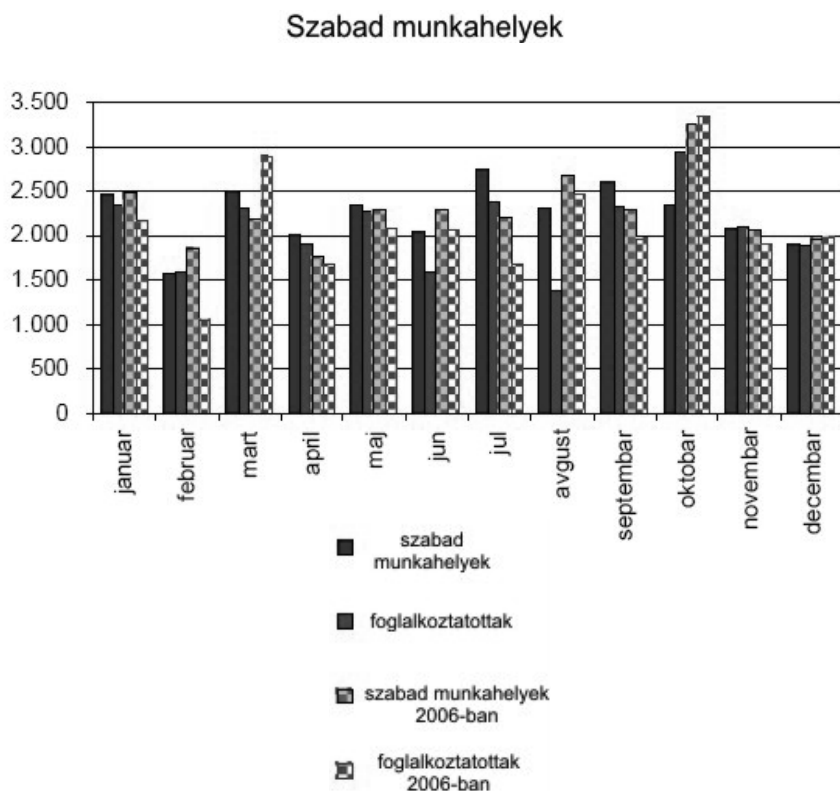
Szakképzettségi szint	31-40 éves korig			41-50 éves korig			50 év fölött			Összesen 30 év fölöttiek		
	Összesen	%	Nők	Férfiak	Összesen	%	Nők	Férfiak	Összesen	%	Nők	Férfiak
I	173	22,0	94	79	175	22,2	97	78	235	29,9	112	123
II	43	29,9	26	17	38	26,4	24	14	38	26,4	19	19
III	108	23,6	42	66	40	8,7	16	24	116	25,3	22	94
IV	97	20,9	62	35	167	35,9	86	81	59	12,7	25	34
V	3	25,0	0	3	2	16,7	2	0	6	50,0	0	6
VI	9	29,0	7	2	5	16,1	3	2	9	29,0	5	4
VII	5	17,2	3	2	7	24,1	0	7	5	17,2	2	3
Összesen	438	22,7	234	204	434	22,5	228	206	468	24,3	185	283

Forrás: Nemzeti Foglalkoztatásügyi Hivatal – községek statisztikai áttekintése, 2008. január

A szabad munkahelyek és foglalkoztatottak számának elemzésekor a következő adatokhoz jutottunk:

A 2007. év végén a Nemzeti Foglalkoztatásügyi Hivatal 26 976 szabad munkahelyet állapított meg – ebből 16 892 meghatározott időre és 10 084 állandó munkaviszonyra szól. A 2006. évben a szabad munkahelyek száma 27 296 volt, tehát a szabad munkahelyek száma 1,2%-kal csökkent a 2007. év végén az előző évhez viszonyítva.

14. ábra: Szabad munkahelyek és foglalkoztatottak áttekintése

Forrás: Nemzeti Foglalkoztatásügyi Hivatal – községek statisztikai áttekintése, 2008. január

34. táblázat: Szabad munkahelyek szakképzettség szerint a 2007. évben az észak-bácskai körzetben

Szakképzettségi szint	Összesen	Szabadka	Topolya	Kishegyes
Szakképzetlen I	8062	6167	1643	252
Szakképzetlen II	2407	2235	42	130
Szakképzetlen	10469	8402	1685	382
Középszintű oktatás III	8133	7302	573	258
Középszintű oktatás IV	5161	4598	429	134
Magasan szakképzett	153	146	4	3
Főiskola VI	619	569	41	9
Egyetem VII	2441	2133	257	51
Szakképzett	16507	14748	1304	455
Összesen	26976	23150	2989	837

Forrás: Nemzeti Foglalkoztatásügyi Hivatal – községek statisztikai áttekintése, 2008. január

Az adatok azt bizonyítják, hogy nagyobb a szükséglet a szakképzett munkaerő, mint a szakképzetlen munkaerő iránt.

A betöltött munkahelyek szakképzettségi szint szerint így alakultak:

35. táblázat: A betöltött munkahelyek szakképzettség szerint a 2007. évben az észak-bácskai körzetben

Szakképzettségi szint	Összesen	Szabadka	Topolya	Kishegyes
Szakképzetlen I	7287	5320	1668	299
Szakképzetlen II	2781	2570	109	102
Szakképzetlen	10068	7890	1777	401
Középszintű oktatás III	7619	6806	512	301
Középszintű oktatás IV	4791	4178	456	157
Magasan szakképzett	147	137	6	4
Főiskola VI	614	561	47	6
Egyetem VII	1787	1612	155	20
Szakképzett	14958	13294	1176	488
Összesen	25026	21184	2953	889

Forrás: Nemzeti Foglalkoztatásügyi Hivatal – községek statisztikai áttekintése, 2008. január

36. táblázat: A szabad és a betöltött munkahelyek százalékos megvalósulása szakképzettség szerint a 2007. évben az észak-bácskai körzetben

Szakképzettségi szint	Összesen	Szabadka	Topolya	Kishegyes
Szakképzetlen I	90,39	86,27	101,52	118,65
Szakképzetlen II	115,54	114,99	259,52	78,46
Szakképzetlen	96,17	93,91	105,46	104,97
Középszintű oktatás III	93,68	93,21	89,35	116,67
Középszintű oktatás IV	92,83	90,87	106,29	117,16
Magasan szakképzett	96,08	93,84	150,00	133,33
Főiskola VI	99,19	98,59	114,63	66,67
Egyetem VII	73,21	75,57	60,31	39,22
Szakképzett	90,62	90,14	90,18	107,25
Összesen	92,77	91,51	98,80	106,21

Forrás: Nemzeti Foglalkoztatásügyi Hivatal – községek statisztikai áttekintése, 2008. január

37. táblázat: A legtöbb szabad munkahely tevékenységek szerint

Tevékenység	Összesen	Szabadka	Topolya	Kishegyes
Kis- és nagykereskedelem	8071	7389	352	330
Feldolgozóipar	8034	6549	1131	354
Mezőgazdaság és erdészet	1424	555	859	10
Vendéglátóipar és szolgáltatások	993	955	27	11
Építőipar	1918	1851	55	12
Oktatás	1812	1562	211	39
Forgalom és raktározás	1121	958	113	50

Forrás: Nemzeti Foglalkoztatásügyi Hivatal – községek statisztikai áttekintése, 2008. január

38. táblázat: A foglalkoztatottság tevékenységek szerinti alakulása

Tevékenység	Össze- sen	Sza- badka	Topolya	Kishe- gyes
Kis- és nagykereskedelem	8071	7389	352	330
Feldolgozóipar	8034	6549	1131	354
Mezőgazdaság és erdészet	1424	555	859	10
Vendéglátóipar és szolgáltatások	993	955	27	11
Építőipar	1918	1851	55	12
Oktatás	1812	1562	211	39
Forgalom és raktározás	1121	958	113	50

Forrás: Nemzeti Foglalkoztatásügyi Hivatal – községek statisztikai áttekintése, 2008. január

39. táblázat: A szabad munkahelyek realizációja tevékenységek szerint százalékban

Tevékenység	Össze- sen	Szabad- ka	Topolya	Kishe- gyes
Kis- és nagykereskedelem	97,53%	96,32%	124,72%	95,76%
Feldolgozóipar	91,52%	91,54%	89,57%	97,46%
Mezőgazdaság és erdészet	99,02%	93,69%	97,56%	520,00%
Vendéglátóipar és szolgáltatások	96,17%	93,93%	148,15%	163,64%
Építőipar	89,62%	85,47%	205,45%	200,00%
Oktatás	69,98%	72,15%	60,19%	35,90%
Forgalom és raktározás	98,84%	96,76%	103,54%	128,00%

Forrás: Nemzeti Foglalkoztatásügyi Hivatal – községek statisztikai áttekintése, 2008. január

2.2.4. Munkaerőhiány és munkaerő-felesleg az észak-bácskai körzetben

A Nemzeti Foglalkoztatásügyi Hivatal megfogalmazása szerint felesleges szakmáknak tekintjük azokat, amelyek esetében a megfigyelt időszakban a munkaerő iránti kereslet alacsonyabb a kínálatnál. Hiányszakmák esetében ez az arány fordított, vagyis a munkaerő iránti kereslet nagyobb a kínálatnál az adott időszakban.

A **hiányszakmák** kialakulásának okai különfélék lehetnek. A következő csoportokba tudjuk az okokat besorolni:

- Olyan munkaerő iránt jelentkezik kereslet, amely nem található a munkaerőpiacon.
- A munkaerőpiacon megtalálhatók ugyan az adott profilú munkavállalók – formálisan a munkát keresők rendelkeznek az ehhez megfelelő szakképesítéssel is –, de nem rendelkeznek megfelelő kompetenciával az adott munkafeladatok megfelelő elvégzéséhez.
- A munkaerőpiacon léteznek adott profilú munkavállalók, azonban nem kívánnak az adott szakmában dolgozni. (Ennek okai: szürkegazdaság, munka nehézségi foka, munkakörülmények, munkabér magassága, vagy amikor a személy tisztában van azzal, hogy nem rendelkezik megfelelő szaktudással és képességekkel.)
- A munkavállalók a saját szakmájukon kívüli, de jobban fizetett munkahelyen vannak foglalkoztatva, a rendelkezésükre álló szaktudás és munkatapasztalat figyelembevétele nélkül.

A **felesleges munkaerő** a következő profilokban jelentkezik: gimnáziumban érettségizettek, ital- és élelmiszer-feldolgozók, élelmiszeripari technikusok, mezőgazdasági technikusok, vegyitechnológiai technikusok, 50 év fölötti kereskedők. A VII. és VI. képzettségi szinten nincs regisztrálva munkaerő-felesleg.

Hiányszakmák

- 1) A VII. és VI. szakképzettségi szinten a következő foglalkozásokban jelentkeznek: matematika-, angol-, történelem-, elektrotechnika szakos tanárok, magyar nyelven oktató matematika és fizika szakos tanárok, orvosok, szociális munkások, okleveles pedagógusok és pszichológusok (szerb és magyar nyelven egyaránt), okleveles mezőgazdasági mérnökök (szakok: növényvédők, szőlészet és gyümölcsészet), okleveles agronómusok, okleveles gyógyszerészek, okleveles állatorvosok, okleveles erdészeti mérnökök, okleveles vegyésztechnikusok és technológusok (szakok: élelmiszer- és italfeldolgozás).⁹² Ezeken kívül építkezések megszervezésében és felügyelésében tapasztalattal rendelkező okleveles építészek, mérlegképes könyvelők hiánya tapasztalható.⁹³
- 2) A IV. szakképzettségi szinten kevés a gyógyszerészeti technikus, a III. szakképzettségi szinten pedig CO₂ hegesztő, ívhegesztő, villástargonca-kezelő, varrónő, szobafestő, kőműves, tekercselő. A félig szakképzett munkaerő hiánya a fűtő, a magasnyomású kazánkezelők, valamint a tekercselők körében tapasztalható.⁹⁴

Két évvel ezelőtt a legkeresettebb az adminisztratív munkakör volt: magyar, szerb nyelvtudással, angol középszinttel, alap számítógép-ismerettel. Ezekre a munkahelyekre főleg fiatalabb, középiskolai végzettséggel rendelkező nőket alkalmaztak.

Manapság a telemarketing tevékenységre keresnek munkavállalókat. E munkahely betöltésére a középiskolai végzettség, a kétnyelvűség és a számítógép használatának ismerete az

⁹² A Nemzeti Foglalkoztatásügyi Hivatal szabadkai fiókintézete által nyújtott adatok alapján.

⁹³ A szabadkai magán munkaközvetítő tapasztalatai alapján.

⁹⁴ A Nemzeti Foglalkoztatásügyi Hivatal szabadkai fiókintézete által nyújtott adatok alapján.

alapkövetelmény, illetve, hogy az egyén kommunikatív személyiségjegyekkel rendelkezzen. A kommercialista munkakörre állandó jelleggel (több évre visszamenőleg) keresettek az erre alkalmas munkavállalók. Ebben az esetben a munkatapasztalat lényeges.⁹⁵

A munkáltatók számára kényes kérdés az egyetemek, főiskolák nyilvános megítélése. Hivatalosan a vállalatok a „minden diploma és diplomás egyenlő” elv hívei, a felszín alatt azonban pályakezdők esetében fontos döntési szempont, hogy ki hol tanult. A nagyobb vállalatokban a jelentkezőket a diplomaszerzés helye szerint is rostálják, és a bizonyos diplomákkal rendelkezőket figyelmen kívül hagyják. Vannak olyan felsőoktatási intézmények, amelyek diplomáit olvasás nélkül teszik félre. Ez különösen a hazai magánegyetemek okleveleire vonatkozik. Ezek a munkáltatók mindig szívesebben fogadják a patinás, nagy múltú felsőoktatási intézményekben végzetteneket. Vannak olyan munkaadók, akik előnyben részesítik a külföldön szerzett oklevelesekét.⁹⁶

A munkaerőpiac-elemzésből kiderült, hogy kiemelt helyzetben van a középfokú egészségügyi szakképzettségi szint a szakma-kereslet és a szakmakínálat összetételében is az ágazaton belül. Így az egészségügyi szakmával rendelkező munkanélküliek mintegy 11–13%-a foglalkoztatásügyi hivatal aktív szerepvállalásával minden probléma nélkül megfelelő kompetencia esetében kaphat munkát.

2.3. Esettanulmányok – ágazati szakképzési oktatáshálózat és infrastruktúra a régióban⁹⁷

Tekintettel arra, hogy a magyar nyelven is oktató szakképzési intézmények tevékenységének felmérése volt az alapvető cél, a kiválasztás mércéi is adottak voltak. A terepi adatgyűjtés előre

⁹⁵ A szabadkai magán munkaközvetítő tapasztalatai alapján.

⁹⁶ A szabadkai magán munkaközvetítő elmondása szerint.

⁹⁷ A kutatást koordinálta és az eredmények összegzését dr. Somogyi Sándor és dr. Gábrity Molnár Irén végezték.

meghatározott sémába foglalható adatokra vonatkozott, majd következtek az elsődleges elemzések és problémaértékelések.

Elsősorban a magyar iskolaválasztást, illetve a fiatalok szakmaválasztásának a trendjét szeretnénk volna megállapítani a Vajdaságban. Ennek érdekében előzetes szakértői véleményezés alapján öt szakterületet: a mezőgazdaságit, az egészségügyit, a közgazdaságit, a műszaki-informatikait és a gépészetit vizsgáltuk.

A vizsgálatokba vont intézmények szakterületekenként:

1. A mezőgazdasági szakképzés⁹⁸
 - 1.1. *Mezőgazdasági Szakközépiskola, Topolya*
 - 1.2. *Mezőgazdasági Középiskola, Kanizsa*
 - 1.3. *Kertészeti Főiskola, Zenta*
 - 1.4. *Megatrend szakosított tanulmányok központja, Topolya*
2. Az egészségügy területén⁹⁹
 - 2.1. *Egészségügyi Középiskola, Szabadka*
 - 2.2. *Egészségügyi Középiskola, Zenta*
3. A közgazdasági képzés¹⁰⁰
 - 3.1. *Szabadkai Közgazdasági Középiskola*
 - 3.2. *Közgazdasági Kar (Szabadka)*
4. Műszaki-informatikai képzés¹⁰¹
 - 4.1. *Műszaki Szakközépiskola, Szabadka*
 - 4.2. *Műszaki Főiskola, Szabadka*
5. A gépészet területén¹⁰²
 - 5.1. *Műszaki Iskola, Ada*

A tényfeltáró helyzettanulmányok elkészítéséhez az adatgyűjtés felölelte a következő információkat, adatokat:

⁹⁸ Témavezető dr. Somogyi Sándor

⁹⁹ Témavezető Takács Zoltán, PhD-hallgató

¹⁰⁰ Témavezető Kovács Krisztina, PhD-hallgató

¹⁰¹ Témavezető Molnár Verona mgr.

¹⁰² Témavezető Szügyi Éva dipl. ecc.

- a) Az intézmény jogállása – iskolatörténet
- b) Képzési programok
 - jelenleg működő (államilag elismert) képzési tevékenységek felsorolása
 - közeljövőben tervezett képzési tevékenységek felsorolása
- c) Tárgyi feltételek vizsgálata
 - képzési helyszínek felszereltsége
 - az iskolai ügyfélszolgálat működését biztosító feltételek
 - terveznek-e beruházásokat
- d) Személyi feltételek vizsgálata
 - tanulói állomány aktuális adatai
 - rendelkezésre álló tanerő
 - nem kompetens, vagy hiányzó tanerő
 - rendelkezik-e az iskola szakmai kompetenciát meghatározó szabványokkal
- e) Jövőkép – képzési tevékenység tervezése
 - minőség-ellenőrzés – önértékelési rendszer
 - van-e képzésfejlesztési terv – szakmai programtervek fejleszthetősége.

2.3.1. A tények és információk elemzése szakágak szerint

2.3.1.1. A mezőgazdasági szakképzés

A közép- és felsőszintű mezőgazdasági képzés a költségvetési forrásokra alapozott, ezért az állami szervezésű iskolarendszer nem a növekedést, hanem főleg a túlélést célozza meg, mert a mezőgazdász szakmák iránt jelentősen csökkent a munkapiaci kereslet. A mindennapi tapasztalatok bizonyítják, hogy az állami, költségvetési intézményekben oktatott mezőgazdászok legnagyobb része a mezőgazdasági termelésen kívül talál munkahelyét.

A mezőgazdasági felnőttképzés és továbbképzés rendszere Vajdaságban a következőkre terjed ki:

1. A *mezőgazdasági technikusok és mérnökök*, egyéni ambícióik és munkaadóik elvárásai szerint, bekapcsolódhatnak az egyetem, kutatóintézetek és főiskolák által szervezett téli konferenciák és szemináriumok munkájába.
2. Az *új termelési rendszerek, technikai megoldások elsajátítását* legtöbbször a munkaadók tervezik, a beszállítókkal közösen, mert az ilyen új ismeretek megszerzése, begyakorlása az új rendszerek, objektumok, felszerelések bevezetésének részét képezik, és folytatódik az üzemeltetéssel párhuzamosan is.
3. A *szaktanácsadói hálózat* kialakítása és működtetése folyamatban van, és két alapvető irány figyelhető meg: Az *államilag támogatott szaktanácsadás* kialakulóban van (államigazgatási, kamarai, szövetkezeti feladatok ellátását szolgálja). Ezek a szaktanácsadók remélhetőleg a terepi termelési szaktanácsadást is felvállalják, valamint a *termelők téli továbbképzését*.

Ezekre a tanácsadókra nagymértékben támaszkodhatnak a termelők a törvényi előírások kísérésében és alkalmazásában is. Sokszor átvállalják a termelők adminisztrációs kötelezettségeit is, ami nagy segítséget jelent az ebben kevésbé járatos termelőknek. A rendszerben megjelennek a valamikori mezőgazdasági állomások jogutódai, önkormányzati mezőgazdasági szolgálatok stb. Sajnos még nem beszélhetünk egy koherens szaktanácsadói hálózatról, mint az megfigyelhető az olyan nagy tradíciókkal rendelkező országokban, mint Németország vagy Hollandia.

A másik vonulat a *mezőgazdasági beszállítók és felvásárlók (vagy integrátorok) szaktanácsadói szolgálatai*, amelyek főleg marketing feladatoknak tesznek eleget (A beszállítók termékeik, eszközeik sikeres alkalmazására készítik fel a termelőket. A felvásárlók vagy integrátorok technológiai ismereteket nyújtanak, minőségi követelményrendszereket állítanak fel, és szabályozzák

a termékminőség és biztonság azon követelményeit, amelyeket a termelők be kell hogy tartsanak.)¹⁰³

Ki kell hangsúlyozni, hogy ezek a szolgálatok anyagiakkal, eszközökkel jól ellátottak, de nem foglalkoznak az olyan fontos kérdésekkel, mint a vidékfejlesztés, a családi gazdaságok gazdálkodási problémái és a termelők általános továbbképzése, felkészítése a gazdálkodási feladatokra.

Mezőgazdasági iskolákban működő oktatási profilok:

Középiskolai szinten Topolyán kidolgozott kísérleti továbbképzési rendszer működik a következő szakokkal:

- *Növénytermesztő – specialista*
- *Zöldségtermesztő – specialista*
- *Szőlész – specialista*
- *Gyümölcsész – specialista*
- *Virágtermesztő – specialista*
- *Növényvédő – specialista*
- *Mezőgépkész – specialista*
- *Állattenyésztő – specialista*
- *Haltenyésztő – specialista*
- *Öntöző – specialista*
- *Állat-egészségügyi technikus – specialista*
- *Molnár – specialista*
- *Pék – specialista*
- *Konditor (cukorkakészítő) – specialista*
- *Cukor, élesztő és élesztőből készülő termékek készítője – specialista*
- *Téjfeldolgozó – specialista*
- *Húsfeldolgozó – specialista*
- *Gyümölcs- és zöldségfeldolgozó – specialista*
- *Olajfeldolgozó – specialista*

¹⁰³ Az állami szaktanácsadás ez utóbbiakat nem ismeri el szaktanácsadóknak, mert munkájuk és ismeretterjesztésük adott termékek, megoldások eladásának függvénye. A gyakorlatban viszont érvényes, hogy nem az a szaktanácsadó, akit arra kineveznek, hanem az, akit meghallgat a termelő.

- Édesítő- és sörfeldolgozó – specialista
- Bor- és alkoholos italok feldolgozója – specialista
- Alkoholmentes italok és ásványvíz-feldolgozó – specialista
- Alkohol, élesztő és savak feldolgozója – specialista.

Ezek a lehetőségek a technikusok továbbképzését célozzák, de csak 11 nevezhető mezőgazdasági szakmának, míg 12 feldolgozóipari szakmát jelent. A topolyai és a kanizsai középiskolának is megvannak a lehetőségei ugyanezekre a szakmákra felkészítést szervezni, és vizsgáztatni magánhallgatók (levelező hallgatók) csoportjait is.

A közeljövőben tervezett képzési tevékenységek a mezőgazdasági iskolákban:

A jövőre nézve differenciáltabb mezőgazdasági szakmákra lesz szükség, mint amilyen középiskoláink iskolarendszerű továbbképzési rendszerében van. Alapvető kérdés az Ezüst- és Aranykalászos gazdaképzés megvalósítása (6 hónapos, hetenként 3 napos elméleti és a családi gazdaságban elvégzett gyakorlati feladatokat foglalja magában), valamint a továbbképzések biztosítása: mezőgazdasági vállalkozási készségfejlesztés (vállalkozásfejlesztés, projektervezés, pályázatírási ismeretek stb.), számítógép-felhasználói ismeretek (ECDL-vizsga), gazdák elektronikus adatszolgáltatása, szövetkezés és minőségügy.

A topolyai mezőgazdasági iskola engedélyezett kísérleti programokkal is dolgozik. Ezen túl az iskolák szinte folyamatosan próbálkoznak új profilok tervezésével és akkreditáltatásával. A mezőgazdasági iskolák számára elfogadott programok alapján, külön jóváhagyással indíthatnak új profilekat, amennyiben a környezetben erre szükség mutatkozik, és van elég jelentkező.

Az iskolák tárgyi feltételeinek vizsgálata során a terepi munka a képzési helyszínek felszereltségét mérte fel. A mezőgazdasági középiskolák tárgyi feltételei megfelelnek a törvényes előírásoknak, és néhány évtizedes fejlődés eredményeként érték el a

jelenlegi állapotot. A tantermi ellátottság kielégítő. Ezen túl rendelkeznek megfelelő gyűjteményekkel, laboratóriumokkal, kabinetekkel, tangazdasággal, műhelyekkel és számítógépes háttérrel. Ezen túl megfelelő kapcsolatokat építettek ki a környező gazdaságokkal és a saját gyakorló kapacitásaikat ilyen módon bővítették.

Természetesen mind a tangazdaságok, mind a laboratóriumi kapacitások és gyűjtemények állandó fejlődésben vannak. Tekintettel a mezőgazdasági laboratóriumok, gyűjtemények és alkalmazott technikai-technológiai megoldások gyors fejlődésére, állandó problémát jelent a fejlesztés, amit támogatásokból és pályázati pénzekből próbálnak megoldani.

Sokat segítené az iskolákon, ha a mezőgazdaság beszállítói – hasonlóan a külföldi gyakorlathoz – ellátnák az iskolákat bemutató anyagokkal és felszerelésekkel.

Az iskolák ezeken túl alakítottak ki nemzetközi kapcsolatokat elsősorban magyarországi iskolákkal, és a diákok ilyen úton is kitékintést nyernek a máshol alkalmazott megoldásokra.

A kertészeti főiskola kihelyezett tagozata kevésbé kiegyensúlyozott a tárgyi feltételeket illetően, ami természetes is, tekintettel a korlátozott önállóságukra. Az anyaintézmények fejlesztéssel csak annyiban foglalkoznak, amennyiben ki kell elégíteniük a fizető hallgatóikat. Minden iskola és kihelyezett központ pályázati lehetőségekre alapozza a fejlesztéseit, és minden lehetőséget kihasznál, hogy eleget tegyenek a működési követelményeknek.

A vizsgált iskolákban természetesen működnek iskolai könyvtárak is.

*A mezőgazdasági középiskolák **beruházási terveit** kifejezetten sokrétűek, mert a tantermi ellátottság mellett javítani kell a sportolási feltételeken, de nagyon sok elvárást vetnek fel a laboratóriumok, műhelyek és a tangazdasági felszerelés is. A topolyai iskola megkezdte egy kollégium építését is.*

A képzés személyi feltételeinek vizsgálata először a **tanulói állomány** aktuális adataival kezdődött. A mezőgazdasági iskolákban az érdeklődő magyar diákok száma viszonylag magas, de fokozatosan csökken. Erre hatással van (1) a fiatalok reális munkaerő-piaci helyzetfelismerése és (2) a demográfiai tényező, a gyermeklétszám csökkenése. Lassan alakul ki az a felfogás, hogy a jövőbeni mezőgazdasági termelőnek megfelelő iskolai végzettséggel kell rendelkeznie. A csökkenő létszám önmagában nem jelent problémát, mert a mezőgazdasággal foglalkozók számának is törvényszerűen csökkennie kell, de a mezőgazdaságban maradók iskolai képzése és továbbképzése állandó feladatokat vet fel.

A tanulók értesítése és potenciális diákok verbuválása céljából az iskolák általában rendelkeznek ügyfélszolgálattal, honlapokkal, és nyitottak a környezetük felé. A fejlődést kieszakölő nyitottságot bizonyítja a topolyai iskolában az az erős pályázati munka, amelyet eszközszerzés céljából végeznek, mind hazai, mind nemzetközi pályázatokon.

A rendelkezésre álló **tanerőt** nem könnyű biztosítani, különösen, ha kétnyelvű oktatás folyik. Példaként megemlíthető a Topolyán működő Megatrend szakosított tanulmányok központja. 19 állandó munkaviszonyú és 27 külső munkatárssal látja el feladatait, de az állandó munkaviszonyban lévő oktatók munkája a belgrádi központ és 5 kihelyezett központ között oszlik meg, úgy, hogy a teher legnagyobb részét a külső munkatársak viselik. Hasonló a felmérésben érintett mezőgazdasági profilú zentai főiskolai tagozat is, amely akkreditált szakfőiskolai program alapján működik, de alig rendelkeznek saját oktatói tanerővel. A zentai központ 70 külső munkatárssal két kihelyezett tagozat feladatait látja el, amiből csak egyik a mezőgazdasági, illetve kertészeti vonatkozású.

A mezőgazdasági középiskolák nagyobb létszámú oktatói káderrel rendelkeznek (Topolya 78, Kanizsa 66, vagyis összesen 144), akik az általános tantárgyak és a szaktantárgyak széles skáláját fedik le, és ilyen értelemben komoly kapacitásokat

jelentenek. A középiskolák káderellátottsága formailag megfelel a követelményeknek, de valószínűleg itt is felvetődik a továbbképzés problémája. Az iskolán belül a munkafeladatok ellátását követő eseti ellenőrzés, valamint az adminisztratív feladatok elvégzésének (óratervek, megtartott órák evidenciája, kimutatások, statisztikák stb.) ellenőrzése folyamatos.

Az észak-vajdasági községek szakemberei ezeken az oktatási kapacitásokon túl számolhatnak az Újvidéki Egyetem Mezőgazdasági Karának és a tartományi jellegű kutatóintézeteknek az együttműködésével is. Ezek az intézmények éves szinten ismeretik újabb eredményeiket konferenciákon és szemináriumokon.

A világos jövőkép, a képzési tevékenység tervezése nagyon fontos momentum az intézmények életében. Ez kapcsolatban van a minőség-ellenőrzéssel – önértékelési rendszerrel is. Ezen a téren még nem tisztázódtak a szakok sorselemei a térségben.

A korábbi mezőgazdasági képzés kimondottan a nagygazdasági és szövetkezeti koncepcióra alapozott, és a mérnöki, főiskolai és technikus szintekkel kívánták a nagyüzemek szakemberszükségleteit kielégíteni. Ez az elgondolás jól követte azt a vezetéstechnikai elképzelést, hogy a felső vezetés a tapasztalt és szakosodott mérnököké, a középvezetés a főiskolát végzett szakembereké és kevesebb tapasztalattal bíró mérnököké, míg a közvetlen vezetést a technikusok látják el. Az ilyen munkamegosztás működött is bizonyos korlátok között.

Több sikertelen próbálkozás volt a szakmunkásképzés terén is, de a nagyüzemekben döntően képzetlen munkaerő végzi a feladatokat. A próbaképpen megalakított szakmunkásképző tagozatok tanulói mindent megtettek, hogy átkerüljenek a technikusképzésbe, és megtalálták a továbbtanulás lehetőségét a főiskolákon.

A traktorvezetői, mechanikus képzések képeznek kivételt, mert traktorvezetői és járművezetői vizsgákat is tettek, és a gépparkok-

ban vagy a szállítmányozásban találtak elhelyezkedést (gyakran a mezőgazdaságon kívül). A többi szakmunkási profilra nem jelentek meg pályázatok, mert senki sem igényelte a megfelelő gyakorlat nélküli szakmunkási formális képzettségű fiatalokat alkalmazni – akik diplomájukra hivatkozva nagyobb fizetést kértek.

Az állattenyésztésben szinte szabály szerint szakképzetlen munkások dolgoznak. A mezőgazdasági iskolát végzettek elhelyezkedési lehetőségei tehát beszűkültek, de csak kivételesen vállalják tudatosan a családi gazdaságok nyújtotta feltételek közötti gazdálkodást.

2.3.1.2. Az egészségügyi szakképzés

Az **egészségügyi szakmunkásképzés** középfokon a régióban már 1948-ban megkezdődött. A régió egészségügyi kádereképzésében tradicionálisan két intézmény osztozik, ezek a zentai és a szabadkai egészségügyi középiskolák. Fokozatosan alakult ki mindkét intézmény esetében a véglegesnek tekinthető intézményi jogállás.

A helyi vezetés mellett sokszor más tényezők (lokáció, intézményi infrastruktúra stb.) is hátráltatták az intézmények zökkenőmentes történeti-fejlődési pályáját. Az alapítói jogok átruházásával 2003-ban a Vajdaság Autonóm Tartomány határozta meg véglegesen az iskolák jelenlegi jogállását.

Korábban hároméves képzés működött (ún. orvossegéd, illetve ápolónőképzés), majd a '80-as évek folyamán kétéves képzés formájában is folyt az oktatás, míg 1986-tól a képzés négyéves oktatási profilok keretei között bonyolódik.

Mindkét intézmény intenzív háttértámogatásban részesül a helybeli egészségügyi és szociális védelem területén tevékenykedő intézmények részéről, hozzájárulva a gyakorlatorientált képzés megszervezéséhez. Szabadkán jelenleg 19, Zentán pedig 13 tagozat működik, jelentős magántanulói létszámmal.

A regionális munkamegosztást illetően a zentai egészségügyi iskola biztosítja Bácska és Bánát minden településéről/szórványból érkező tanuló magyar és szerb nyelven történő szakképzését, míg a szabadkai intézmény régióközponti funkciókat lát el az észak-vajdasági régió, illetve a tömb egészségügyi szakmunkásképzésében. Mindkét iskola népszerűnek számít a tanulók körében.

Mindkét iskola az észak-vajdasági régió jelentős oktatási intézményét képezi, piacképes szakokkal, külön figyelmet szentelve az aktuális piaci igényeknek, a felnőttképzés szellemében megfogalmazódott átképzéseknek, kurzusoknak, szakosításoknak.

Folyamatos és konzisztens oktatási politikával és az intézmény rugalmasságának köszönhetően létrejött egy színes kínálattal, fejlett kapacitásokkal rendelkező, többnyire egészségügyi képzést folytató, újjító szellemű iskola Szabadkán, valamint egy tradicionális, konvencionális viselkedési formát követő, de minőségbiztosítási szabványokkal rendelkező iskola Zentán.

Jelenleg működő (államilag elismert) **képzési tevékenységek az egészségügyi iskolákban működő oktatási profilok alapján:**

1. Egészségügy és szociális védelem:

- általános – egészségügyi nővér-technikus (Zenta, Szabadka), nevelőnők (Szabadka)
- szakosított egészségügyi középfokú képzés: fizioterápiás technikus, szülésznő (Zenta, Szabadka)
- egészségügyi szakmunkatársak (gyógyszerész-technikus, laboránstechnikus – Zenta, Szabadka)
- fogászati technikus, fogászati asszisztens (Szabadka)
- esetenkénti átképzés, kiegészítő képzés, továbbképzés – specializáció.

2. Személyi szolgáltatások:

- kozmetikustechnikus oktatási profil
- személyi szolgáltatások területére – férfi és női fodrász, manikűrös, pedikűrös
- esetenkénti átképzés, kiegészítő képzés, továbbképzés – specializáció.

A közeljövőben **tervezett képzési tevékenységek** az egészségügy iskolákban:

- A minőséges középiskolai oktatás folytatása, új oktatási profilok (pl.: egészségügyi nővér – nevelő) bevezetése mellett, egyike az iskolák elsődleges jövőbemutató céljainak.
- A zentai középiskola oktatásgyakorlatában az átképzések honosodtak meg inkább (pl.: egészségügyi technikus átképzése fizioterápiás technikussá), míg a szabadkai iskola az átképzések mellett egyre inkább a szakosításokra helyezi a hangsúlyt (pl.: röntgenasszisztens, transzfuzionista). Szem előtt tartva a tudás minőségének rendkívülien gyors elévülését, a szabadkai középiskolában megfogalmazódott a felnőttoktatási koncepció: „térképalapú képzési rendszert – azaz moduláris oktatást”. Ezzel az oktatási koncepcióval válik lehetővé a munkaerő-kompetencia bővítése, a tudáshiányosságok informális oktatáson keresztüli begyűjtése.
- A felnőttképzés rendhagyó formái – A rendkívüli tanulók (magántanulók) részére állandó jelleggel nyitva áll az intézmény átképzések és specializációs képzések formájában. Hajlandóság mutatkozna egyéb képzésekre is (a Nemzeti Foglalkoztatásügyi Hivatal kezdeményezésére történt az elmúlt évben a kórházi ápoló [bolničar-negovatelj] átképzési, felnőttképzési kurzus is, ahol a végzős munkanélkülieket sikeresen irányították a gerontológiai intézmények felé, munkát biztosítva a számukra). További tervek – megvalósításra váró projektek: egy trilaterális (belga, magyarországi és szabadkai) társulás értelmében, az iskolák közösen vállalkoznak arra, hogy kidolgozzák a kozmetikusképzés moduláris formáját, egy

fejlett, modern felnőttoktatás szellemében. Ez a program azzal a céllal indult, hogy közösen kialakítsanak egy olyan moduláris jellegű oktatási programot, amely majd fel tudja készíteni az érdekelteket az említett szolgáltatások lehető legminőségesebb és felelősségteljes nyújtására. Az iskola bármilyen egyéb felnőttképzési program fogantatására is nyitott.

A tárgyi feltételek vizsgálata megmutatta, hogy a képzési helyszínek felszereltsége megfelelő. A kielégítő infrastruktúra mellett az egészségügyi iskolák Szabadkán és Zentán jó kapcsolatokat ápolnak a helybeli egészségügyi intézményekkel, kórházakkal, gyógyfürdőkkel, gyógyszerárakkal, gerontológiai intézetekkel és szociális intézetekkel. A gyakorlati oktatás kivitelezéséhez szükséges feltételek mindkét iskola esetében, minden oktatási profilra biztosítottak.

Mindkét intézmény a kibővült oktatási profilokkal, fejlett tárgyi feltételekkel, kapacitásokkal, ágazati intézményi kapcsolati tőkével jelentős oktatási intézményét képezi az egészségügyi szakoktatásnak, piacképes szakokkal, külön figyelmet szentelve az aktuális piaci igényeknek.

A Szabadkai Egészségügyi Középiskola a 2008-as évben jelentős beruházások előtt áll, aminek eredményeképpen az iskola alapterülete a duplájára nő majd. Az új szárny megépítésével az iskola alapterülete 1450 m²-rel növekszik meg. Az új szárnyban lesz majd 6 általános tanterem, 2 informatikai kabinet, 2 nyelvi kabinet és könyvtár, olvasóterem, diákklub, amelyet a tervek szerint 2008. augusztus 22-éig adnak át rendeltetésének. Jelentős tartományi pénzeknek köszönhető az iskola kapacitásainak fejlesztése. Amellett, hogy az iskola alapterülete a duplájára nő, jelentős koncepcióváltások kezdeményezése is történik az iskola vezetése által.

A megerősödött tárgyi feltételek nagyobb tanulói létszám befogadását teszik lehetővé. A konzisztens módon kialakított intézményi infrastruktúrára egy minőségesebb középiskolai kép-

zést, továbbá egy – elméletében és gyakorlatában is megváltozott – rendkívüli (magán)tanulói képzést irányoz elő. Így nagy esélyekkel tud indulni az egészségügyi dolgozók és potenciális egészségügyi dolgozók, szakmunkatársak felnőttképzésének megalapozásában.

Az iskola továbbra is törekedni fog a felnőttképzési – és minőségi középiskolai oktatáshoz szükséges felszereltség – kapacitások tökéletesítésére és fejlesztésére.

A zentai középiskolában is folyamatosak a befektetések az intézményi-oktatási infrastruktúra fejlesztésébe 2003-tól. Továbbra is terveznek befektetéseket, például a labortechnikus oktatási profilhoz szükséges egyéb eszközök, műszerek beszerzéséhez. A működtetéshez azonban biztosítottak a feltételek. Sok mindent a szülők vettek (pl. a számítógépek jelentős részét). Részben a tartományi, részben magyarországi pénzekből történtek az eddigi beruházások. Továbbra is ilyen jellegű felszereltségkapacitásokon, illetve azok tökéletesítésén fog dolgozni az iskola.

A tanulói állományról szóló adatok szerint, az egészségügyi iskolák eltéréseket mutatnak. A szabadkai iskolában évente 5 új tagozat nyílik meg, azzal, hogy váltakoznak a megnyitott tagozatok a tannyelv szerint (2008-ban 3 magyar, 2 szerb, azután a következő évben 3 szerb, 2 magyar tagozat). A 2007/2008-as tanévben 519 rendes tanulója volt az intézménynek, valamint cca 50 magántanulója. Így az összes tanuló 90%-a rendes tanuló, míg 10%-a rendkívüli, azaz magántanuló, akik a felnőttképzés valamely (kevésbé nyilvánosan intézményesített, propagált) formájában (átképzés, szakosítási kurzus) vesznek részt.

Számos motiváció említhető az ilyen jellegű képzésekre történő bekapcsolódást illetően: pl.: intézmények felkérésére (Nemzeti Foglalkoztatásügyi Hivatal, munkáltatói igények), saját érdekeltségből stb. A lényeg, **hogy áthidalhatóvá válik az esetleges nem megfelelő kompetencia, szakmai hiányosságok kiigazítása ezen programok által.** Fontos lenne a képzés e

fajtáinak nagyközönséggel történő megismertetése, „megszoktatása”, hogy bárki számítani tudjon (tandíj, kapacitások, tannyelv, szakok, óraszám stb.) a képzésre.

A zentai intézménynek a 2007/2008-as tanévben 423 rendes tanulója és 80 magántanulója volt. A teljes tanulói kontingens 84%-át adják a rendes, míg 16%-át a magántanulók. A tanulók évente 3 új tagozatra iratkozhatnak, amelyeket oktatási profiloktól és oktatási nyelvtől függően váltakozva nyitnak meg.

A zentai középiskolában a **tanárok száma** 64, míg Szabadkán 78. Állandó és kiegészítő munkaviszonyban lévő tanári gárdáról van szó. Minden tanár kötelező jelleggel (törvénnyel előírt munkavégzéshez szükséges bizonylat megújításának feltételeként – 5 éves periódusonként) részt vesz továbbképzéseken. A képzések két csoportba sorolhatók: 1) pedagógiai alapképzések, 2) és a külön szakterületeket képviselő egyéb továbbképzések, kondíció-megtartó szemináriumok, ECL-kurzusok stb.

A szakemberhiány, pontosabban a humánerőforrás biztosításának zökkenőmentességét árnyékolja maga az ágazat specifikussága, valamint az ágazatban uralkodó, humánerőforrást érintő igen differenciált anyagi viszonyok és jövedelmi struktúrák. Az elmúlt években, főleg az egészségügyi ágazatban dolgozók jövedelmi szintjének emelkedése, a magánpraxisok térhódítása (maga az egészségügyi szolgáltatások piaci viszonyokat tükröző „drágulási folyamata”) nem teszi a jövőben lehetővé az egészségügyi munkások és szakmunkatársak oktatási intézményekben történő teljes idős foglalkoztatását. Ezzel egyidejűleg történik meg lényegében az oktatás, mint ágazat leértékelődése, amiből kiutat nagyon nehezen lehet találni.

Sajnos, jelen körülmények között lehetetlenség orvost és gyógyszerészt alkalmazni állandó jelleggel. Ezt a korlátot az iskolák nehezen tudják áthidalni. **Az iskola humánerőforrás-összetétele**, ennek ellenére, jónak mondható, a tanári kar egyetemi és főiskolai végzettségének aránya 80 a 20-hoz.

Sokszor problémát jelent a kis (esetleg nem kompetens, illetve indifferens) gárdával tevékenykedő iskola esetében a kezdeményezések, pályázati lehetőségek, projekt-kivitelezések megvalósítása. Ezek a feladatok az igazgató személyét terhelik. Hiányzik a kompetens iskolamenedzselési funkciók, oktatásgazdálkodási mechanizmusok megalapozása.

Az iskolák egyébként követik **a szakmai kompetenciát** meghatározó állami szabványokat, amihez belső folyamatos ellenőrzést végeznek. A zentai egészségügyi iskola pl. nagy erőfeszítések árán, 4 év átszervezéseit követően jutott el az ISO 9001 minőségbiztosítási szabvány bevezetéséhez is.

Több szempontot is figyelembe véve, az iskolák különböző mértékben tulajdonítanak fontosságot az **önértékelési rendszereknek** saját intézményük szintjén. Az igazgató hoz létre csapatokat – teameket, mindig eltérő összetételben. Ők látják el a minőségi és önértékelési feladatokat, de belső szakmai testületek, tanulói parlamentek is működnek az intézményekben. Az igazgatói **felügyeleten** túl létezik Szakmai Felügyelőbizottság, regionális (illetve minisztériumi és tartományi) szinten, mégpedig a Nagybecskerekai és Szabadkai Tanfelügyelet. Ide sorolható még a községi Tanügyi Inspekció, valamint a Szülők Tanácsa, és talán az Iskolaszék is, tekintettel ellenőrzési funkciójára. **A meglévő önértékelési és egyéb minőség-ellenőrzési rendszerek arra engednek következtetni, hogy intézményeink készen állnak alkalmi, moduláris képzések, illetve bármilyen egyéb felnőttképzési program indítására.**

A középiskolai oktatási profilok kiterjesztése mellett születtek ötlettervek egy főiskolai intézmény működtetéséről is Zentán, amely a Szegedi Tudományegyetem Egészségügyi Főiskolai Karának kihelyezett tagozatként tevékenykedett volna, de nem kapott megfelelő támogatást sem községi, sem tartományi körökben.

A Szabadkai Egészségügyi Középiskola inkább a **felnőttképzés moduláris rendszerében** hisz, és valószínűtlennek tartja bármiféle **főiskola/egyetemi kar akkreditálásához** szükséges

procedúra lefolytatását a tartomány részéről. (Történtek már belgrádi kihelyezett tagozatok részéről próbálkozások.) A felnőttképzés intézményesítésére minden további nélkül vállalkozni tud a szabadkai Egészségügyi Középiskola.

Szakmai munkamegosztásra van szükség az észak-vajdasági régió egészségügyi oktatásában.

- A szabadkai középiskola magára vállalja a felnőttoktatás térképalapú képzési rendszernek – azaz a moduláris oktatási koncepció meghonosításának a feladatát, amelyben a munkaerő-kompetencia bővítésére, a tudáshiányosságok informális oktatáson keresztüli begyűjtésére helyezi a hangsúlyt (pl. a kozmetikában indított moduláris képzések, illetve más jellegű 100–150 órás kurzusok folytatása).
- A szakosítások folytatása (V. fokozat) szintén a szabadkai intézmény munkaköri feladatát képezi ebben a munkamegosztási láncban. Ezzel a gyakorlattal tudná az iskola megalapozni a régió egészségügyi felnőttképzésének fejlesztését.
- Mindkét iskola folytatná a magántanulók képzését, konzisztens, egyszerűen követhető felnőttképzési tervek alapján. A zentai iskola szerepe az átképzésekben nyilvánul meg (építkezik a magántanulói bázisra).
- Mindkét iskola az oktatói mobilitásra alapozva, a helyi – lokális egészségügyi intézményekkel ápolná a kapcsolatot a folyamatos, permanens továbbképzések során szervezendő előadások kapcsán.
- Megfelelő megoldást jelenthetne az oktatási intézmények akkreditált képzési keretein belül szaktekintélyeket felvonultató, szolgálatkész, mobil képzési háló működtetése. Így hasznos tréningeket, előadásokat tudnának szervezni a munkáltatók számára is.
- A munkáltatók kezdeményezésére lehetővé kell tenni az egészségügyi személyzet számára esetenkénti, moduláris képzések, kompetenciakiegészítő pár napos tréningek megszervezését. Ezek a lokális szinten megvalósuló képzések biztosítanák az ágazat humánerőforrásának mindenkori felkészültségét.

2.3.1.3. A közgazdasági képzés

A szabadkai **Közgazdasági Középiskolának** nagy múltja van. Az intézményt 1907-től 1918-ig a budapesti Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium felügyelte, majd 1918-tól 1926-ig a belgrádi illetékes minisztérium. 1941-ig a fővárosi Kereskedelmi és Ipari Minisztériumhoz tartozott, míg a II. világháború ideje alatt a budapesti Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium lett a felügyelője. 1944-től a vonatkozó törvényekkel összhangban az iskola működését a községi, a tartományi, illetve a köztársasági szervek felügyelték. Az iskola fennállása óta gyakran kényszerült költözésre, de ez a munka minőségét nem befolyásolta.

Az iskola iránt évről évre nő az érdeklődés, mert a szakiskola eleget tesz három fontos feladatának:

- mindegyik oktatási profilon minőséges szakképesítést biztosít,
- az érettségizett tanulók könnyen találnak maguknak munkát, illetve
- sokan a közgazdasági vagy más egyetemi karokon folytatják tanulmányaikat.

A Közgazdasági Középiskolában működő **oktatási profilok**

- A 2007/2008-as tanévben a magyar tannyelvű tagozatok a négyéves képzésben: a közgazdásztechnikusi, a banktisztviselői, a pénzügyi technikus és a kereskedelmi szak; a háromévesen pedig: a szakács és a felszolgáló szakirány.
- átképzések: szakács, felszolgáló, kereskedő, cukrász, közgazdasági technikus, pénzügyi technikus, turisztikai technikus;
- továbbképzés: kereskedelmi technikus, vendéglátóipari technikus;
- specializáció: kereskedelmi menedzser, szakács – specialista;
- az iskola nemrégiben lett akkreditálva az EBCL – European Business Competence Licence (Egységes Európai Gazdasági Oklevél) – a gazdasági kompetencia nemzetközi követelménye szerinti képzésre.

Az új, eddig nem létező szakok kialakítása kapcsán a szabadkai Közgazdasági Középiskola és az Egészségügyi Középiskola között felvetődött egy **új közös szak** beindítása, amelyet közös tanári állománnyal tudnának kivitelezni.

Az egészségügyben nagy igény van az adminisztratív munkákra kiképzett munkaerőre, viszont ilyen szakképesítést adó szak jelenleg nem létezik. Ez vetette fel az új, közös, egészségügyi adminisztrátor szak beindításának ötletét, amely megfelelő elméleti és gyakorlati tudással ruházná fel az érdeklődőket, és kielégítené az egészségügy ilyen irányú igényeit.

Tárgyi feltételek vizsgálata szerint a közgazdasági iskola tantermei megfelelő felszereltséggel rendelkeznek a meglévő oktatási profilok oktatására. Az ügyviteli levelezést és informatikai előadásokat külön erre a célra felszerelt termekben tartják. A banktisztviselők számára külön kabinet lett kialakítva, amely lehetővé teszi a banki folyamatok szimulálását is. A felszolgálók és a szakácsok gyakorlati oktatását a pincehelyiségben kialakított konyhában és éttermi részben bonyolítják le, ahol ehhez megfelelő konyhai felszerelések, illetve a kiszolgáláshoz szükséges felszerelések állnak a tanulók rendelkezésére. Az iskola keretein belül egy iskolai könyvtár is működik. A tornaterem azonban nem az iskola székhelyén van, hanem más lokáción. A közgazdasági iskolaépületnek 2007-ben elkezdődött a felújítása. Először a tetőtér szanálása történt meg, és a többi épületrész is fokozatosan fel lesz újítva. A pincehelyiség teljes mértékű átalakítása is megkezdődött. Az eredeti tervek szerint az iskola épületén belül működő étterem kialakításával az egész pincehelyiséget alkalmassá teszik szakmai gyakorlat lebonyolítására – az iskolában tanuló szakácsok és pincérek itt végezhetnék szakmai gyakorlatukat. A diákegyesület megalakításával az érdekelt tanulók az étteremben dolgozhatnak is.

A szabadkai Közgazdasági Középiskola 30 tagozatában 925 diák tanul. Az iskola régóta rendszeresen megszervezi a távhallgatók képzését is. A rendelkezésre álló tanerő a szabadkai Köz-

gazdasági Középiskolában 62 szaktanárt jelent – számuk kielégítő, hogy majdnem minden tantárgyat kétnyelven oktathassanak. 2007-ben a Közgazdasági Középiskolában két tanár szerezte meg az ECDL – European Computer Driving Licence – Európai Számítógép-használói Jogosítványt, és a szaktudásuk alapján ők alkalmasak ilyen kurzusok vezetésére. Az iskola nemrégiben lett akkreditálva az EBCL – European Business Competence Licence (Egységes Európai Gazdasági Oklevél) – a gazdasági kompetencia nemzetközi szabványa vizsga lebonyolítására.

Az iskola rendelkezik megfelelően kialakított konyhai rész-szel, ahol megvalósulhatna vegetáriánus ökoszakácsok képzése, főzőtanfolyamok szervezése, valamint dietetikusok képzése is. Azonban az intézmény tanári állományában nincs ehhez megfelelő szaktudású előadó. A raktáros szak megnyitása problémákba ütközik, mivel nem rendelkeznek megfelelő képesítésű tanárokkal. A meglévő tanári kar teljes mértékben kompetens a kurzusok megfelelő lebonyolítására, amihez felsőoktatási diploma szükséges.

A Közgazdasági Középiskola önálló honlappal rendelkezik, amely az általános tudnivalókat tartalmazza az iskoláról és a szakokról, valamint a jelenleg aktuális tantervekről is. Az iskola tanárainak fényképes életrajzát is megtalálhatjuk itt. Pályázatfigyeléssel és pályázatírással egy tanárokból kialakított csoport foglalkozik. Működése során ez a csoport sikeresen pályázott eszközökért a hazai minisztériumoknál, tartományi titkárságoknál és egyéb külföldi alapítványoknál is.

2.3.1.4. Műszaki-informatikai képzés

Műszaki iskolákban működő profilok

A szabadkai Műszaki Szakiskola évi programjában szereplő képzési programok és azon belül az adott iskolaévben ténylegesen induló profilok meghatározása előzetes tervezés, felmérés alapján történik. Az iskola vezetősége a következő adatokból indul ki: a beiratkozó diákok becsült száma; a beiratkozó diákok

érdeklődése, amelyhez a szakma, a szülők és tanárok tapasztalatai szolgálnak; a piaci szereplők (munkaadók, vállalkozók, megrendelők, foglalkoztatási ügynökség stb.) érdeklődése, igénye (nincs követhetően mért és kutatott igényfelmérés); rendelkezésre álló, ill. alkalmazható tanári, ill. szakoktatói állomány; meglévő fizikai (tantermek) és felszereltségkapacitás.

A műszaki iskola Szabadkán 56 akkreditált programmal rendelkezik:

- elektrotechnika (20 akkreditált programmal),
- gépészet és fémmegmunkálás (33 akkreditált programmal),
- közlekedési szakterület (15 akkreditált programmal),
- fémkohászat (2 akkreditált programmal), valamint
- az egyéb kategóriába sorolható 6 akkreditált programmal.

Az akkreditált oktatási programok tartalmazzák a nappali tagozatos tanítási programokat, de ugyanúgy a távoktatásban alkalmazott programokat is.¹⁰⁴ A Műszaki Szakközépiskolában nemigen van konkrét elképzelés, elemzés, kutatás, kidolgozott stratégia, vagy terv arról, hogy a jövőben milyen programokat kellene javítani, bővíteni, kihagyni, vagy újat beiktatni a piaci igényekkel összhangban.

A meglévő szakmai és fizikai kapacitásokra vonatkozóan megállapítható, illetve feltételezhető, hogy azok kihasználtsága nem éri el a maximumot, illetve van szabad kapacitás, amelyet a távoktatás rendelkezésére lehetne bocsátani.

Nem készülnek elemzések a munkaerő-piaci (vállalatok, gazdaság) igények pontos felmérésére. Az akkreditált programok közül nagy számban vannak olyanok, amelyeket még nem valósítottak meg, amelyeknek a tantárgyakra bontása és tartalmi elemeinek meghatározása még nem készült el, gyakorlatilag csak félkész állapotban vannak, a tanárállomány hozzárendelése nélkül.

¹⁰⁴ Az akkreditációt a Szerb Köztársaság Oktatási Minisztériuma, vagy a Tartományi Oktatási és Művelődési Titkárság végezte.

A tárgyi feltételek vizsgálata pozitív képet mutat. A Műszaki Iskolában pillanatnyilag tornaterem építése van folyamatban. Szükség lenne az iskola épületének tatarozására, de hiányoznak az anyagi források. Az iskola műhelyekkel és laboratóriumokkal aránylag felszereltnek minősíthető. A kibővítésére, újítására van ötlet, de az anyagiak biztosítása is probléma. Olyan konkrét szakképesítési esetekben, amikor viszonylag sok óraszámú gyakorlati oktatásra van szükség, de az iskolának nincs hozzá megfelelő felszerelése, műhelye, akkor ezeket az oktatásokat vállalkozókhoz helyezik ki. A szabadkai **Műszaki Iskola** a beruházásokkor a hangsúlyt az épület infrastrukturális fejlesztésére és a szaklaboratóriumok (informatikai termek) kialakítására helyezi. Több lokáción is fejlesztenek, ami a nagyobb számú diákok befogadására, továbbképzések megszervezésére is alkalmas lesz.

A személyi feltételek vizsgálata a tanulói állomány aktuális adatait illetően azt mutatja, hogy az utóbbi néhány évben a diákszám csökkenőben van. Ezért az iskola marketingje főleg az iskola jövő diákjainak toborzására szorítkozik. Külön kiadványok és értesítők által, valamint rendezvényeken népszerűsítik az iskolát és a szakmákat.

A Műszaki Iskola MESCPRESS néven iskolaújságot ad ki, diákok és szülők informálására az iskolai élet történéseiről. A Műszaki Iskola diákjai két nyelven tanulhatnak, szerb és magyar nyelven, amelyhez az iskola többnyire rendelkezik megfelelő **tanerővel**. Az iskola gyakorlati oktatással kiegészített szakiskolai oktatással foglalkozik, így igen nagyszámú szakemberrel dolgozik, akik valamilyen cégből jönnek, vagy még mindig ott is tevékenykednek. A meglévő tanári kar többsége kompetens a kurzusok megfelelő lebonyolítására. Szervezett és tervezett minőség-ellenőrzés azonban nincs (iskolán belül működő szerv, de bizottság sem, amely az oktatás minőségét követné, ellenőrizné, és olyan sem, amely a diákok véleményét kérné ki). Az iskolán belül a munkafeladatok ellátásának ellenőrzése folyamatos.

2.3.1.5. A gépészeti és műszaki képzés¹⁰⁵

A középfokú gépészeti és műszaki oktatás Adán több mint százéves múltra tekint vissza. A Műszaki Iskola jogelődje a műszaki középiskola volt, melyet 1961-ben alapítottak azzal a céllal, hogy folyamatosan biztosítsa a megfelelő szakembereket a térségben. A tanítást az 1962/63-as tanévben kezdték meg 505 tanulóval, akik közül 200-an gépésztechnikusira szakra iratkoztak, 260-an szakképzett, 45-en pedig magas szakképzettséget nyújtó szakra.

1977-ben az adai középiskola a Petar Drapšin Egységes és Irányított Oktatási és Középfokú Nevelési Központ elnevezést kapta. Az egységes középszintű oktatás mellett az intézmény informatikus, gépész- és elektrotechnikus szakembereket is képzett. Az intézmény kihelyezett tagozatokat nyitott Zentán, Kanižsán és Törökkanizsán. 1985-től az intézmény a Petar Drapšin Középiskola néven működött tovább. 1993-ban újra átnevezték az intézményt, és azóta mind a mai napig Műszaki Iskola néven működik. 1988-ban az intézmény kibővítette tevékenységét új szakmák felvételével, az 1998/99-es, majd 2000/01 tanév óta új oktatási profilt is verifikáltak. A 2002/03-as tanévtől megnyílt a kikindai építészeti iskola kihelyezett tagozata is az intézményen belül. Az intézmény szeretné visszanyerni műszaki iskolai központ jogosultságát, és abban az esetben kérvényezné egy műszaki főiskola megnyitását a községben.

Az iskolában indított szakok

Az adai Gépészeti Középiskolában indított szakok (beindulásuk sorrendjében):

- gépészeti és informatikai elektrotechnikai szakirány (fém-esztergályos, marós, géplakatos, köszörűs, szürkeöntős, szerszámkészítő, mezőgépész, vízvezeték-szerelő, közpon-

¹⁰⁵ Az adai Gépészeti Szakközépiskolában a felméréseket Szügyi Éva végezte el.

- tífűtés-szerelő, autószerelő, háztartási gépszerelő, villanyszerelő, üzemi villanyszerelő),
- kovács (jelenleg nincs tanuló),
 - cipész (jelenleg nincs tanuló),
 - pék (jelenleg nincs tanuló),
 - fényképész (jelenleg nincs tanuló),
 - textiles – kötős szak,
 - számítógépes tervezői szak,
 - számjegyzérlésű fémesztergályos és
 - marógép-kezelői szak.

A jelenleg aktívan létező (akkreditált) szakok:

1. gépészet és fémmegmunkálás (autómechanikus, géplakatos, szerelő, fémesztergályos, marós, számjegyzérlésű esztergagép-kezelő, számjegyzérlésű marógépkezelő, hegesztő- és gépmegmunkáló operátor, vas- és acélöntő, gépésztechnikus és számítógépes szerkesztő),
2. elektrotechnika (háztartási gépszerelő, villanyszerelő, üzemi villanyszerelő, gépek és felszerelések elektrotechnikusa, fűtő- és hűtőberendezések elektroműszerésze és elektromos szerelő, villamosgép- és készülékszerelő, számítógéptechnikus),
3. textilipar (konfekciókészítő – szabó és textilmunkás – kötőmunkás, ruhamodellező és technikus),
4. építészet (ács, kőműves – homlokzatépítő és keramikus – lapozómunkás és kályhalapozó, építésztechnikus – magasépítész).

Adán vannak szakok, amelyek akkreditáltak, de amelyen az egyes iskolaévekben összevont osztályt sem tudnak indítani, mert (főleg a hagyományos szakmák) nem népszerűek. Ugyanakkor a tanulók által előszeretettel választott szakmák (autószerelő, elektrotechnikus és minden informatikával kapcsolódó szakirány) iránt viszonylag kicsi a kereslet a térség munkaerőpiacán, és ezt a fiatalok általában az első tanévet követően már felismerik, és kérvényezik más szakra való átiratkozásukat magántanulóként.

A közeljövőben tervezett képzési tevékenységek

- Textilipari gyárak hiányában a textilipari képzés stagnál, illetve hanyatlik. A kereslet igen kicsi. Az intézmény, hogy valamilyen módon javítsa a helyzetet, megnyitotta a ruhamodellező-technikusi szakot. Az iskola rendelkezik egy számítógépes programmal, amely kifejezetten ebben az iparágban használatos. Ez egy korszerű program, mely háromdimenziós képet mutat a tervezett modellről, és mivel az intézmény rendelkezik a megfelelő nyomtatóval is, megoldott a szabásminta számítógéppel történő megrajzolása.
- A jövőben a jelenlegi szakok mellett a következő szakok megnyitását tervezik: telekommunikációs elektrotechnikus és mechatronikus. Ezek iránt a szakok iránt a technika fejlődésével egyre nagyobb az igény. Az iskola vezetősége ezt felismerve indítványozta az új szakok elfogadását a minisztériumnak, mivel a tárgyi, ill. tanári feltételek az iskolában adóttak.

A tárgyi feltételeket illetően az adai Műszaki Középiskolai Központ rendelkezik megfelelő épülettel és kielégítő felszereléssel. A tanulók gyakorlati oktatása az iskolai műhelyben történik. Az intézmény néhány évtizede szerződést kötött a Potisje gyárral az öntöde, az asztalosműhely és az anyagellenőrző laboratórium használatáról. Az intézmény egyetlen lokáción található (állami tulajdon). 4 képzési épülettel rendelkezik:

1. gépészet és fémmegmunkálás,
2. elektrotechnika,
3. textilipar,
4. építészet.

Az oktatás 24 tanteremben folyik, vannak speciális kabinetek, valamint egy könyvtár. Az utóbbi pár évben 3 laboratóriumot alakítottak ki informatikai képzésre. A számítógépes felszereltség megfelel az intézményben használt informatikai programoknak és nagyméretű tervrajzok nyomtatására.

A gépészeti iskola Adán egy kollégium felépítését tervezi. A vidéki diákok régóta kifejtett igénye a diákszállás/kollégiumi épület. Problémát okoz ugyanakkor a tanteremhiány is, mivel nem tudják megoldani az egy váltásban történő oktatást. Az I. és II. osztályok délelőtt, a III. és IV. osztályok pedig délután járnak iskolába. Az intézménynek szüksége van egy külön műhelyre, melyben a CNC-gépeket helyeznék el. Új számjegyvezérlésű gépek megvételét is tervezik, ezzel kialakíthatnának egy tanulóműhelyt ilyen gépek berendezésével. Ha az intézmény engedélyt kapna mezőgép-szerelői szak megnyitására, szükség lenne ehhez egy új műhelyre.

A tanulói állomány biztosítása az utóbbi években azért jelent gondot, mert a minisztérium engedélyezte Óbecsén és Magyarakanizsán is a gépészeti szakok megnyitását, ezért megnőtt az intézmény konkurenciája, amely elvonja a tanulókat.

A Műszaki Iskola a rendes tevékenysége mellett a középfokú oktatás magántanulóinak képzését is végzi 17 évnél idősebb személyek részére, befejezett általános iskolával, valamint átképzéssel és továbbképzéssel is foglalkozik. A Műszaki Iskolába a 2004/05-ös tanévben 20 tanuló iratkozott be mint magántanuló, ebből 17 személy átképzésre számjegyvezérlésű marógépkezelőnek és 3 személy számjegyvezérlésű fémesztergályosnak. Az átképzés költségeit egy adai vállalkozó fizette. A 2005/06-os tanévben, a júniusi vizsgaidőszakban 3 személy szerzett szakképesítést, mint számjegyvezérlésű fémesztergályos, a 2006/07-es tanév februári vizsgaidőszakában pedig 14 személy szerzett számjegyvezérlésű marógép-kezelői szakképzettséget. A 2006/07-es tanévben még 10 személy iratkozott be számjegyvezérlésű marógép-kezelői szakra, az ő átképzésüket ugyanaz a vállalkozó finanszírozta.

A 2007/08-as tanévben 36 személy iratkozott be mint magántanuló a következő szakokra:

- Gépészet és fémmegmunkálás: *2 személy számítógépes szerkesztői átképzésre, 16 személy továbbképzésre számjegyvezérlésű marógépkezelőnek, 3 személy elvégzett álta-*

lános iskolával autószerelői szakképzettség megszerzésére, 1 személy továbbképzésre géplakatos szakra, 1 személy továbbképzésre szerelőnek.

- Elektrotechnikai szakra: 5 személy továbbképzésre üzemi elektrotechnikus oktatási profilra, 6 személy továbbképzésre számítógép elektrotechnikus szakra, 1 személy elvégzett általános iskolával villamosgép- és készülékszerelőnek, 1 személy átképzésre villamosgép- és készülékszerelőnek.*
- Geodézia és építészeti szakon: 1 személy továbbképzésre kőművesnek, 1 személy átképzésre kőművesnek.*

A munkaerő-piaci kereslet alapján az iskola a 2007/08-as évben 3 oktatási profilt állandósított: magasépítész, ruhamodellező-technikus, számítógép-elektrotechnikus. Ma legnagyobb kereslet a gépészeti szakmunkások (fémesztergályos, marós, hegesztő, köszörűs, géplakatos) és az építészeti szakmunkások (kőműves, ács, keramikuslapozó, kályhalapozó, vasbetonszerelő, festőmázoló) iránt van – az intézmény átképzési programokat indított. Mind a gépészeti, mind az építészeti képzési területen ezek bevezetése egy ösztöndíjazó vállalat kezdeményezésére indult, majd az oktatási intézmény kérvényezte a kísérleti osztály megnyitását, amelyhez legalább 20 tanuló beiratkozása szükséges, végül a képzési program bekerült a rendes képzési programba.

Az utóbbi időben a gépészeti és építészeti szakmák iránt a községben ugrásszerűen megnőtt a kereslet. Ez több gyár építésének és megnyitásának köszönhető. Ezzel az elektrotechnikusok és villanyszerelők is jobb helyzetbe kerültek, viszont a fiatalok által igen kedvelt informatikai szakirányok azoknak hasznos, akik tovább szeretnének tanulni.

A gépészeti iskola honlappal rendelkezik, amely széles körű tájékoztatást biztosít. A távolabbi terveik közt szerepel elektrotechnikus informátor létrehozása a diákok számára. Az iskola tanárainak egy csoportja pályázatfigyeléssel és pályázatírással is foglalkozik, és ennek köszönhetően jelentős támogatást kaptak több ízben is hazai, illetve külföldi forrásokból.

A képzések helyszínén az ügyfélszolgálatok rendhagyó formában működnek. Részben felelnek csak meg a minőséges információs és ügyfélszolgálati elvárásoknak. Esetenként titkárnő, civil szolgálatot teljesítő katona, illetve maga az iskolavezető készségesen szolgáltat információt az érdeklődőknek, de ez semmiképp nem tekinthető megfelelő rendszermegoldásnak. Információs bázisként szolgálnak az intézmények honlapjai (az egészségügyi oktatás területén mindkét iskola rendelkezik önálló honlappal).

A képzési programok megvalósítására az iskola megfelelő tanári állománnyal rendelkezik. A tanárok száma 59 (ebből 2-en szerződéses külső munkatársak), az adminisztrációban dolgozókból van 5, majd 1 iskolapszichológus, 1 gyakorlati oktatásszervező, 1 könyvtáros és 8 takarító- és segédszemélyzet. A meglévő tanári kar többségében kompetens az oktatás, vagy egyéb tanfolyamok megfelelő lebonyolítására.

Az intézményben van képzési fejlesztési kompetenciaterv, hiszen az ISO 9001 bevezetése az intézményt kötelezi a rendszer működtetésére. A folyamatos belső ellenőrzés mellett évente egyszer külső ellenőrzés is van. Az intézmény célja a fejlődés, a távolbalátás, a tanulók tájékoztatása a továbbtanulási lehetőségekről, a végzett tanulók nyomon követése, a zökkenőmentes kommunikáció biztosítása, a versenyekre való felkészülés, a minőséges elméleti és gyakorlati oktatás biztosítása. Az intézményen belül minden szakra van külön szakaktíva a speciális problémamegoldásokra.

Az igazgatóság megfogalmazta az intézmény oktatásra vonatkozó belső minőségpolitikáját. Bár a minisztérium is követel egyfajta önértékelést az oktatási intézmények részéről, az adai Műszaki Iskola az elsők között vezette be az ISO 9001:2000 szabványt. Létezik egy minőségellenőrző csoport a minőségügyi megbízott vezetésével (MIR-vezető). A csoportnak nem tagja az igazgató. Ezáltal folyamatos belső audit létezik az intézményben.

Az intézmény vezetősége felismerve az oktatási rendszer és a munkaerőpiac közti konvergencia hiányát, kerekasztal-beszélgetést kezdeményezett a helyi vállalkozókkal, hogy megismerhesse azok valódi igényeit. A kezdeményezés az iskola igazgatója szerint sikeres volt, számos vállalkozó megjelent, a helyi önkormányzatot a községi menedzser képviselte, és jelen voltak a Nemzeti Foglalkoztatásügyi Hivatal képviselői is. A megbeszélést követően egy vállalkozó szerződést kötött az intézménnyel 20 dolgozó átképzésére számjegyvezérlésű fémesztergályos és számjegyvezérlésű fémmaró-gépkezelői képzési profilra. Az iskola ugyanakkor kérvényezte a minisztériumtól ezen szakok megnyitását a következő tanévre, amit az jóvá is hagyott.

A Tartományi Oktatási és Művelődési Titkárság határozata alapján (2007) az adai Műszaki Iskola eleget tesz a bővített tevékenység végzéséhez és a felnőttképzéshez szükséges feltételeknek, és alkalmas alap és speciális számítógépes tanfolyamok szervezésére, valamint a következő verifikált oktatási programok keretein belüli speciális tanfolyamok szervezésére:

- *Gépészet és fémmegmunkálás*, 4 éves képzési profil: gépésztanikus és számítógépes szerkesztő, valamint 3 éves képzési profil: fémesztergályos, marós, géplakatos, hegesztő, autószerelő, számjegyvezérlésű marógépkezelő és számjegyvezérlésű esztergagép-kezelő.
- *Elektrotechnika*, 4 éves képzési profil: üzemi elektrotechnikus, számítógépek elektrotechnikusa, valamint 3 éves képzési profil: villamosgép- és készülékszerelő, fűtő- és hűtőberendezések szerelője.
- *Textil- és bőripar*: 4 éves oktatási profil: ruhamodellező-technikus, valamint 3 éves képzési profil: konfekciókészítő-szabó, textilipari munkás-kötős.
- *Geodézia és építőipar*: 4 éves képzési program: magasépítész, 3 éves képzési profil: köműves, kerámialapozó és kályhalapozó.
- 4 éves képzési profil: *geológia, bányászat, metallurgia* és 3 éves oktatási profil: *öntő-modellező és vas- és acélkohász*.

Az adai Műszaki Iskola és a Nemzeti Foglalkoztatásügyi Hivatal szerződést kötött kőművesek és kerámialapozók 3 hónapig tartó képzésére a romaképzési programon belül (7 kőműves és 5 kerámialapozó tette le sikeresen a záróvizsgát 2007-ben). Folyamatban van új képzés, amit a Nemzeti Foglalkoztatásügyi Hivatal fedez: 10 munka nélküli személy informatikai alapoktatása, valamint konfekciókészítői alapoktatás és kőműves, keramikus és falfelületek dekoratőre alapszintű oktatása.

3. A véleményezés és megoldási változatok ajánlása

A projektfeladat azzal a céllal került meghatározásra, hogy a szakemberi csoport felismerje az előnyöket vagy a hátrányokat, a problémát egy-egy intézmény és a köré csoportosuló háttérfeltételek kapcsolatában: állami támogatások, akkreditációk, tanerő, beruházások, infrastruktúra, kommunikációs gondok, előnyök és hátrányok. Figyelembe kellett továbbá venni a munkaerő-piaci helyzetet, de a magatartás-kutatás eredményeit is az aktív lakosság mentális állapotáról a lehetőségek keretében.

Az új döntési változatok kidolgozása meghaladta a kutatás kereteit, de hozzájárult a problémák feltárásához, és segítséget nyújtott a dinamikusan változó körülmények közötti fejlesztési elképzelések artikulációjához. A kutatócsoport kívülről szemlélte az intézményeket, és néhány hónap alatt nem tudott az alapinformációkon kívül egyéb tendenciát felmutató hiteles változásokat megismerni. Másrészt előnyként könyvelhető el a racionális és objektív külső szemlélet, amikor egyes intézmény lehetőségeinek és piaci szükségességének a mérését végezte.

Az esettanulmányok technikájának legmarkánsabb eredménye lehet a hozzájárulás új modellek kidolgozásához. A kutatás eredményét képezik az alternatívák, amelyeket a Tartományi Oktatási és Művelődési Titkárság, valamint a Magyar Nemzeti Tanács szakbizottságai fognak górcső alá venni, és a felnőttoktatás stratégiai fejlesztéspolitikai kialakításakor alkalmazni.

Ahhoz, hogy folyamatos esettanulmány születhessen, az elvégzett terepkutatást meg kellene ismételni jövőre is, vagy legalábbis a Szerbiai Felnőttoktatási Törvény meghozatala után.

Ebben a fázisban a kutatócsoport nem foglalkozhatott beruházási vagy átszervezési problémákkal. Azokra a feladatokra hosszabb megoldási időt és elfogadott intézményi hálózatot kell tekintetbe venni. Ebben az esetben az esetek leírása és a tények közlése volt a fő célunk.

Az eredmények véleménypolarizálódás közepette születtek. Nem csak a kutatócsoport véleménye volt eltérő, de a terepről érkező adatok sem voltak konzisztensek, és az álláspontok is telítve voltak lokálpatrióta és egyéb (természetesen) szubjektív véleménnyel, ami eleinte zavaros alternatívák tömegét képezte. Mindenesetre tényként kezelhetjük, hogy a piacgazdaság felértékeli az iskolai végzettséget és a szakképzettséget.

A vajdasági magyar középiskolai hálózatépítés egyébként sem kyszámú szakemberi csoport, vagy iskolaigazgatók álláspontján múló tendencia. Éppen ezért a kutatócsoport a SWOT-analízis folyamatának megfelelően a megoldások előnyeinek és hátrányainak elemzése alapján próbálta összegezni a végeredményt.

Általános konklúziók

1. A közép-kelet-európai országokban bekövetkezett rendszerváltozásban követhető a gazdasági átalakulás szerkezete, gyorsasága és társadalmi hatása. A változások között döntő jelentőségű *a munkaerőpiac átalakulása*, elsősorban a munkaerő mennyiségi és minőségi (szakmai) összetételével kapcsolatban.
2. *Szerbiában a foglalkoztatottság szerkezeti változása két ellentétes irányba ható tényező függvénye: egyrészt az (állami) vállalatok felszámolása, másrészt az új vállalkozások létrejöttének az eredménye.* A gazdaság szerkezeti átalakulásakor az ún. „*piacképes*” *szakmák összetétele is*

- megváltozik*, amelyről a potenciális munkavállalónak időben kell értesülnie, mert ez befolyásolhatja a fiatalok szakmaválasztását és a felnőttek átképzési hajlamát.
3. A tartományi kormány a tartományi Munkaerő-piaci Intézetten keresztül önállóan tervezi a foglalkoztatást, valamint felkészít a foglalkoztatásra és a pályaválasztásra (*Omnibusz 2002. 33. szakasz, 3 bekezdés, 2. pont*).¹⁰⁶ Továbbá meghatározza a középiskolákban, szakmai képzésekben, átképzésekben, továbbképzésekben, szakosításokban részt vevő tanulói létszámot (*Omnibusz 2002. 13. szakasz, 1. bekezdés, 7. pont*).
 4. A vajdasági iskolai hálózatépítésben **főleg a kapacitás-feltöltő viselkedési magatartás** érvényesül. Szakot az iskolák sokszor az érdeklődés alapján nyitnak, nem a piaci (munkáltatói) szükségletek értelmében. Piaci igény alatt a szakra jelentkezők minél tömegesebb számát értelmezik az iskolák, és úgy tartják, hogy minél populárisabbak a működtetett szakok, annál piacképesebb az adott iskola, mert így tud mind kiterjedtebb tanulói vonzáskörzetet működtetni. **Hiányos a munkamegosztás e téren a régió középiskolái között, amiért a szakok megduplázódnak, máshol a kapacitások gyakran üresen maradnak.**
 5. **A vajdasági középiskoláknak nincs konzisztens, egyszerűen (az érdekeltek felé publikált), követhető felnőttképzési terve (átképzés, továbbképzés, kiegészítő képzés, szakosodás). A felnőttképzés a megfelelő törvény hiányában egyelőre ad hoc működik.** Ha felkeresik/felkérlik az iskolákat, vesznek fel magántanulót, de saját menedzselésük még nincs.
 6. Az államilag működtetett középiskolai intézmények hamarosan erőteljes racionalizációs folyamatokon mennek majd keresztül, amely a felnőttoktatás megszervezésére szánt pénzeszközök újrafelosztásában nyilvánul meg. Várható **a létszámleépítés, különösen a nem megfelelő kompetenciákkal rendelkezők esetében.**

¹⁰⁶ Zakon o utvrđivanju određenih nadležnosti Autonomne Pokrajine = Službeni Glasnik RS br. 06/2002.

7. Az iskolákból frissen **kikerülő érettségizőket, mint új munkaerőt a munkaerőpiac kis mértékben tudja csak alkalmazni.** Hosszú a munkakeresésre szánt várakozási idő, és gyakran csak átképzések árán tudnak a potenciális munkavállalók is a szakmakeresletnek megfelelni. Főleg az általános szakok azok, amelyekből később a speciális szükségletek miatt átképzéseket, specializációkat indítványoznak.
8. **A szakképzési problémákat lokális szinteken az illetékesek párbeszédében lehet megoldani: iskolák, állami és magánintézmények, munkanélküliek, foglalkoztatás-ügyi szolgálatok között.** Jelenleg az iskolák és a munkaadók ritkán érintkeznek, azt is legtöbbször a munkaerőpiac és nem az iskola kezdeményezésére. Az iskolák és a foglalkoztatás-ügyi szolgálatok szintén külön „tárgyalgatnak”, legtöbbször a munkaközvetítők kezdeményezésére.
9. **Hiányzik az aktív és nyitott iskolamenedzselés, a munkaerőpiacon lévő munkanélküliek átképzésének közös terve. Általános a specializált és gyakorlatorientált képzés iránti igény.**
10. **A főiskolai végzettségű speciális szaktudással, gyakorlati tudással rendelkező humánerőforrás iránti igény megnőtt a régióban.**
11. A régióban szakadék van a közép- és főiskolai szintű oktatás között. A hangsúly a középfokú oktatáson van, amely egy kiforrott, tradicionális közoktatási hálóra épül. Ez a háló olyan **specializált tudásátörökítést kell hogy meghonosítson a régióban, amely túlnövi magát az eddigi konvencionális középiskolai oktatáson.** Fontos lenne a munkáltató által megfogalmazott **specializált és gyakorlatorientált képzés mielőbbi megteremtése.**
12. **A vajdasági munkaerőpiacon az egészségügy, a közgazdaságtan és az informatikai műszaki képzés terén kielégítőnek tűnik a szakemberlétszám, de a mezőgazdaságban egyszerre beszélhetünk szakemberhiányról és -feleslegről is, akiktől a mezőgazdaságnak meg kell**

szabadulnia a gazdasági fejlődéssel és a munkaerő-kereslettel a mezőgazdaságon kívül. A mezőgazdasági vállalatokban ma is nagyszámú a képzetlen munkaerő. A továbbképzési szükségleteik nincsenek felmérve, és az esetleges bekapcsolódásuk a továbbképzésbe csak egyéni ambíciók függvénye (vállalati támogatásban sem részesülnek).

13. A meglevő középiskolák és a fejlettebb szakképző központok – munkásegységek a továbbképzés, felnőttképzés szervezésben előnyt jelentenének, tekintettel az **oktatás-szervezési tapasztalataikra**. Ezekre támaszkodva **megszervezhető a hatékony felnőtt- és továbbképzés, valamint a szaktanácsadás, akár a leendő tanulók, akár a munkakeresők felé**.
14. A gyakorlati oktatás rendszere szükségszerűen megtervezhető, mindamellett, hogy az egész rendszer működésének szerbiai törvényi szabályozása is megoldásra vár: követelményrendszerek, tantervek, személyi feltételek, akkreditálás, vizsgáztatás, oklevelek rendszere, azok összekötése a középiskolai és felsőoktatási rendszerrel.
15. **Külkapcsolatok – nyitottság a hangsúly.** Az oktatási reform előrevetíti, hogy a jövőben a középiskola egyre nyitottabbá fog válni, korszerű taneszközökkel, módszerekkel modern oktatást valósít majd meg. Ebben a folyamatban fontos lépés a környező országok hasonló tanintézményeivel felvenni a kapcsolatot. Ezek az együttműködések egyrészt tapasztalatcserét jelentenek, valamint a tanárok, tanulók betekintést nyerhetnek az európai országok eredményeibe, oktatóinak, diákjainak életébe is.

Konkrét, megoldásra váró feladatok

1. Mivel a középiskolák és a felsőoktatás eleve a munkaviszonyt vállalók képzésére van beállítva, ez sokszor megköveteli a speciális képzettséget. Ennek a jelenlegi oktatás nem mindig tesz eleget. Így például közgazdasági, informatikai, technikai végzettségűek helyezkednek el a mezőgaz-

daságban, vagy nyújtanak szolgáltatást a mezőgazdasági termeléssel foglalkozó vállalatoknak, de idevágó ismereteik nincsenek.

2. A vállalati szükségleteket felmérve, előbb-utóbb át kell majd ütemezni a munkaviszonyban lévők továbbképzését, a megfelelő szakképesítés pótlását, célszerű oktatási programok (akár külföldi tapasztalatok alapján) megvásárlásával a szakmai szervezeteken keresztül.
3. A vajdasági munkaadók és vállalatok humánerőforrás menedzsmentje még mindig nem eléggé hatékonyan állapítja meg a képzéspótlásokat és a szakosítási igényeket.
4. A vajdasági felnőttoktatási rendszer megreformálására, továbbképzések és átképzések profiljainak megtervezéséhez folyamatos szaktanácsadói (szakmai hálózatban működő) kompetens hozzájárulásra lesz szükség.
5. **Nélkülözhetetlen a régió humánerőforrás potenciálja számára egy egységes, flexibilis és mobil felnőttoktatási háló működtetése. A felnőttoktatás modalitásai közé sorolandó:**
 - a munkafeleslegek, nem megfelelő végzettségű személyek **átképzése**,
 - **kiegészítő képzések** intézményesítése – karöltve a regionális/lokális szinten működő munkaközvetítő irodákkal/ foglalkoztatásügyi hivatalokkal,
 - **moduláris jellegű képzési programok akkreditálása az oktatási intézmények részéről**, amelyek során lehetőség nyílik a kompetenciahiányosságok kiküszöbölésére, bizonyos kiegészítő tudás/képességek megszerzésére,
 - **folyamatos továbbképzések szervezése**, racionális, költségkímélő, rugalmas képzési infrastruktúra megalapozásával a régióban. Vegyék át a régióban tevékenykedő oktatási intézmények a **helyi jellegű szemináriumok, oktatási rendezvények szervezését**.
6. Megalapozott, humánerőforrás-hiányosságokból fakadó érvelés eredményeképpen **a régiónak több nyelven működő főiskolákat kell alapítania** több szakkal, gyakorlatorientált képzéssel, hogy pótolni tudja az évtizedek óta

jelentkező humán kapacitásbeli hiányosságokat. Az egyes hiányszakok gyakorlatorientált, felső szintű oktatása megvalósulhat interregionális, határon átívelő főiskolai karok együttműködésével is.

AJÁNLÁSOK

A szakképzés és hozzá kötődő továbbképzés, valamint felnőttképzés napjaink és további életvitelünk alapvető problémája, tekintettel a gyors változásokra és az új ismeretek, képességek szükségére, a humán erőforrás állandó fejlesztésére.

A felnőttképzési rendszer hiányosságai, elmaradottsága megköveteli a **problémakör komplex kezelését**. A rendszer önmagában és a rendszerben részt vevő szervezetek eleget kell hogy tegyenek a következő általános céloknak:

- kompetenciaelvűségnek,
- gyakorlatorientáltságnak,
- munkaerő-piaci helyzethez igazodásnak,
- szakképzési struktúra kialakítási követelményeinek.

A fejlesztéspolitika kialakításában, megvalósításában, a rendszer **működtetésében részt kell hogy vegyenek a gazdaság és a vállalkozók képviselői, a szakmai érdekvédelmi szervezetek, kamarák és az állami ágazati hatóságok** a minisztériumi szinttől az önkormányzatokig.

A legfontosabb távlati és középszintű feladatok körvonalazása előtt ki kell hangsúlyozni a **folyamatos változások monitoringjának** fontosságát a piacorientált felnőttoktatás – képzés **minőségközpontúsága** érdekében. Állandóan ellenőrizni kell, hogy:

- megfelelnek-e a minőségi, tartalmi, formai szabályozók és minőségi követelmények,
- megfelel-e az intézményi infrastruktúra és

- megfelelő-e az oktatói kompetencia (szakmai kompetencia, didaktikai felkészültség, kommunikációs készség, a tanítás mellett a tanulásirányítási képesség).

Két út lehetséges találkozása érdekében fontos folyamatosan vizsgálódnunk: az egyik az, hogy az oktatási intézmény a tan-
agyaghoz illesztve/építve meghatározza, milyen **kompetenciák**,
készségek birtokában akarja „kibocsátani” a hallgatóit; a másik az,
hogy a gazdaság, az önkormányzatok és a civil szféra, valamint
a hallgatók, mint leendő munkavállalók és egy tanácsadó cég
közösén (egy nagymintás, több almintát és társadalomkutatási
módszert alkalmazó módszer alkalmazásával) határozzák azokat
az **elvárásokat, készségeket**, kompetenciákat, amelyekre egy
képzési program épül.

A legfontosabb hosszú távon is hatást kifejtő feladatok

- A gyakorlatorientált képzést átültetni a felsőoktatási struktúrákba, és azok továbbképzési szegmenseibe is a bolognai folyamat keretében.
- A szakmai képzési rendszer, valamint a továbbképzés és felnőttképzés összehangolása, törvényi szabályozása a jövő igényeinek megfelelően.
- Érdekeltté tenni a gazdálkodó szervezeteket, és pozitívan diszkriminálni részvételüket a gyakorlati képzésben.
- A foglalkoztatással kapcsolatos, az oktatás képzési politikát befolyásoló információs rendszer kiépítése.
- A pályaválasztást támogató információbázis megteremtése.
- A gyakorlatigényes hiányszakmák népszerűsítése.
- A felnőttképzést jelentősen növelni kell (az élethosszig tartó tanulást közelítve).
- A felnőttképzési szakmai szerkezetet a gazdaság konkrét elvárásai alapján alakítani.
- A mesterképzés, mesteri cím, mestervizsga elismertségének biztosítása.

Rövid távú feladatok

- Megteremteni a szakmai továbbképzés és felnőttképzés regionális és helyi irányítási rendszerét, kivitelezésének szervezeti kereteit, mert csak ezen a szinten lehet reálisan áttekinteni a munkaerő-piaci igényeket.
- Megteremteni az integrált, on-line statisztikai és információs támogatását a fiatalok pályaválasztásának, a pályakezdő és átképzett szakmunkások elhelyezkedésének és a munkáltatói elégedettség követésének.
- Megteremteni a rendszer egészének és a kivitelező szervezeteknek a minőségmenedzsmentjét.
- Szakmákra bontva elfogadni a megfelelő oktatási terveket, minimális elméleti és gyakorlati óraszámokat egyes szakmák elsajátításához, vizsgakövetelményeket és minőségi elvárásokat.
- A kivitelező szervezetek – beleértve a gyakorló helyek – akkreditációját és újraakkreditációját a minőségmenedzsment követelményei alapján.
- Ehhez kell igazítani a finanszírozás gyakorlati megoldását is, de feltétlenül tekintetbe kell venni a beiskolázottak száma mellett a képzés minőségét, költséghatékonyágát és a tanulók elhelyezkedését. Ezek mellett nyitva kell hagyni annak lehetőségét is, hogy a gazdaság mint megrendelő jelentkezzen, és a felmerült igényeinek megfelelő káderképzés szervezését kezdeményezze és finanszírozza.
- Támogatni a szakmaszerkezet korszerűsítését, az átjárhatóságot és a korábbi képzésekben megszerzett ismeretek elismerését.
- Előrelépni a gyakorlati képzés korszerűsítésében, a hatékonyság és minőség javításában.
- A szintvizsgák rendszerén túl bevezetni – különösen a gyakorlati oktatást illetően – a folyamatközi ellenőrzést.
- Képzőhelyektől független szakmai vizsgáztatási rendszer kiépítése regionális szerveződésű kompetencia és vizsgaközpontok megalakításával.

- Bevezetni a tanulószerveződések intézményrendszerét, ezzel növelve a vállalkozók érdekeltségét a rendszer minőségét illetően.
- Gyakorlati oktatók képzése, megfelelő bemeneti követelményrendszer kiépítése és az oktatók támogatása megfelelő szakmai támogatói rendszerrel.
- Gyakorlatorientált tankönyvek, módszertani anyagok kidolgozása.
- Szakmánkénti bontásban megteremteni a tanulói és oktatói teljesítmények folyamatos mérését, összevetve az eredményeket a minőségmenedzsment rendszerében rögzített követelményekkel.
- Kialakítani a közismereti és elméleti tantárgyak olyan tartalmi kereteit, amelyek biztosítják a szakmákhoz kapcsolódó gyakorlati használhatóságot.
- Az elmélet és gyakorlat megfelelő ötvözéséhez kifejleszteni a megfelelő módszertani-pedagógiai és innovációs kultúrát.
- Bevezetni a csoportos pálya- és szakmai orientációs foglalkozásokat a közép- és felsőoktatás minden szintjén.
- Megteremteni a szakképzés irányainak és szerkezetének rövid és középtávú tervezését, a kereslet–kínálat összhangját megteremtő előrejelző, statisztikai és monitoring rendszerét.
- A korábban kialakult párhuzamosságokat egységes integrált rendszerbe összefogni, biztosítani a kommunikációt és az átjárhatóságot.

4. Háttéranyagok

4.1. Továbbtanulási hajlam és karrierépítési készség a térségben¹⁰⁷

A vajdasági tipikus karrierutak az iskola tervezése/választása, a továbbtanulási hajlam és a munkahely keresése, majd a foglalkoztatottsági esélyek mentén mutatkoznak meg. Azok a dimenziók, amelyek a jellegzetes karrierutakat kimutatják, a következők: nem, születési/lakhelybeli/középiskolai régió, település, felsőoktatási intézmény, szak, tökefajták, nyelvtudás típusa, több diploma, lehetőség/közelség, kudarcckerülő magatartás. E tényezőknek a hatását egyenként elemezni lehet a terepen elvégzett interjúk és a fókuszcsoport-vizsgálat alapján.

- a) A **fiatal neve** annyiban határozza meg a karrierépítését, hogy Vajdaságban a fiúk főleg a műszaki, villamossági, építészeti és gépészeti szakokat választják, míg a jellegzetes nőiesedő szakmák majdnem az összes többi: pedagógus, közgazdász, orvos/medikus, bölcsész stb. Ami iránt a fiúk és a lányok is hasonlóan érdeklődnek: jog, informatika, természettudományi szakok, mezőgazdaság/kertészet.

¹⁰⁷ A tanulmány részét képezi a 2006-ban lefolytatott nemzetközi kutatásnak, amelyet az MTA Etnika-nemzeti Kisebbségkutató Intézete koordinált. Lásd: Gábrity Molnár Irén, (2007) *Vajdasági magyar fiatal diplomások karrierje, migrációja, felnőttoktatási igényei*, a Karrierutak vagy parkolópályák? Friss diplomások karrierje, migrációja, felnőttoktatási igényei a Kárpát-medencében nemzetközi projektum anyagában, az MTA Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézet honlapján, 211–272. oldal.

- b) A **születési/lakhelybeli dimenzió** azért fontos, mert meghatározza a magyar tannyelvű iskolahálózat mennyiségi és minőségi értékeit. A vajdasági tartományban, a tömbben élő magyarok (Észak-Bácska és Észak-Bánát, Tisza mente) rendelkezésére áll egy viszonylag stabil fennállású magyar általános és középiskolai hálózat, amiben lehet válogatni. A *tömbben*, főleg Észak-Bácskában és Észak-Bánátban, iskolákat érettségiig magyarul fejezték be, majd választhatnak szerb vagy magyar tannyelvű felsőoktatási intézményt. Legtöbbször a magyar tannyelvű mellett döntöttek (a magyarországi lehetőségeket is beleszámítva), mert nyelvi nehézséggel küszködtek.
- c) A meghatározott **felsőoktatási intézmény**, vagy egyes szakiránya, különböző esélyeket nyújt a hallgatóknak. Vannak elismert, főleg állami karok, amelyek tradicionálisan képeznek és zökkenőmentesen akkreditálódnak a bolognai folyamat kellős közepén, viszont legtöbb magánkar átmeneti munkaengedéllyel működik, és „könnyebbnek” számít. A következő karokra nehéz bejutni, mert nagy az érdeklődés, és esetleg presztízsszakmát is nyújthat: közgazdasági, jogi, orvosi, a bölcsészeten az angol vagy a pszichológia szak, villamossági/informatikai szak, programozó szakok stb.
- d) A **tipikus vajdasági karrierépítés**ben jelen kell hogy legyenek a következő „tőkefajták”: tudástőke, anyagi háttér, tapasztalati, kapcsolati tőke, nyelvtudás, számítógép-használat.
- A **tudástőkét** meg lehet szerezni jeles alap- és középfokú iskolai végzettséggel, amihez társul a továbbtanulási szándék/motiváltság, ami nem szülői invitálásra épül, hanem a fiatal önálló döntésére. Ilyenek például a városban (Szabadkán, Újvidéken, Zentán, Szegeden) érettségizők zöme. Az iskola/szakmaválasztást legfőképp befolyásoló tényezők a vajdasági terepkutatás alapján: az egyén szakmai érdeklődése, az iskola vagy egyetem közelsége, valamint tannyelve.

- Az **anyagi tőke** akkor mutatkozik előnyösnek, amikor a fiatal olyan kart választ, amely preferált szakmát ad, és aminek elvégzéséhez van anyagi fedezete is. Például nem túl magas a tandíj, az intézmény közelsége miatt nincs (vagy csak minimális) az utazási költsége, tűrhetőek a lakhatási költségek. Ilyenek például a tömbben élők számára a Közgazdasági Kar és a Műszaki Főiskola. A magas tandíjas karok választásakor (pl. orvosi) vagy az utazó, albérletben lakó fiatalok esetében döntő a szülők anyagi helyzete. A diplomázás után nem csak a munkanélküliség miatt, de a gyenge kereset esetén is, a fiatalok gyakran kénytelenek továbbra is igénybe venni/elfogadni a szülők támogatását. A fiatalok hiába terveznek önálló vállalkozást, ahhoz **befektetési alaptőke** vagy hitelkérelmezési képesség kellene. Kivételt képez, ha már sikeres családi vállalkozásban vehetnek részt. A vajdasági terepmunkában kikérdezett alanyok közül¹⁰⁸ két esetben a vállalkozó apa után a fiú is bekapcsolódhatott a kisiparosi munkába.

Térségünkben elterjedt a fiatalok késői önállósodása, hiszen az iskolaévek elhúzódtak, a házassági szándék alacsony, gyakori a munkanélküliség, ezért jelen van az anyagi függőség a szülőtől. Négyen (a megkérdezettek 20%-a) válaszoltak úgy, hogy nem veszik igénybe a szülői segítséget. **Diplomázás után a biztos és az alkalmi munkahely se garancia a megfelelő anyagi háttérhez, ugyanis sokan még átmeneti megbízásos, vagy túlórák munkát vállalnak. A szülői támogatás főleg a lakhatás és élelmezés terén nélkülözhetetlen.**

- A **tapasztalati tőke** jó gyakorlati tudást jelent a fiatalok számára, főleg a presztízsszakmában. Pl. egy műszaki informatikus a gyakorlati évei után, vagy a menedzser néhány éves munkatapasztalat után azt mondhatja el magáról, hogy kiismeri magát a szakmában, önállóan vállalja a munkafeladatait, kreatív és szakmai ambíciói vannak. Ők főleg

¹⁰⁸ A 20 interjúalany és a fókuszcsoporthoz részt vevő 14 személy közül együttesen.

magánszektorban szeretnének munkát kapni, mint tapasztalt programozó-informatikus, pénzügyi szakember (külföldi bankokban), orvos a specializálás után, aki magánklinikán is alkalmazható, egyetemi tanár „menő” karokon, többéves gyakorlattal/klientúrával rendelkező ügyvéd stb. A tapasztalati tőke Vajdaságban a pedagógus szakmában sajnos nem jelent sokat, ezért képezik át magukat, ha nem találnak megfelelő munkát. Pedagógusdiplomával vállalnak például újságírói, szerkesztői munkát, amihez még sokat kell tapasztalni, és a munkahelyen gyakorolni egy szakképzett idősebb kolléga mellett.¹⁰⁹

- **Nyelvtudás** alatt a vajdasági régióban a környezetnyelv (főleg a magyar), államnyelv és az idegen nyelvek tudását értelmek a diplomások. Egy magyar friss diplomás vagy jól beszél a szerbet (főleg ha nagyvárosban vagy a szórványban él, hiszen szerbül kommunikált a környezetében és az iskolában is) és ezért nyelvezetében a magyar nem mindig tökéletes, vagy pedig anyanyelvén tanul és kommunikál, ami miatt viszont az államnyelvet gyengén tanulja meg (ez hátrány a munkavállaláskor, kivéve, ha magyar érdekeltségű cégben kap állást a tömbben, vagy ha Magyarországon keres munkát). Az infunkcionális kétnyelvűség legtöbbször csak a falusi fiataloknál jelentkezik, míg a városban születettek mindkét nyelvet viszonylag jól használják.

Arra a kérdésre, hogy milyen mértékben beszél az államnyelvet, a magyar környezetben felnőtt fiatalok tipikus válaszai: *„Egyelőre minimális szinten, de mindent elkövetek, hogy továbbfejlesszem a hiányosságomat ezen a téren. Tanulmányaimat végig magyar nyelven folytattam.”* – mondja egy végig magyarul tanuló 26 éves műszaki informatikus. Hasonlóan nyilatkozik a másik fiatal: *„Azt mondanám, hogy most már jól. Tehát, amikor elkezdtem az egyetemet, akkor még nagyon nem jól, tehát akkor így szinte*

¹⁰⁹ Lásd a Magyar Szó napilap szerkesztőségében és rádióriporterként munkát vállaló fiatalok nyilatkozatát.

nem mertem megszólalni alapon... utána az egyetemen azért egész jól belerázódtam, és akkor most már jól – most már tényleg szerb nyelven is előadok úgy, hogy – most azt kell mondanom, hogy jól!”¹¹⁰ Egy magyar környezetben élő válaszadó arra a kérdésre, hogy megtanult-e szerbül, így válaszolt: „Nem túl nagy sikerrel..., aztán ide kerültem az egyetemre Szabadkára. Itt, mint mondtam, az első két év vegyes, a második két év, az tiszta szerb nyelven ment, és bizony nagyon nehéz volt – ha visszagondolok, hogy az első évben, miket nem tudtam szerb nyelven, az szörnyű, az nagyon szörnyű. És máig érzem hiányát annak, hogy Zentán nem igazán fektetnek nagy hangsúlyt arra, hogy a gyerekek – mai napig látom a rokonokról, a rokon gyerekekről, – nem tudják a szerb nyelvet és még azt sem tudják, hogy mi vár rájuk...”¹¹¹

Nem kétséges, hogy a szakmát legjobb anyanyelven elsajátítani, mégis a vajdasági tapasztalatok a szaktudás megszerzése után az elhelyezkedés irányában már mást mutatnak. A sikerebb karrier szempontjából előnyösebb, ha a fiatalok alap- és középfokon anyanyelvükön tanulnak, miközben kielégítően megtanulják az államnyelvet, hiszen a felsőoktatási szinten válogathatnak a piacigényes szakok közül a tannyelvtől függetlenül. Ha valaki gyengén tud szerbül, később már nehezebben pótolja az államnyelvi hiányosságait, mint a magyar nyelvtudását. Az elhelyezkedéskor utólag több erőfeszítést igényel a szerb nyelv tanulása, mint a szükséges kisebbségi környezetnyelv ismerete. A fiatalok tapasztalata szerint szakmailag és területileg is mobilisabbak azok, akik kitűnően beszélnek a szerb nyelvet, esetleg a magyart, vagy az idegen nyelvet hozzátanulják.

Az idegen (főleg az angol) nyelvtudás ma fontos követelmény, amit a fiatalok kurzusokon és magánúton is tanulnak, mivel az iskola általában nem nyújt eleget. A jellegzetes nyelvtudás-típusok Vajdaságban a magyar fiatal diplomásoknál (amelynek nem

¹¹⁰ 26 éves közgazdászlány, aki egyetemi tanársegédként dolgozik Szabadkán.

¹¹¹ 30 éves férjezett munka nélküli közgazdász, aki Zentán született, most Szabadkán él.

merítettük ki az összes variációit, csak amelyeket az interjúk során tapasztaltunk, vagy utaltak rá).

- A **számítógép-kezelés** minden szakmánál, főleg a műszaki-nál nélkülözhetetlen és folyamatos igény. Ennek teljes egészében tudatában vannak a mai fiatal diplomások. Az újabb igényekként jelentkező képességekről, kompetenciákról a fiataloknak nincs elmarasztaló véleményük, hiszen kivétel nélkül mindenki megtanulja/ta a szükséges programkezelést, ha nem az iskolában, akkor külön kurzusokon. Legtöbbször magánórát vesznek felnőttképzési programok kereteiben, vagy akár barátaiktól, ismerőseiktől tanulják meg a komputerkezelést.
- A **kapcsolati tőke** (ismeretség) főleg a munkakeresés idején fontos, hiszen a beajánlás jelentős mértékben hozzásegíthet a munkába álláshoz. Ha szelektáljuk a nyilatkozatokból az egyénre szabott sorsokat, akkor általánosságban a jellegzetes válaszok a munkakeresés módjáról: *„Személyes kapcsolatokon keresztül. Ismeretség és háttér-információ nélkül nincs bizalom és munka se...”*¹¹² *„A Magyarok Munkaügyi Könyvtárában kaptam munkát, mint informatikus – könyvtáros. A Magyar Szóban megjelenő pályázatra adtam be a papírjaimat, és meg is kaptam a munkát. Való igaz, hogy a diplomám és a szaktudásom megfelelő volt, de a sikeres pályázáshoz szükség volt a személyes kapcsolatok felhasználására is, hogy legyen egy kis »hátszelem«.*¹¹³ Képzett informatikus fiú álláskeresői módja, ami végül sikerrel járt: *„Interneten böngésztem álláshirdetések után, feliratkoztam állásokat hirdető hírlevelekre, magán-munkaközvetítő céghez fordultam, újságban kerestem az álláslehetőségeket, tudattam ismerőseimmel, hogy munkát keresek...”*

¹¹² 25 éves műszaki főiskolát végzett magyarkanizsai fiú.

¹¹³ 26 éves műszaki informatikus fiú, aki a második munkahelyén van.

A fiatalok néhány év leforgása alatt több munkahelyet cserélnek. Kezdetben elvállalnak „akármit”, néha még illegálisan is, de később jobb esélyek is akadnak. A munkahelyváltásokról így nyilatkoztak: *„A középiskolát befejezve, mint könyvelő dolgoztam, a képzésemnek megfelelő munkát végeztem, de azzal, hogy nem voltam bejelentve, szóval betegbiztosításom és nyugdíjbiztosításom nem volt. Utána munkahelyet váltottam, most a Tartományi Titkárságon dolgozom, ahol titkárnőként kezdtem dolgozni. Abban a pillanatban még nem is volt meg a főiskolai diplomám, úgyhogy 3 hónapig körülbelül a titkárnőt helyettesítettem.”*¹¹⁴

„Kerestem munkát iskolában, más vállalatokban is, ahol úgy gondoltam, megállok a helyem. Viszont mindenütt a szakmai tapasztalat számít, amivel én nem rendelkezem. Ez a munkakeresés egy évig tartott.” – mondta a Tanítóképzőt végzett 27 éves palicsi lány, aki egy évig várt munkára, utána: *„Az újságíró-tanfolyamon ajánlották, próbáljam ki a szerkesztőségben is magam. Kapva kaptam az alkalmon. Bejelentkeztem a Vajdasági Módszertani Központba*¹¹⁵*, s ők hívtak fel, van ez a tanfolyam, jelentkezzem. A tanfolyam végén nyílt lehetőségem önmagam kipróbálására.”* A lány ma szerkesztőségben dolgozik.

A munkaközvetítő irodák főleg az alacsony iskolavégzettségű, például szakiskolát végzett, a leghátrányosabb munka nélküli rétegnek szerveznek át- és továbbképzést. **A diplomás magyar fiatalok zöme nem jelentkezik be a munkaközvetítő irodába. A felsőoktatási diplomával rendelkezők az ismerősök és barátok által, vagy újságban, interneten meghirdetett alkalomra várnak.** A munkaközvetítő irodákról általában kedvezőtlen a vélemény.

¹¹⁴ 28 éves temerini közgazdasági középiskolát és műszaki főiskolát végzett lány, aki özvegy édesanyjával él.

¹¹⁵ Civil szervezet Szabadka székhellyel, de ilyen magyar érdekeltségű központ van Újvidéken, Nagybecskerekén is. A magyar fiatalok ösztöndíj-támogatásával, diplomahonosításával és ritkábban munkaajánlásokkal is foglalkozik.

e) A vajdasági karrierépítő fiatalok még nem követik európai kortársaikat a **másoddiploma-szerzés** terén. Elsősorban hosszan kinyúlik az alapidiploma megszerzése: a 25–28. életévig is. Érezhető a továbbképzések és a több szakon való tanulási szándék, de a diplomások legtöbbször szeretné a munkaerő-piaci helyezkedése során „csak” a legfontosabb és nélkülözhetetlen nyelvtudást, számítógép-kezelést és egyéb szakmai kreativitást megtanulni. A második diploma csak a kivételes tehetségek, ambiciózusok és a jól szituáltak privilégiuma. Legtöbbször a szakmában szeretnék továbbképezni magukat, de többéves sikertelen munkába állás után a bölcsészszakosoknál **átképzések** is vannak. Mivel az egyetem nem kínál átképzést, azok, akik nem találtak állást, új szakmában keresnek lehetőséget. Például óvónőből rádiós, tanítónőből újságíró vagy szociális munkás lett, a műszaki végzettségű pedig anyakönyvvezetőként dolgozik. Az ambiciózusok inkább továbbképzik magukat: a megkérdezett fiatalok közül egy közgazdász jelenleg PhD-kurzuson van, az orvos szakosítást szeretne, a pszichológus pedig továbbspecializál mentálhigiéniai szakon.

A fiatalok többsége törődik a továbbképzésével. Szívesen vesznek részt gyorstalpaló és olcsó kurzusokon; viszonylag kevesen gondolkodnak másoddiploma vagy specializálás szerzésén (a megkérdezettek 20%-a). Mindez összefügg az anyagi helyzetükkel és a környezeti hatásokkal is, hiszen a városban élők kedvezőbb feltételek mellett képezhetik tovább magukat a szakmában. A megkérdezettek közül leginkább a bölcsészszakosok képzik át magukat.

f) A **több diploma megszerzése** csak a jó képességű, de a szakmájában nem elégedett fiatalok kiváltsága. A fókuszcsoportban és az interjúkban megtapasztalt válaszok alapján általános vélemény az, hogy a vajdasági fiataloknál a több diploma nem megszokott jelenség, hiszen állandó kereset hiányában drága és nem garantál biztos munkahelyet sem. Mint szakmai mobilitási tényező, amibe befektetnek, akkor

jelentkezik, amikor egyfajta kényszer is, mert nem sikerült az eredeti szakmában elhelyezkedni. A szerbiai gazdasági reform lassúsága úgy tűnik, azt eredményezi, hogy még mindig kevés az új munkahely, a külföldi munkaadók azok, akik majd remélhetőleg a közeljövőben megkövetelik a szakirányú diplomát. Kevés fiatal gondolja úgy, hogy a szülők hajlandók őket hosszú évek során iskoláztatni. A megkeresett fiatalok közül¹¹⁶ csak két esetben volt példa a több diploma megszerzésére: a villamossági szakon diplomázott fiú beiratkozik a közgazdasági karra is, vagy az óvóképző diploma után a lány beiratkozik a Tanítóképző Karra.

- g) A válságos kilencvenes években a sikeres karrierépítésben kirajzolódott egy ***raciónálisan gondolkodó magatartás***, főleg a falusi fiataloknál, akik minimális anyagi befektetéssel szerettek volna mindenáron diplomához jutni. A szülők sugallatára a frissen érettségizők a legközelebbi városban választottak a felsőoktatási lehetőségek közül, elsősorban a kar közelsége miatt, hiszen a mindennapos ingázás olcsóbbnak tűnt, mint egy drága albérleti lakás a nagyvárosban több éven át. Néhány interjúalany (főleg a műszaki-informatikai szakon) azért választotta a távoktatási lehetőséget, mert hétvégeken ingázó utazással megoldotta az óralátogatásokat.
- h) A vajdasági fiataloknál akkor fedezzük fel a ***kudarckerülő magatartást***, amikor tudják magukról, hogy melyik nyelven képesek sikeresen továbbtanulni, és a tannyelv függvényében választanak a legközelebbi városban felsőoktatási intézményt. Például egy szerbül gyengén tudó középiskolás legszívesebben a Tanítóképzőbe iratkozik (ha lány) és a Műszaki Főiskolára (ha fiú) Szabadkán, mert itt az oktatás magyar nyelven folyik. Ez nem nevezhető lustaságnak, hiszen a magyar nyelvi környezetben nem is volt alkalma megtanulni az államnyelvet. Jóhiszeműen azt is állíthatjuk, hogy a tömbben élő falusi és kisvárosi magyar gyerekek

¹¹⁶ A 20 interjúalany és a fókuszcsoportban részt vevő 14 fiatal közül.

önhibájukon kívül eső tények miatt nem tudnak szerbül (az általános és középiskolában is gyengén tanítják a szerb nyelvet), és ezt a problémát, mivel mindenáron diplomához szeretnének jutni, egy valójában energiatakarékos lehetőséggel oldanák meg. Ezt a kisebbségek hátrányos helyzeteként is elkönnyelhetnénk, ami azt jelenti, hogy a magyar tanulók gyakran pluszenergia befektetésével jutnak el ugyanazon esélyekhez, mint a korabeli szerb fiatalok. A pedagógustársadalom folyamatosan azon vitatkozik, hogy egy szakma megszerzésében melyik út a jobb. Magyarul jól kitanulni a szakmát, de az elégtelen nyelvtudás miatt esélytelenebbnek lenni a szerbiai munkerőpiacon, vagy mindkét nyelven tanulni, és így bukdácsolva, nehézségek árán tanulja a szakmát, de kommunikál mindkét nyelven.

A tipikus karrierutakat meghatározó objektív és szubjektív alaptényezők összegzése

- Az életpálya-stratégiák azért differenciáltak a vajdasági fiataloknál, mert több tényező hatására választanak szakot (kart). Egy-egy karriersors esetében nem ugyanaz a tényező hat döntően, sőt egy rövid iskolai és munkavállalási karrierben is megmutatkozik, hogy gyakran kell a fiatalnak alkalmazkodni, rugalmasan szakot vagy munkahelyet váltani más-más környezeti hatástényező miatt. A falusi vagy városi szociális háttér, vagy a nyelvi környezet más-más feltételeket szab a fiatalok továbbtanulásában. Részben a családi anyagi háttér függvényében (szülői sugallatra) döntenek, mégis hangsúlyozzák, hogy az egyéni szakmai érdeklődés is fontos a számukra. Harmad-sorban, a hálózathatás, a városvonzás is döntő volt (például Szabadka és Zenta választásakor) a magyarok részére.
- A fiatalok általában nem követik szüleik szakmáját. Legtöbb szülő középiskolai végzettséggel rendelkezik. Mindössze néhány interjúalany nyilatkozott úgy, hogy a szakmát szülei-nél ismerte meg. A műszaki képesség esetében és a közgaz-dászok esetében fordult ez elő, vagy amikor a lány úgy jutott óvónői munkához, hogy anyja is ott dolgozott.

- A költségkímélő megoldás sokuknál döntően befolyásolta a továbbtanulást, sőt a kockázatkerülő magatartás jelentkezik a hátrányosabb helyzetű csoportoknál.
- Nagymértékben jelen van a tudatos jövőépítés, a piacorientált szakválasztás és a megfelelő munkahelyszerzés folyamatában is.
- Nagy a tudatosság a racionális stratégiák kiválasztásában a pályaválasztáskor, vagyis a fiatalok kiismerik magukat a presztízsszakma megválasztásában, de ettől eltérhetnek, ha egy olcsóbb, vagy energiakímélő lehetőséget látnak maguknak.
- Nagyobb a hallgatói mobilitás a közgazdászoknál és a műszakisoknál, kisebb a hallgatói mobilitás a bölcsész- és pedagógusszakon, az alacsonyabb státusú rétegekben. Ez megfigyelhető úgy is, hogy a megkérdezett fiatalok (interjúk és a fókuszcsoportok esetében is) közül főleg a műszaki és közgazdász végzettségűek jutottak több munkalehetőséghez (akár az állami vagy magánszférában), nagyobb a mozgásterük a régióban, míg a bölcsészek és a pedagógusok a magyar településhez és állami intézményekhez kötődnek.
- A fiatalok egy része nem a képzettségének megfelelő munkát végez, amit megfelelő munkalehetőség hiányában voltak kénytelenek elfogadni. Többsége úgy véli, hogy a fizetése a szerbiai átlagfizetésnél alacsonyabb (főleg az első munkahely esetében), és munkahely-változtatást terveznek, vagy elvándorlási hajlamaik vannak. Többségük a legális mellett alkalmi munkákat is vállal, és úgy gondolja, hogy munkanélküliségének fő oka, hogy nem rendelkezik megfelelő kapcsolatokkal, ismeretségekkel.
- A vajdasági magyar fiatalok tisztában vannak munkaerőpiaci helyzetük nehézségeivel, reális képpel rendelkeznek a jelenlegi munkanélküliségről, a továbbtanulási szándékuk ezért is kedvező.

A friss diplomás fiatalok munkahelyi elvárásai megmutatják, hogy a munkaerő-piaci követelmények új feltételeket szabnak, változó kritériumok teszik próbára a képességeiket. Érezhetően a kitanult szakma mielőbbi hasznosítása a cél. A fókuszcsoportos

vizsgálat során a megkérdezettek a következő sorrendben állították fel munkahelyi elvárásaikként azokat a dimenziókat, amelyek a sikeres pályakezdést is jelenthetik:

1. a szakmának megfelelő munka (a hosszadalmas betanulási, gyakornoki vagy átképzési szakasz kikerülése miatt),
2. jó fizetés¹¹⁷,
3. jó csapat, főnök, megértő, segítő munkatársak,
4. kiegyensúlyozott légkör – jól felszerelt munkahely (infrastruktúra, számítógépek, klímaberendezés stb.),
5. kreatív kihívások, alkotáslehetőség a szakmában.

A zsákutcsás karrierpályák néhány társadalmi dimenziót foglalnak magukba, amelyeket mint akadályokat esetenként a kitartó fiatalok legyőzhetnek, vagy migrációval oldják meg az átmeneti sikertelenséget:

1. Gyakori, fárasztó és költséges ingázás a várostól távoli lakhely miatt; Ha a magyar fiatal szórványban él, sőt falun, gyakran naponta utazva jár el a legközelebbi szakközépiskolába, de az érettségi után is ingázó munkahelyre van kilátása, vagy albérletben él, ha a továbbtanulást választja (az egyetemista otthon nem gyakori alternatíva a vajdasági magyar hallgatók körében).
2. Eleve hátrányt jelent, ha egy fiatal nem képes az előnyöket jelentő állami felsőoktatási intézményben felvételizni, vagy nem piacigényes szakot választ.
3. Gyakran megreked a karrier, ha a szülők nem képesek a tanulmány költségeit finanszírozni, ezért alkalmi munka mellett magánkarokon, vagy kihelyezett tagozaton távoktatással próbálkozik a fiatal. A fiataloknál gyakori a szülőkre való támaszkodás, de a munkahely mellett a másodállás vállalása, vagy a fuszás is.

¹¹⁷ Vajdaságban egy egyetemet végzett fiatalnak körülbelül 450–500 euro kezdő fizetése van (az átlag nem ugyanaz egy monopolhelyzetű, vagy lábadozó szférában működő vállalatnál, de a termelésben is kevesebb, mint a szolgáltatásban).

4. A magyar fiatal munkavállalók karrierje akadozik, ha a szerb nyelvtudásuk gyenge, vagy nem tudnak legalább egy világnyelvet is.
5. Nem előnyös a megszakított iskolai karrier, vagy ha többször vált főiskolát vagy egyetemet, ami nem a vertikális továbbképzést biztosítja egy, vagy hasonló szakon belül.
6. Energiakímélő megoldásként oda iratkozik, ahol számára a „legkönnyebb” diplomához jutni, de tulajdonképpen nem érdekli a szakma, nincs is hozzá képessége/alkata.
7. Sok időt és energiát elfecsérel egy fiatal, ha a munkaerőpiacon több éven át sikertelenül próbálkozik, vagy ha „átmene-tileg” feketemunkát vállal, szakmáján kívül és alulfizetetten.

4.2. Vajdasági mentális állapotok (különös tekintettel a fiatalokra)¹¹⁸

Különösen érdekes beszélni a mentális egészségről egy olyan régióban, mint Vajdaság, ahol az elmúlt fél évszázadban sem készült módszeres, mindenre kiterjedő, átfogó pszichológiai-mentális kutatás a magyar népesség körében. Voltak próbálkozások, egy-egy szegmentumot talán vizsgáltak is, de nincs olyan adatbázis, amivel akár a jelen tanulmányhoz, akár más munkákhoz, akár cselekvési programokhoz információkat merítenénk.

Talán ebből az állapotból is, de inkább a szükségesség felismerésének a hiányából adódik az, hogy gyakorlatilag semmilyen lelki egészséget megőrző, átfogó program nincs Vajdaságban. Vannak úgynevezett „tűzoltási” programok, mint amilyen a drogprevenció, vagy a most különösen aktuális toleranciaprogramok, de ezek sajnos a legtöbb esetben már csak akkor kerülnek megszervezésre, amikor vészhelyzetek állnak elő.

¹¹⁸ A tanulmány írja Ricz Dencs Tünde mentálhigiénés szakember.

A „szociális tőke” tudatos felerősítése, a népesség mentális és lelki-egészségügyi állapotának figyelemmel kísérése az ún. rendszerváltó országokban fontos nemzeti cél és kormányzati program kellene hogy legyen. Ennek hiányában naivitás a versenyképesség növeléséről, az Európai Közösséghez való sikeres „felzárkózásról” beszélni.¹¹⁹

Az elmúlt évtized történelmi eseményei ebben a régióban hozzájárultak ahhoz, hogy feltételezzük az itteni magyarság sok mindent megélt, amelyek nem múltak el nyomtalanul. A kisebbségi lét, az értelmetlen háborúk sorozata, az azt követő bezártság és sok más nyavalya, ami az itteni maroknyi népet sújtotta, előrevezíti, hogy nagy problémák gyülemlettek fel.

Tekintsük át az ebben a kötetben sokat emlegetett gazdasághoz kötődő kérdéseket. Köztudott, hogy a miloševići rezsim lezüllesztette a térség gazdaságát. Az itteni lakosság egyik napról a másikra maradt munka nélkül, vagy, akinek nem szűnt meg a munkahelye, annak bérét az éppen aktuális infláció felemésztette a kézbevétele előtt.

A folyamatos létbizonytalanság kikezdi az emberek „lelki állóképességét”, és ez most nyilvánul meg abban, hogy egyre gyakoribb az olyan lelki betegségek megjelenése, amelyek erre a korra vezethetők vissza. Ennek a jelenségnek az ellenkezőjéről is érdemes lenne beszélni, ami a nyugati világban jelenik meg. Az egyre felgyorsuló életritmus, a globalizáció vívmányai és átkai éppen úgy próbára teszik a lelkiállapotot, mint a fentiekben leírtak.

Az emberi magatartás-tudomány legújabb felismerései rávilágítanak arra, hogy az életformaváltás kísérőjelenségein túl a válság gyökere az, hogy a modern társadalomban a szorongáskeltés új lehetőségei alakultak ki, amelyek az önkényuralom hatékony eszközeivé váltak.¹²⁰

¹¹⁹ Hódi Sándor: Nemzeti önkép, Logos Kiadó, 2003.

¹²⁰ Kopp Mária – Skrabski Árpád: Magyar lelkiállapot, Végtelen Kiadó, 1995.

Nem elegendő ezeket a helyzeteket regisztrálni. Sokkal fontosabb, hogy megtaláljuk azokat a módszereket, amelyekkel a megváltozott körülmények között védekezni tudunk.

A fejlettebb demokráciában számos olyan intézmény, szervezet szövi át a társadalmat, amely arra hivatott, hogy megvédje az egyén lelki egészségét, és segítse akár az egyént, akár a családokat, hogy a megváltozott gazdasági körülmények között is egészségesen funkcionáljanak.

4.2.1. A vajdasági magyar fiatalok szorongása – lelki egészsége

A tanulmányban fiatalnak nevezem a 15–35 éves korosztályt. Ez a korintervallum magába foglalja a serdülőkort és az ifjú felnőttkort is. A testi érés az akceleráció miatt felgyorsult, a serdülés pszichológiai folyamata azonban hosszabbá vált, mivel a pályaválasztás és az önálló élet kezdete kitolódott a fiatal felnőttkorra. A serdülőknél a következő feladatokat kell megoldaniuk:

1. érzelmileg függetlenednie kell szüleitől, és családon kívül kell kapcsolatokat kialakítania,
2. a serdülőkor végére a szexualitásban a genitalitásnak kell a vezető szerepet vállalnia, s a fiatalnak el kell jutnia a heteroszexuális partnerválasztáshoz,
3. hivatást kell választania, és ki kell alakítania a felnőtt ember szerepét, identitását.

Köztudott, hogy Szerbiában az elhúzódó gazdasági krízis, a nagy társadalmi különbségek és a tartós politikai válság súlyosan károsította és károsítja a fizikai és lelki egészséget. Ez összhangban van a Durkheim-elmélettel, amely szerint a dezintegrálódott társadalmakban gyakoribbá válnak az egyes devianciák.

Erre az elméletre alapozva állapítja meg Tumin, hogy a szegénységgel, a nagy társadalmi különbségekkel és az értékváltsággal és a kötődéshiánnyal együtt jár pszichológiai szinten a

bizalmatlanság és az ellenségesség érzése mások iránt; mindez értelemszerűen rombolja az önszerveződést, a közösségi élet hatékonyságát és működőképességét (Tumin 1953, Putman 1993). A társas támogatottság hiányából adódóan – más devianciák mellett – gyakrabban jelentkezik a depresszió, a szorongás és egyéb pszichiátriai betegség is. A problémákkal való sikertelen megküzdés egyrészt klinikailag is diagnosztizálható lelki problémákat szül, másrészt pedig együtt jár az egészségvédő viselkedés csökkenésével, illetve a fokozott egészségkárosító magatartással.¹²¹

A modern társadalomban a szorongáskeltés új lehetőségei alakultak ki, amelyek egyben az erre a térségre egykor jellemző önkényuralom hatékony eszköze is. A kapcsolataitól, értékeitől, életcéljaitól, önértékelésétől megfosztott, magányosan szorongó ember tetszőlegesen manipulálható.

A szorongás lényege a veszélyeztető – vagy annak ítélt – helyzetek feletti cselekvő ellenőrzés hiánya, ennek átélése, a tehetetlenség a közelgő veszély elhárítására.¹²² Figyelembe véve a közel tízéves balkáni háborút, amely túl azon, hogy folyamatos gazdasági válságot eredményezett, az itteni családoknak gyakran a létbizonytalansággal és nem utolsósorban akár egy-egy családtag életének a veszélyeztetésével is szembe kellett nézniük.

Gondoljunk csak a kilencvenes évek nagy mozgósításaira, amikor is éjszakánként jöttek a behívóparancsokkal, vagy azokra a családokra, akik szintén az éjszaka leple alatt menekítették el a család férfitagjait egy másik országba. Az ezekben a családokban felnőtt gyerekek napi szinten többször is szembe kellett hogy nézzenek a kiszámíthatatlantól való rettegéssel.

¹²¹ T. Mirnics Zsuzsanna: A vajdasági magyar fiatalok egészségvédő és egészségkárosító magatartása. In: Közérzeti barangoló, MTT Könyvtár 11., 2005.

¹²² Kopp Mária – Skrabski Árpád: Magyar lelkiállapot, Végtelen Kiadó, 1995.

Számos kutatásból tudjuk azt, hogy ezek a szorongások, főleg ha tartósak, betegséggé válhatnak. A szorongásos megbetegedések, neurózisok, viselkedési, magatartási zavarokban nyilvánulnak meg, de ezek a zavarok általában a társadalom által elfogadott normák között maradnak, a személyiség szervezettsége nem bomlik meg. Nincsenek pontos adatok arra vonatkozóan, hogy a vajdasági magyar fiatalok milyen mértékben váltak szorongóvá az elmúlt időszak politikai eseményeit követően, azonban számokkal mérhető azon kisiskolások, kamaszok száma, akik folyamatos szorongásban élnek.

A társadalmi együttélés megkövetel bizonyos fokú szorongást. A szorongás elkerülése igen fontos hajtóerő az élet első pillanatától kezdve. Ha a büntetés játékszabályai kiszámíthatóak, és arányban állnak az elkövetett hibákkal, a szorongásnak adaptív szerepe lehet. Amennyiben a játékszabályok áttekinthetetlenek vagy nem léteznek, a tehetetlenség, az elkerülhetetlen, az aktivitással nem megelőzhető büntetésnek való kiszolgáltatottság fegyverré válik azok kezében, akiknek módjukban áll a másik embertől megvonni a saját helyzetük feletti kontroll lehetőségét.

Néhány példa az ilyen veszélyeztetettségre

- Ha a szülő nem kiszámíthatóan büntet, hanem szeszélyei szerint, a gyerek nem érti, nem értheti, mikor fenyegeti veszély.
- Ha a tanár, az egyetemi oktató olyan anyagot kérdez, amit a diák nem tanulhatott meg, az elégtelenség, a bukás tudatát sulykolja a hallgatóba.
- Ha a főnökök, a több információval rendelkezők a munkahelyen mindent megtesznek, hogy ne legyenek egyértelműek a játékszabályok, szorongáskeltéssel önkényes hatalmukat biztosítják.

Ha a sajtó, a rádió, a televízió valódi állapotot nélkülöző, eltúlzott veszélyekkel fenyegeti a kiszolgáltatott, a közlések hite-

lességét ellenőrizni nem képes közönséget, egy egész ország népében is kelthet szorongást.¹²³

A szorongás megöli a kreativitást, a kezdeményezőkészséget, az innovációs hajlamot. Az önmagában rettegő fiatal a saját világába bezárkózva éli mindennapjait, így nehezebb őt bekapcsolni bármilyen újtási, vállalkozási folyamatba. Kisebbrendűségi érzés a vajdasági magyar fiatalok körében a kisebbségi komplexus, a kisebbségi léttel szorosan összefüggő értékszavár: a nemzeti hovatartozás és a nyelvi-kulturális habitus szégyenlése, kínos megélése és a többségi nyelvi kultúra nyomasztó fölényének súlya miatt.¹²⁴

Hódi Sándor mentális kutatásában megállapította, hogy a környező országokban élő magyar kisebbségek valamennyien kisebbségi komplexustól szenvednek.

A kisebbrendűségi érzéssel átítatott személyiségszerkezet megváltozott pszichés működést okoz. Ezeknek a megváltozott működésének következtében a körülöttünk lévő világ érzékelése visszafogottá, színtelenné válik. A kisebbségi érzéssel átítatott személyiségszerkezet apáról fiúra száll. Nem veleszületett, hanem tanulás következménye! A kisebb-kevesebb vagyok tudat következménye az, hogy az ilyen szülő-nevelő nem tudja átadni a fejlődő személyiségnek azt, hogy elfogadja őt, nem tudja biztosítani arról, hogy igenis vannak képességei – kialakítva így az önbizalmát. Ha a legtöbbször elhangzó véleményezés negatív („nem jó, amit csinálsz”, „nem vagy te arra képes”), akkor a felnövekvő személyiség valóban úgy éli meg magát, hogy „ő nincs”, vagy legalábbis kisebb, kevesebb.¹²⁵

A kisebbségi érzés kihat a fiatalok egész tevékenységére. Kezdve a pályaválasztást, majd az azt követő munkába állást, a párválasztást és az egzisztenciális körülmények kialakítását.

¹²³ Kopp Mária – Skrabski Árpád: Magyar lelkiállapot, Végtelen Kiadó, 1995.

¹²⁴ Hódi Sándor: A nemzeti identitástudat zavarai, 120. oldal.

¹²⁵ Dr. Sági Zoltán: A fiatalkor fekete foltjai. Életjel Könyvek 91.

Felmérések bizonyítják, hogy Vajdaságban a nyolcadikat végzett magyar ajkú tanulóknak több mint 20%-a nem folytatja tanulmányait, megreked a szakképzetlen dolgozó szintjén. A szakmát választó tanulók 70–75%-a csak a hároméves oktatást választja, tehát megelégszik a legalacsonyabb szakképzettségi fokkal. Ez a fajta hozzáállás a pályaválasztáshoz erősen feltételezi, hogy a háttérben a személyiséget átító kisebbségi érzés húzódik meg.

Újabb adatok felsorakoztatásával egyértelművé válna, hogy a későbbi döntéseik személyiségükben meghúzódó álláspont által átítatottak.

A vajdasági magyar fiatalok ilyenfajta életérzését fokozza az is, hogy Vajdaságban a többségi nemzettel szemben éreznek kisebbségi komplexust (mert többen vannak), ha pedig Magyarországon vannak, esetleg ott folytatják a tanulmányaikat, akkor ugyanezzel az érzéssel találják magukat szemben, hisz az anyországi magyarokkal szemben eltérő nyelvi és kulturális környezetből érkeznek. A kínzó érzés legyőzésére gyakran átesnek a ló másik oldalára, és olyan harsány viselkedési formát tanúsítanak, amely távol áll én-képüktől.

Az elzártág, az adminisztratív kompetencia nélkülözése (a hatóságokkal való hiányos kapcsolat és ebből eredő hátrányok), a sokszor szinte neurotikus érzékenység, a kibontakozás feltételeinek ilyen vagy olyan okból való hiánya és az ebből származó kisebbségi komplexus (olykor éppen ennek az ellenkezője), a személyi sérelmek és megbántások, a fel nem dolgozott érzések és indulatok, a múlt értékelése és mindenekelőtt a hovatartozás zavara, az identitás, amit részletesen elemzünk. Mindez olykor nyugtalanságot, egyfajta, a gyökértelenségből fakadó egyensúlyhiányt eredményez.

4.2.2. A vajdasági magyar fiatalok egészségkárosító viselkedése

A fentiekben említett egyensúlyhiány, a hosszan elhúzódó társadalmi krízis eredményezi azt, hogy az egyén egészségképe megváltozik. A folyamatosan küzdők elfáradnak, gyengül a megküzdési készségük, az állandó jelleggel jelen levő tehetetlenség pedig egészségkárosító magatartás felé tolja az egyént.

A pszichoaktív szerek olyan egészséget hosszú távon károsító anyagok csoportját jelentik, amelyek egyidejűleg a társasági élet tartozékai, feszültségcsökkentők, az izgalomkeresés és a jobb koncentráció lehetőségét kínálják, illetve a problémakezelésnek bizonyos élethelyzetekben elfogadott eszközei.

Leggyakoribb legális formájuk a dohányzás és az alkoholfogyasztás, ám a krízisben, deviáns értékrendet képviselő (a bűnözés, rendőri terrort intézményesítő) társadalomban szerephez jut a drog, valamint a további devianciák terjedése is a szociális dezintegráció és az anómiás, értékvesztett környezet hatására (Walberg 1998).¹²⁶

A fiatalok csoportja érzékenyen reagál minden társadalmi változásra, még akkor is, ha ebbe adott esetben bele is születtek. A fentiekben említett identitás kialakulásánál meghatározó szerepet játszik a család mint modell. Ebből adódik, hogy ha a család, mint megtartó, támogató, viszonyítási rendszer nincs teljes kompetenciájával jelen a fiatal életében, akkor a fiatal belső igényeinek kielégítése céljából keresni fog olyan viszonyítási csoportot, melyen belül meghatározhatja önmagát.

¹²⁶ T. Mirnics Zsuzsanna: A vajdasági magyar fiatalok egészségvédő és egészségkárosító magatartása. In: Közérzeti barangoló, MTT Könyvtár 11., 2005.

2001-ben a Nemzeti Ifjúságkutató Intézet (Budapest) egész régióra kiterjedő kutatásában az egészségkárosító magatartásra is rákérdeztek.¹²⁷ Ennek eredményei az alábbiakban láthatók:

40. táblázat: Egészségkárosító magatartás – összehasonlító adatok (%)

	Belső-Erdély	Felvidék	Kárpát-alja	Székesely-föld	Vajdaság (magyar csoport)	Vajdaság (többségi nemzeti csoport)	Magyarország
Naponta dohányzik	29	38	25	37	44	46	29
Alkoholt kipróbált	70	81	82	72	93	85	59
Drogot kipróbált	7	19	7	3	39	36	7

Forrás: T. Mirnics Zsuzsanna: A vajdasági magyar fiatalok egészségvédő és egészségkárosító magatartása. In: Közérzeti barangoló, MTT Könyvtár 11., 2005.

A vajdasági magyar minta 44%-a naponta, 8%-a pedig hetente legalább egy alkalommal dohányzik. Szinte valamennyi megkérdezett kipróbálta már az alkoholt, több mint 90% vallja, hogy szokott inni. Mintegy kétötöde élt valamilyen lágy vagy kemény droggal. A kábítószer, alkohol és dohányzás számaránya meghaladja a többségi magyar és a más régiókban élő kisebbségi magyar fiatalok mutatóit.

A fenti megdöbbentő adatok ezelőtt nyolc évvel készültek. Az elmúlt időszakban a szerbiai gazdaság valamelyest stabilizálódott, amiből következik, hogy kiszámíthatóbbá vált a családok anyagi helyzete. Sajnos ezzel egy időben az alkohol és a drog jobban

¹²⁷ A vizsgált minta vajdasági magyar fiatalokból áll, kor, nem és végzettség szerint reprezentatív (kvótás mintavétel), elemszáma 1017, életkor 15–29 év.

elérhetővé vált a fiatalok számára. A szabadkai Belügyi Titkárság adatai szerint Szabadka községben az általános iskola 7. és 8. osztályának, valamint a középiskolásoknak közel a 80%-a került már kapcsolatba valamilyen droggal. A fent említett korosztály az egyik legsérülékenyebb korban találkozik ezekkel az impulzusokkal, ami hosszú távon beláthatatlan következményekkel jár.

Konklúzió

A demokratikus rendszerváltás egyik legfontosabb pszichológiai következménye a szabadság érzésének megnövekedése, amely a változás kezdetét jelző események idején intenzíven, robbanásszerűen jelentkezik, a későbbiekben pedig rendszerint tartóssá válik. Az állandó félelmek, szorongások oldódnak, a létbizonytalanság mérséklődik, a fenyegetettség csökken. Az egyén már kevésbé kényszerül minden cselekedetének ellenőrzésére, növekszik a társadalomba vetett bizalma, a mások iránti nyitottsága. A pozitív lelki változást a demokratizálódó társadalmak esetében nyilvánvalóan támogatja az emberi jogok fokozott tekintetbevétele is.

A megnőtt szabadságérzéssel bizonyos veszélyek is együtt járnak, így az anómia, a társadalmi kaosz fenyegetése. A hirtelen támadt társadalmi szabadság kedvez a gátlástalan magatartásnak, a korlátlan individualizmusnak, a devianciák megjelenésének, és ez egyes embereknél új szorongások forrása lehet.

A személyiségtől és az élethelyzettől egyaránt függ, hogy a lelki élet új jelenségeként harmónia és kiegyensúlyozottság, anyagi értékeket hajszoló magatartás, az értékrend pálfordulásszerű átalakulása, vagy a múlt szorongásait akár testi tünetekben kifejező, a bizonytalanságot elviselni nem tudó viszonyulás jelentkezik-e. Általánosan igaz, hogy a demokratikus rendszerváltás idején a társadalmi környezet a személyiséget befolyásoló új hatásaival találkozunk, amelyek stresszt, megterhelést is jelenthetnek.¹²⁸

¹²⁸ Dr. T. Mirnics Zsuzsanna: Élhető élet és kisebbségi távlatok. In: Holnaplátók, MTT 5. kötet, 2002.

A vajdasági magyar fiatalok mentális egészségéről megállapíthatjuk, hogy a bennük rejlő szorongások, kisebbségi érzések az egészségkárosító magatartásig vezethetnek. Ehhez az úthoz hozzájárulnak a széthullott, nem kompetens családok, a lelki egészséget teljes mértékben mellőző oktatási intézmények. Ennek a társadalmi „struccpolitikának” a következménye lehet olyan generációk felnövekedése, amelyek saját bajaikon nem látnak túl, és amelyeket a lelki „betegségeik” olyan mértékben visszaszorítanak, hogy nem tudnak részt venni azokban a fejlődési folyamatokban, melyek létrejötte a régió felemelkedését jelentené.

Javaslatok a karrierépítéshez, a továbbtanulási készséghez

A lelki egészségvédelem társadalmi feladat kell hogy legyen. Nincs az a bármilyen alapon szerveződő közösség, amelyben ne lenne rá szükség. Különös tekintettel ennek a régiónak a történelmére, meggyőződésem, hogy nagyon fontos lenne egy komplex lelki egészségmegőrző program kidolgozása és alkalmazása.

Azt szem előtt kell tartani, hogy a mentálhigiéné több mint program, ez szemlélet, s mint ilyen, helyet kell hogy kapjon minden humán oktatási intézményben. Ennek értelmében fontos lenne az oktatási intézményekbe bevezetni az iskolai mentálhigiénés programokat, melyeknek során a fiatalokat megtanítanák arra, hogyan kell védeni és erősíteni az önértékelést, énképet, a különböző önszabályozási készségeket; a stresszfeldolgozás és a problémaküzdés módjait. A kommunikációs készségek, az önkifejezés, az önérvényesítés, a személyközi szenzitivitás, a hatékony önreprezentáció, a kapcsolatkötési készségek elsajátítása is beletartozna a programba.

Ugyanakkor meg kell honosítani azt a szemléletet, hogy ne csak tűzoltásra korlátozódjanak a programok, hanem elsősorban prevenciós jelleggel, már egészen kisiskoláskortól kezdődően természetessé kell tenni azt, hogy a lelkünk pontosan olyan (ha nem jobb) törődést kíván, mint a testünk egészsége.

A lelkiegészség-védelem gyakorlatában a tanítás és a fejlesztés mellett helyet kell hogy kapjanak a multiplikatív hatások is, azaz a meglévő személyközi kapcsolatokkal, csoportviszonyokkal való munka. Ebbe a csoportba tartoznak az önsegítő csoportok, melyek lehetőséget adnak többek között arra is, hogy az egyén visszanyerje önhatékonyágát, még abban az esetben is, amikor testi tünetekkel küzd.

A térségben is működnek szociális vagy munkaközvetítő intézmények, melyek hatáskörébe a megelőzés is beletartozik. Ezek az intézmények, számos ok miatt, ma már csak a társadalom peremére szorult szociális esetekkel és a krónikus munkanélküliek bizonyos csoportjaival foglalkoznak.

Felhasznált irodalom fejezetenként

I. fejezet

1. A térség jellemzése

1. Kistérségek életereje – Délvidéki fejlesztési lehetőségek. Szerkesztők: Gábrity Molnár Irén és Ricz András. Kiadó: Regionális Tudományi Társaság Szabadka, 2006.

2. Vajdaság AT regionális fejlesztési tervének projektuma – Projekat regionalnog plana razvoja AP Vojvodine; AT Végrehajtó Bizottsága – Izvršno veće AP; Újvidék; 2003.

3. Duna–Körös–Maros–Tisza Regionális Együttműködés, Eurorégió; 2002.

4. Gulyás László: A Vajdaság gazdasági életének jellemzői az első jugoszláv állam keretei között, Határok és az Európai Unió – Nemzetközi Földrajzi Tudományos Konferencia; Szeged; 2002.

5. Dr. Katona Edit: A társadalmi kommunikáció és marketing lehetőségek a régiókban; Agrár- és Élelmiszeripari Marketing Klub; 2002.

6. Milan Tripković: Regionalizálódás Szerbiában, különös tekintettel a Vajdaság helyzetére; Tér és Társadalom; XVII. évfolyam; 2003.

7. Az egész élethosszon át tartó tanulás és az infokommunikációs technológiák együttes alkalmazásának nemzetközi, magyarországi helyzete és a jövőbeli fejlődés lehetőségei; Nemzeti Szakképzési Intézet; Budapest; 2004.

8. Statisztikai Évkönyv (Statistički godišnjak Srbije); 2005.

9. Népszámlálás (Popis), RZS, Beograd, 2002.

10. Weboldalak:

[Http://www.pointernet.pds.hu;](http://www.pointernet.pds.hu;)
[Http://www.vojvodina.com;](http://www.vojvodina.com;)
[Http://www.vojvodina.sr.gov.yu;](http://www.vojvodina.sr.gov.yu;)
[Http://www.fondnps.org.yu,](http://www.fondnps.org.yu;)
[Http://www.vajdasag.lap.hu,](http://www.vajdasag.lap.hu;)
[Http://www.vajdasagma.info;](http://www.vajdasagma.info;) [Http://www.azuzlettars.hu.](http://www.azuzlettars.hu.)

2. A régió felnőttoktatási rendszerének jellegzetességei

1. Kistérségek életereje – Délvidéki fejlesztési lehetőségek, Szerk.: Dr. Gábrity Molnár Irén és Ricz András. Kiadó: Regionális Tudományi Társaság Szabadka, 2006.

2. Oktatási oknyomozó (vajdasági oktatástanulmányok), Szerk.: Gábrity Molnár Irén és Mirnics Zsuzsa. Kiadó: Magyarországgutató Tudományos Társaság, Szabadka, 2006.

3. Gábrity Molnár Irén: **Oktatáskutatói térségek** – A közgazdasági és szociológiai tudományok oktatása és a kutatások perspektívája Vajdaságban. In: A délvidéki magyar tudományosság – Vajdasági Magyar Tudományos Társaság (tud. tanácskozás – 2005.), Szerk.: Szalma József. Kiadó: Atlantis Újvidék, 2007., 153–165. oldal.

4. Gábrity Molnár Irén, Rác Livia: **Vajdaság:** In: Kárpát Panel – szociológiai kutatás 2007. Az MTA Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézet (Budapest) koordinálásával (empirikus adatfeldolgozás, gyorsjelentés és tanulmány), 2007–2008.

5. Mirnics Károly: **Vajdaság és a magyar nemzeti kisebbség népességének gazdasági szerkezete és változásai (1953–2002).** In: Regionális öröklét. Kiadó: Magyarországgutató Tudományos Társaság, (2008). 159–245. oldal.

6. Statistički godišnjak Srbije. Kiadó: Republički zavod za statistiku, Beograd, 2005.

7. A Tartományi Oktatási és Művelődési Titkárság elemzése. A Vajdasági Tartományi Végrehajtó Tanács archívumában, Újvidék, Pokrajinski sekretarijat za obrazovanje – analiza, 2000–2005–2006–2007.

8. Gábrity Molnár Irén: **Vajdasági magyar fiatal diplomások karrierje, migrációja, felnőttoktatási igényei** (2007). In: Karrierutak vagy parkoló pályák? Friss diplomások karrierje, migrációja, felnőttoktatási igényei a Kárpát-medencében nemzetközi projektum anyagában, az MTA Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézet honlapján www.mtaki.hu, 211–272. oldal.

9. Papp Z. Attila: **Igényfelmérő kutatás a vajdasági magyar fiatalok továbbtanulási hajlandóságáról**. In: Etnopolitika (tanulmánykötet). Teleki László Alapítvány. Budapest. 2003. 195–208. oldal.

10. Rác Livia: **A humánerőforrás oktatásának finanszírozása**. In: Regionális erőnlét, A humánerőforrás befolyása Vajdaságban, MTT-kötet, 2008. 293–317. oldal.

11. Szilágyi Ágnes kutatása: **Az értelmiségi fiatalok munkaerő-piaci percepciója**, 2003.

12. Honlapok:

www.aaen.edu.yu,

www.oki.hu/lj.asp?KOD=Felnottkepzes-Singler-Felnottoktatas-lj.html#5

[www.oki.hu/lj.asp? KOD=tanari-wolfne-versenypalya-lj.html#1](http://www.oki.hu/lj.asp?KOD=tanari-wolfne-versenypalya-lj.html#1)

a) Az Európai Községek Tanácsa és a Tanács keretében összegyűlt oktatásügyi miniszterek határozata, 1989. Forrás: [www.oki.hu/lj.asp? KOD=tanari-wolfne-versenypalya-lj.html#1](http://www.oki.hu/lj.asp?KOD=tanari-wolfne-versenypalya-lj.html#1)

b) Wolfné Borsi Julianna: Versenypálya – parkoló pálya? A továbbhaladás kérdései a tanuló társadalomban. Forrás: [www.oki.hu/lj.asp? KOD=tanari-wolfne-versenypalya-lj.html#12](http://www.oki.hu/lj.asp?KOD=tanari-wolfne-versenypalya-lj.html#12)

c) Singer Péter: Felnőttoktatás és -képzés iskolarendszerben és azon kívül; Forrás: www.oki.hu/lj.asp?KOD=Felnottkepzes-Singler-Felnottoktatas-lj.html#5

d) Zachár László: A felnőttképzés rendszere és főbb mutatói – www.oki.hu/lj.asp?Kod=felnottkepzes-Zachar-Felnottkepzes-lj.html#11

e) Forrás: www.mps.sr.gov.yu a honlapon megtalálható törvények és javaslatok:

- Zakon o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja (Službeni glasnik RS br. 62/2003 i 64/2003 – hatálybalépése: 2003. 05. 25.) – 2004. május 28-i kiegészítések egy egységes sza-

bályozásba kerültek (a Szerb Köztársaság Hivatalos Lapja, 58/04 és 62/04 számok)

- Zakon o izmenama i dopunama Zakona o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja (Službeni glasnik RS br. 58/04, 62/04 érvényes 2004. 05. 28., hatályba lépett 2004. 06. 05.)
- Osnova programa predškolskog vaspitanja i obrazovanja dece uzrasta od tri do sedam godina (Službeni glasnik – Prosvetni glasnik RS br. 6/96)
- Predlog zakona o predškolskom obrazovanju i vaspitanju, 2006.
- Zakon o srednjoj školi (Službeni glasnik RS br. 50/92, 53/93, 67/93, 48/94, 24/96, 23/2002, 62/2003 i 64/2003)
- Zakon o visokom obrazovanju (Službeni glasnik RS br. 76/05)
- Zakon o budžetskom sistemu (Službeni glasnik RS br. 9/2002, 87/2005, 61/2005- dr. zakon, 66/2005, 101/2005- dr. zakon, 62/2006- dr. zakon, 63/2006-ispr. dr. zakon, 85/2006 i 86/2006-ispr.)
- Uredba o budžetskom računovodstvu (Službeni glasnik RS br.125/2006 i 12/2006)
- Zakon o zaštiti prava i sloboda nacionalnih manjina (Objavljen u „Sl. Listu SRJ”, br. 11 od 27. februara 2002.)
- Zakon o službenoj upotrebi jezika i pisma (Objavljen u „Sl. Glasniku RS”, br. 45/91, 53/93, 67/93, 48/94)
- Zakon o utvrđivanju određenih nadležnosti autonomne pokrajine (Objavljen u „Sl. Glasniku RS”, br. 6 od 7. februara 2002.)
- Koncepcija srednjeg stručnog obrazovanja – 2004.
- Politika i strategija razvoja stručnog obrazovanja u Srbiji – 08. 2005., valamint Strategija razvoja stručnog obrazovanja u Republici Srbiji (kormányhatározat Službeni glasnik RS br. 55/05, javítva 71/05)
- Strategija razvoja obrazovanja odraslih u Republici Srbiji, (Službeni glasnik RS br. 55/05, javítva 75/05), 2006. december 28.

II. fejezet

Empirikus kutatáseredmények

1. Magyar László: **Továtűnő évszázadok**, (2003) Életjel, Szabadka
2. Barnum H. et al.: **Kapitacija i dijagnostički srodne grupe** – Adjusted capitation and DRG – Diagnosis related groups. Beograd: k. n., 2005. p. 6.
3. Dovijanić P.: Zdravstveni radnici u zdravstvenim ustanovama. In: Dovijanić P.: **Savremena organizacija zdravstvene službe i ustanova**. Beograd: Obeležja, 2003. pp. 256–258.
4. Institut za Javno zdravlje Srbije „Dr Milan Jovanović Batut“: Zdravstveno-statistički godišnjak Republike Srbije 2006. Beograd: Elit Medica, 2007.
5. Komora zdravstvenih ustanova Srbije: Bilten Informacija o finansijskom poslovanju zdravstvenih ustanova Srbije za period I–XII 2006. godine = **Bilten**, 8. évf. 2007. 3. sz. pp. 43–52.
6. Milosavljević T.: Strategija razvoja zdravstvenog sistema Srbije = **Zdravstvena zaštita** – časopis za socijalnu medicinu, zdravstveno osiguranje, ekonomiku, informatiku i menadžment u zdravstvu. 36. évf. 2007. 2. (rendkívüli) sz. p. 1.
7. Nacionalna služba za zapošljavanje: Nezaposlenost i zapošljavanje u Republici Srbiji = **Mesečni statistički bilten**. br. 65. Januar, 2008.
8. Pravilnik o bližim uslovima za obavljanje zdravstvene delatnosti u zdravstvenim ustanovama i drugim oblicima zdravstvene službe = **Službeni glasnik RS** br. 43/06
9. Pravilnik o uslovima, kriterijumima i merilima za zaključivanje ugovora sa davaocima zdravstvenih usluga i za utvrđivanje naknade za njihov rad za 2008. godinu = **Službeni glasnik RS** br. 127/07.
10. Radojević D. et al.: Prikaz delokruga rada VMS – Zdravstvenog vaspitača – edukatora = **Sestrinstvo** 5. évf. 2008. 14. sz. pp. 24–26.
11. Uredba o Planu mreže zdravstvenih ustanova = **Službeni glasnik RS** br. 42/06.

12. Vesti i novosti iz zdravstva Srbije i o zdravstvu Srbije = **Zdravstvena zaštita – časopis za socijalnu medicinu, zdravstveno osiguranje, ekonomiku, informatiku i menadžment u zdravstvu.** 36. évf. 2007. 2. sz. pp. 87–95.

13. Zakon o zdravstvenom osiguranju = **Službeni glasnik RS** br. 107/05.

14. Zakon o zdravstvenoj zaštiti = **Službeni glasnik RS** br. 107/05.

15. Zakon o komorama zdravstvenih radnika = **Službeni glasnik RS** br. 107/05.

16. Internetes források:

<http://www.rzzo.sr.gov.yu>

<http://www.zdravlje.sr.gov.yu>

<http://www.batut.org.yu>

<http://www.resuscitatio.org.yu>

<http://www.vmoktatas.org>

<http://www.medic.edu.yu/>

<http://www.rztr.co.yu>

www.psp.vojvodina.sr.gov.yu

www.statserb.sr.gov.yu

HÁTTÉRANYAGOK

Továbbtanulási hajlam és karrierépítési képesség a térségben

1. Gábrity Molnár Irén (2007): **Vajdasági magyar fiatal diplomások karrierje, migrációja, felnőttoktatási igényei**, a Karrierutak vagy parkoló pályák? Friss diplomások karrierje, migrációja, felnőttoktatási igényei a Kárpát-medencében nemzetközi projektum anyagában, az MTA Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézet honlapján, pp. 211–272.

2. Gábrity Molnár Irén (2007): **Megmaradás, avagy továbbtanulási lehetőségek és szándékok a Vajdaságban.** Konferenciakötet: Tájak, tájegységek, etnikai kisebbségek Közép-Európában. Kiadó: B&D Stúdió, Pécs, pp. 110–120.

3. **Oktatási oknyomozó** (2006), tanulmánykötet (szerk. Gábrity Molnár Irén és Mirnics Zsuzsa). Kiadó a Magyarorsággutató Tudományos Társaság, 12. kötet, Szabadka.

4. Szilágyi Ágnes: **Magyar értelmiségi fiatalok munkaerő-piaci meglátásai** (2005). In: Közérzeti barangoló. Műhely és előadás-tanulmányok (szerk. Gábrity Molnár Irén és Mirnics Zsuzsa). Kiadó a Magyarorsággutató Tudományos Társaság, 11. kötet, (2005) Szabadka.

5. **Friss diplomások karrierútja és esélyei a Vajdaságban**. In: Kitekintés – Perspective, Tudományos és kulturális folyóirat XI. évf. 12. szám. Kiadó: Tessedik Sámuel Főiskola, Gazdasági Főiskola Kar, Békéscsaba. Társkiadók: Univerzitatea de Vest Vasile Goldis, Arada és Univerzitatea Mateja Bela Ekonomská fakulta Banská Bystrica; 2007. pp. 76–82.

6. **Hazaé@sz projekt** a Vajdasági Módszertani Központ (Szabadka), a Szülőföld Alap támogatásával munkaerő-piaci elhelyezkedést segítő, esélyegyenlőségi programsorozata a hazatérést invitáló diplomahonosítás témában. Szabadka, 2008.

Vajdasági mentális állapotok

1. T. Mirnics Zsuzsanna: **A vajdasági magyar fiatalok egészségvédő és egészségkárosító magatartása**. In: Közérzeti barangoló, MTT Könyvtár 11., 2005.

2. Dr. T. Mirnics Zsuzsanna: **Élhető élet és kisebbségi távlatok**. In: Holnaplátók, MTT 5. kötet, 2002.

3. Kopp Mária – Skrabski Árpád: **Magyar lelkiállapot**. Végen Kiadó, 1995.

4. Hódi Sándor: **A nemzeti identitástudat zavarai**, 1992.

5. Dr. Sági Zoltán: **A fiatalok fekete foltjai. Depresszió és öngyilkosság**. Életjel Könyvek 91. 2002.

Melléklet

A szerzők és a kutatócsoport szakmai életrajza

Dr. Gábrity Molnár Irén, egyetemi tanár, Szabadkán él, Lukácsfalván született (Nagybecskerek) 1954-ben, közgazdász-politológus-szociológus.

Végzettség: Az Újvidéki Egyetem szabadkai Közgazdaságtudományi Karán közgazdász oklevelet (1977), a Belgrádi Egyetem Politikai Tudományok Karán magiszteri (1981), majd tudománydoktori fokozatot szerzett (1986).

Egyetemi kinevezések, szakmai pálya: Az Újvidéki Egyetem szabadkai Közgazdaságtudományi Karának tanársegéde (1978–1987), a Szabadkai Tanítóképző Főiskola főiskolai tanára (1979–1987), az Újvidéki Egyetem Bölcsészettud. Kar Szociológia Intézetének oktatója (1984–1990), az Újvidéki Egyetem szabadkai Közgazdaságtudományok Karának egyetemi docense (1987–1992), rendkívüli tanára (1992–1997), rendes tanára (1997-től) és a zombori Tanítóképző Kar Kihelyezett Tagozatának (1997–2006), majd a szabadkai Magyar Tannyelvű Tanítóképző Kar vendégtanára (2006-tól). Konzulens tanár a Gábor Dénes Főiskola Szabadkai Konzultációs Központjában (1997–2008) és vendégtanárként tanít a Szegedi Tudományegyetem Juhász Gyula Pedagógiai Karán (2008-tól). Hét egyetemi tankönyv szerzője/társszerzője. A szociológia, oktatásszociológia, filozófia, politikai rendszer, régió-országtanulmányok (Szerbia) c. tárgyakat tanította/ja. Mintegy negyven nemzetközi kutatómunkában vett részt. Rendszeresen előad nemzetközi tudományos tanácskozásokon. Az Újvidéki Egyetem szabadkai Közgazdaságtudományi Kar egyetemista hallgatóinak dékánhelyettese (1974–1976); a kar oktatási dékánhelyettese (1986–1988). *Kitüntetések:* Gróf Klebelsberg Kuno-emlékérem (Budapest, 2000); A Vajdaságban élő magyarság érdekében végzett tudományos, oktatói, közéleti tevékenysége elismeréseként állami kitüntetés, Kisebbségekért Díj (Magyarország, 2005).

Kutatásterülete: gazdasági szociológia; oktatásszociológia; emberi erőforrás, kisebbségsszociológia, -kutatás; politikai rendszer.

Szakmai társulati tagságok: A Magyarorsággutató Tudományos Társaság (Szabadka) alapítója (1991), majd elnöke és kiadványainak szerkesztője (1995-től), a Regionális Tudományi Társaság (Szabadka) alapítója, alelnöke (2006-tól). A Vajdasági Magyar Felsőoktatási Kollégium Tudományos Bizottságának elnöke, tutora (Újvidék, 1997). Az MTA Köztestület tagja (2000-től); az MTA Magyar Tudományosság Külföldön Elnöki Bizottság tagja (2005).

Szelektív publikáció – könyvek/könyvfejezetek: A társadalmi-politikai szervezetek és a küldöttrendszer. (Újvidék, 1981); Gde je akcija sindikalno organizovane radničke klase? [Hol tart a munkások szakszervezeti akciója?] (Beograd, 1989); Támogatás és hasznosulás, Hatástanulmányok az anyaországi juttatásokról. Társszerk. (társszerzőkkel, Szabadka, 2005); Közérzeti barangoló, Társszerk. (társszerzőkkel, Szabadka, 2005); Kistérségek életereje – Délvidéki fejlesztési lehetőségek, Társszerk. (társszerzőkkel, Szabadka, 2006); Oktatási oknyomozó, Társszerk. (társszerzőkkel, Szabadka, 2006); Tolerancia-építők – Graditelji tolerancije – Constructors of tolerance (társszerzőkkel, Szabadka, 2007); Kistérségi távlatok – SWOT- és Mactor-elemzés Délvidék regionális fejlesztéséhez (társszerzőkkel, Szabadka, 2007); Regionális erőnlét, A humán erőforrás befolyása Vajdaságban. Társszerk. (társszerzőkkel, Szabadka, 2008); HazaéRsz – *Esély és esélyegyenlőség a Vajdaságban*. Társszerk. (társszerzőkkel, Szabadka, 2008).

Tudományos publikációk (válogatás): The sociology of migration from the former Yugoslavia – Research notes in New community (Netherlands, 1997); Presence of the Patriarchal Pattern in the market Economy and Business Sphere, In: Transition, privatisation and Women (Subotica, 2002); A munkaerőpiac általános tendenciái Szerbiában (a Vajdaság), In: Kisebbségi lét és érvényesülés, A magyar lakosság munkaerő-piaci kihívásai a Kárpát-medencében, Kisebbségkutatás könyvek (Budapest, 2003); Vándorlások a Vajdaságban és a Vajdaságból, In: Európa keresztútjain, Európai Protestáns Magyar Szabadegyetem 33 éve (Basel–Budapest, 2003); Régiók Jugoszláviában; Az 1989 utáni politikai törésvonalak Jugoszláviában; In: Nemzeti és regionális identitás Közép-Európában, A Regionális és Kisebbségi Kultúrák Kutatóműhelyének kiadványa (Magyar–holland együttműködési program) Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsészettudományi Kar (Piliscsaba, 2003); A vajdasági magyar felsőoktatás helyzete és intézményfejlesztésének időszerű problémái, In: Debreceni Szemle – tudomány, kultúra (Debrecen, 2004/2.); A magyar vagy multietnikus egyetem alapításának indoklása Vajdaságban, In: Sült galamb? Magyar egyetemi tankönyvpolitika (Somorja-Dunaszerdahely, Szlovákia, 2005); Akkreditáció Szer-

biai-Montenegróban, In: A felsőoktatási akkreditáció Közép-Európában (Budapest, 2006); Vitalne karakteristike, obrazovna struktura i perspektiva vojvođanskih Mađara (Vital Characteristics, Educational Structure and Perspective of the Hungarians in Vojvodina) In: Zbornik Matice Srpske za društvene nauke, 121 (Novi Sad, 2006); A kulturális érintkezések hatása a fiatalok magatartására (vajdasági tapasztalatok), In: Kultúra – Művészet – Társadalom a globalizálódó világban, Szegedi Tudományegyetem (Szeged, 2007); Friss diplomások karrierútja és esélyei a Vajdaságban, In: Kitekintés – Perspective, (társkiadók: Tessedik S. Főiskola, Békéscsaba, Univerzitea de Vest Arada és Univerzita M. B. Ekonomská fakulta Banská Bystrica; 2007).

Dr. Somogyi Sándor egyetemi tanár, Szabadkán él, Bácskossuthfalván (Stara Moravica) született, 1935-ben.

Végzettség: Doktori fokozat (PhD, 1980, Közgazdaságtudományi Kar Szabadka, Honosítva Magyarországon 1993-ban); Magiszteri fokozat (1970, Közgazdaságtudományi Kar, Szabadka); Agrármérnök (1959, Mezőgazdasági Kar, Újvidék); Mezőgazdasági középiskola (1953, Zombor).

Egyetemi kinevezések: 2006, a Veszprémi Pannon Egyetem Professor Emeritiusa; 1992, a PATE Georgikon, majd a VE Georgikon egyetemi tanára; 1987, az újvidéki Mezőgazdasági Kar egyetemi tanára; 1984, a szabadkai Közgazdasági Kar egyetemi tanára; 1980, a szabadkai Közgazdasági Kar rendkívüli tanára; 1973, a szabadkai Közgazdasági Kar előadója; 1962, a szabadkai Közgazdasági Kar tanársegéde.

Szakmai életpályája: 2004, agrármenedzser szakvezető; 2001 – Minőségügyi szakmérnöki szakvezető; 2000 – Doktori "A" programvezető; 1999 – Széchenyi-ösztöndíjas egyetemi tanár; 1992 – a PATE Georgikon egyetemi tanára; 1987–1992 – Az újvidéki Mezőgazdasági Kar egyetemi tanára és 2 évig az Agrárökonómiai és Faluszociológiai Intézet igazgatója; 1973–1987 – Tanársegéd, előadó, rendkívüli tanár, egyetemi tanár a szabadkai Közgazdasági Karon és az önálló Szervezéstudományi és Informatikai Intézet helyettes igazgatója és igazgatója; 1971–1973 – A belgrádi Energoprojekt szakértője Zambiában és a Mazabuka farms Ltd. vezérigazgatója; 1969–1971 – A szabadkai Közgazdasági Kar Szervezéstudományi Intézetének helyettes igazgatója; 1962–1969 – Tanár, gyakorlatvezető, helyettes igazgató, igazgató a topolyai Mezőgazdasági Középiskolában; 1958–1960 – Agrármérnök Ómoravicán; 1953–1954 – Technikus a topolyai Dózsa György szövetkezetben.

Szakmai társulati tagságok: Regionális Tudományi Társaság, Szabadka, International Association of Agricultural Economists, European Association of Agricultural Economists, A magyar agrárközgazdászok

társulata; Magyarorsággutató Tudományos Társaság, Szabadka, Magyar Felsőoktatási Kollégium, Újvidék.

Kutatásterülete: Szervezésmélet és módszertan, Élelemtermelési rendszerek modellezése, Operációkutatás és szimuláció, Racionalizációs módszerek; Menedzsment és döntésmélet, Fenntartható vidékfejlesztés menedzsmentje, Kockázatmenedzsment, Minőségmenedzsment.

Publikációk: 5 oktatási segédlet és tankönyv szerzője. *Lektorált dolgozatok (válogatás):*

1. **Selection of agricultural land to be used for nonagricultural purposes: a possible methodology based on economic criteria.** FAO/ECE Symposium on the Use of Agricultural Land for Non-food Purposes, 3-8 June 1991, Graz. Schriftenreihe der Bundesanstalt für Agrarwirtschaft, Nr. 66, Wien 1991.

2. **Perspectives of the sustainable agricultural development in Middle Europe.** New Strategies for Sustainable Rural Development, Gödöllő, 1993.

3. **The Organisation of Extension and Prognostic Services as the Elements in the Strategy of Agricultural Development.** FDPA Conference, Warsaw, 1993.

4. **Transition to a sustainable agricultural development in the middle and the east Europe – problems and perspectives.** VIIIth EAAE Congress – Stresa, sept. 1993.

5. **Multi-criterial Model for Optimal Regional Planning of Agriculture.** 2nd Balkan conference on operational research, Proceedings, Thessaloniki, 1993.

6. **The Transition of the Hungarian Agriculture and the Tasks of Agricultural Education and Researches,** IAAE Interconference Symposia – Agricultural Economics Educational and Research Agenda for Nations in Transitions, Kiev, Okt. 1993.

7. **The use of case-studies and comparative analysis methods in UK and Hungarian farm management teaching and practice,** XXVII CIOSTA – CIGR V – International congress on work science, Kaposvár, 1997.

8. **A regionális fejlesztés menedzselésének néhány kérdése.** A térségfejlesztés vezetési és munkaszervezési összefüggései – Nemzetközi tudományos konferencia II., Debrecen, 2000.

9. **Case study of the vertical integration and quality management of fresh vegetable production,** CIGR XV World Congress- ASAE International Meeting, Chicago, 2002.

10. **Multifunctional Agriculture and sustainable Rural Development,** International Conference on sustainable Agriculture and European Integration Processes, Novi Sad.

Kovács Krisztina PhD-hallgató, 1981-ben született Szabadkán.

Végzettség: Okleveles közgazdász (Újvidéki Egyetem, Szabadkai Közgazdasági Kar, 2004-ben); Tanulmányait a Pécsi Tudományegyetem Közgazdaságtudományi Karán folytatja 2006-tól, a Pécsi Regionális Politika és Gazdaságtan Doktori Iskolában.

Szakmai társulati tagságok: 2006-tól a Regionális Tudományi Társaság ösztöndíjasa. Kutatásait a Szabadkai Regionális Tudományi Társaság keretein belül folytatja.

Kutatásterülete: humánerőforrás-kutatás.

Publikációk:

1. **Munkaerőpiac** (társszerzővel) In: Kistérségek életereje. Gábrity Molnár Irén és Ricz András (szerk.): Szabadka: Regionális Tudományi Társaság, 2007. pp. 83–93.

2. **Viselkedési stratégia, avagy regionális fejlesztési terv? Helyzetkép a vajdasági magyarság regionális önszerveződéséről** (társ-szerzőkkel: Ricz A., Takács Z.). In: Régiók a Kárpát-medencén innen és túl – Nemzetközi Tudományos Konferencia, Gulyás László (szerk.). Baja: Juhász Nyomda, Szeged, 2007. pp. 384–389.

Elhangzott előadások – konferencia-részvételek:

1. **A munkanélküliség problémája Szabadkán – frissen végzettek álláskeresési problémái**, előadás a Magyar Regionális Tudományi Társaság IV. vándorgyűlésén, Szeged, Városháza, 2006. október 26–27.

http://www.mrtt.hu/vandorgyulesek/2006/eloadasok/kovacs_k.ppt

2. **Vajdaság humánerőforrása** (társszerzővel). Az MTA RKK ATI Békéscsabai Osztálya keretében működő Magyar–Szerb Területfejlesztési Információs és Dokumentációs Központ és a Szabadkai Regionális Tudományi Társaság közös konferenciájának előadásai, 2007. március 2-án, RTT archívuma.

3. **Az északi határ-régió ipari vonzáskörzete a Vajdaságban** (társ-szerzővel). Magyar Regionális Tudományi Társaság V. vándorgyűlése. Miskolci Egyetem, Felnőttképzési Regionális Központ, Miskolc, 2007. október 25–26-án.

<http://www.mrtt.hu/vandorgyulesek/2007/eloadasok>

4. **Délvidéki felnőttképzési távlatok**. Magyarok a Kárpát-medencében. Tudományos nemzetközi konferencia, Szeged, 2008. március 6.

5. **Szerbia helyi önkormányzatainak gazdálkodása**. Önkormányzatok gazdálkodása – helyi fejlesztés. Nemzetközi konferencia. Pécsi Tudományegyetem Regionális Politika és Gazdaságtan Doktori Iskola, Pécs, 2008. május 16–17.

Molnár Verona közgazdász-magiszter, Szabadkán él, Lukácsfalván született, 1954-ben.

Végzettség: Gimnázium (Nagybecskerek-Zrenjanin, 1973), Közgazdaságtudományi Kar (okleveles közgazdász, Szabadka, 1977), Magiszteri tudományos fokozat (operációkutatás, Újvidéki Egyetem, Szabadkai Közgazdasági Kar, 1980).

Szakmai tapasztalatok: 1978–1992 a Közgazdasági Karon asszisztens-tudományos munkatárs; 1992–1996 Szabadka Község Önkormányzata, a Végrehajtó Bizottság tagja (a kis- és középvállalkozásokkal megbízott), 1996–1996 Si&Si magánvállalkozás marketing szakmunkatárs, 1996–2002 Snoma marketing cég (ügyvezető igazgató), 2002–2004 Üzleti klub (igazgató), 2004-től Nyitott Távlatok (civil szervezet projekt menedzsere).

Kiegészítő szakmai képzés: Értékelemzés tanfolyam (Közgazdasági Továbbképző Intézet, Budapest), Vállalkozói képzés (Budapest), Üzleti képzés kis- és középvállalkozóknak (Adam Smith Intézet, London támogatása), Business Association Management Training (CIPE – Center for International Private Enterprise USA és SEED), Üzleti tervkészítés (oktatói képzés), Projekt Ciklus menedzsment (európai uniós menedzserképzés), EBC*L akkreditált oktató.

Szakmai társulati tagságok: Magyarországkutató Tudományos Társaság (1991, Szabadka); Nyitott Távlatok (Szabadka); Regionális Tudományos Társaság (2006, Szabadka); Vajdaság Tartomány Nagyberuházási Alap – műszaki fejlesztési tanács (Újvidék); FENS – Szerbiai Civil Szervezetek Szövetsége (Belgrád); SUCIVITAS (a szabadkai civil szervezeteket tömörítő hálózat); Szerbiai Kisebbségi Civil Szervezetek (hálózat); Toleráns Ifjak nemzetközi civil háló;

Kutatásterület: vállalkozásképzés, humánerőforrás-fejlesztés, kistérség-fejlesztés, toleranciaprogramok.

Publikációk:

1. **Szegénységcsökkentő programok és vállalkozásfejlesztés,** In: Kistérségek életereje – Délvidéki fejlesztési lehetőségek. (Szerk.: Gábrity Molnár Irén és Ricz András). Kiadó: Regionális Tudományi Társaság, Szabadka, 2006.

2. **Civil szerepvállalás a helyi fejlesztési programokban** (társ-szerző), In: Kistérségek életereje – Délvidéki fejlesztési lehetőségek. (Szerk.: Gábrity Molnár Irén és Ricz András). Kiadó: Regionális Tudományi Társaság, Szabadka, 2006.

3. **Diákparlament, amilyennek mi szeretnénk.** Kiadó: Műszaki Szakközépiskola, Szabadka, 2007.

Szerkesztő munkatárs:

1. **Távlatok** – folyóirat, 1., 2., 3., 4–5. számai. Kiadó: Nyitott Távlatok (Szabadka).

2. **Partnerség, Szabadka fejlődéséért** (társszerző), Szabadka, 2006.

3. **Vajdasági regionális fejlesztési terv** (társszerző), Újvidék, 2006.

4. **Tájékoztató a fejlesztéssel foglalkozó szabadkai intézményekről**, Szabadka, 2006.

5. **Tájékoztató a gyermekjogok védelmével foglalkozó intézményekről**, Szabadka, 2007.

6. **A szegénységcsökkentő stratégia Szerbiában, a civil szervezetek szerepe**, Szabadka, 2005.

Programtervek készítése és képzésszervezés:

1. **Vállalkozói oktatás munkanélküli fiataloknak** (hatnapos oktatás), Szabadka, 2004.

2. **Üzleti tervezés** (hatnapos képzés vállalkozó nők számára), Szabadka, 2005.

3. **Európa és a fiatalok** (háromnapos képzésprogram), Szabadka, 2006.

4. **Fiatal vállalkozások versenyképességének fejlesztése** (60 óras vállalkozói képzés), Szabadka, 2007.

Ricz András PhD-hallgató Palicson él, Szabadkán született, 1977-ben.

Végzettség: Csonka János Gimnázium és Szakközépiskola, Szeged (Nemzetközi és Belföldi Szállítmányozó Technikus, 1992–1997), Szegedi Tudományegyetem, Mezőgazdasági Főiskolai Kar (Mezőgazdasági mérnök, Ökonómia szakirány, Marketing-management szak, 2001–2004), Szent István Egyetem Gödöllő, Gazdaságtudományi Kar, (Gazdasági Agrármérnök Szak, Regionális politika szakirány 2004–2006), Pécsi Tudományegyetem Regionális Gazdasági doktori iskola (PhD, 2006).

Szakmai tapasztalatok: Ostorka Regionális Fejlesztési Központ, Palics (elnök, 2003), Pro Euro Pályázati, Pénzügyi Tanácsadó Iroda (vezető tanácsadó), Észak-vajdasági Földműves-egyesület (fejlesztési irodavezető, 2007), Most-Híd Térségfejlesztési központ Kft. (igazgató, 2007).

Szakmai társulati tagságok: Regionális Tudományi Társaság (Szabadka, elnök, 2005).

Kutatásterület: mezőgazdaság- és vidékfejlesztés, kistérség fejlesztési tervezés, falusi turizmus.

Publikációk:

1. **Mezőgazdaság – agrobiznisz.** In: Kistérségek életereje – Délvidéki fejlesztési lehetőségek. (Szerk.: Dr. Gábrity Molnár Irén és Ricz András). Regionális Tudományi Társaság, Szabadka, 2006.

2. **Idegenforgalom, turizmus és vendéglátás.** In: Kistérségek élete – Délvidéki fejlesztési lehetőségek. (Szerk.: Dr. Gábrity Molnár Irén és Ricz András). Regionális Tudományi Társaság, Szabadka, 2006.

3. **Kistérségi távlatok** (társszerzőkkel). (Szerk.: Dr. Somogyi Sándor és Mirnics Zsuzsa); Regionális Tudományi Társaság, Szabadka, 2007.

4. **A falusi turizmus fejlesztési lehetőségei a határmenti régióban.** (szerkesztő) Csornai Richárd Ökológusok Egyesülete, Szabadka, 2007.

5. **Régiók a Kárpát-medencén innen és túl.** Konferenciakötet = Viselkedési stratégia, avagy regionális fejlesztési terv? Helyzetkép a vajdasági magyarság regionális önszerveződéséről. Eötvös József Főiskola, Baja, 2007.

Ricz Dencs Tünde, Palicsón él, Szabadkán született, 1978-ban.

Végzettség: Mentálhigiénés szakember (Simmelweis Egyetem, Mentálhigiéné Intézet, Budapest, 2005–2008); Pszichodráma-vezető (Magyar Pszichodráma Egyesület, Budapest, 2000–2006); Osztálytanító (Újvidéki Egyetem, Zombori Tanítóképző Kar Szabadkai Tagozat, Szabadka, 1998–2003).

Szakmai életpályája: Zenith Műhely civil szervezet (Szabadka, 2002–2004), Agrobank, (Szabadka, 2004–2007), Exspecto Mentálhigiénés Alapítvány (Szabadka, 2007).

Szakmai társulati tagságok: Magyarságkutató Tudományos Társaság (Szabadka).

Kutatásterülete: mentálhigiéniai állapotvizsgálatok.

Publikáció:

1. **Vallási magatartás és tolerancia.** In: Holnaplátók. Magyarságkutató Tudományos Társaság, Szabadka, 2002.

2. **A vajdasági magyar fiatalok továbbtanulási szokásai.** Tudás Fája, I. VMTDK dolgozatai, Vajdasági Magyar Felsőoktatási Kollégium, Újvidék, 2003.

3. **Računare u škole** (Számítógépeket az iskolákba – társszerzőkkel), Misao, Revizija za obrazovanje i kulturu, nova serija, dvobroj 02/03, Novi Sad, januar 2004.

4. **Mi is az a CV?** – praktikus tanácsok a munkakeresés folyamatához, Zenith Műhely, Szabadka, 2004.

5. **Befektetési kézikönyv,** MOST-HÍD Kft., Szabadka, 2005.

6. **Mentálhigiéniai állapot.** Kistérségek élete – Délvidéki fejlesztési lehetőségek. Regionális Tudományi Társaság, Szabadka, 2006.

Takács Zoltán PhD-hallgató, jelenleg Magyarokanizsán él, 1982-ben született Zentán.

Végzettsége: Okleveles közgazdász (Újvidéki Egyetem Szabadkai Közgazdasági Kar, 2006-ban). Tanulmányait a Pécsi Tudományegyetem Közgazdaságtudományi Karán folytatja 2006-tól, a Pécsi Regionális Politika és Gazdaságtan Doktori Iskolában.

Szakmai előmenetel: A TEMPUS program résztvevője/ösztöndíjasa 2005-ben, majd a Dr. Zoran Đinđić Alapítvány ösztöndíjasa a 2005-ös évben.

Szakmai társasági tagság: 2005-től a szabadkai Magyarságkutató Tudományos Társaság kutatója; 2006-tól a Regionális Tudományi Társaság ösztöndíjas kutatója.

Kutatásterülete: regionalizmus, oktatáskutatás.

Publikációk:

1. **Nem materiális tényezők és a határ menti települések társadalom- és gazdaságföldrajza.** In: Kistérségek életereje. Gábrity Molnár Irén és Ricz András (szerk.), Regionális Tudományi Társaság, Szabadka, 2007. 29–38. p.

2. **Vajdaság Közép-Európa és a Közel-Kelet találkozásánál – gazdaságföldrajzi helyzetelemzés.** In: Kistérségek életereje. Gábrity Molnár Irén és Ricz András (szerk.), Regionális Tudományi Társaság, Szabadka: 2007. 39–57. p.

3. **Viselkedési stratégia, avagy regionális fejlesztési terv? – Helyzetkép a vajdasági magyarság regionális önszerveződéséről** (társ-szerzőkkel: Kovács K., Ricz A.). In: Régiók a Kárpát-medencén innen és túl. Gulyás László (szerk.): Nemzetközi Tudományos Konferencia. Baja: Juhász Nyomda, Szeged, 2007. 384–389. p.

4. **A Vajdaság, mint régió – regionális folyamatok Szerbiában a munkaerő-kompetencia és az oktatás viszonya szempontjából.** = Kitekintés – Perspective, Tudományos és kulturális folyóirat, 11. évf. 2007. 12. sz. 190–197. p. Kiadó: Tessedik Sámuel Főiskola, Gazdasági Főiskola Kar, Békéscsaba. Társkiadók: Univerzitea de Vest Vasile Goldis Arada és Univerzita Mateja Bela Ekonomska fakulta Banská Bystrica; 2007.

5. **Területi szerveződés és regionalizáció Szerbiában.** In: Regionális erőnlét – a humánerőforrás befolyása Vajdaságban. Gábrity Molnár Irén és Mirnics Zsuzsa (szerk.), Magyarságkutató Tudományos Társaság, Szabadka: MTT 13. kötet, 2008. 123–158. p.

6. **A munkaerő-kompetencia és az oktatás viszonya.** In: Regionális erőnlét – a humánerőforrás befolyása Vajdaságban. Gábrity Molnár Irén és Mirnics Zsuzsa (szerk.), Magyarságkutató Tudományos Társaság, Szabadka: MTT 13. kötet, 2008. 267–292. p

7. A vajdasági régió felsőoktatásának helyzetelemzése – perspektívák, jövőalternatívák néhány tézis erejéig. Magyarok a Kárpát-medencében. Tudományos nemzetközi konferencia, Szeged, 2008. március 6. (Konferencia CD)

8. A településfejlesztési döntéshozatal előkészítésének dimenziói. In: Évkönyv 2007. Somogyi Sándor (szerk.): Regionális Tudományi Társaság. Szabadka, 2008. 120–139. p.

9. A szerb oktatási rendszer lokális kompetenciáinak mérlege – regionális fejlesztési távlatok. Önkormányzatok gazdálkodása – helyi fejlesztés. Nemzetközi konferencia. Pécsi Tudományegyetem Regionális Politika és Gazdaságtan Doktori Iskola, Pécs, 2008. május 16–17.

Veréb Miskolci Zsófia PhD-hallgató, Szabadkán él és ugyanott született 1981-ben.

Végzettsége: Gimnázium (1996–1999 Szabadka), Deák Ferenc Gimnázium (matematika-történelem szakirány, 1999–2000 Szeged), Szegedi Tudományegyetem, Gazdaságtudományi Kar (Közgazdász-gazdálkodási szakirány, 2000–2005), Szegedi Tudományegyetem, Állam- és Jogtudományi Kar – Európa politika specializáció (2003–2005), Pécsi Tudományegyetem Regionális Gazdasági Doktori Iskola (2007).

Szakmai életpálya: TippNet Kft. szabadkai informatikai cég;

Szakmai társulati tagságok: Regionális Tudományi Társaság (2007, Szabadka) kutatócsoportjának tagja.

Kutatásterülete: gazdaságtan, térséginnováció.

SADRŽAJ

Uvod	9
I. POGLAVLJE – OBRAZOVNA POLITIKA U REGIONU	
1. Karakteristike regiona	13
1.1. Vojvodina u brojevima	13
1.2. Stanovništvo Vojvodine – demografsko stanje	16
1.3. Privreda Vojvodine	18
1.4. Privatizacija i šanse za preduzetništvo	22
1.5. Humani kapital	26
2. Karakteristike obrazovanja odraslih u regionu	31
2.1. „U zagrljaju“ međunarodnih zahteva	32
2.2. Efikasnost srednjeg i visokog obrazovanja u Vojvodini	37
2.2.1. Učesnici obrazovnog sistema, pravna pozadina	38
2.2.2. Značajniji pravni dokumenti obrazovnog sistema	40
2.2.3. Pregled reformskih zamisli u srednjem obrazovanju	43
2.2.4. Obrazovanje odraslih, dokvalifikacija u Srbiji/Vojvodini	47
2.2.5. Finansiranje obrazovanja	55
2.2.6. Kontrola obrazovanja kroz tržište rada	57
3. Obrazovanje manjina u Srbiji	67
4. Statistika škola na mađarskom nastavnom jeziku	70
4.1. Školska sprema vojvođanskih Mađara	70
4.2. Upis osnovaca u razrede na mađarskom nastavnom jeziku	72
4.3. Srednje škole na mađarskom nastavnom jeziku u Vojvodini	75

4.4. Visokoškolsko u Srbiji/Vojvodini i izbor profesije mađarske populacije	85
5. Šanse u karijeri u regionu	96
6. Pouke	102
6.1. Pouke o obrazovanju odraslih	102
6.2. Pouke o obrazovanju mađarske populacije u Vojvodini . . .	103
II. POGLAVLJE – REZULTATI EMPIRIJSKOG ISTRAŽIVANJA	
1. O istraživanju (metode, ciljevi, zadaci)	111
2. Analiza rezultata istraživanja	113
2.1. Intervju	113
2.1.1. Okvirni tekst intervjua – pitanja za predstavnike poslodavaca	113
2.1.2. Rešenje je više praktičnih i specijalizovanih kurseva – kako to poslodavci osećaju	117
2.1.2.1. Poljoprivreda	118
2.1.2.2. Zdravstvo	129
2.1.2.3. Ekonomija	139
2.1.2.4. Informatika	140
2.1.2.5. Mašinstvo	146
2.1.3. Vrednovanje sprovedenog intervjua	148
2.1.4. Konkluzije	152
2.2. Nekoliko karakteristika tržišta rada	153
2.2.1. Zakoni koji regulišu tržište rada	154
2.2.2. Učesnici tržišta rada	155
2.2.3. Kretanje zaposlenosti i nezaposlenosti u Severno-bačkom okrugu	163
2.2.4. Nedostatak i višak radne snage u Severno-bačkom okrugu	178
2.3. Studije slučaja – Mreža srednjeg stručnog obrazovanja i infrastruktura škola u regionu	180
2.3.1. Analiza činjenica i informacije po strukama	182
2.3.1.1. Stručno obrazovanje poljoprivrednika . . .	182
2.3.1.2. Stručno obrazovanje zdravstvenih radnika	189
2.3.1.3. Stručno obrazovanje ekonomista	197

2.3.1.4. Stručno obrazovanje tehničara i informatičara	199
2.3.1.5. Stručno obrazovanje mašinskih tehničara	202
3. Mišljenje i preporuka alternativnih rešenja	210
4. Priložene analitičke studije	220
4.1. Sklonost ka dokvalifikaciji i gradnja karijere u regionu	220
4.2. Mentalno stanje u Vojvodini (poseban pogled na mlade) . . .	232
4.2.1. Strepnja mladih u Vojvodini – duhovno zdravlje . . .	234
4.2.2. Postupci koji štete zdravlju kod mađarske omladine u Vojvodini	239
Korišćena literatura po poglavljima	244
Prilog – Stručna biografija autora i članova istraživačkog tima	251
Sadržaj	261
Content	264

CONTENTS

Foreword	9
--------------------	---

CHAPTER I – THE EDUCATION OF THE REGION

1. The characterization of the region	13
1.1. Vojvodina in numbers	13
1.2. Inhabitants of Vojvodina – demographic status	16
1.3. The economy of Vojvodina	18
1.4. Privatization and enterprising possibilities	22
1.5. Human resources	26
2. The characteristics of the adult educational system of the region	31
2.1. In the embrace of international requirements	32
2.2. The effectiveness of the primary, secondary school and adult education in Vojvodina	37
2.2.1. The crucial stake-holders of the primary and secondary school educational system, judicial background	38
2.2.2. The crucial judicial documents of the primary and secondary school educational system	40
2.2.3. Overview of the reforming conception of the primary and secondary school educational system	43
2.2.4. Adult education, re-training in Serbia/Vojvodina	47
2.2.5. The financial support of the primary and secondary school education	55
2.2.6. The human resource control of the education	57
3. Minority educational policy in Serbia	67

4. Hungarian school statistics	70
4.1. The educational level of Hungarians in Vojvodina	70
4.2. Schooling and Hungarian primary schools	72
4.3. Hungarian secondary schools in Vojvodina	75
4.4. Higher education in Serbia/Vojvodina and the choice of higher educational majors of Hungarian students	85
5. Work life possibilities in the region	96
6. Conclusion	102
6.1. Conclusion about higher education	102
6.2. Conclusion about the Hungarian education in Vojvodina . . .	103

CHAPTER II – RESULTS OF THE EMPIRICAL RESEARCH

1. The presentation of the research (methodology, objectives, tasks)	111
2. The analysis of the research results	113
2.1. Interviews	113
2.1.1. Interview draft – the interview questions designed for the representatives of the employers	113
2.1.2. The solution is more practice and special trainings – the employers' opinions	117
2.1.2.1. Agriculture	118
2.1.2.2. Medical education	129
2.1.2.3. Economy	139
2.1.2.4. Informatics	140
2.1.2.5. Mechanical engineering	146
2.1.3. The evaluation of the interviews	148
2.1.4. Conclusions	152
2.2. About a few characteristics of the labor market	153
2.2.1. Laws that regulate the labor market	154
2.2.2. The stake-holders of the labor market	155
2.2.3. The formulation of employment and unemployment in the region of North Bácska	163
2.2.4. Shortage of labor and labor excess in the region of North Bácska	178
2.3. Case studies – the educational system of vocational trainings and its infrastructure according to majors in the region	180

2.3.1. The analysis of facts and information according to secondary school majors	182
2.3.1.1. Agricultural education	182
2.3.1.2. Medical education	189
2.3.1.3. Economical education	197
2.3.1.4. Technical-informatics education	199
2.3.1.5. Mechanical engineering education	202
3. Opinions and the draft of recommendatory solutions	210
4. Background material	220
4.1. The willingness of enroll for higher education and carrier building in the region	220
4.2. Mental statuses in Vojvodina (with special attention on the youth)	232
4.2.1. The distress and psychological health of the Hungarian youth in Vojvodina	234
4.2.2. The harmful behavior on health of the Hungarian youth in Vojvodina	239
References according to chapters	244
Appendix – The professional biography of the authors and the research group	251
Serbian contents	261
English contents	264

CIP – A készülő kiadvány katalogizálása
A Matica srpska Könyvtára, Novi Sad

374.7(497.113)(082)

KÉPZETTEKÉ a jövő : A felnőttképzés háttere Észak-Bácska iskolahálózatában / [szerkesztette Gábrity Molnár Irén ; szerzők Gábrity Molnár Irén ... [et al.]]. – Szabadka : Regionális Tudományi Társaság, 2008 (Újvidék : Verzál). – 266 p. : ill. ; 24 cm

Példányszám: 500. – Irodalom.

ISBN 978-86-86929-03-7

1. Gábrity Molnár, Irén

a) Obrazovanje odraslih – Vojvodina – Zbornici

COBISS.SR-ID 235982599